

చెన్న పట్టణము మే ౧౯౨౩

సంపుటము ౪

ప్రభవ సంవత్సరము వైశాఖమాసము

సరిఖ్య ౩

శివాజీ మహారాజు

సోమంచి వానుదేవరావు గారు

ప బల మహారాష్ట్ర రాష్ట్ర మెవ్వనిచే దొలుదొల్ల బలిమిచే నిలువబడియె
బాశ్చాత్య సంఘదార్యల్య మెవ్వనిచే దొలుదొల్ల గడిమిచే దెలువబడియె
డిల్లీ మహారాజ్య కల్లోలినీవతి తొలుత నెవ్వనిచే గలవబడియె
గర్జాటకాధీశు గర్వసంరంభంబు తొలుత నెవ్వనిచే నలవబడియె
నతడు మోగడొందు నభియతి తతచమూస, మూహ విదళనఘనశౌర్య బాహుబలుడు
దశదిశాభ్యంతరవ్యాప్త ధవళకీర్తి, సత్సేవ ర్తి మహారాష్ట్రచక్రవర్తి.

- గీ. శాలివాహనశకమున జలజజాత, వనధిభూతసోముల బ్రభవంబు నొందె
భోన్సలే వంశవనధి సంపూర్ణపూర్ణి, మాశశాంకుండు ఘనుఁ డగు శ్రీ శివాజి.
- గీ. ధైర్య శౌర్య సాహస ఘనోదార్యలక్ష్ము, లెవ్వని వరించి చిరకీర్తి నెనఁగు నతఁడు
చనె శివాజీమహారాజు ఘనుఁడు యవన, సరసిజశశి మహారాష్ట్రచక్రవర్తి.
- గీ. ఘనధనుర్వేదపారగుండును హయాధి, రోహణకళావిదగ్ధుండు బాహుబల స
మంచితుండును వేదశాస్త్రార్థవేది, యై యెనఁగుచుండె నాభూతలాధినేత.

- గీ. అతిభయంకరస్వీయమతావలంబ, నార్థమయి హిందువులను గట్టాలిపాలు
చేసి మించిన యశారంగజేబు చక్ర, వర్తికి హృదయశల్యమై వటలె శివుడు.
- గీ. తోరణ పురంధరాదిక దుర్గములను, లీలగా ముట్టడించి లలితజేలంగి
గోలకొండ విజాపురపాలకులకు, దురకలకు మనశ్శల్యమై పరగె శివుడు.
- గీ. సంగర కళాధురీణుడై సకలయవన, సైన్యనాశకుడై మహాసాహసమున
ఖలుని హస్తలుఖానుని గాలుపురికి, నంపి రాయగడంబున నడరె శివుడు.
- గీ. అల మహమ్మదీయు, దుర్గములను ముట్టడించి వారిరాజ్యము లాక్రమించి “చౌతు”
పన్నుల విధించి కొంకణ భాగమెల్ల, వృద్ధి గావించి సితకీర్తి వెలసె శివుడు.
- గీ. సింహగడదుర్గమున మహాసింహమట్లు, గర్జనారావవిదళిత ఖలమనోంత
రుండయి నిజప్రతాప ప్రచండసూర్య, కరముల నరిప్రకరములఁ గాల్చె శివుడు.
- గీ. సింహగడదుర్గమునఁ జేతఁ జిక్కినట్టి, శత్రురాజుల ఘనధైర్య శౌర్యధనుల,
ఘనకృపావేశమున విచ్చెఁగా శివాజి, కలఁడె తాదృశవీరుఁ డీ త్కృతలమున.
- గీ. ఉద్ధతుండగు కర్ణాటకోర్విపాలు, చేతఁ గారాగృహంబందుఁ జిక్కియున్న
కన్నతండ్రిని విడిపించెఁగా శివాజి, పాజహాను సాహాయ్యంబు చేఁ జేలంగి.
- గీ. క్రూరకర్ణాటకాధీశు కూర్మి మంత్రి, కైస్తఖానుడు ఘనచమూసహితుండగుచు
నిజనగరమైన పునహాను విజనఁజేయఁ, దంత్రమున వాని బోదోలఁ దా శివాజి.
- గీ. ప్రబలతరమైన సూరతు పట్టణంబు, నాటుదినములలోనఁ గొల్లాడి యాంగ్ల
పోర్చిగీసుల క్రొవ్వేర్చి పేర్చి వరధ, నంబులను రాయఘరుఁ జేర్చె సాంబశివుడు.
- గీ. పిదప నౌకాదళము నొండు వెలయఁజేసి, యల్లమక్కాకుఁ బోయెడు యవనజను
నుండి పలుమాఱుఁ బన్నుల నొలిచి నిజమహాద్ధతిఁ బ్రకటించుచు నుండె శివుడు.
- గీ. అలపురంధరస్థలముననైన యట్టి. యొప్పుదల యొర్చి కొన్ని నాళ్లండి తానుఁ
జక్రవర్తి వశుండయి సరవి దంత్ర, బుద్ధి గారాగృహము విడిపోయె శివుడు.
- గీ. మఱియుఁ గర్ణాటకమునకు మరలి జోధ, పురపు “జస్వంతసింగు”ను “ముజము” మంత్రి
దానమను నుపాయంబునఁ దనకు వశులు, గాఁగ నొనరించి కర్ణాటకమును గోల
కొండను జయించి కప్పముల్ గొనె శివుడు.
- గీ. మహిత చింతామణిశీత మధ్యమండు, వరసుధర్మాసభాంతరవ ర్తియైన
గోత్రరిపురీతి రాయఘర్కోటబోన, నిండుపేరోలగంబున నుండె శివుడు.

- గీ. చెన్న పురికేగి “వెల్లూరు” “జింజ” య నెడు, దుర్గముల ముట్టడించి యాత్మ్రవ “జిల్న”
నాగఁ దన రెడు దుర్గంబు వేగఁగొని స్వకీయ నగరంబునకుఁ దాను బోయె శివుఁడు.
- గీ. అల్లకల్యాణ దుర్గంబునందు యుద్ధ,నీమ సరిసరిపోరి చేఁ జిక్కినట్టి
యవన శుద్ధాంతమానిని శివుఁడు విడచె, గలరె తాదృశేంద్రియనిగ్రహలు జగమున.
- గీ. భారతీయుల మతమును బాడుచేసి, వారి దేవాలయంబులు నీరుచేసి
గోపధ మొనర్చుచును దదీయావమానము, బాసరైడు తురకల ముష్కరులను
ఖండఖండంబులుగఁ జేసెఁగా శివాజి!
- గీ. యవనఁపాలనంబున భవి నధర్మవృద్ధియును ధర్మనాశంబుఁ బెరిగెఁగాన
ధర్మసంస్థాపనార్థంబు ధరణి నీశ్వ,రాంశమున శివాజి జనించె సంప్ర జనులు.
- గీ. షరమభక్తిని ధన్యతాగరిమఁజేసి, గురుఁడయిన రామదాసుచే నెఱిగె శివుఁడు
కర్మయోగంబు వేదాంతమర్మములును, రాజనీతియు ధర్మశాస్త్రంబుఁ గడఁక.
- గీ. స్వీయరాజ్యంబు నకలం బమేయభక్తి, దాను గురుదక్షిణగ రామదాసునకు నొ
సంగె; మరలగ్రహించె రాజ్యంబు శివుఁడు, గురుఁడు కరుణార్ద్రహృదయుఁడై కొమ్మనంగ.
- నీ. యవనసేవలోలురై మరాటులు దేశ మతభక్తి విడచిన కతనఁజేసి
కూటికి గుడ్డకుఁ గొఱమాలి “మావళే” లతికప్టములఁ బొందు కతనఁజేసి
ప్రక్కబల్లెముల లా గుక్కునూపెడు తురకల రాజులుండెడు కతనఁజేసి
తన ప్రయత్నములకుఁ దండ్రీయా “షాజీయు” బ్రతికూలుఁడై యుండు కతనఁజేసి
భారతీయుల స్వాతంత్ర్య సారమెల్లఁ, గొంచె మగుతఱిఁ బునరుద్ధరించె దాని
నఖిలహరిదంత విశ్రాంతయశుఁడు శివుఁడు, దేవతాంశోద్భవుండు గీర్తిత చరితుఁడు.
- నీ. తననిరంకుశతఁ గాంచిన శతారముగల్గవాఁడైనఁ దలవంపవలయుననినఁ
దనసంగర కళావిదగ్ధతఁగన్న గాంఢీవియైనను జిన్నవోవుననినఁ
దఫయుదారతఁ గన్న ఘన కర్ణ శిబి కల్పబలులైనఁ దలయూఁచ వలయుననినఁ
దనవర్తనంబు గాంచిన మనీషులకైన నడలవంకలు దీర్ప నడరుననిన
నతని నగ్నిపఁదరమె నీహారహార, హీరదేవతాహార షటీరశార
దాంబుద మరాళ ఘనసారతారకాశ,తారకాశవిరాజిత ధవళీర్తి.
- క. ఆతని నుతీయించందగు, మాతృపదారాధనుఁ నమగ్రబలప్ర
స్థితు భవానీపద జల,జాత యుగాధీనమానసమధువ్రతునిఁ.
- గీ. యవనఁపాలనంబున మివులదుఃఖి, పనధిమునుఁగుచు నుండు మాభరతమాత
చేతినంకెట్లు విడిపించి నేవచ్చఁగూర్చి,నట్టి శిల్పనకు నర్పింతు సంజలులను.

“కనిష్ఠికాధిపితకాలిదాసా”

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు [శతావధాని]

మహాకవి కాళిదాసుఁ డీ నాటకముందుఁ దాను సాధించఁదలంచుకొనిన శృంగారరసమును, సముచితమై విచ్ఛేదమునందకుండ సిద్ధింపఁజేసికొనుచుఁ బాత్రములకును బ్రసంగములకును, సమగ్రమైన చూచిత్యమును సంపాదించుకొనుచు నపేక్షితములుగాని వర్ణనలకుఁ బ్రసక్తి నిజక కథాసంవిధాన శిల్పము దగ్గరఁబ్రక్కఁజై రసికసంతతికి స్పృహణీయమహముఁ డయ్యెను.

రసము

హాస్యభయానక శాంతాది రసములకు, వాత్సల్యము, భక్తి, మున్నగు భావములకు సచ్చటచ్చటఁ దగురీతిఁ బ్రవేశ మొసంగినను, మహాకవివర్యుని యవిచ్ఛిన్నప్రతిభాధారకు గోచరమై ధారావాహినిగా నాటకమందాద్యంత్రవ్యాప్తియైనది శృంగారరసమే. వీరరసమో, శృంగారరసమో నాటకమునందుఁ బ్రధానరసమై యుండితీరవలయు నను లాక్షణిక సంప్రదాయనియమమునైతము మనశాకుంతలమునంటి లలితరచనలయందు శృంగారమునకును, అనర్హరాఘవ మహావీరచరితములవంటి యుద్ధతరచనలయందు వీరరసమునకును వస్తు

సౌందర్యజ్ఞులైన మహాకవికాళిదాసాదు లిట్టి ప్రాధాన్యము నొనంగంబట్టియే యేర్పడెను.

ఆశృంగారమునహిత మెక్కవిధముగాఁ బోషించఁబడిన సహృదయ హృదయములకు విసువాడపునొకోయని ప్రయోగసూక్ష్మజ్ఞుడగు మహాకవి ప్రథమాంకమందుఁ బూర్వరాగవిప్రలంభశృంగారమును (అనగా నాయు కానాయకులకుఁ బ్రప్రథమమందుఁ గలిగెడియ నురాగముయొక్క నూతనావస్థ) బోషించి యంతట ద్వితీయాంకమున నయ్యదియే స్మర్యమాణమధురమగులాగునఁ బ్రయోగించె. పిదపఁ దృతీయాంకమున సంభోగశృంగారరసమయమైన భావసామగ్రిని వ్యక్తముఁజేసి. చతుర్థాంకమున రసికహృదయముల సుఖముగ దస్మయముఁ జేయఁజాలు వాత్సల్యమును గణ్యమహర్షి యందును, శకుంతలయందును నొకచోనననేల కణ్వాశ్రమమందెల్లెడలిన సహజశాంతిప్రసారమునకు సహిత మొక పిడి కలుగునట్లు వెల్లివిళియఁజేయుచుఁ దత్తదృశమై సమాధిగామి యగు సమ్మహావాత్సల్యప్రవాహమునకు నే తు పై నిలిపి శృంగారరసమే నాటకమందుఁ బ్రధా

నాయిక యగు శకుంతలయొక్క పతిగృహ యాత్రకు నిర్విఘ్న మొనఁగూర్చెనని వ్యక్త పఱచి తన ప్రధానరసపోషణమందలి జాగరూకతను వెల్లడించె. పంచమాంకమున దైవానుకూల్యములేక రసకార్యములకుఁ బ్రతిబంధ మేర్పడినను, నాయికానాయకుల యంతరంగముల స్నిగ్ధతను బలపఱచు తిరమగు భావప్రతిష్ఠఁ దొలఁగింప శక్యముకాదని దుష్యంతుని యొక్కయు, శకుంతలయొక్కయు సంభాషణములయందు సూచించుచు బ్రస్తుతమగు ప్రధానరసరాజమున కవిచ్ఛిత్తిని నెలకొల్పుకొనెను.

షష్ఠాంకమునఁ దనకుఁ బలువిధముల నభీష్టమైన విప్రలంభశృంగారమును పూర్వవిలక్షణముగ వివిధములగు పాత్రముల ముఖమునఁ బ్రస్ఫురింపఁజేసెను.

సప్తమాంకమునఁ బూర్వవర్ణితము లగు బహువిధములైన శృంగారరసమందలి యవాంతరావస్థలకెల్లఁ బరమావధి యనందగి ఫలభూతమైనసంభోగశృంగారరసమగ్రతను సువిశుద్ధప్రణయరసభరితులగు నాయికానాయకుల యాకస్మికసమాగమమున సద్భుతరసముతోఁ గూడఁ బ్రదర్శింపఁజూపుచుండెను. అందుఁ జిత్రముగఁ బ్రద్రవమున శాస్త్రీయమగు సంతతి విచ్ఛేదదోషముఁ దలఁచుకొని పశ్చాత్తాపముఁ పుడగుచున్న దుష్యంతుని స్నిగ్ధహృదయమున కారసపుత్రుని గాఢాలింగనమువలని సౌఖ్యము నొదవించె. ఇచ్చటఁ గవిహృదయ మగాఢము. నిరపరాధ యగు సతీమణి సౌశీల్యమందన్యధాభావముఁ గల్పించి పూర్వమొన

రించిన శాస్త్రీయగాంధర్వ వివాహముయొక్క వృత్తాంతమును మఱపించిన ముని శాపప్రభూతమగు తమస్సనకును, తదనంతర మతివేలమై పశ్చాత్తాపమిశ్రమయిన వియోగవేదనానుభవమువలని కాలుష్యమునకును, నిష్కృతిగాఁ బావనమై యగాఢమగు పుత్రవాత్సల్యమను దివ్యగంగాప్రవాహమునఁ గఢానాయకుని హృదయము నొకఁచి మనమహాకవి తీర్థమాడించఁ దలఁచియుండెను. పదంపడి సువిశుద్ధప్రేమవల్లకలు మొలకలెత్త యేకాకారమైయున్న యనురాపదంపతుల హృదయ దేశమున గంగా యమునా సరస్వతులకుంబలె నవనవవాత్సల్యానుగతములైన యనురాగములకు సంగము ఘటిల్లఁజేయుచు నిపుణముగ నిర్వహణసంధియందుఁ గథ నుపసంహరించెను. సత్యముగ నిట్టినముచితరస సంపాదనధోరణి యనితరసాధారణమై యన్యాదృశమైన యతిశయమున రాజిలుచుండెడిని.

శ్వా ని

కావ్యకర్తలెల్లరు నొక్కొక్కవిధమున నొక్కొక్కరు దమ కబ్బముల కందముదేఱు బ్రయత్నించుచు నేయుదురు. కొందఱు శబ్దాలంకారములచేఁ గావ్యములఘనత నిలుపుకొందురు. కొందఱు అర్థాలంకారములుగుప్పి పైపని సాధింతురు. కొందఱు శబ్దశక్తిమూలధ్వనులు నింపి పద్యములశోభఁ బోషింతురు. మఱికొందఱు అర్థశక్తిమూలములై యనురణ నాత్మకములైన వస్త్రస్వలంకార ధ్వనులతోఁ గావ్యార్థమందలి యుదారతను సమగ్రముఁ జేయుదురు. కవికుల శిరోమణులగు మనమహాకవికాళిదాసుని వంటి

వారు కేవల మసంలక్ష్యక్రమ వ్యంగ్యసరణిపై
దృష్టినిల్పి భావాధ్వముల విస్తృతముగ విహరించుచుఁ బిఱిలికాది బ్రహ్మపర్యంతముగల
సకలప్రాణికోటుల హృదయరంగములయందును బరమేశ్వరకళావిలాసముగ సర్వకాల
సర్వావస్థలయందును దేశపరిచ్ఛేదము లేక
యోకాకారముతోఁ దాండవము సల్పుచుండెడి

యఖండబ్రహ్మనందరసరాజముయొక్క యవ
తారము లనందగిన సవరసముల మహాసా
మ్రాజ్యమునం దగ్రాసనము సధివసించి యానం
దామృతధారాపానమత్తంబులైన చిత్తంబుల
పారవశ్యంబున నొకించుక ప్రణయగీతంబు
లొనర్చుచు లోకంబుఁ దన్మయత్వంబునందించు
చుందురు.

మాతృసందేశము

మొ. హనుమంతరావు గారు

వ్యావహారికాంధ్రమని గ్రాంథికంబని
భేదభావములను వృద్ధిపఱచి
కలహాభోక్తలైన గల్గునేలాభంబు
మాతృసేవ కదియె మార్గముగనె.
పండితులతోడ, సభలలోఁ బ్రభులమ్రోలుఁ
బామరులతోడ బాంధవప్రతీతితోడ
నాడుభాషయె గ్రంథములందు వాడఁ
దగినదని యొక్కతెగవారి తగవు విందు.
పలుకుబడిఁ జెల్లు భాష కావ్యములయందు
వాడఁదొడఁగిన భాషాప్రపంచమెల్ల
రాజులేనట్టి రాజ్యంబు నోజుఁజెడఁచె
తగదు తగదండ్రు భిన్నమతంబువారు.
శాస్త్రమే వధ్యశిలయైన శబ్దశాస
నండు తలవరియందురే ? నూర్లకొలఁది
వర్ణములు నేటిదాక నేపగిదిభాష
బ్రదుకఁజాలెనో యిట్టిదుర్భిమలు తగునె.

విమలభారతశబ్దజాలమునుగాని
శబ్దశాసనుసూత్రంపు సరణిఁగాని
తప్పి రచియింపుమని చాటిచెప్ప ఘనులు
గలరె, యెంతటి ప్రజ్ఞాప్రకాండులైన.
నన్న పాఠ్యుడు చెప్పిన నాటినుండి
భాష యొక్కవిధంబునఁ బరగనయ్యె!
ఎన్నఁదత్సూత్రములె చాలియున్న మఱియ
గొన్ని లక్షణగ్రంథముల్ గూర్చుబడునె.
పెక్కులక్షణగ్రంథముల్ వెలయుననుట
భాష నానాటి కభివృద్ధి బడసెననుట
గాదె, యింతిమెకాని తద్ గ్రంథచయము
భాష బాధించునని రామ! పలుకఁదగునె
లోకమే దిక్కు శబ్దస్వరూపసిద్ధి
కనిగదా తొంటియాచార్యుడనియె నదియె
నేటిదాక బ్రమాణమై నెగడుచుండ
జీవకళ మాటకైన నశించునయ్యె!

పరగ నభివృద్ధి సంస్కారఫలము, నియమ
విరహితంబగు సంస్కారసరణి యున్నె,
నియమపూర్వక సంస్కారనికషమునను
జీవకళ వన్నెమీఱక చేటుగనునె.

నియమముఁ, నెల్లవారు గణించుచున్న
నొకతరమువారియట్లు లింకొకతరంబు
వారురచియింప జాలిరే, వారువీరు
భిన్నగతులౌట భాషాభివృద్ధి గాదె.

క్రొత్తపదములు దెచ్చుట, కొత్తతెఱుగు
ప్రాతపదములు వాడుట, ప్రాతసూత్ర
ములకులొంగని కార్యముల్ సలుపుచుంట
భాష నభివృద్ధి జాటవే పలువిధముల.

రఱులపై నప్పకవి యెంత వ్రాసికొనిన
చుడులకై సూరిగారెంత శూరుడైన
ఫలముగల్గెనె, సిద్ధాంతములు సతములె,
కవుల స్వాతంత్ర్యమునకు భంగంబుగలదె?

కడు నిరంకుశముగఁ గవికార్మికాళి
లోకఖనినుండి పదమణుల్ స్వీకరింప
లాక్షణికశిల్పు లవ్యాని రమ్యములుగ
సల్పుదురుగాదె సంస్కారసాధనమున.

పరలు లక్షణగ్రంథముల్ గొఱఁత వడిన
లోపమెడలింపఁ దలఁపక, రోపమూని
వానిమూలముననె భాష పాడువడియె
ననుచువానిని విడనాడుమనుట తగవె.

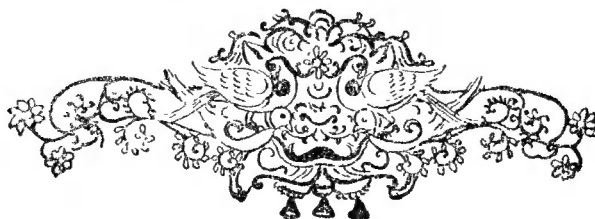
లక్షణము లెన్నిచదివిన రాదె తప్పు
తప్పు తప్పనిదని చెప్పి తప్పిదముగ [న్న
శాస్త్రముల ద్రోయునుంట మూషకములు
ననిగృహంబును ముట్టించు మనుటగాదె.

ధరణి నుత్తమ సారస్వతములలోన
వ్యావహారికమునకుఁ దా నరయఁగలదె
కవినిరంకుశుఁ డనుమాట గల ఫలంబు
వ్రాయమనుటయ్యె, నోటికి వచ్చినటులు
సవనముఖిదివ్య సత్క్రియాసరణిమొదలు
పడుపుకత్తెల పద్ధతివఱకు నున్న
నిఖిలకార్యవిధానముల్ నియమపరత
గావె నియమపరీతంబుగాదె స్వేచ్ఛ.

అరయ నోటికివచ్చినయటులు వ్రాయు
మనుటఁ నోటికివచ్చిన ట్లనుటగాదె.
తెరచి నిలుకుక్కచొచ్చిన తెఱుగు బాస
నమిత దుష్కవితాప్రచారములుచొరవె?

గ్రంథికంబన నియమసంకలిత మనుచు
మఱినెఱుంగక కాఁబోలు వితతమతులఁ
దిట్టుదురు దోసములె ప్రోగు పెట్టుచుండు
ప్రబలవైదుష్య మంతయు వ్యర్థముగను.

లక్షణములకుఁ దద్గ్రంథరచయితలకు
నెఱిగి తమయొక్క పాండితీగరిమవెలయ
లక్ష్యలక్షణమైత్రి వెలార్చునెడల
స్వచ్ఛతరకీర్తి గల్గదే శాశ్వతము.

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు

త్రిదియాక పద్యకావ్యము. ఇది యింతకు మున్ను ముద్రితమైనట్లు కనబడదు. ఇది మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధము. నామిత్ర నివలన నాకు లభించిన కొన్ని వ్రాతపత్రము లందు రెండుమూఁడాశ్వాసములలోని కొన్ని పద్యములుమాత్రము కనవచ్చుచున్నవి. దీని సంపూర్ణప్రతి యేప్రాచీనపుస్తకభాండాగార ములందైన నున్నచేమో తెలిసికొనవలసియు న్నది. లభించినపద్యములనుబట్టి యీ గ్రంథము మనభాష కలంకారముగాఁ దగియున్నదని చెప్పవలెను.

దొరకినపత్రములనుబట్టి యీ ముక్తిచింతామణి కావ్యమునురచించినయతఁడు, అండలూరి మల్లికార్జునకవియని తెలియుచున్నది. ఇతనితండ్రి శరభనార్యుఁడు. ఇతని గోత్రనివా సాదులు తెలియరావు. ఈవిషయము దెల్పు నిందలిగద్యమః:

“ఇది శ్రీమదఖిల విద్యత్కవిజేగీయమా న సరసకవితావిచి త్రొండలూరి శరభనార్య పుత్ర సమధిగతవీరశైవాచారవిధాన మల్లికార్జునాభిధాన ప్రణీతంబైన ముక్తిచింతామణి యను వేదాంతప్రబోధంబునందు రాజయోగ నిరూపణం బున్నది సర్వంబును దృతీయా శ్వాసము.”

ఈకవి యీ గ్రంథమును, కాశీఁతియను పేరుగల రాజనొద్ద మంత్రిగానున్న సృష్టికరణకులసంజాతుఁడైన కృష్ణమంత్రి కంకితమొనర్చిన ట్టిక్రిందిపద్యములు తెలుపుచున్నవి.

క. శ్రీముఖకాశీఁతి పృ
థ్వీమండలరమణలబ్ధ విభక్షైశ్వర్యో
ద్దామ ముఖ.....
స్వామిస్మృణీ కృష్ణమంత్రి సామంతమణి!

చ. అతిబలభీమ సృష్టికర
ణాన్వయవారిధిసోమ కీర్తిగుం
భితకకుబంత భంధు కవి
మిత్ర వనాంతవసంత సాధువ
ర్ణితకృతధర్మ పద్మణవి
నిర్జిత శాత్రవమర్మ మేరుప
ర్వతసమధైర్య కాశీఁతి
రాజహితా ధృతకార్య ధీమణి!

క. అనిశ నిజదానహర్షవ
దనఘతరానేక భూసురాశీర్వాదా!
దినదినవర్ధిత సంప
ద్ధనవైభవసాంద్ర సృష్టికరణకులేంద్ర!

గ్రంథావతారికయం దేదయిన నాథ రము కలదేమో కాని పైపద్యములనుబట్టి కాశీఁతిరాజును కృత్తిఁతియైన కృష్ణమంత్రియు

గూడ నెక్కడివారో యేకాలమువారో తెలియకున్నది. కాని కావ్యభాషనుబట్టి యీకవియును, గృతిపతియుఁ గూడఁ బ్రాచీనులు గారనియు, నొకటి రెండువందల యేండ్లలోపువారేమో యనియుఁ దోచుచున్నది. గ్రంథాంతమందున్న—

ఆ. మునుపు నైమిశాటవిని సూతుఁ డెఱిగింప
నఖిలమునులు హర్షమందినట్లు
లనఘుఁడైన శంకరాచార్యుఁ డీతత్త్వ
పదవి తెలిపెఁ బద్యపాదఁ డలరె.

అను పద్యమునుబట్టి తనశిష్యుఁడైన పద్యపాదాచార్యునకు జగద్గురు శంకరాచార్యు లుపదేశించినట్లుగా నీగ్రంథము వర్ణింపఁబడినదని తెలియుచున్నది.

గ్రంథవిషయము పరమాత్మ వివేకము. రెండవ యాశ్వాసమాత్మభోధమును, మూడవది రాజయోగమును దెల్పుచున్నవి. పద్యములు హృద్యములు. శైలి సులభము. భాష చిన్నయనూరి వ్యాకరణమునకు లొంగక పోతరాజాదుల భాష ననుకరించుచున్నది.

రుచిచూచుటకుఁ గొన్ని పద్యములు:

ఆ. అన్యసాధనంబు లన్నింటి కన్నను
భోధనంబు మోక్ష సాధనంబు
పాకమునకు వహ్నిహగిదిని జ్ఞానంబు
గలుగకున్న ముక్తి కలుగ దనఘ !

చ. వెలుచఘటాదులందుఁ బ్రతి
బింబితమైన నభంబుమాడ్కి లో
నిలిచి యుపాధిసంగతి న
నేకవిధంబుల భిన్నమూర్తియై
చెలఁగుశివుం డుపాధులు న
శించును గేవలుఁడై చిదాత్మయై

యలరుటఁ జేసి యాశివున

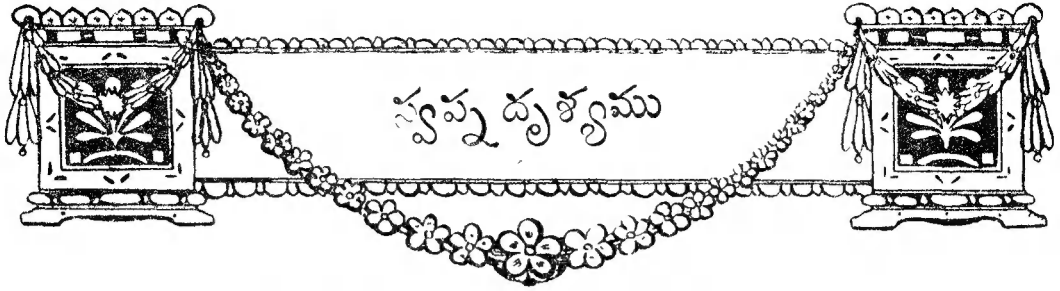
కన్యమొకించుక లేదు చూడఁగన్.

...వివేకునకు, ఉపనిషత్తును పత్నియందు ప్రభోధంబను తనయుండును విద్యయను కూతురును బుట్టి మనఃకల్పితంబైన ప్రపంచంబును తదీయకులంబును నశింపఁజేతురట. కావున—

క. మనసేగిరులును తరులును
మనసే బ్రహ్మాండచయము మనసేసురలున్
మనసే నునుజులు తనుజులు
మనసునఁ గల్పింపఁబడు సమస్తం బనఘ !

మ. సరవిక్ వాయుపుభంగిఁ గ్రమ్మరుచు సగ
సక్తుండుగా కెయ్యెడన్
దఱుచైనట్టి యుపాధుల న్నిలిచిత
ధర్మంబులుం బొందకన్
గరిమన్ వర్తిలు నర్వకాలముల నా
కాశంబు చందంబునన్
మఱియన్ మూఢునిరీతిఁ దోచఁబడు బ్ర
హ్మజ్ఞుని యూహింపఁగన్.

నీ. సద్భక్తి దరణికి సాగిమ్రొక్కెడివారు
తిరిగి రావులచుట్టు తిరుగువాడు
కొసరి తీర్థములలోఁ గ్రంకువెట్టెడివారు
పుణ్యభూములకల్లఁ బోవువారు
అఖిలకర్మంబుల నాచరించెడివారు
పాయక ప్రతములు చేయువారు
ధారుణీసురులకు దానమిచ్చెడివారు
సత్సంతానముల్ సలుపువారు
ద్వైతమత ముత్తమంబని తలఁచువారు
చతురతను వేదశాస్త్రముల్ చదువువారు
పట్టి భజనంబుచే బొబ్బపెట్టువారు
వారు బ్రహ్మజ్ఞులకు సాటిరారు వినుము.

సన్నిధానము సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు

క్రన్నులందేనో! ప్రాకాడుచున్నయట్లు
 చూడ్కిమావుల, బరువెత్తు వేడ్కబాపి
 వెనుకకెవ్వండో, పగ్గాల బిగుచుపోల్కి;
 వెనుక బొంచుండి యెవ్వడో కనగరాక
 మోహజాలంబు వినరి నాబోధయుక్త
 మానసము లాగుచుండినమాది; నాదు
 సయనగోళంబులను మూసి నాసమస్త
 మింద్రియార్థంబు లెవడో, హరించుకరణి;
 దోడజేసి క్రమంబుగాఁ దూతి నిద్ర
 హృత్కవాటంబు లుగిలించె; నేనొకండఁ
 గాని యన్యుండులేడ; యొక్కరుడునేని;
 నేగితిని శాంతముగను మధ్యేగృహంబు.
 శాంతిపాలిత మానంద కాంతినిస్త
 మైన ధామంబునందు నేనాడుకొంటి
 నో? యపుడు పాడుకొంటినో? యోలంబు
 కొంటినో? విభజించి వాక్రవ్వజాల.
 కొంత సేవటికొక దివ్యకాంత లలిత
 మూర్తి చనుదెంచి కైదండబూనె; మేము
 పుష్పరథమునఁ గూర్చుండి పోవుచుంటి
 మాకసంబున నానంద మతిశయింప
 తారకలు రమ్యవేషముల్ తాల్చియొకట
 జలదయవనికలెత్తంగ సరసగతుల
 నాటపాటల మెప్పొంద నాటకంబు
 నభినయించెను శాంతరసాత్మకంబు

చదలేటి దరులపచ్చనిట్టులక దన
 మృగముతోఁ గ్రీడించు నిందుమూర్తి
 మెలుగుపిండుకు నాట్యరకరంబుగ గాన
 మునునేర్పు కిన్నరీజనచయంబు
 గిరిశృంగముల నిల్చి ధరియించి తనువులు
 ప్రకృతివ్యాఖ్యచుజేయు రవికరములు
 తమతమ తారతమ్యమునకై యన్యోన్య
 మాలంబొనర్చు సమస్తకళలు
 పువ్వుల విమానములనెక్కి న్యోమపీఠిఁ
 గెరల విహరించు సుకవులకీర్తిసతులు
 మనసునకు వేడ్కబుట్టింప గనుచు గనుచు
 జనితి మాస్వర్గమునకు ముచ్చటలు గొనుచు.
 మలయమారుతముల గూఢమంత్రశక్తిఁ
 జలివెలుగు వెల్లులందలి చలువదను
 నాపికాలాఽములరహస్యార్థభంగి
 నొకట వివరించుచుండిరి యువతు లచట.
 అంత నాకాంత పులికించి యస్వహంబు
 రథముపై సన్నుఁగొని యిట్టి రంగములను
 నాకుఁ జూపింప గదవోయి! నాధ! యనుచు
 గాటముగ నొక్కిమోవి, నొక గొంగిలించె.
 స్వర్గమున నుండి పుడమిపైఁబడితిఁ; బుడమి
 నుండి పాతాళమును జొచ్చియుంటి; నచటి
 నుండి యత్యథోలోకంబు నొందినాడ
 నొక్కప్రేల్మిడి నాయభాగ్యోచ్చయమున.

భారతీయ కావ్యస్మృతి

౨

తపస్విరమణీయత-భారవి అర్జునుడు

అక్కిరాజు నిత్యానందశాస్త్రిగారు

చిర నియమకృశోఽపి శైలసారః
శమనిరతోఽపి గురానదః స్రక్పత్యాః
ససచివ ఇవ నిర్జనేఽపి తిష్ఠత్
మునిరపి తుల్యురచి ప్రీలోకభర్తః.

శశధర ఇవ లోచనాభిరామై
ర్గగన విసారిభి రంశుభిః పరీతః;
శిఖరనిచయ మేకిసానునద్భా
సకలమివాపి ధరన్మహీధరస్య.

యమనియమకృశీకృతస్థిరాంగః
పరిదదృశే విధృతాయుధః స తాభిః;
అనుపమశమదీప్తితా గరీయాన్
కృతపదపంక్తి రధర్వణేవ వేదః.

(కిం తార్జునీయమ్)

[చిరనియమమ్ముల కృశుత్తైవుండియు

పర్వతబలయుతుడు

శమరతుడయ్యును నైసర్గికముగ

చేరరానివాడు

నిర్జనమందును సచివయుతుడవలె

నిల్చి వున్నవాడు

తాపసి అయ్యును త్రిభువనపతిసమ

తేజుండగువాడు.

యేకసానువున వాసముచేసియు

పర్వతమ్ము యొక్క-

శృంగసమూహం సకలం సయితము

ఆవరించి నటుల

హరిణాంకుడివలె కన్నులకింపై

ఆకాశమునందు

ప్రసరణమొందెడు తేజస్సులచే

పరివృత్తుడైవుండి

అసమానమ్ముగు శమమును దీప్తిత

పొందిగరియమ్మై

అతడధర్వకృత మానుపూర్విగల

వేదం విధమునను

యమనియమమ్ము కృశతం చెందియు

సిరదేహముగల్గి

శస్త్రముదాలించి దీక్షితుడాయెను

తత్కాలంవలె చేత.]

పాండవులందరిలో ప్రియదర్శినుడైన అర్జు
నుడు ఈశ్వరానుగ్రహం కోసం, తీవ్రతపశ్చ
రణకు ప్రేరితుడవుతాడు. అనివార్యమై తట
స్థిస్తూవున్న జ్ఞాతియుద్ధంలో జయలక్ష్మిని ప్రస
న్ను చేసుకొనడానికి వారికి వేరేమార్గం కన

బడ్డదికాదు. సోదరుల ఆదేశాన్ని అర్జునుడు హృదయపూర్వకంగా స్వీకరించి, బయలుదేరి పోతాడు. స్వల్పవయస్కుడైన ఆ భూలోక వాసి తపస్తీక్షతకు కొద్దికాలంలోనే స్వర్గ లోకవాసులందరు ఆశ్చర్యపడతారు.

అర్జునుడు ఆయుధాలను ధరించి, స్వప్నం గా క్షత్రియవీరుడై కనబడుతూవుంటాడు. కాని, ఆయన స్వరూపంలో తీవ్రమైన రక్త చలనంగాని ఉండేకం గల స్వభావంగాని, కనబడవు. ముఖం ఆత్మసంతృప్తిహేతువైన శాంతాన్ని కురుస్తూ, అంతస్థమై కిరణసహస్రంతో వెలువడుతూవున్న బ్రహ్మానందదీప్తితోకూడి వుంటుంది. నూతనజీవితం ప్రారంభమైంది మొదలు దినక్రమంగా ఆయన క్షుద్రమైన శరీరసుఖాలమీది ప్రేమను త్యజిస్తాడు. చిత్తాన్ని నిగ్రహించి జితేంద్రియు డవుతాడు. అధర్వక్యత పదపంక్తి అయిన, వేదంవిధంగా ధ్యానపరవశుడై గంభీరమైనశాంతితో దీప్తితో నిలిచివుంటాడు. జిజ్ఞాసావిషయంలో గూడా పదంతస్సారమైన ఈశ్వరమహిమను అన్వేషిస్తుంటాడు.

ఆవిధంగా ధ్యానస్మయ్యైవున్న క్షత్రియతపస్విరూపం అతిరమణీయంగా వుంటుంది. పర్వతాగ్రప్రదేశంలో ఒంటరిగా వున్నా, ఆత్మీయమైన ప్రకాశంతో సర్వదాదీప్స్తూ, నిశానాధనదృశ్యుడై మనోహరంగా ఉంటాడు. వాడుకగా కనబడే, తాపసులైన వనచరులకం తెభిన్నుడని వ్యక్తీకరిస్తూవున్న ఒకవిధపు సౌందర్యం ఆయనతోనూండి, బయలుదేరుతుంది. శరీరం ఆవిధంగా నిర్మితమై వుంటుంది.

జన్మసిద్ధమైన ప్రభుత్వచిహ్నాలతో సమస్త వనప్రదేశానికి అధిపతియైవున్న దైవంవిధంగా కనబడుతూవుంటాడు. రూపంలో ఉగ్రత్వం లేక మైనా గోచరంకాదు. ప్రేక్షకుడిదృష్టికి ప్రతివర్తనం కలిగించే లక్షణమేమీ కనబడదు.

కాని ఆయనలో అతిపరిచయవర్తనను దగ్గరకు చేరనియ్యని ఒకవిధమైన విశేషమేదో ఉంటుంది. సమీపానికి పోవడానికే జంకు పుట్టించే మహిమాత్మికయం ఆయనను పరివేష్టిస్తుంది. దీర్ఘతపోన్యాలతో కృశించినా పర్వతపటిమగలవాడై కనబడతాడు. నిశ్చలుడై ప్రశాంతంగావున్నా మహిమతో గూడి, భయగౌరవాలను ప్రతిపాదిస్తాడు. ఒంటరివాడైనా పరివారంతోకూడుకొన్నట్లు ప్రబలుడై వుంటాడు. తపోవృత్తిలోవున్నా త్రిలోకాధీశ్వరుడివిధంగా తేజస్వంతుడై శోభిస్తాడు.

ఇది నాయకుల్లో ఉచితస్థానం తీసుకొన్న ధీరోదాత్తుడివర్ణన. మన దృష్టిలో వున్నది భారతీయకవితాసృష్టిలో ఒక ఉత్కృష్టమైన పురుషుడు. మొదటిశ్లోకం ఈక్షత్రియవీరుడి ప్రశాంతతను వర్ణిస్తున్నది. రెండవశ్లోకం ప్రతిలేని రమణీయతను తెలియజేస్తున్నది. మూడవశ్లోకం దుష్ప్రాప్తమైన మహిమవిశేషాన్ని వ్యక్తంచేస్తున్నది. ఇది భారతీయభావానికి అత్యంతం ప్రియమైన కవితా సర్గం. సుహృద్వశీకరణం చేసి తీవ్రమైన తపోన్యాలతో ప్రశాంతనిశ్చలుడైన క్షత్రియవీరుణ్ణి యూస్పష్టి ప్రదర్శిస్తున్నది.

చలించని బాహుబలంతో ఇంద్రియ నిగ్రహసామ్యం సమ్మేళనమయినందున అత్యున్నతమైన ఆదర్శం యేర్పడుతున్నది.

అర్జునుడు భుజబలసమన్వితుడు, ధనుర్ధరులలో అగ్రే నడుడు, రణవిహారంలో నిస్తులుడు, అయినా, శౌర్యానికి ఆశ్రయమైన తన శరీరాన్ని ఇంద్రియనిగ్రహానికి సాధనంగా చేస్తాడు.

సౌందర్యంతోను బౌదార్యంతోను శోభిస్తూ పరమవిధేయుడై జ్యేష్ఠుల ఆదేశాన్ని శిరసావహించి, ఈప్సితార్థాన్ని జితేంద్రియత్వంతో సాధించడానికి యత్నించే వీరుణ్ణి కనబరుస్తూవున్న ఈసమస్తి అత్యంతమైన ఆత్మోన్నతిని ప్రసాదిస్తున్నది.

స్వల్పకాలంలోనే ఈ అర్జునుడి తపోమహత్వం ఊర్ధ్వలోకవాసులకు తెలియవస్తుంది. సునుష్యకోటిలో వాడైనా పుత్రుడు చలించని చిత్తంతో అత్యుగ్రంగా మహాభీష్టసిద్ధికి, యత్నిస్తున్నాడని స్వర్గాధిపతి సంతోషంతో వింటాడు. ఐనా అర్జునుడి చిత్తస్థైర్యాన్ని పరీక్షించవలెనని ఇంద్రుడికి కోరిక పుడుతుంది. యేది దురతిక్రమమో, దేని ప్రతిరోధంవల్ల మనుష్యుడికి మానుషత్వ విమోచనం కలిగి, తనలోపున్న దేవత్వసాధనానికి యోగ్యతలభిస్తుందో అటువంటి ఇంద్రియ ప్రేరణాన్ని, ఆయనమీద ప్రయోగించడానికి సంకల్పిస్తాడు.

స్వర్గవాసినులైన అస్సరసలనందనీ పలువనంపి వారిలో ప్రతిలేని సౌందర్యంతో మనస్సును ఆకర్షిస్తూవున్న ప్రేథలను తమనమ్మోహనసామర్థ్యాన్ని అర్జునుడి మీద కనబరచడానికి పంపుతాడు. వాండ్లు ఆసందేశాన్ని చిరునవ్వులతో స్వీకరించి తమకు తమ వశీ

కరణశక్తి తెలిసివుండడంవల్ల, జయం అనాయాసలభ్యమని దృఢవిశ్వాసంతో బయలుదేరి పోతారు.

కాని వారు అర్జునుడి చిత్తస్థైర్యాన్ని పూహించడంలో పొరపడతారు. నిశాకరుడి విధంగా మనోహరుడై ప్రశాంతమైన లతాగృహంలో దురాసదుడైవున్న ఆయనను వాండ్లు చూస్తారు.

ప్రకృత మనుససార నాభినేయం
ప్రవికసదుగుళిసాణి పల్లవంవా;
ప్రథమ ముఘహితుం విలాసిచక్షుః
సితతురగే నచచాల నిర్తకినామ్

—కీరాతాద్భుతీయమ్

[ప్రథమమృందున శ్వేతాశ్వుడిపై
ఉపహితమైనట్టి
ఆటకత్తియల సొంపగుచక్షువు
కదలజాలకుండి
ప్రక్రాంతమ్ము అభి నేతన్యము
ననుసరించ లేదు
ప్రవికసదుగుళికరకిసలమునే
ననుసరించలేదు.]

ఆతపస్వియుక్క-తేజస్సామ్యాలు వాండ్లకు తెలియకుండానే వాండ్లహృదయాలను అపహరించి వేస్తవి. దేవవేశ్యా బృందంలో నొక్కరైనా పుద్దేశించుకొన్న ఆకర్షణ గంగులో స్వకార్యనిర్వహణం చెయ్యలేకపోతారు. ఆకర్షించబోయిన భామినులు తపస్విరమణీయతచేత ఆకస్మాత్తు లవుతారు. తపస్వియం దుఘహితమైన వీక్షణం మరలలేక అతనియందే కదలకుండా నిలిచి అభినయానికి ఉపక్రమించిన ప్రేళ్లవైపు తిరిగి రావడం మరిచిపోతుంది.

తుమ్మెద పాట

పెమ్మరాజు లక్ష్మీనతిగారు

పాడు మమ్మా, తుమ్మెదా-పును-పైనవాలే తుమ్మెదా ! పును,
పైనవాలే తుమ్మెదా-పూ-దేనెలోనే తుమ్మెదా !

౧. తేనెకొరకే యాటలనుచును-తేనెకొరకే పాటలనుచును
తేనెకే యారాటమని క్రొం-దేనెలొలికే తేటపాటలు పాడుమమ్మా!

౨. ఆటలన్నియు నొక్కయూ టే-పాటలన్నియు నొక్కపాటే
యాటపాటల కవలనున్నవి-తేటతేనియయూట లనుచును పాడు.

౩. కరకుముండ్లను సరకుసేయక-పరిమళంబున మరగిపోవక
నిరకు తప్పకనిలచితేనియ-కొరకె తిరుగుచునుందునేనని పాడు.

౪. పాటలన్నీ సారిపోగా-యాటలన్నీ అణగిపోగా
తేటతేనియ నూటలానుచు-మాటలేనీ మూగపాటలు పాడు.

౫. తేనెతీపికి జొక్కియటుపై-మేనుసర్వము మరచితేనియ
లానుటే మరపించునా య-జ్ఞానమునబడి మూగపాటలు పాడు.

౬. యుగములెన్నో జరగిపోనీ-జగములెన్నో కరగిపోనీ
తగిలితేనియ తీపిలోన ము-నుగుచు తేలుచు తేలిమునుగుచు పాడు.

౭. దేహమంతయు తేనెకాగా-దాహమంతయు దీరిపోగా
మోహసంబగు రాగముల సరి-దేహములు విడిపోవునట్లుగ పాడు.

౮. పాటపాటకు తేనెలొలుకగ-ఆటయాటకు దేనె చిలుకగ
పాటప్రాకినజగము తేనియ-యాటలోబడి యూరిపోనగ పాడు.

౯. జగము సర్వముతేనె నిండగ-జగముతానొక తేనెకుండగ
జగమేతేనెగ తేనెజగముగ-జగము స్వర్గముక్రిందమారగ పాడు.

౧౦. అణువులేదా తేనెకానిది-అణువుకాదా తేనెలేనిది
అణువు నణువున జేర్చుమధుర-ప్రణయమును, ప్రణవమున గూర్చుచు పాడు

విద్యా దూసి తామూర్తిశాస్త్రి గారు

విక్కినాడులు కవిత్వతిగ్రహంబున మూడుపర్వములను నన్నయయే రచించినట్లు చెప్పియుండుటచేతను, నన్నయభాగమునంబలి గొన్ని పద్యములును పద్యపాదములును నెఱుఁగిన రచించెననుభాగమున నగపడు మండుటచేతను, శైలియందును నంతగా భేదము గానరాకుండుటచేతను, రాజనరేంద్రుఁడే కృతిపతియైయుండుటచేతను నెఱుఁగిన యాంధ్రభారతారణ్యపర్వశేషమును దూచాతప్పకుండ నాంధ్రీకరింపలేదనియు నచ్చటచ్చటఁ గ్రిమిభ్రష్టములైన పద్యపాదపదపదైకదేశములనుమాత్రమే పూరించి యుండెననియు నిపుడొక వింతవాదము బయలుపడెననిది.

“ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రునికాలపువాఁడుగు మారనగూడ నన్నయ మూడుపర్వముల వ్రాసెనని చెప్పియున్నాడు. పదునేడవశతాబ్దివాఁడుగు నప్పకవియు నన్నయ మూడుపర్వముల వ్రాసెనని చెప్పియున్నాడు. దీనినిబట్టి యప్పకవికాలమునకుఁగూడ నన్నయవిరచితములకు మూడుపర్వములు సంపూర్ణముగా నున్ననని యనవలయును. కావునఁ గవులు రెండుపర్వముల మాఁదాశ్వాసముల నూటనలువదిపద్యములని చెప్పుటకు బదులుగా సామాన్యోక్తి నాశ్రయించి యట్లు చెప్పియుండురు. మఱియుఁ దిక్కనతరువాత సుమా రేబదిసంవత్సరములలోనే యెఱుఁగిన యున్నవాడు. అట్టి స్వల్పకాలములోఁ దిక్కనరచించిన పదునేనుపద్యములు నశింపకుండఁగా నన్నయరచిత భారతభాగమున నందును నరణ్యపర్వపు గుదిభాగముమాత్రమే యాంధ్రదేశమునగల యన్నిప్రతులలో నశించెననుట యుక్తిమార్గమై యున్నది. ఇంతియే కాక యెఱుఁగిన ఆరణ్యపర్వాంతమున ‘ధీరవిచారుడు’ అను

పద్యమునఁ దా నారణ్యపర్వశేషమును బూరించితి నని చెప్పికొనియున్నాడు. మఱియుఁగ్గవర నిత్యసింహపురాణమున ‘ఉన్నతసంస్కృతోక్తి’ అనుపద్యమున దా నారణ్యపర్వశేషోన్నయన మొనర్చితి నని చెప్పికొనియున్నాడు. ఎఱుఁగినవంశజుడును నాతనికి పరుసకు మనుమడును నగువిప్రసారాయాచరిత్రకర్త మల్లన విప్రసారాయాచరిత్రమునఁ దనతాత యెఱుఁగిన ప్రతిభతో నారణ్యపర్వశేషమును జెప్పెనని వ్రాసియున్నాడు. ప్రాచీనతాళపత్రప్రతులలో నెల్ల నిక్కడనుండి యెఱుఁగదగిన కవిత్వముని వ్రాయఁబడియున్నది. కవిత్యరులెల్లరు నెఱుఁగిన నరణ్యపర్వశేషోన్నయనకర్తగాఁ జెప్పుటయే కాక నన్నయతిక్కనలతో నాతనింజేర్చి కవిత్వయుగాలెక్కించి స్తుతించి యున్నారు.” కాన నెఱుఁగిన తూచాతప్పక యరణ్యపర్వశేషమునఁ బూరించెనని కీ. శే. వీరేశలింగు పంతులుగారు వైవాదమును ఖండించి సిద్ధాంతీకరించిరి.

పంతులుగా నారణ్యపర్వశేషమును నన్నయ రచింపనేలేదనువాదము ననుసరించి తమయభిప్రాయమును సవిమర్శముగాఁ దెలియఁజేసిరి. కాని యెఱుఁగిన క్రిమిభ్రష్ట పద్యపదభాగపూరణ మొనర్చెననువాదము నెత్తికొనలేదు. అయినను విషయమునఁ గొంతవర కైకృత్య మున్నందునఁ గ్రిమిభ్రష్టపద్యపదభాగపూరణవాదుల కయ్యవి యడ్డుతగులుదునే యున్నవి. “కాని‘ధీరవిచారుడు’ అను నరణ్యపర్వాంతపద్యమునఁ గ్రియ ‘పూరించితిని’ అని యుత్తమపురుషులొనుండవలసియుండఁగా ‘పూరించె’ అని ప్రథమపురుషులొనుండుటచేతను నెఱుఁగిన నిజముగా దా నారణ్యపర్వశేషమును నాంధ్రీకరించియున్న భార

తమునఁ దక్షిణేర్పిటనే యాత్మాపారథగద్దటలు వేదకొని యుండునని చెప్పి యుక్తిమూలము గానుండుటచేతను బ్రైపద్యము ప్రక్షిప్తమనఁదగును. మఱియు రెండుభాగముల కనిత్యపురితికిని భేద మగపరచి భిన్నకవికర్తృకత్వమును సమర్థింపఁజాలక 'తత్త్వవితారితయుఁ గొంతదోష ద్రదనయకాన్' అని కోమటియుక్తిని జనుత్కారముగాఁ గల్పించి యిట్టిపల నెనఁగో పద్యమున నిమిడ్చియున్నారు. మఱియు దత్త్వవితారిత గొంతయే తోచునపుడది తద్రదనయే యెట్లునను? ఇట్టి యుక్తిసూచములనుమాట లేపద్యమున నగపమమండుటంబట్టియే యీ పద్యము నిటేపలివారలు గల్పించి యెట్లునను సర్వాపర్య శేషసంపూర్ణకర్తృత్వమునొసంగ దలంచి యర్యాపంత్వమునఁ జేర్చి యుండురనుటకు సందియము లేదు.

మఱియుఁ గొన్ని గాఢలను వ్రాయుచు నన్నయ రాజనరేంద్రునిచే సత్కారము నందఱుండుటంబట్టి నన్నయ గతించినతరువాత రాజరాజ భారతమును పూర్తిచేయుటకు యత్నించెనని పంతులుగారు వ్రాసిరి. కాన నట్టి యత్నము జరుగుకాలములోనే నన్నయగొండ్రీకర్తృభారత మాత్రక రాజనరేంద్రుని యాస్థానమున నొక మూలంబడి యుండును. ఏదైన నొకపుస్తకమును బేటికలో నిముడ్చునపుడు ముఖపత్రమును మీఁదుగా నుంచుట యాచారము. అట్లే యయ్యదియు నెచటనో పడియుండును. క్రిందనుండి పురుగు లచ్చటచ్చటఁ దినియుండును. కావున నసలుపతియే (మూలభూతమాతృకయే) క్రిమిభ్రష్టమైయుండును. భ్రష్టభాగపూరణ మొకయస్సాగ్యకార్యము గానుండుటచేతనో నన్నయకునలెఁ దన కేదైన నొకకీడు మాడునని భయపడుటచేతనో తిక్కన యాభ్రష్టపద్య పదభాగములను బూరింపక విరాటపర్వమునుండి యాంధ్రీకరించియుండును. కావుననే క్రిమిభ్రష్టభాగ మార్యాపర్యమున గలవని విశేషించి చెప్పక పంతులుగా రంగీకరించినట్లు సామాన్యోక్తి నాశ్రయించి నిపుముగాఁ దిక్కనమారనాడులు నన్నయయే యర్యాపర్యము నంతయు నాంధ్రీకరించెనని నిజమును వక్కాణించియుండురు. దీనికనుగుణముగా శంభుదాసుఁడు సృసియాపురాణమున సర్వాపర్య శేషసన్నయన మొనర్చితినియే చెప్పి కొనియున్నాఁడు. ఉన్నయనమన గా మీఁదికెట్లు లేక

లేవనెట్లు. ఈశబ్దమున కీమర్థ మనేకకోశములందుఁ బ్రసిద్ధమైయున్నది. ఉన్నదానిని మీఁదికెట్లు లేక లేవనెట్లు సాన్యముగాని లేనిదానిని లేవనెట్లు సాన్యము కాదుగదా! కావుననే యదివర కచ్చటచ్చటఁ గ్రిమిభ్రష్టములగు స్థలములగల యర్యాపర్య శేషమునే తా నున్నయన మొనర్చితినిని యెట్లున యథార్థమును నున్నయనశబ్దములముగాఁదెలియవరచియున్నాఁడు. ఆయర్యాపర్యభాగములోఁ గొన్నిస్థలములుమాత్రమే శిథిలములై తిక్కన భాగమంతయుఁ జెప్పఁచెదరక యుండునాయని విమర్శకులకు సందియము గలుగవచ్చును. ఆంధ్రభాగవతి మూలంఁ గ్రమశూన్యముగ నెన్నో భాగములు శిథిలములయినట్లును నందును నడుమనడుమఁ గొన్ని భాగములు మిగిలియున్నట్లును, పంతులు గారేకాక చెక్కూరు విమర్శకులంగీకరించియుండుటంబట్టియు నియ్యది యట్లు క్రమశూన్యముగ, యుక్తివిరహితముగ శిథిలముగాక యుక్తియుక్తముగ శిథిలమగుటం బట్టియు నట్లు శంకింప నవకాశము లేదు. సత్యమును బరికింతము? నిజముగా నన్నయయే యర్యాపర్య శేషమును రచింపకయన్నయో రాజనరేంద్రుఁడు కవులఁ బిలిపించి యగ్రహారాదుల నిచ్చి పూర్తిచేయింపమండునా? ఒకవేళ తిక్కనాదులవలె గవులు భయపడుటచే రాజరాజభాగమును బూర్తిచేయింప లేకపోయెనని యెవరేని శంకింపనచ్చును. రాజరాజు నలసినంతసమయిచ్చి యాభాగమును బూర్తిచేయించుటకు యత్నించియుండిన నెట్లునవలె నెవఁడైన నొకకవీశ్వరుఁడు నన్నయఁదేరిటనే రాజనరేంద్రునికే కృతియిచ్చి పూరించియుండును. మఱియు నన్నయ తిక్కనలనుగ్యకాలమునఁ గలకవు లట్లాభాగము కొరత వడియున్నయో బూరింపక విడచియుందురా? అక్రమముననే నన్నయతరువాత భారతమును దెనిగింప నారంభించిన యధర్వణుఁడు తిక్కన మున్నగువారు విరాటపర్వమునుండియే యాంధ్రీకరింప నారంభించిరి.

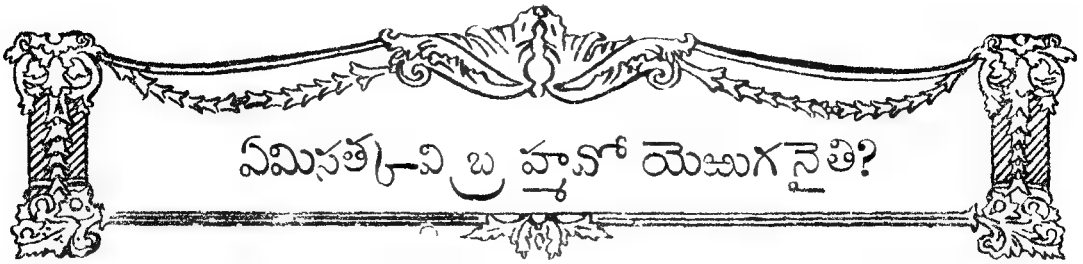
కాన రాజనరేంద్రుఁడు యత్నించుట తరువాయి భాగమును బూరింపించుటకైకాని యర్యాపర్యభాగమునకై కాదని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. పైని వ్రాసినకారణములనుబట్టి నన్నయ యాదినభార్యాపర్యముల మాఁటిని సంపూర్ణముగా రచించెననుటకు సందియములేదు.

మఱియు శంభుదాసునికాలపునిగాని తిక్కనకాల పునిగాని తాళపత్రప్రతులు లభింపమి నక్కాలమున సర్వార్థపర్వ శేషము లేకయే యయ్యవి వ్రాయబడినవని చెప్పుటకు వలనపడదుగదా! ఎఱ్ఱన యాక్రిమిభ్రష్టభాగములు పురించి గూయరణ్యపర్వపు దుదిభాగము సర్థ సంతముగఁ జేసిననాటనుండి తాళపత్రప్రతులలో నిక్కడనుండి యెఱ్ఱాప్రగడ కవిత్యమని లేఖలు వ్రాసి యుందురు. 'గతానుగతితో లోకోలో సహాకంపారమారిక' అను న్యాయము ననుసరించి లోకము నామార్గమునే యనుసరించియుండును. దాని లోకమున నెఱ్ఱన యరణ్య పర్వ శేషమును దూచాతప్పకుండ రించెనను ప్రఖ్యాతి లోకమునఁ గలిగియుండును. ఇట్టిప్రసిద్ధి నాశ్రయించుట చేతనో, తనతాతయందలి యభిమానముచేతనో మఱి నతనతాతనగర్యపర్వ శేషనిర్మాతృత్వముగాఁ జెప్పియుండును. ఇట్లే కవులెల్లరు జనశ్రుతి ననుసరించియు దమ కంటఁ బూర్వముననుండు తాళపత్రప్రతులలోఁ గల వ్రాతననుసరించియుఁ గవిత్రయములోఁ జేర్చి స్తుతించి యుందురు. ఇప్పటికిని సత్యమును మఱియి లోకమును నద్దానినే యుగ్గఱించుచున్నది. తనకంటఁ బ్రాచీనులగు కవులెల్లరు నవిమర్శముగ నెఱ్ఱనయందు సర్వార్థపర్వ శేష సంపూర్ణకర్తృత్వము నాగోపించుచున్నను నద్దాని నిజమును పీఠికఁజెట్టుటకే యప్పకవి వారి కెల్లరకు విరుద్ధముగా నన్నయకే త్రిపర్వసంపూర్ణకర్తృత్వము నొసఁగి యున్నాడు. కానఁ గ్రిమిభ్రష్టపద్యపాదపద్ధికదేశము

లనుమాత్రమే యెఱ్ఱన పూరించెనని చెప్పుటకుఁ బ్రబల ధారము లగపడుచున్నవి." అని క్రిమిభ్రష్టపద్యపాద భాగపురించాడులు వీరేశలింగముపంతులుగారి యుక్తులకుఁ బ్రతియుక్తులనుఁ బన్ని తమవాచ్యమును నిలబెట్టుకొని యున్నారు.

సన్నయ తాటిగూతులప్రతి పేజిన ట్లొక కవినును వ్రాయుమంటుచేతను గేవల జనశ్రుతుల నాధారముగాఁ జేసికొని యనేకవిషయముల ననేకగాఢలను వ్రాసిన యప్పకవ్యాదు లీగాఢును వ్రాయుమంటుచేతను గేవల పద్యపాదపదపద్ధికదేశపురమునఁ గవు లిట్టియనన్య సామాన్యముగు గౌరవము నెఱ్ఱన కిచ్చిరనుమాట యెంత మాత్రము నమ్మఁదగియుండమిచేతను, ఉన్నయనమనునది ప్రాసఁ జేయఁబడినదగుటచేతను, 'పూరించె' అనునట్లు క్రియ ప్రగమపురుషలో నుండుట కనేకకవిప్రయోగములు ప్రమాణములుగా నగపడుదుంటుచేతను రాజనరేంద్రునికే యంకిత మిచ్చి సన్నయపేరిటనే యెఱ్ఱన యాంధ్రీకరించుటంజేసి పద్యపాదపద్ధికముండుటయు విరుద్ధ మగుటచేతను గవిజనశ్రుతితాళపత్రమాతృకా ప్రమాణముల దిరస్కరింపఁజాలినంతటి ప్రబలప్రమాణము లెవ్వియు నుపలబ్ధములు గామంటుచేతను నెఱ్ఱనయరణ్యపర్వ క్రిమిభ్రష్టపద్యపాదపద్ధికదేశముల మాత్రమే పురించె ననుట మిగలసాహసోక్తియని తోచెడిని. విమర్శకు లీయంశము నితోధికముగా విమర్శించి లోకమునకు సత్యమును వెల్లడింతురుగాక!

ఏమిసత్కవిబ్రహ్మో యెఱుగనైతి?

విద్వాక్ కష్ట సుబ్బారావు గారు

- కల్పింతు వాకచోట, కనకవప్రసాద సావర్ణకీలిత సాధములను
 కల్పింతు వాకచోట కాలమేఘవినీ, గాఢతమోరుద్ధ గతులనిశల
 కల్పింతు వాకచోట గాఢభీతిప్రద కాలమృత్యుకరాళ కాననముల
 కల్పింతు వాకచోట కామితార్థప్రదానాతిశాంబు ఋష్యాశ్రమంబు
 ఇట్టిచిత్రవిచిత్రహాస్యప్రియ-నౌటిసాధనసంకడ యెట్టిశక్తి
 యెట్టిమేధావిశేష మిదేమిగలవో-యేమిసత్కవిబ్రహ్మో యెఱుగనైతి?
- గీ. కలదనీచేత కవితయన్ ఖడ్గ మొకటి-దానదగ్ధుల దండింతు ధర్మమార్గ
 రతులమెప్పించి మనుతువు ప్రభుడవగుచు-నేమిసత్కవిబ్రహ్మో యెఱుగనైతి?
- సీ. తలఁచినయంత ప్రదర్శింపగానేర్తు వతిశాంతమైన సాయంతనంబు
 తలఁచినయంత ప్రదర్శింపగానేర్తు మలయపర్వతమందమారుతంబు
 తలఁచినయంత ప్రదర్శింపగానేర్తు వమలవాఙ్మూర్తి జలాశయంబు
 తలఁచినయంత ప్రదర్శింపగానేర్తు వతిగంధకుసుమితోద్యానవనము
 అచట యువతిని యువకు నాహ్లాద మొప్ప-గూర్చిప్రేమానుబంధంబు నేర్చియంత
 నంత రాయంబుగూర్తు నటయ్య, చెఱుమ-ఏమిసత్కవిబ్రహ్మో యెఱుగనైతి?
- సీ. తూగుటుయ్యెలలందు నూగుచుండెడిముద్దు లొల్కు బొలునిరూపు నొక్కచోట
 అనియతసగజాత హాసదుఃఖంబుల నుండెడిబాలకు నొక్కచోట
 ఉరమునఁ బులిగోరు కరమునఁ గంకణ లొప్ప బాలకురూపు నొక్కచోట
 తోడిబాలురగూడి యాటలాడుచుకేరు చున్న బొలునిరూపు నొక్కచోట
 చూడగల విట్టి చూపులే చూడ్కికలిగె-నేమి యెఱుగంగగత్యైక్తి యిం కేరికుండు
 గహనమగుగాదె చూడగా కవిమనంబు-ఏమిసత్కవిబ్రహ్మో యెఱుగనైతి?
- సీ. మోము మీసములేక మొలకనవ్వులఁదేరు చిన్నారి చిఱుతని చిత్ర మొకటి
 నూనూగుమీసాల నూత్న యౌవనమునఁ జెన్నా రుయువకుని చిత్ర మొకటి
 బవిరిమీసముగల్గి పరిపాకదశనొంది చెన్నారు కౌమారు చిత్ర మొకటి
 పండుమీసములొప్పి పలితమస్తముగల్గి చెలంగఁజాలనివృద్ధ చిత్ర మొకటి

అన్నిటిని వాక్యరీతినె యగుపడంగ-చేయఁగలశక్తి యెట్లు సంసిద్ధమయ్యె
నెఱుంగ నింకేదిమార్గ మింకేమిసేతు-నేమిసత్కవిబ్రహ్మవో యెఱుంగనైతి?

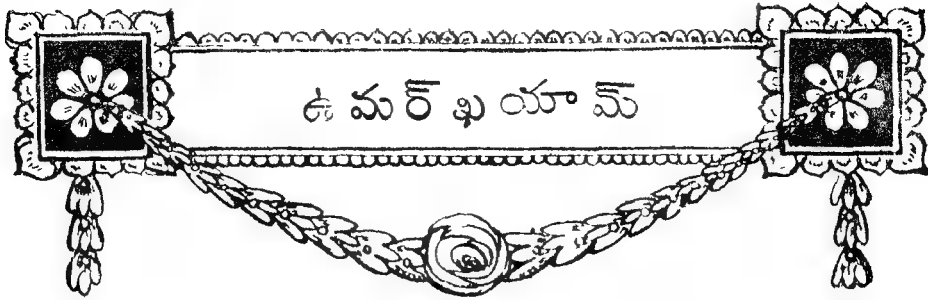
సీ. బామ్యురిండ్ల నుగట్టి పొయ్యిముగ్గులువెట్టు లలిత బాలనుజూపఁగలవు నీవు
వీణచేతనుబూని గానరక్తినిజూపు కలితయావనఁ జూపఁగలవు నీవు
సెజ్జపైమెయివాల్చి చెలులయూరటవిని వలఁచుకామినిజూపఁ గలవునీవు
పతిదోషముల నెంచి పదతాడనముఁజేయు కలితకోపనజూపఁ గలవునీవు
అన్నియైననుగోప మావంత లేక-యోర్మిభార్యనుబ్రార్థించు యువకుఁ జూపఁ
గలవు నిన్నెన్ననోరులకుఁ గాదువశము ఏమిసత్కవిబ్రహ్మవో యెఱుంగనైతి?

సీ. శుకముఖద్విజులైన చూడ్కికి నెదురైన శ్యామావిహారంబు సలుపుటయును
అతినూనకామినీ తతియె సాహసమూని సకలసన్నాహంబు సలుపుటయును
అతిసత్వహీనులే యతిధైర్యవంతులై చండయుద్ధంబుల సలుపుటయును
అతిఘోరమృగములే యాదరంబులఁబూని సత్సహాయంబుల సలుపుటయును
అన్నియునునీవశంబున నలరుచుండు-అంతస్మప్తికిఁ బ్రభుఁడ వీ వగుదువనుచు
నెఱుంగనేరక మూర్ఖుఁడ నేనయైతి-నేమిసత్కవిబ్రహ్మవో యెఱుంగనైతి?

సీ. లక్షాధికారిచే భిక్షుంబునెత్తింతు సర్వశక్తుడవౌనె సత్కవీంద్ర!
అప్రాశితతులచే నాటలాడింతువు చాలమాయకుఁడవే సత్కవీంద్ర!
నిర్జనవనులను నెలపులుఁగాఁజేతు సచ్చిల్పివౌదువే సత్కవీంద్ర!
మేడగోడలనెల్ల మేలినుతోఁజేతు స్వర్ణాగధన్వివే సత్కవీంద్ర!
ఇచ్చవౌడమినఁ బుట్టింతువేపుఁజూపి-సంహరింతువుబ్రహ్మవే సత్కవీంద్ర!
దేమి బ్రహ్మవో శివుఁడవో యెఱుంగనైతి-సత్య మెఱుంగంగనైతి నే సత్కవీంద్ర!

సీ. కమ్రామ్రపల్లన ఖాదియైవాక్కుచు “కో”యని కూసెడి కోకిలొకటి
లేఁగలతోఁగూడి లేతపచ్చికమేసి హాయిగాఁదిరిగెడి హరిణియొకటి
కమలపండుముఁజేరి కమలనాళిమునాని యలసటనిద్రించు హంసయొకటి
పువ్వుదీఁగెల ముట్టి పువ్వువాసననూని పరగుదక్షిణగంధవాహ మొకటి
రమ్యలాపణ్యసీమయా రమణియొకతె-మాగుగేరెడిసాగుసుకుమారుఁడొకఁడు
తగును నీసృష్టిలోనఁ బ్రధానములుగ-నేమి సత్కవిబ్రహ్మవో యెఱుంగనైతి.

ఉమర్ ఆలీషా కవి

“ఈ ఉమర్ ఖయామ్” అనునతడు సుప్రసిద్ధుడైన నారసిక కవి. క్రీస్తుశకము 1018 సం. పెరిషియా దేశమున నైషాపూర్ అను గ్రామమున జన్మించెను. ఈతని తల్లి దండ్రు లిస్లామ యతమునకు జేరిన వ్యవసాయదారులు. “నీష” అనగా వారు. వారు చిడమను దొంగించి కట్టిన పల్లెయే ‘నైషాపుర’ మని ప్రసిద్ధి పొందినది. ఇది ఖురానా దేశపు చక్రవర్తుల కాలమున బలఖ్, హిరాల, సాజహనులతోపాటు నైషాపురమును రాజప్రతినిధి నివసించు ముఖ్యస్థానమై యుండెను. ఇందన్నయో కళాశాలలు నిర్మింపబడి యుండెను. బాద్షాదులొని పెద్దపెద్ద విశ్వవిద్యాలయములకన్న నీ నైషాపురమున పెక్కు విశ్వవిద్యాలయములు నిర్మింపబడినవి. అందు నిజాముత్ ముల్క్ తూసి “జిహాజుగా” నిజామియా నైషాపూర్ మహియాద్ గానీ సోమరుడు “నైదయా”, ఇల్లె అబూ సైద్ బగ్దాదీ, అబూ ఇసహాఖ్ మున్నగు ప్రసిద్ధపురుషులచే నెన్నియో కళాశాల లీ నైషాపురమున నిర్మింపబడినవి. అందు అరబ్బీ మహావిద్వాంసు డిగు “ఇమామెగజ్జాలి నైషామియా” విశ్వవిద్యాలయమునకు ప్రధానాచార్యుడు (Chancellor) గా కొన్ని నాళ్లుండెను. ఉమర్ ఖయామ్ ఇంగ్లీషు డిగ్రీయేకాక లోకమున నెచ్చుతెచ్చు గొప్ప విద్వాంసులున్నారని విన్నను అప్పటికు బోయి తర్కవ్యాకరణాది కౌశలములు సంపూర్ణముగ నేర్చుకొని యెనని “ఇబ్నీఖత్ కాన్” అను చరిత్రకారుడు వ్రాయుచున్నాడు. ఈతని సహాధ్యాయులు హాజ్ బిక్ సబా, నిజాముత్ ముల్క్ అను ప్రసిద్ధపురుషు లిరువురుండెరి. వీరినిగూర్చి యొక విచిత్రకథ గలదు. వీరు చదువుకొను కాలమున హాజ్ బిక్ సబా మన మువ్వరిలో నుండి కద్ద

వ్వయు పట్టినను తక్కినవారికి సమానముగా బంధనలెనని యొక ప్రమాణపత్రము వ్రాయించెను. కొంతకాలము గడిచినతరువాత నిజాముత్ ముల్క్ బాద్షాదు పరిపాలించుచున్న మల్ఖానల్లా నీచక్రవర్తులయొద్ద ప్రధానమంత్రిగా నేర్పడియెను. వానియొద్ద కొకనాడు ఎక్కడికో పోవుచు మార్గశ్రముడై ఉమర్ ఖయామ్ వెళ్లి దిగిందెను. నిజాముల్ ముల్క్ చూచి చాల గౌరవించి నీ కేమి కావలెనని కోరెను. నాకేమియు సగత్యము లేదని చెప్పి వెళ్లి పోజూడెను. కాని నిజాముత్ ముల్క్ ‘మనము చదువుకొను దినములలో నొక ప్రమాణపత్రము వ్రాసి కొంటిమి. నీవు స్థాపకము లేదా’ యని యుగ్గడించి నీవు ‘నావంటి రచనలను నాయేలికతో జెప్పి నిన్ను నాయంతవానిగ జేయుదును’ అని మిక్కిలి ప్రార్థించెను. కాని ఉమర్ ఖయామ్ మామటలకు నవ్వి.

“ఎకనాన బదోకోజగ రిమనన హసలెమద్ద
బరహజషికిస్తాదమె అదెసద్ద
మామలక నేదగన్ రంబాయెద్ బూన్
తఖ్లిద్దత చూఖునీరంబాయద్ కర్ద.

అనగా,

ఉ. రంపనినాలకైన నొక
రేయొక గొట్టె లగ్గించెనేని నో
రెండేవేళ నింతజల
మిచ్చడు వెంతు లగ్గించనేని నే
నొండొరు వేడిచెనని కొలు
వుండిను నాగతి మానవుండె భూ
వుండును వానిగొల్పి తన
పొట్టను నింపుకొనంగ బోదునే.
“ఎకజొగమె అయ్యునదారేంబు మేం
గర్చామ్మ బునన్ హెంనదా రేంబుమేం

చాఫానిత చెమా మెరిసన్ అజమద్భుయిమ్మ-
అజకస్ తమాఖానదారేం ఖుషేం.

అనఁగా,

౨. జగతిక గుఱిమొకింత నామనసులోఁ
జర్చింపఁగా లేదు రే
బగలం దెప్పుడో నుప్పేడన్నము లగ్నిం
పక్ష బాలు లేకున్నచో
వగ పే లేదు మహానగృహములోఁ
బక్కాన్న మే చిక్కుచుం
డఁగ నన్యంగని వేడ నేటి కది మా
ధత్వంబు గావంతునే!

అని బతులుచెప్ప నాతనిచివ్కేమునకు, సతప్రజ్ఞ కేంతయు
సంతసించి సంతకృమునకు 1200 పదురెండుమంల తో
మానులు—తోమానఁగా ఇరువదిరూపాయలు, ఇరువది
నాలుగువేలరూకలు(రు 24,000)——నై సాపురమున ఆదా
యము వచ్చుధూమి దానపట్టా వ్రాసి యిచ్చిపంపెను.
ఇది గని యొక జిజ్ఞాసువు నేనడిగి దేవురించినను నెవ
రును నాకొక కానైన నియ్యరే నీకింతగన మెట్లు వచ్చి
నది? అని యడిగినాడూ, వానితో,

మ. సనవాంధన్ ద్యునియిం బి యేరు ప్రతిపా
దంబందు నేవేలుగా
గనరాకుల్ లగ్నియిందు లేనియెడ న
ర్థం బర్థి రాబోవ దే
పనియెనక ననుకూడ లేదని కాదిక
భావింప కీదుఁఖముం
డిన గీర్వంబున సర్వదాయక మున్న
డిందించు నీవీనమక్ష.

శా. రాగద్వేషము లాశ్రయించి విషయ
భ్రాంతిన్ బ్రవర్తింప ను
ద్యోగింపకొ దరునా జగాన విధి సం
యోగంబుచే నందఱో
భోగా పేక్షను నచ్చిపోయి రిక్కులే
మందింక రానున్న వా
వేగకొ జూతురుగాని యొక్కడ డిలపై
యిష్టార్థముల్ జొందునే.

అని బతులుచెప్పి వానికేదో కొంతగన మిచ్చి పంపించెను.

ఈ “ఉమర్ ఖయాం” యొక్క అసలుచేరు
ఉమర్. కొండలు ఉమరూ అనిగూడ చెప్పుదురు గాని
అది ముద్దుచేరు కానోపును. ఖయాం అనునది బిరుదు.
ఈబిరుదునామములే అల్బీ, పారిసీకవులు తమ కావ్య
ములందు వాడుచుందురు. పూర్వసంస్కృతకవులకు గూడ
నిదే ఆచారిము. వ్యాస వాల్మీకి మయూర బాణవిద్యా
ర్యాభవభూతికాళిదాసులనునన్నియు బిరుదులే కాని
అసలుచేరులుగావు. అట్లే, ఘజి, సాది హాలానా, యామ్,
గజాలీ, ఖయాం అనియు నెఱుంగవలయును. ఉమర్ ఖయాం
క అనఁగా ఉమర్ అనే ఖయాం అనియర్థము. ఈతడు
విద్యారంబునివలె పెక్కుగ్రంథములను వ్రాసిన ఋషి
(నా నృషిః కురులేకావ్యమ్). అం దీతని మర సిద్ధాంత
గ్రంథమునకు ఉమర్ ఖయామనిపే రిడినాడు. ఈతడు
ఇస్లాము మతము డైనను కపిలాది సాంఖ్యమతస్థులకును,
విరోధనాది చార్వాక లోకాయతమతములకును సంబంధ.
మైన యొక సిద్ధాంతమును ప్రతిపాదించినాడు. అది
మందు చర్చింపబడును. ఈతడు జ్యోతిషమునకు
ప్రధానాచార్యుడు. “తఖ్వి మెజలాల్” అను గొప్పజ్యోతి
షసిద్ధాంతగ్రంథమును వ్రాసినాడు. ఇప్పటి ఇంగ్లీషు
కేలండ రీతిని సిద్ధాంతములోనిదే యని గిబ్బెక్ మున్నగు
నరిత్రకారులు ప్రాయమున్నారు. మఱియు నిట్టిదే “జీచ్
ముల్కె-హాహి” అనునది జాతక సిద్ధాంత భాగములు
వ్రాసిననా డేగ్రంథము.

“అరాయిసన్ నసాయిసి” అను తత్త్వశాస్త్రము
(Philosophy).

“అల్ జబర్” (Algebra). దీనిని అల్బీ భాషలో
వ్రాసెను. ఇది ఇప్పుడు ఫ్రెంచి భాషలో బరివర్తింప
బడినది.

“జెమీరీదన్” (Geometry) లోని కఠినతరలను
న్యలు ప్రస్తరించి చూపించెను.

“ఇల్మె త బీయాత్” (Chemistry).
దర్బార్ యే “హుక్యతుత్ ఖాలిఖ్”. ఇదివేదాంత
శాస్త్రము. పంచీకరావిషయము గలదు.

“రిసాలా” శారీరీకశాస్త్రము.

“రిసాలయెనూనూమా” తర్కశాస్త్రము.

ఇట్టిచే యెన్నియో కలవు. ఇవి యెన్నియు నిష్పటికిని ప్రమాణగ్రంథములుగ బండితులచే బరిగణింపబడుచున్నవి. పాశ్చాత్యు లీ గ్రంథములన్నియు తమభాషలలో తర్జుమా చేసికొనినారు.

ఈతని జీవితకాలములో గూఢ నానికి ఒగ్గెట్టి ఖ్యాతి మైన యశస్సుండెడిదని, నాటిచక్రవర్తులలో బెరన్నికగన్న మంతులముల్కుఖాఖాని సుల్తాన్ సందీప్ మున్నగువా రీతని కర్ణసంహాసన మిచ్చి గౌరవించుచుండిరిని, పల్లకి దండి చేతితోతాకి బోయాల కత్తుకొనుట కనుజ్ఞ నిచ్చుచుండి రని నాటి ప్రసిద్ధచరిత్రకారులగు జాలిర్ షా, సూర్ ఖాది, తారీఖుల్లా కృ మొలగు వారిచలన తెలియుచున్నది. నాటినుకాలపులగు కవుల చరిత్రకారులు “నిజామీ, ఉరూజీ,” మున్నగువా రీతని పూజ్యపాదునిగ గ్రహించి “షేర్-గనుచుండిరి. ఈతని కాకతానాగతజ్ఞానము గలననుట కానేకనిదర్శనములు ప్రజల కగుపర్చుచుండెను అవి యిం గుదాహరించుట గ్రంథవిస్తరమగును.

సంతచెప్పబడుచును, అధానియు లొనరించుట యందును, తర్కవ్యాకరణాదిజ్యోతిషవిషయములే కాక యెన్నియో కళలయందును ప్రవేశమున్నట్లు చరిత్రలవలన తెలియుచున్నది; తుద కీమహనీయునిగర్వింపఁడైన ఉమర్ ఖయ్యాం నూట తొమ్మిదియేండ్లు జీవించి తన జన్మభూమియను నైసాపురియన క్రైస్తుశకము 1127 వ సంవత్సరమున తీసశాతికశరీరమును విడిచి దివి నలంకరించెను. ఈతనిగోరీ “హిరా” అను ప్రదేశమున గలదు. ఒకసారి ‘బలఖ్’, పట్టామున నేదో వేదాంతవివాదము వచ్చి తన గోరీపై ప్రళయకాల పర్యంతము పూలు కురియుచుండునని కొన్ని పద్యములు చెప్పెను. అది నేటికిని ప్రత్యక్షముగ ప్రక్కనున్న సునీదులోని పూలతీన లల్లుకొని పువ్వు లజస్రము కురియుచున్నవని తెలియుచున్నది. ఇట్టిచే పెక్కువ్యాఖ్యానము లీతనిగూర్చి చరిత్రజ్ఞులు వ్రాసియున్నారు.

ఈతని మరణిదాంతగ్రంథమునను “ఉమర్ ఖయ్యాం” అని పేరిడినాడని పైన నుడివియుంటిమి. అసలు

దాని పేరు “రుబాయాత్ ఉమర్ ఖయ్యాం” అనగా ఉమర్ ఖయ్యాం వ్రాసిన రుబాయాలనియర్థము. “రుబాయీ” అన శార్దూలాదిపుత్తమలవంటి పాదసేవపుత్తములలో నొకదానికి పేరు. ఈ పుత్తములలో దనభావములను వెల్లడించెను. ధారాపాతమువంటి యీతనికవిత్వమును, లోకాతీతమైన భావగంభీరతను, ఆలోచక కుండరమైన ఉపమానవస్తువులను చూచి విషయమెట్టిదైనను లోకము మోపించి రససముద్రమున మునిగిపోయినది. ఇది తొలుత ఫజ్జబుల్ డనునాతఁడు 1858 వ సంవత్సరమున ఆంగ్ల భాషలో 75 పద్యములలోని కనువదించి అచ్చుత్తించినాడు; కాని దానిపై తనపేరుకూడ వేసికొనలేదు. ఆపొత్తిములు అమ్ముడు కాకపోవుటచే రి షిల్లింగులనుండి ఒకపెన్ని వెలకు తగ్గించి బుక్కాదుకాంములవంటి దుకాణదార్ల య్యుచుండిరి. అది తొలుత సర్ రిచెర్డు బర్టన్, నూకబరక్, ఠాంటి, గ్రియిల్, రూస్టు మున్నగువారు కొని దదివి వ్యామోహితులై తమ ఆపులను బంపి విడుగనములు వ్రాసి దానిప్రాశస్త్యమును వేసోళ్ల కొనియాడుట కారంభించిరి. తిరిగి యీపొత్తము 1868 వ సంవత్సరము రెండవసారి ముద్రింపబడినది. ఆరువార 1872 లో మూడవముద్రణమును జరిగినది. ఆరువార 1879 లో రెండు మూడుసార్లు ముద్రింపబడి యిట్లే యేజేటు తక్కులేనన్ని సార్లు వివిధములైన మాదిరులలో ముద్రింపబడుటయేకాక అనేకు లనేకానువాదములుచేసియు వ్యాఖ్యానములు వ్రాసియు గౌరవింపజొచ్చిరి. ఒక్కయూరపుదేశమందే కాక అమెరికాలో నిదిలేనియిట్లే లేదనునంతవ్యాప్తిని గాంచినది. యిప్పు డిప్పు డెల్ల దేశములలోను, ఎల్ల ఖండములలోను, ఎల్ల భాషలలోను ననువాదములు బయలుదేరుచున్నవి.

ఈ ఉమర్ ఖయ్యాం గ్రంథ మంతయు నొకచోట లభింపలేదు. ఖండఖండములుగ దేశాంతరములయందుండిపోయినవి. ఇప్పటికి దాదాపు 1200 పద్యములు లభించినవి. అసలు కవివ్రాసిన పొత్తమెంతో తెలియదు. అది కాలగర్భమున మునిగిపోయినది. ఆసమకాలికులు వ్రాసిన ప్రతులను నిష్పాదగుపడవు. మిక్కిలి పురాతనమని చెప్పదగిన ప్రతి 1460 వ సంవత్సరమున వ్రాయబడినది. అది బోడ్లిక్ భాండాగారమున గలదు.

ఇందు 158 పద్యములు మాత్రమే కలవు. దానిని 1898వ సంవత్సరమున ఎడ్వర్డు హీరెన్ అయిననువాడు బండనునగరమున బ్రచురించినాడు.

శేరిసునగరమున 1580 వ సంవత్సరమున వ్రాసిన ప్రతిగలదు. ఇందు 76 పద్యములు లున్నవి.

బ్యాంకిపురిమున నొకప్రతి లభించినది. అందు 604 పద్యము లగుపడుచున్నవి.

ఏషియాటిక్ సొసైటీ (కలకత్తా) వారిగ్రంథాలయమున నొక ప్రతిగలదు. అందు 516 పద్యములున్నవి.

వాన్ హూమర్ తనయొద్దప్రతిలో 200 పద్యములు మాత్రమే కలవని వ్రాయుచున్నాడు.

లభనోప్రతిలో 770 పద్యములు వ్రాయబడియున్నవి.

జాకోసేక్ అనువానిప్రతిలో 845 పద్యములున్నవి.

మిన్ జే. సి. ఐ. కేజిత్ 1200 పద్యములు సేకరించెను. ఇంక నెన్నిపోయినవో తెలియదు. తొలుత ఇంగ్లీషులో భాషాంతరీకరించినవాడు ఎడ్వర్డు ఫెడికెరల్ అనిగదా పైని వ్రాసియుంటిని. అతనికి లభించిన ప్రతి యిప్పుడెక్కడను అగపడవున్నది. ఆపద్యము లిప్పుడెప్పుడున్న పాఠసీప్రతులగు లేవు.

ఈశని తరువాత 1872 వ సంవత్సరమున ఐ. హెచ్. దక్ ఫీల్డు అను నాతడును, 1898 వ సంవత్సరమున రెచెడ్డుహీగేలిన్ అనువాడును, 1918 వ సంవత్సరమున జాకోసేక్ అను నాతడును 762 పద్యములును, 1915 వ సంవత్సరము జాకోపాలిక్ 158 పద్యములును, 1920 వ సంవత్సరము మరబ్ నూల్ 346 పద్యములును ఇట్లే ప్రొ ఫెసర్ పార్సీ లిన్ మి కాల్ రి గారజ్ మున్నగు నందఱో పూర్తిగ అనువదించినారు. ఇంకను ననువదించునన్నారు. కాని అసలులోగల ధారాప్రవాహరూపకమైన, శాంతియుతమైన కవితాప్రభావము, రసపుష్టి, ధ్వని, వ్యంగ్యలంకారము లొక్కరవంతయు రాలేదు. చచ్చుటగూడ సంభవముగాదు. కేవలము భావము మాత్రము వచ్చును. భావము శైలిలో హర్షబడినప్పుడున్నరసము ఇదమితమని వచింప రాదు. అందుచే నొక

ప్రసిద్ధుడైన ఇంగ్లీషుకవి. ఉమర్ ఖయామ్ తొట్టుండునోయని యరుచదియేండ్లు ఫారసీభాష లెస్సగ నేర్చి తరించినాడట. మొత్తమున నీగ్రంథరాజము చదువుచున్న నింక నేపాత్తముపైగూడ మనస్సు పోనేరదు. ఇందు 31 విషయములపై ప్రసంగముగలదు. అవి భగవద్గీతాధ్యాయములవలె వేరువేరు చేయబడినవి. అత్యంత ప్రాచీన ఋషిగణ చార్యుల పాత్రములు పోయినను ఇదియొక టగునగుచున్నది. ఇందు వేదాంతము, తీవస్కృతి, ప్రపంచము, ధ్యానము, యోగము, తపస్సు, సమాధి, కాలము, మానవప్రవృత్తి నివృత్తిమార్గములు, ఈశ్వరజిజ్ఞాసతత్వము, మగువు, లోకదుఃఖము, వైరాగ్యము, వివేకము, ఆనందము, సృష్టి, జీవుడు, స్వర్గము, నరకము, సదసత్తులు, మాయ, భ్రాంతి మున్నగునవి ముఖ్యములు. మొత్త మున్నిటియందును, విశేషముగ ఆనందవాసము, గానము, మానసి, ఏకాంతవాసము (సాధారణములుల గూర్చి పెక్కుభావము లలంకారములతో తర్కించి సాధించి సిద్ధాంతపూర్వపక్షములలోని నిగ్గును జేల్చి, పరమను దానిని ముఖించి, కైవల్యాదిపదవులు సాకులని యొప్పించి కేవలమైహికమే నిక్రమని పెక్కునిదర్శనము లసపర్చి తనసిద్ధాంతమున నయమిండమువలె దృఢతరమును సీరతరమును గావించి లోకముచే పాడించి విడిచినాడు. ఆసంబంధమైన భావముల నిమగ్తిప్సవలె చెప్పి గుచ్చియెత్తినాడు. భూమ్యాకాశమగ్గయుననున్న యన్నినస్తువులను సోదాహరణముగ జూపించి, ఆస్తికవాదమును చిందరసందర చేసి పటాపంచలు గావించినాడు. ఇది పాశ్చాత్యసాగరికులకెంతయు సరిపోయినది. అందుచే నాతనిని వారత్యంతము గౌరవించుటయేకాక నాతని యీగ్రంథమును వేదతుల్యముగ సమరంధించుచున్నారు. మొన్న నొకపాశ్చాత్యుడు జిరిల్డు మొదటి హర్షప్రతిని 600 పానులకు కొన్నాడట. అదిగాక యెందఱో పాశ్చాత్యులు నైషాపురముపోయి యీతనిగోరినే అర్పించుచున్నారు. ప్రతిసంవత్సరము నచ్చట గొప్పఉత్సవము సాగుచున్నది.

ఇతడు నాస్తికుడని, వామమార్గావలంబు డని చెప్పుదురు. నాస్తికులకు సామండులకును నీతనికిని యే విషయమునగూడ రసం లేనియు భేదమగుపడదు కాని యీతడు

శా. నైరుల్ నన్న పదార్థమాదియని సం
భాషింతురే వారిలే
తీరున్ నన్నటులాడుచుందురోకొ
యరిన్ జెప్ప రూపింప సాం
పారన్ ధాత్రి కులాయమందు సృజియిం
పన్ వచ్చితిన్ నేను నా
దేరూపంబని వర్చచేయవలదా
యిందేమి తప్పున్నగో.

అనియును ఆ స్తికులని చెప్పకొనువారే ఎందుమార్గాలందు
లనియు, మఱియొక చోట.

ఉ. కోవిదనత్రి, శాంతినిప
గోరెద నాపలు కీవు నేనునం
బోవుచునున్న మార్గ మొక
పోలికదైనను వామమార్గమం
దీ వొకదృష్టినిల్పితివి
యెప్పటికైనను దిద్దుకొమ్ము నా
పైవిరసోప్తులాడకు నె
పంబులు వీడును ఈశ్వరార్థమై.

అనియు చెప్పుచున్నాడు. కాని యీతని ప్రధానోప
దేశము:

ఉ. మాసభయందుఁ ద్రాగుడును
మంజులగానము పానపాత్రిలే
భాసిలుచుండు మేము మధు
..పానప్రమత్తత నుందు మెప్పు నీ
వ్యాసము లిందు జెప్పకు ము
తాంతిరవర్తి, దురాత్మ, యింక మా
యాసమున్ మృగాక్షి యధ
రాసమున్ మము లేర్చు సంతయున్.

ఉ. లెమ్ము నిజానురాగభవ
లీలలబుచ్చుము వర్తమానకా
లమ్ము విశాలవిశ్వము వి
లాసవిభాసవినున్న చారుస
స్యమ్ములఁ గుల్కుచున్నది ని
జంబుగ నీసమయమ్మునందు మ

ద్యమ్మును పాత్రలో నునిచి
హాయిగ ద్రావుము నిర్విచారింపై.

చ. నెలఁగు వసంతికాలవన
నీమలసోమరసంబు పాత్రలో
పల నిడి మా కొసంగఁగల
భామినియున్న నిజంబు స్వర్గ మే
నలఁపఁ దలంచిలేని శవసం
విది శ్వానశతంబుకంటె న
ల్నలఁతినిఁ జూడుమా పసము
నందు రహస్యములే దొకింతయుఁ

ఉ. చీకులు, రొట్టె ముక్కలును,
నీధువు, నొక్కరహస్యమం గిరిం
బోకచులాక్షి, యున్న నిక
నుజ్వలరాజ్యపదంబు నొల్ల నా
నాకలుసావహంబయి
నంతదురింత విచారభూరిగు
ర్వ్యకులమై తన ర్చేసు ప్ర
పంచము నీగతి నేఁ దరించెదన్.

ఉ. ఓచెలి, మమ్ము మ్రొండును
నొక్కడ కాలమువేచియుండ నీ
పాలి జగంబు మా కొకప్ర
వాసనికేతనమట్టు లున్న దం
నే వషకంబు ద్రాక్షరస
మీయెడఁ గైకొని ద్రావసున్న సఁ
కోదము నొంగనేల యిది
మాడని కార్యమె యెట్టివారికిన్.

మ. మధువున్ ద్రావుము నిత్యతోషమునకుకొ
మార్గంబుగానోపు నీ
మధువే ప్రాణ హృదార్థులకొ త్తమలన్
మాయించు నల్వంకలన్
వ్యధజంఘానిలమావరింపఁ దలక్రిం
దై పోయిదుఃఖావీలాం
బుధిలో ముగ్ధి నమాహనాకవలె నిన్
బోషించు సంభాష్యమై.

ఉ. నీధువు పాత్రనుండి పడి
చేయుకలస్వని వేణుగానపుకా
మాధురి యెంతహాయిదు
మానినికాగిట నద్దెచారుసం
బోధనలకా వెలార్చునిజ
భోగపరంపరి నానవాప్తి సం
బాధము లాహుహా యెటు ప్ర
పంచబిచారము మాన్వేజూచిలే.
ఉ. ఆననమున్ వధూటియు వ
నాంతనివాసము మాకుఁ గూర్చి నీ
కోసము స్వర్గమున్నదను
కొ మ్మట్టులైనను బంధమోక్షవక్
వ్యాసము లాలకింపకుడు
స్వర్గము నుండి యెసండునచ్చె రా
కాని నిశాంతజేత నర
కంబున కెవ్వఁడు పోయెఁ జెప్పునూ.
శా. ఏసాధానలి విశ్రమించి బెనారా
మెంతే సురన్ ద్రాక్షణీ
ఆసాధాని మరంగశాబకము నిం
హవ్రాతముతో నింపి యెం
లే సుప్తింగను నాతఁ డీమృగములన్
హింసించెనో నేడవే
గానిన్ ద్రొక్కఁగ గోరి కిట్లుబలియై
క్షేపాదే కాలాహతిన్.
ఉ. పోయినవారు బూడిదయి
పోయిరి వారికరిగలేశమం
దే యణువైనఁ గానఁబడి
దెట్టిసురన్ గొని ముచ్చిహాయి యా
కాయమువానిరో ప్రశ్నయ
కాలము దాడఁగుఘట్టి జెందిం
రాయెను కర్మవాంఛఁ జన
రాయెను వేనికి లెక్కచేయకన్.

ఉ. అంబరదుంచితంబులమృ
తాభము లీగవళంబులైన సా
ధంబుల నేలెనే నృపువ
నంబులపై భువనాధిపుల్ గిరి

టంబులు మోపి మ్రొక్కిరోక
టా యతఁడేడని పల్కుచున్ గపో
తంబును హనుమహులకలరు
తంబులు నేయఁగ వింటి నేనటన్.

ఇట్లేచార్యాకులును వాముతసులును,
“పీత్యాపీత్యాపునః సీత్యా యావత్పతతి భూతలే,
పున ర్భూతాయ వై సీత్యా పునర్జన్మ నవిద్యతే.
మద్యం మారసం చ మోనం చ ముద్రా మైధున మేవచ,
ఏ తే పంచమకాగాః స్యుర్మౌక్షదాహి యుగేయగ్.”

అని పెక్కునిషయములు వ్రాసినారు. మఱియు ఈచా
ర్వాకమతస్థాపనాచార్యుడు “విరోచనుఁడు.” ఈవిరోచ
నుఁడు ప్రహ్లాదునిమనుమఁడును, బలిచక్రవర్తితండ్రియు
నగువిరోచనుఁడని కొందరును, కలియుగములోనివాఁడగు
నొకసంస్కర్తయని కొందఱును వాదించుచున్నారు. ఎవ
రైనను, ఆతఁడు ఈఉమర్ఖయం కన్నచాలపూర్వ్యుడు.
ప్రాచీనకూలమండే భారతదేశమున అనఁగా కపిలాదిసాం
ఖ్యమతముల కన్న పూర్వమే యీనాస్తికమతము గలవని
తెలియుచున్నది. వీరిసిద్ధాంతమువేదబాహ్యముగాదని శ్రు.
“సవావీచ పురుషోఽన్నరసమయ” అనుక్రతులును పురా
ణులన్నియుఁ దమకుఁ బ్రమాణములని చెప్పెను. మఱియు
ఆస్తికులను పరమప్రమాణములైన యుద్ధింధకులయందు
పైత మి నాస్తికసిద్ధాంతములే యగుపడుచున్నవి.

శ్రు. మాయాంతతత్వే సవహం శివోఽహం
శక్తికృతతత్వే చిదహం శివోఽహమ్;
శివాంతతత్వే శివరూపకోఽహం
అతఃసం పూర్ణమనుత్తరోఽహమ్.

పైనతనకంటే అన్యములేదని;
శ్రు. “సమాత్మనగ్నేన పితృనగ్నేన, నస్తే యోన
నభూఃఃఘాత్యయా” హత్యలుచేసినపాపము లేదని,

భగవద్గీత—
శ్లో. నాచక్షే కస్యచిత్ పాపం నచైన సుకృతం విభుః;
అజ్ఞానే నావృతంపాపం తేన ముహ్యంతి జంతవః.

—పాపపుణ్యాలు లేవని;
నకర్మిత్వం నకర్మణి లోకస్యస్థుజతిప్రభుః;
నకర్మఫలంయోగం స్వభావస్తు ప్రసర్తతే.
—ఈశ్వరుఁడు కర్తగాఁడని,

“అవ్వకూడీని ధూతాని స్వక్తమధ్యాని భారత!

అవ్వక్తనిధనాన్వేష తత్ర కా పరివేషనా.

పనిపోయినతరువాత పుట్టక మూర్ఖులు మానవులగుకాడని,

జ్ఞేయం యత్ర తృప్తివశ్యామి

యన్ జ్ఞాత్వాఽచ్యుతమమ్మ తే

అనాదిమత్సరంబహూ

నన త్రిన్నానదున్మతే.

—శశ్యధుశు లేడని,

శ్రుతి. అనదేవేంద్రపురానీత్

అనియు;

“లాయిలూఇల్లల్లా.

—అని ఖురానులోను, ఇట్లే మఱికొన్నియు గలవు.

“నమాంసభక్షణే దోషో నమద్యే నచమైశునే

ప్రవృత్తి రేషా ధూతానాం నివృత్తి స్తు మహాఫలః.”

“సోత్రామణ్యాం సురాం విఛేత్ ప్రాక్షీరం

భక్షయే న్యాంసం నైదిక్ పింసాపింసా నశవతి.”

—అని మనువును,

“ఉశ్చో మధ్యాహనం పీత్వా ఉశ్చో నింసనఃపర్చిత్,

ఏకపర్యంకశ్చయేత్ పృష్ట్యా మే కేశోన్మణ్ణకా.

—అనిపరాశరదును.

* మగుసేవన మార్యభక్షణాదిదోషములవలన పాపము గానేరవని వ్రాయుచున్నారు.

ఈ ఉపరుఖయామును, చార్వాయిలును సావ పూజ్యులను నని లేవనియు

లే.గీ.అంతకాలంబు నదిలోన నీవిధాన

రాళ్లు విసురును రాళ్లును గుళ్లు యంగు

పూజచేసి హతాశుని బోలె బోదు

తెయ్యి సువ్యయ్య చెలవ, ముద్దియ్య రియ్య

నరకమేమిటి స్వర్గంబు నాంగనేమి.

ఉసురువిడిచి యాలోకమన్ ముసుగునందు

మాయమై పోయెదవుగాన మధువు ద్రావి

కలదనంబు లానంగాన గడుపుమెచట

కేగెనో వచ్చి తెలుసుండి యెఱుంగ వీవు.

న. శంధినిఃబోలువిద్యయును

జ్ఞానముబోలినజ్ఞానదీప్తియున్

బంగినవార లీనిశిత

భాసురగాఢమహాంశకారి బం

గురితంమార్గమున్ గడచు

త్రోవ నెఱుంగక కల్పనాకథా

భరించితివ్రవాక్యముల

బల్కుచు నిద్దురిబోయి రెంతయున్.

ఇట్లే ధర్మార్థములు, పూర్వపరములు, స్వస్థిసరికములు లేవు. ఇసుకనుండి తీసినబంగారమునకు దగ్ధకాష్ఠ న్యాయ మునుబట్టించి చూడవలయును. మానవులు తృప్తయవప్రీ మ్మదులనుండి రేతోరూపమున మార్తగర్భమునఁ బ్రవేశించి వెలువడుచున్నారు. నిన్న నాకులతోపచ్చగ నున్న బంతిమొక్క నే డెఱ్ఱిని పువ్వుచే నొప్పచున్నది. అట్లే పరిణామమే మూలకారణము. అవాజ్ఞా నములకు పదార్థములపై నమృతముంచి ధూతికి, సోఖ్యమునకు భంగముగలిగించుకొనరాదు. చిన్నచిన్న గంటలలోనినీళ్లు కప్పలేడ్చుచున్నను పశువులు త్రాగి పోవును. అట్లే తనసుఖమేకాని యెదుటివారియిబ్బందికై విచారించనక్కరలేదు. ఎల్లవారు స్వార్థపరులైనను పైకి పరోపకారులవలె దోచుచుండురు. అదిహెంసము. దాన ముమాడ స్వార్థమే. గడ్డియై కొణక బడుకంటె పన్నె కొలుకుట మంచిది. ఒకరు నిన్నునలచితే నీవు వారిని నలచుచున్నావు. ఆనందమేకాని దుఃఖమనేది లేదు. దుఃఖము నీవు కొనితెచ్చుకొనుచున్నావు. రాగమేకాని గోగము లేదు. వేషుకయేకాని వేషికోలులేదు. నిన్ను టికి నే డొకరినము ముదిమిఆహించినది. ముగిమి మేనిపై ముసుగువలె మాయకముండే యిష్టోపభోగముల నందుము. నీవు కన్నులు మాయగనే నీసమాధిత్రవ్వనచ్చు వాడే, గడ్డపార చేతభరించి నిలిచినవాడే దండభరు డగు యముడు. వానిపొందయే పాశపుష్పములను తూచుత్రా సు. ఆబలిసేతమే అన్నిటికి స్వస్థిచెప్పుచుంత్త్రపేటిక ఏసును బలియిచ్చినాగు. ఆరుధిరావల్లి ప్తమైన బలివేది కయే యమగర్భరాణి సింహాసనము. అందు బలియియ్య

బడినవాడు మృత్తికార్థమగుదాయముచే పరిమించిన ఎముకలు రక్తమిశ్రితమైన మాంసపాద్యరూపముగువ్యక్తి. అని శరీరమును వదలి ఒకగంతువేసి వాయువులో గలిసిపోవును. దాని నెవరు పట్టుకొనగలరు? ఎవరికి కావలెను? అంతామిథ్య. ఈశ్వరభక్తిని గూర్చి చెప్పవలసిన యు ముగలమృకధలు. తిని నిర్వాప్తాంశముగ గూర్చుండు సోమరులచే కల్పింపబడినవే. వేదాంతములు (మారిఫత్), హుఫేలు (హ్యూనూత్రములు), తనవ్యభు వ్రాసి నారేకాని ఆత్మస్వరూప మివమిత్తమని నిర్ణయింపలేక సర్వాంతర్యామియని యభోచిత నాస్తికవాదములోనికి లాగి మఱిత యంశకారములోనికి దింపివీచినారు. ఇవియేమియు యధార్థములు గావు. జీవించిన న్నాళ్లు భోగించుటయే దారి. అదే జీవపరమావధి. అని పెక్కు విషయములచే సమగ్రమైన నాస్తికవాదము నిందుపూర్వ పక్ష సిద్ధాంతములచే వ్రాసి అంశండు శృంగారరసస్వరూపములగు భావములచే పారమలృతాయమును విక్రియిల్లించినాడు.

ఉ. ఆరమణీమనోహరము

ఖాబ్బము ముంగురు లంగరాలసిం
గాంము పెట్టి దిద్దితి వి
కాసముగుల్కెడు ముద్దంగల, సాం
పారంగం జాంబర దనెద
వక్కట, నిండిననాటి పాత్రముకొ
బోరలవేసి నేలపడె
బోలడు నీరునునట్టులండదే!

ఇట్టివే పెక్కులు గలవు. గ్రంథవిస్తరిమని వ్రాయలేదు. ప్రతిపద్యమును భావపూరితమైన ప్రస్తావనమున కనుకూలించునట్లుండును. ఇట్లే రాజులను గూడ నిందించినాడు.

ఉ. గాడిదవంటి యీన్యపుల

క్షై నన మేమిఫలంబుగూర్చు నీ
తోడను నేలపాండితిని

దోడ్కొనిపోయెడు పీరు విద్యకుకొ
బోడిమికికొ వెలకొబసంగం
బోవరు వత్సరమేడిపించి యే

నాడును చేరెడంబువుల

నర్మిలి బోయరు దాహ మారగన్.

అస లీతడు విషయాసక్తుడే కాడని, ఈతనివేదాంతము లోని మధువు ధ్యానామృతమని, కాంత ముక్తికాంత యని, విషయోపభోగముల సమాధినిస్థావిధానము లని తూచులు పొల్లు పోయెన అర్థములు చెప్పవారునుకలరు. వారితని గ్రంథమునుండియే అనేకోదాహరణములు చూపించెదరు. అవి:

శా. రాగద్వేషము లాశ్రయించి విషయ
ప్రాంతికొ బ్రవర్తింప ను
ద్యోగింపకొ దుష్టనాజగాన విధిం
యోగంబుచే కంఠకో
భోగాపేక్షను వచ్చిపోయి రిటులే
ముందింక రానున్న వా
రేగకొ బాతురొ కాని యొక్కడ డిలపై
యిస్తార్థముల్ పొందెనే.

ఉ. నీవు ధరిత్రి కామవిష

యేద్యుల జనియించితందు నీ
భావమునకొ బలంపకుము
నృధుడవై నశియించిపోగు వే
తేవుననుండి వచ్చితివొ
తేధ్యము నీవన నేమివస్తువో
నీ విపు డేమొనర్చుటకు
నందితివో పరింపు మెంతయున్.

మ. విష మాసక్తి లొంగిపోవక మహా

వేగంబుతో బోవునా
విషంశించితి తీవ్రవహ్ని విలసన్
విన్నూర్తిమై దాక్షి పా
రుషలీలకొ మనఁజెల్లు గాని రజమై
గోదోంతగ శంబునకొ
దృవవాతాహతికొ బోవునట్టి బ్రతుకిం
దేలా విచారింపగన్.

అని యెన్నియో జితేంద్రియత్వమును గూర్చిన మహా విజ్ఞానవిషయములును గూడ వ్రాసినాడు. ఈత డెప్పుడును అసతపా నాది దుర్విషయములుగాని కామనీప్రకృం

దినాది విషయాలంపట్టుడుగాని కాడని చరిత్రజ్ఞులు వ్రాయుచున్నారు. ఔరంగజేబీ తననిగ్రంథమును, హాఫేజు (ఈత డొక ముప్రసిద్ధుడైన పారిసీకవి.) ప్రబంధమును దేశము లెవరును ఏదువరాదని నిషేధించినాడు. జేబున్ని సా (ఔరంగజేబునూమార్తె) ఈ గ్రంథముల నింతరిము పారాయణము నేయుచుండెడిది. ఈ విషయమునుగూర్చి ప్రజలౌరింగ జేబునడుగ మీరవి యర్థముచేసికొని గలిగితిరేని ఏదువనచ్చునని చెప్పిపంపినాడు. దీనినిగూర్చి అగ్బరు

చక్రవర్తి తన అయిన అగ్బరు అను గ్రంథములో వివరింపఁబడినది యీ మహాగ్రంథములోని యుద్విషయము లనన్య సామాన్యములు; ఎల్ల వారు గ్రహించుటకు సాగ్యముగావు; వ్రాసినాడు. మొత్తముపై నీ పొత్తము చదువుచు న్నంతిసేపు మనస్సును చాల ఆకర్షించుచుండును. రసస్వరూప మెదుట తాంషవమాడుచున్నదాయని తోచకమానదు. ఇట్టిపరిశ్రమ మింకొక గ్రంథమువలన పొందరదు.

కీ ర మా!

నాళము కృష్ణారావుగారు

“ఎచటి కేగదు? కీరమా! యిందు రమ్మ
ఏటి కాయానపడెదవు ఎగిరి యెగిరి?

పసిడితీగలఁ గూర్చిన పంజరంబు
వ్రేలఁగట్టితి, నల్లదే! వ్రాలు మందా.

దోరపండిన నునుపారుదొండపండ్లు
పరువమొందిన తీయని పనసలొనలు
కుసుమఁబెట్టెద నిచ్చలు కడుపునిండ
ఆరగింపుము కీరమా! హాయి మీఱ

“మోదమందితి బాలిరో నీదుదయకు
డంబు మీఱిన నీపంజరంబుకంటె
మఱిమ్రాకున నలరారు తొట్టలలోని
నాదువెచ్చనిజిగిగూడ నాకు హితము

తఱపివెన్నెలలందలి తళతళలుచు
మించునునుమంచుబిందుల మిలమిలలును,
కమ్మతెమ్మెరలందలి గమగమలును
విడిచి, నీయింట కడగిండ్లు బడఁగ నేల?”

“మండులెండల మలమల మాడిమాడి,
వానసోనలఁ బలుమాటు నాని నాని,
మంచుబిందుల మాటికి మాఁగి మాఁగి
కడిఁదీరీతున వడవడ వడఁకి వడఁకి

గాని నొందఁగ నేటికే గండుచిలుక?
మంజుంబగు నాడైడిపంజరమున
కొంతకాలము తల దాచికొనఁగరాదె?
ఇచ్చ గలదేని పిదప పోయెదవు కాని.”

“మండులెండలు వానయు మంచు నీతు
మీకు మనుజులకే కాని మాకుఁ గలవె”
స్వచ్ఛతర మగు నిర్మలవాయువులను
స్వేచ్ఛమీఱ విహారంబు నేయుచుండు.

మంచుమలలందు నొకసారి మలయుచుండు
జలదపంక్తుల నొకమాటు చౌకళింతు
సాగరముమీఁద నొకపరి సంచరింతు;
పులుఁగులగుమాకుఋతుభేదములును గలవె”

“గిరుల, మబ్బుల, సంబుధిఁ దిరుగునపుడు
త్రోవ తప్ప భ్రమింపవే తోడు లేక?
చిన్నచిలుకరొ! నీ కిట్టి సిలుగు లేల?
చెలఁగి నాయండ నెపుడు వసింపరాదె?”

నోరు లేనట్టి పశుపక్షివారములకుఁ
దోడుపడు నెవ్వఁ డాతండె త్రోవ సూపు;
కిరణములఁ జిమ్మి, జిగిమబ్బుపొరలఁ జించి
లీల విహరింతు నిచ్చమై గాఢి వోలె.

కవిరాజ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి గారు

(వసుకటి నందికి లభించినది)

వీరభద్రా రెడ్డి

(శ్రీ)నాథుడు

ఇదిగో నిటఁ దమలపాకు లమ్ముచున్నది; దీనిం
జూచి తమలపాకులు గోర మాడి రమ్ము.

(శ్రీనాథుడు పోయి వచ్చును.)

వీరభద్రా రెడ్డి

రసికాగ్రగణ్య! తమలపాకులదానిం జూచి
వలచితివా యేమి ? పెక్కుమాటలు సాగిం
చితివి.

శ్రీనాథుడు

(సస్వచు)

“చ.తొలకరిమించుచుదీప గతి

దోఁప దుకాణముమీఁద నున్న యి
య్యలికుంజేణితోఁ దమల

పాకులబేరము లొడఁ జోయి నే
వలచుట కేమి శంకరుని

వంటిమహాత్ముడు లింగహుతి యై
కులుకుమిటాఱిటొమ్ముఁ యి

గోరిక లీరిక లెల్ల నాడఁగన్.”

వీరభద్రా రెడ్డి

శ్రీనాథా! నీ కెంతసాహసమున్నదో చుంతము!
చెంగావిచీట గట్టుకొని పోవునీహుతిఁబోడిం
నిలిచి మాటాడుము.

“సీ. సొగసు కీల్జడదాన! సోఁగకన్నుల దాన
వల్లలవంటి వల్లరునదాన!

బుగారు జిగిదాన! బటువుటొమ్ములదాన!

నయమైన యెయ్యారి నడలదాన!

తొరంపుఁగటిదాన! తొడల నిగ్గులదాన!

పిడికిట నడఁగు నెన్నడుము దాన!

తఱుకుఁజెక్కులదాన! బెళుకుముక్కరదాన!

సింగాణి కనుబొమ చెలువు దాన!

మేలిమి పసిండి రవకడియాలదాన!

మించి పోనేల రత్నాల మించుదాన!

తిరిగి చూడవె ముత్యాల సరులదాన!

చేరి మాటాడు చెంగావి వీరదాన!”

వీరభద్రా రెడ్డి

కవిరాజా! కవులు తమ స్వభాసమెట్టిదియైనను
సమయానుకూలముగఁ బ్రవర్తించినట్లు రను
టకు నీయిప్పటి శృంగారవర్ణనమే సాక్ష్య
మిచ్చుచున్నది. నీవు మహానుభావుడవు;
సకలవిద్యాపారంగతుడవు. బ్రహ్మజ్ఞాన
నిష్ఠాగరిష్ఠుడవు. నిన్నెవరేవిధంబునఁ దలం
చిన నేమిలోఁము? మహాకవి! మన మిట వచ్చి
చాలకాల మయినది. గంగాదర్శనము చేసి

మార్కండేయేశ్వరు నారాధించి సగరునకుం
బోవుదము రమ్ము.

శ్రీనాథుడు

దేవరవారియాజ్ఞ.

(ఇద్దఱు నడచుచున్నారు.)

(అపటితేపంబునఁ బుష్పగిరితే త్రుగును, గౌత
మీనదియు, మార్కండేయేశ్వరాలయంబును
గానిపించును).

శ్రీనాథుడు

(గంగదక్కు మొగంబై చేతులు జోడించి)

శా. శైవాగ్రీయజ్ఞటానవస్కరమహా
స్థానంబునం బొల్చి వే
ధోపీఠోరుకమండలూదరమునం
దు న్నిల్చి విష్ణ్వంశురా
జీవంబందుఁ దల్చి భూమిగతవై
చెన్నారు నోగౌతమీ
దేవీ! నేవ యునర్తు దీనుని ననుం
దీపింపఁగాఁ జేయనే.

(రాజుదక్కు మొగంబై) రాజా! యిప్పద్మా
ద్రం దిలకింపుము.

మ. కల దిచ్చోటఁ గృతాదికాలమున లో
కప్రస్తుతంబై మునీ
టకలితంబై యమృతంపుఁగండము మహా
కల్పంబునం పైనఁ ద
జ్జల మానవ మృతి లేక జంతుతతి హే
చ్చు దాగిపైఁ దమ్మిపూ
పొలుపుం గాంచినకొండఁ బెట్టి రమరుల్
ప్రోలింతె భూపాలకా!

ఈ పుష్పగిరి వరంబు—

మ. అవలక్ నాశికనుండి సాగరమునం

దాంతర్యతం బొందుదా

కిమి నేలుచు భూపురంధ్ర గళమం

దంపారుము త్యాలపే

రపు నా గౌతమి వొల్చుదాని తరిళం

బై పద్మభూభృద్వరం

బవితప్రాహ్మణతోకమై వెలయు లో

కాధీశునాస్థానమై.

(రాజుతో నించుక నడిచి మార్కండేయేశ్వ
రుం దర్శించి చేతులు జోడించుకొని)

మ. ఉదితక్రోధముతోడఁ బ్రాణపనం

బుట్టుతలూఁగింప ను

స్మదఁడై వచ్చినదండపాణి నెదురన్

దర్శించి దైన్యంబునన్

బదియాతేఁడులబాలుఁ డయ్య నెడఁగం

ప్రార్థింపఁ దజ్జీవన

ప్రదుఁడై పొల్చినశరవ్యని గొలుతు మా

ర్కండేయనామేశ్వరున్.

వీరభద్రారెడ్డి

(స్వామికి సమస్కరించి కవిరాజుం గాంచి)

కవీంద్ర చంద్రమా ! నేఁడు మనరాజమహేం

ద్రపట్టణము చుట్టి చూచితిమి గదా ! ఇది నీ

కెట్టిమనోరథంబు పుట్టించినది ? ఇదియెట్టిప్రభా

వము గల దని తోచినది ? చెప్పుము.

శ్రీనాథుడు

రాజేంద్ర ! చెప్పెద నవధరింపుము.

ఉ. రాజమహేంద్రకాలమున

ప్రాసెను నన్నయభట్టు భారతం

గోజమెయిం దదాదిగ

మహానన్నతిఁ దెల్లది జన్మభూమికా
రాజులు నిష్పడుకొనుకవి

రాజసమంచితమై తలియ్యటకొ
రాజమహేంద్ర మొప్పెనగు
నాటికి నేటికి సాటి లేనిదై.

వీరభద్రారెడ్డి

నీ కానందసంధాయక మగుటయే మా కానం
దము కవీంద్ర! మన మింక సగరుసగు బోవు
దము రమ్ము.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు. తెరపడును).

అంకాంతము

నలమ—ఆసానము

[వేమారెడ్డి, వీరభద్రారెడ్డి, అన్నామాత్యులు, శ్రీనా
థుడు, పురోహితుడు, ప్రవేశము.]

వేమభూపాలుడు

కవిరాజా! కృతిగ్రహణంబునకు బుష్టిప్రోక్ష
కల్పంబు గలదా? తద్విధాన మెట్లు?

శ్రీనాథుడు

కృతిగ్రహణంబునకు బుష్టిప్రోక్షకల్పంబుగలదు.

“ఆదౌ పూజ్యో గణాధిపః” అనుటంజేసి గణ
సతిపూజం గావించి, పిదప నవగ్రహారాధన
బును, అష్టదిక్పాలకపూజయు గావించి, యనం
తరంబ కలశస్థాపనంబుచేసి, యందుగ్రంథము
బ్రతిష్ఠించి, సరస్వతింబూజించి, మంగళతూర్యం
బులు మొఱయుచుండ నాగ్రంథము కృతికర్త
కృతిధర్త హస్తయుగంబునగ బెట్టుటయు నందలి
కృతిపద్యము లొండు గెండు చదువుటయు
దానివిధానము.

పురోహితుడు

ప్రభువర్యులారా! సుముహూర్తము సమీపిం
చినది. ఆజ్ఞకు బ్రతిక్షించుచున్నవాడ.

(వేమభూపాలుడు అన్నామాత్యుని దిలకిం
చును).

అన్నామాత్యుడు

బ్రాహ్మణోత్తమా! కల్పోక్తమంబునఁ బూజం
గావింపుము.

(పురోహితుడు శ్రీనాథునిచేతినుండి పుస్తక
ముం బుచ్చుకొని మంటపముపైఁ బెట్టి పూజిం
చును).

(శ్రీనాథుఁడు కాశీఖండమును బూజాస్థానము
నుండి పుచ్చుకొని వేమారెడ్డిదిక్కు మొగం
బగును).

వేమభూపాలుడు

సార్వభౌమా! ఆంధ్రమహిమండలాఖండలుం
డైన వీరభద్రభూపాలునకుఁ గృతి సమర్పించి
కృతార్థుండ వగుము.

(శ్రీనాథుడు వీరభద్రారెడ్డి సమ్ముఖమునకుం
జని వాని హస్తయుగంబున గ్రంథముం
బెట్టును. కరతాళధ్వనులు మంగళతూర్య
ములు మొఱయును).

అన్నామాత్యుడు

కమలనాథపాత్రా! నీవు ధన్యుడవు. శ్రీమహా
విష్ణుశుల్కుం డయిన మారాజేంద్రునకుఁ గృతి
సమర్పించఁ గలిగితివి.

వేమభూపాలుడు (శ్రీనాథునకు రత్నంబ
రంబు లర్పించును).

అన్నామాత్యుడు

కవీంద్ర! కృతినమర్పణ శుభ్యములు చేద్దువు.
దువా?

శ్రీనాథుడు

చిత్తము. మహామాత్యుల యాజ్ఞ!

(రాజచేతిలోని పుస్తకమును బుచ్చుకొని వా
దేవి బ్రధించి)

“శా. శ్రీకాశీనగరాధిరాజ్యపదవీ
సింహాసనాధ్యాసి లో

కైకగ్రామ విశ్వనాథుడు విశా
లాక్షీ మనోభర్త సు

శ్లోకుం దొడ్డయ్యయల్లభూవరు తనూ

జ్ఞా వీరభద్రేశ్వర

హ్మకాంతం జగనొబ్బగండని మహేశ్వ
ర్యాన్వితం జేయుతన్.”

“క. గజదళ విభాళబిరుదున

కజగవధరభక్తి భావితాత్మునకు సమి

ద్విజయునకు రాయవేశ్యా

భుజగునకును వీరభద్రభూపాలునకున్.”

“వ. అభ్యుదయ పరం రాభివృద్ధిగా నాయున
ర్పం బూనిన కాశీఖండంబు.”

“మాలిని. వికచకమలనేత్ర! వేమమాంగును
పుత్ర!

సకలవృక్షరణ్యా! సంక్రితాశేషపుణ్యా!

మకరనిధిగభీరా! మానసిచిత్తచోరా!

ప్రకటగుణతరంగా! రాయవేశ్యాభుజుగా!”

“స్వస్తి”

(చదివి మరల పుస్తకము రాజు హస్తములం
దుంచును).

వీరభద్రారెడ్డి

(పుస్తకము మరల శ్రీనాథున కిచ్చి) అగ
స్త్యులు కాశిం బెడఁబాయునట్ల రెండు పద్య
ములు చదువుము.

శ్రీనాథుడు

“సీ. పరమకళ్యాణ! యోభాగీరథీ! గంగ!

వార్ధిభాసుని; పోయివత్తు నమ్మ!

యమరేంద్రలార! లోలార్క కేశవులార!

వనజసంభవ! పోయివత్తు నయ్య!

శ్రీవిశాలాక్షీ! దాక్షిణ్య పుణ్యకటాక్ష!

వాసవార్చిత! పోయివత్తు నమ్మ!

శ్రీపూర్ణభద్రపారిషదనాయకులార!

వటుకక్షరవ! పోయివత్తు నయ్య!

తీర్థసంవాసులార! కృతార్థులార!

పాశుపతులార! భాగ్యసంపన్నులార!

మందిరీంద్యనవాటికామరములార!

పోయివత్తునె మీ కాశిపురము విడిచి”

“సీ. కలహంసి రారాదె కదలి నాతోఁ గూడి

నీ వేల వత్తమ్మ నెమ్మి నుండి

కదలికాకాంతార! కదలి రా ననుగూడి,

నీ వేల వత్తమ్మ నెమ్మి నుండి

శ్రీవిశాలాక్షీ! విచ్చేయు నాతోఁ గూడి

నీ వేల వత్తమ్మ నెమ్మి నుండి

నాతోడఁ గూడి యంతర్గత! యేతెమ్ము

నీ వేల వత్తమ్మ నెమ్మి నుండి

రండు సనుఁ గూడి యోపరివ్రాటులార!

వత్సలత గల్గి మీ రేల వత్తు రయ్య!

పరమనిర్భాగ్యుఁ డైననాజ్ఞ వట్టి

కటక! సౌఖ్యజలరాశిఁ గాశిఁ బాసి.”

వీరభద్రారెడ్డి

అహా! నీకవిత్వ మనన్యసులభ మమృతప్రవాహము. నన్నయతిక్కనాదులును నీకు చక్కన యనియే నాయభిప్రాయము.

అన్నామాత్యుడు

మేలు మేలు. మహారాజా! మేలు మేలు. మముబోగ్గిమాట మాట కాదు. విద్వత్ప్రభువులమాట మాట. మీరు మెచ్చుట లోకత్రయంబు మెచ్చుట యని నాసిద్ధాంతము.

వేమభూపాలుడు

గౌడడిగిమభట్టు నోడించిన వీనిపాండిత్యమును, నైషధకాశీఖండంబులం దెలిగించిన వీని కవిత్వమును మెచ్చుకొననివాఁ డెచ్చట నైన నుండునా?

శ్రీనాథుడు

ప్రభువర్యులయనుగ్రహమ కాని నేను సామాన్యుడను.

వేమభూపాలుడు

శ్రీనాథా! గాంధర్వకవిత్వములు పుట్టుకతోడంబుట్టునవి యందురు. చదువుకొనిన గవిత్వము చెప్ప లేనివాఁ డుండునా? పాడ లేనివాఁ డుండునా?

శ్రీనాథుడు

దాని కర్థ మిట్లు కాదు. రెండు కూనిరాగములు తీయుట సంగీత మనియు, గురులఘుజ్ఞానము గలిగి రెండు గీతలు గీయుట కవిత్వ మనియు దలంపరాదు. ఆపాతమధురమైన సంగీతమును, ఆలోచనామృతమైన కవిత్వమును బురాకృత కర్మకరిపాకంబునం గలుగునవి కాని సామాన్యములు కావు.

వేమభూపాలుడు

చతుర్విధాండ్రమున గ్రామ్య ముపయోగించుకొన నొప్పుదా? అది వ్యవహారబద్ధము కాదా?

శ్రీనాథుడు

వ్యవహారము దేశమునకు గ్రామమున కొక విధము. శాసనము లేనిభాష సర్వజనైకవేద్యము కాదు. కావున గ్రామ్యము నిన్య మనియే మహాకవులసిద్ధాంతము.

వేమభూపాలుడు

గ్రామ్యకవిత్వ మెట్లుండునో విన నభిలషించుచున్నవాడ.

వీరభద్రారెడ్డి

(శ్రీనాథుం జూచి) నిన్న మనము వీధినాటకమునఁ జూచియున్నకపులం బిలువ నంపి తెప్పించినవా రీమహారాజునభిలాషం దీర్చగల రని తలంచెదను, (అన్నామాత్యుని జూచును).

అన్నామాత్యుడు

ఎవ రక్కడ?

భటుడు

(ప్రవేశించి) అమాత్యశిఖామణి! ముగలయేమి?

అన్నామాత్యుడు

నీవు పోయి ధర్మశాలలో నున్నవైదేశికులం దీసికొని రమ్మ. పొమ్ము.

భటుడు

చిత్తము.

(నిష్క్ర-శ్రీనాథుడు)

శ్రీనాథుడు

వేమభూమిశ్వరా! గ్రామ్యకవులు మూఁడు తెఱంగులై యున్నవారు. లోకమంతా జనులు

వ్యవహరించునట్లు గద్యపద్యము లట్లువారు. భావకవిత్వము లని కొంతవ్యాపహారికభాషం జేర్చి కవిత్వము చెప్పను మనువారు. నీచాతి నీచభాషతో బాటలు పదములు నల్లువారును.

నేమభూపాలుడు

ఇదా భావకవిత్వ మన నర్థ మేమో నాకుఁ జెలిసినది కాదు. భావము లేనికవిత్వ ముండు నా? ఉన్న నది కవిత్వమా? భావకవిత్వ మని యొక జాగ్రత్త బేరు పెట్టుట యేమి?

శ్రీనాథుడు

ఈభావము దేవర యూహించెడుభావము కాదు. ఈభావ మెట్టిదో యిప్పుడే విందురు గాక.

(అంత బైఁ జెప్పినమువ్వరు కవులును బ్రవేశ పెట్టబడుదురు).

(అన్నామాత్యుడు వారిని విశ్రమింప నియోగించును).

గ్రామ్యకవి

దేశభాషల్లో కవిత్వం చెలితే దేశీయునికి తెలు స్తుం దని చెప్పి లల్లు వ్యాపహారికభాషలో గ్రంథాలు రాతే సర్వజనులకీ సుహృద్భాగం వుండు దనిన్నీ చచ్చి కుట్టినట్టాక్కల్లా గున్న మృతభాష పనికి రాదనిన్నీ, దాంతో గ్రంథాలు చెయ్యడం పాప మనిన్నీ, ఆపాతైన గుతో గ్రంథాలు రాస్తే పిల్లల్లెల్లం చేసుకో లేక నానాచిక్కులూ పడి వ్యర్థం పోతా రని, అల్లా శాసనాలు పుట్టే లని నేను పదిపదిపాను సంవత్సరాలనుంచి భగీరథ ప్రయత్నం చేస్తూ వున్నాను. నామానప్రాణధనాలు గీనికే విని

యోగిస్తున్నాను. పలినవా రనుగ్రహానికి ప్రతీ షీస్తున్నాను. నేను కోరేది శాసనాల్లో వుండే మాటలు పాతాటాకుపుస్తకాల్లో వుండేనూటలే కాని మరోటి కావు. ఇంతే నావిన్నపం.

నేమభూపాలుడు

గ్రామ్యవాదీ! పద్యము కూడ గ్రామ్యములో నుండవలయు నందువా? వచనములో మాత్రమా?

గ్రామ్యకవి

రెంటియందున్నా.

నేమభూపాలుడు

ఏదీ చూతము. గ్రామ్యముతో నొక్కపద్యము చెప్పము.

గ్రామ్యకవి

క. చెలితే గ్రామ్యకవిత్వం

పెలు లందరు మెచ్చు జెప్ప వాలది కాదా

ఉలు సెందుకు పూర్వో వలె

సబలోపల మెచ్చు యెంచు సత్కవియైతే.

అందఱు

(నవ్వుచు గరతాళధ్వనులు చేయుదురు).

నేమభూపాలుడు

మేలు మేలు గ్రామ్యవాదీ! మాపండితు లందఱు నిన్నుఁ జూచి కవిత్వము నేర్చుకోవలసిఫ వా రగుచున్నారు.

అన్నామాత్యుడు

నీగ్రామ్యకవిత్వలక్షణము జెలిసినది. నీవు విశ్రమింపుము. (భావకవిదిక్కు మొగంబై) ఓయీ నీభావకవిత్వప్రభావ మొక్కసారి వినిపిపుము,

భావకవి

భావకవిత్వ మన్న సామాన్యము కాదు. సామాన్యులకు మాకవిత్వములోని భావము తెలియుట దుర్లభం. అది యిప్పటివారికి తెలియక పోయినా ముందువచ్చేవారికి తెలియక పోదు. ఆఫల మపేక్షించే మే మిట్లుద్యమించినాము.

వీరభద్రారెడ్డి

బక్కపద్యము చెప్పము. విని యానందించెదము. దానిభావము మాకుఁ దెలియకున్న మాపండితులకైనం దెలియకుండునా? అట్లు తెలియకున్న నీవే చెప్పి నీభావము వెల్లడింతువు గాక.

భావకవి

చిత్తము, చిత్తము, చిత్తగింపుడు.

చ. చిలుకలు చెట్లకొమ్మలవ

సింది కుహూ యని యూటలాడు కో

కిలములు కావు కావు మని

కేకలు వైచెడు కొండ లెక్కి కో

తులు కయినేసి సింగములతో

సరసంబులు సంతరించు ని

క్కలియుగరాజుకున్ సకల

కాలము జాలిని గోరి దీర్ఘతక్ష.

వేమభూపాలుడు

భేషు! భేషు! భావకవి! భేషు! భేషు! నీవు చెప్పినట్లే నీభావము మాకు స్ఫురించినది కాదు. నీవే చెప్పి మ మ్మానందింపఁ జేయుము.

భావకవి

తనకవిత్వమునకు తానే వ్యాఖ్యానముచేయుట తప్పని చెప్పదురు. అట్లే నాకవిత్వమునకు నేనే

భావము చెప్పట తప్పే యగును. కావున నేఁ జెప్ప రాదు.

వేమభూపాలుడు

కవిసార్వభౌమా! దీనిభావము నీవు చెప్పగలవా? ఇందు భావమున కభావమే యని నాభావము

శ్రీనాథుడు

అట్లనుట న్యాయము కాదు. ఇట్టి భావా ర్థంబులు తొల్లియుం గలవు. ధారా నగరాధీశ్వరుం డగు భోజరాజు రాజ్యము నేయుకాలమున నొక్కనాఁ డొక్క తిలఘాతుకు నలంకరించి కాళిదాసుఁడు రాజదర్శనంబు నేయించె. రాజు సమస్కరింపఁగా వాఁడు అశ్వినీ, పునర్వసూ, కృత్తికా, రేవతీ, యని యాశీర్వదించినాఁడు. రాజు వాఁడు మూర్ఖుఁ డని గర్హించుచుండఁగాఁ గాళిదాసుఁడు రాజా! దీనిభావ మతిగంభీరము. ఆలకింపుము. “శ్లో. అశ్వినీ భవతు భూమందురా, మందిరే భవతు తే పునర్వసూ; కృత్తికాతనయవిక్రమోస్తు తే, రేవతీఽతికన్యస్త సవయా” అని వీని యభిప్రాయము. అని చెప్పినాఁడట! అట్లే యీ భావకవి యును. దీనిభావం బాలకింపుడు.

కలియుగరాజుకున్ = కలియుగములో రాజైన వీరభద్ర రాజునకు, సకలకాలము = నిల్ల కాలము జాలినిగోరి = కరుణతోడనని యర్థము ధ్వని; దీర్ఘతక్ష = దీర్ఘ త్వముగా; అనఁగా దీర్ఘాయుధ్దాయమును జెప్పుకో వలయును; మఱియు నిందు కలి; యుగ, రాజ, కల, కాల, జాలి, గోరి, వీనికి నానార్థములు కలవు. ఏయర్థము కావలయు నన్న నా యర్థము చెప్పుకొనవచ్చును.

చిలుకలు = చిలుకలవంటి స్త్రీలు, చెట్ల = దండల
యందు; వసించి = ఉండి; కుహూ యని పలుక
రించుచు నాడుదురు; అనఁగా సుందర స్త్రీల
పొందిక కలుగుఁ గాక యనియు, కోకిలములు =
పరభృతములు, పగులు శత్రువులు; కొండ
లెక్కి యనఁగా నిలిచి యని యర్థము. కావు
కావుము = రక్షించు మని మొట్ట వెట్టుదురు.
అనఁగా శత్రువులు వశు లగుదు రనియు;
కోతులు = కోతిపనులు చేయువాండ్లు పిల్లవాం
డ్లు; కయినేసి = అలంకరించుకొని లేక చేతు
లలో నాడుకొనువారై సింగములతో =
ప్రభువులతో; సరససల్లాపము లాడుదురు.
అనఁగాఁ బుత్రపుత్రికాసంతానము కలుగుఁ
గాక యనియు నాశీర్వాదము.

అందఱు

బలిబళి! బలిబళి! (అని కోలాహలము)

వేమభూపాలుఁడు

ఇక్కడికి భావకవిత్వభావము ఇలిసింద. ఇంక
మూడవది తరువాయి యున్నది. తత్ప్రభా
వముగూడ విసఁ దలంచితిమి.

పదకవి

(సంగీతముతో)

౧ ఎల్లి! రాయే బాజిమల్లి రాయే; మల్లి మల్లి
(వొచ్చి) వొల్లొసూ గూకుండ॥ ఎల్లి
౨ నీతోనే గూకుంటే నిన్నే సూసూసుంటే,
నాపానా మింతాలో లేనీ వస్తా దోసి॥ ఎల్లి
౩ సంతాకే ను నోవ్వయి సనములో వచ్చినా,
యింతాలో నామడును యిం కొక్కయిద
[హాద్ది॥ ఎల్లి

౪ నువ్వే నేనూ నేనే నువ్వూ నీపానామూ,
నాపానా మొక్కొటే సూపేరులే కాని॥

[ఎల్లి! రాయే॥

అందఱు

మేలు. మేలు! బలిబళి! (అని కరతాళధ్వనులు)

వేమభూపాలుఁడు

ఇక్కడికి మాకు ముత్యైఱంగుల గ్రామ్యమును
దెలియవచ్చినది. ఇట్టియపాత్రపు గ్రామ్యము
నకుఁ బాత్రత గలిగించి విద్యాధికారు లగు
వారే కొండఱు మందమతులై గ్రామ్యవాదుల
గౌరవించుచున్నారు. ఈ గౌరవించుట కఱ
కుక్కను గంగిగోవుం జేయుటయే. గ్రామ్య
వాదీ! నీకవిత్వ మెత్తుకోలు మొత్తికో లను నట్లు
న్నది. నీవాదము దుర్వివాదము. భావకవి!
నీభావకవిత్వము నేతిబీరకాయ వంటిది. నీకవి
త్వములో భావమే లేదు. నీకు గణయత్రిపాస
లక్షణము కొండెము తెలియునేకాని నీవు పండి
తుడవు, కవివింగావు. నీ కవిత్వము పైత్వము.
గీతకవి! లోకములో నీపాడు కవిత్వము ప్రస
క్తికిఁ దెచ్చుటకన్న దరిద్రము మఱియొక్కటి
లేదు. ఇది బూతుబూతైన జావళి కవిత్వము
కన్న సధమము. అధమాధమము. (మంత్రి
దీక్కుమొంగంబై) మంత్రివర్యా! ఇట్టి గ్రామ్య
ము దేశమునఁ బ్రబలఁగూడ దనియు దీనం
బ్రసక్తిం దెచ్చినవా రెల్ల శిక్షార్హు లనియు
నొక్కశాసనము సృష్టించి, ఇవ్వు డున్నట్టి
గ్రామ్యగ్రంథము లన్నియు నశింపఁ జేయవల
యునని శాసించుచున్నవాడ.

అన్నామాత్యుడు

(గ్రామ్యవాదులం జూచి) మీరు భాషాద్రోహులు. భాషాద్రోహి దేశద్రోహి నాబడు. మీరు శిక్షార్హులు. మిమ్ముశిక్షించుట న్యాయ శాస్త్ర సమ్మతమే.

అయినను మీరు బ్రాహ్మణులు కావున నిది మొదటితప్పగా నేంచి మిమ్ము గరుణించి పుచ్చినారము. మీ రింక నిట్టి కవిత్వమును బ్రసక్తికిం దెచ్చితేని రాజశాసనం బెల్లు చేయవలయునో మీరే తెలిసికొనుడు. పొండు, బుద్ధిగలిగి మొగుడు.

గ్రామ్యవాదులు

(అధోముఖులై లేచి నిష్క్రమింతురు).
(తెరలో ఘంటలు)

వేమభూపాలుడు

మధ్యాహ్నకాల మయినట్లు ఘంటలు మ్రోయుచున్నవి. నేటి కీకొలుపు చాలింతము.
(అని లేచును).

[అందఱు లేచి నిష్క్రమింతురు]

అంకాంతము

ఆ స వా లు

సల్లెపూర్ణ స్రజాచార్యులు గారు

స్వీ ప ట

స్వీయాధికారంబు చేమత్తుఁ డగుచు
న్యాయంబు విడి యతఁనాయకుచేత

ఏడాది, ప్రియురాలి నెవఁబాయు మనుచు
వాడియకా శాపంబు వడసి యద్దాన
తనదు సామర్థ్యమంతయుఁ గోలుపోయి
వనట యక్షుండు ప్రవాసియై యొకఁడు
శ్రావణమాసంబు సన్నిధియగుడు
ఁజీవితేశ్వరిని సజీవఁగాఁ జేయ
నేమంపు వార్తను జీమూతువలనఁ
గోమలికింబంప గోరి యిరీతి

అలకా పురంబునం దలరారు తనదు
నిలయంబు నెఱుంగ వర్జింపంగఁ దొడఁగె.

౨

ధనశతి మందిరోత్తర భాగమందు
అనతిదూరముననే యలరు మద్గృహము
దానిచుట్టును శక్రధనువు నాఁగోట
కాననౌ మఱిసిక్కుఁ గనులఁపండువుగ,
చేతికందెడు పూలచెండ్లచే వంగి
నాతన్వి పుత్త్రు మన్ననఁ బెంపఁ బెరిగి
ఁజీవించు నీకు గుర్తింప నాకోట
దావున బాలమందార వృక్షంబు.

మన్మథ వైదూర్య సమంచితనాళ
విస్మయరహేమాబ్జ వికసితం బగుచు.
వాపి యొక్కటి యందు వరలు మారకత
సోపానపంక్తులఁ జూడనై యొప్పి
అందు వసించు రాయంచను నిన్ను
ముందు వీక్షించియు, మోసాలనున్న
మానసంబున కేగి మననచ్చు నంచు
మానసంబున నేని మఱియొద వెప్పును.

3

రుచిరేంద్ర నీలోరు హోరింధోళి
విచికిల శిఖరమై మితగొల్పుచును.
కనకరం భావనాక్రాంతమై జులద!
తనరుగ్రీడా పర్వతంబు తల్లటిని.
మిత్రమా! నాదు భామిని కదిప్రేమ
పాత్రహాటను “బదేపదె” చెప్పనే!
నినుడటి త్సందర్శనయుఁ జూచుడును
మనసున కది మఱిమఱి జ్ఞప్తివచ్చు
జలద! యాకృత్రిమ వైలంబునందు
విలసిల్లు నొకమాధవీ మండపంబు
దానిచెంగటఁ జలద్దళ మశోకంబు
మోనైన పొగడయు మఱి కానిపించు

ఆరెండు నెపును దోహదకై తనమునఁ
గోరెడు, సనుభోతఁ గోమలికూర్చి
ఒకటి తద్వామపాదోరుతాడనము
ఒకటి తన్ముఖమదిరో పానసంబు.

౪

రవ్వల పీటలో రాజులు వైడి
మవ్వంపు గడ,వాని మధ్యఁ జెన్నారు
పచ్చిపెదుళ్లతోఁ బల్లటీలాడు
పచ్చరా యరుగు కప్పడు దానిక్రింద
ఘులుఘులుమని వైడి గాజులుమ్రోగ
లలిదాళమును మల్లలన యాడింప
ముదమొందు నీమిత్రముఖ్య మానెమలి
నిడురించు గజను నిత్యమాగడను.

గుంటు వేరొక్కటి గూడఁ జెప్పెదను
మఱివీని మదిలోన మటవకు మయ్య,
కలపు వాకిట నిరుగడలఁ గుడ్డముల
సలలితగతి వ్రాసి శంఖపద్మయులు
నాయెడఁబాసిన నాటనుండియును
ఏయత్సవము లేక యెనఁగుట కతన,
దేజంబు చెడి యిల్లు దీసింపకుండు
రాజులునే తమ్మి రవి నెడఁబాసి.

నా జీవితనాటకము

బసవరాజు నెంకటప్పారావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

ఈ

కింకరకాల నే నికనాడ, లేను, తెరదించుడి, కొరగాని నాలి
వేసముల వేసి పొట్టకై మోసగించి, పరుల లాలించి యాదించి బతకలేను!

గీ. పుట్టినట్టి పొరుషమైన పుటక మరిచి, పరుని కృతికి వేసముగట్టు పాపమేల?
నా విధురజీవితమ్మునే నాటకమ్ము, జేసి, ఆడించి, జగతి రంజింపలేనా?

క్రైస్తవత్వ సూర్యారావుగారు

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

ఏడవయంకరము

వివాహమునంతటి సంతోషమును మేదియు లేదని స్థూలపృష్టికిందోచి నలువురు నానందింతురుగాని సూక్ష్మపృష్టిని విచారించిన సంతటి పెద్దవిచార మేననుయములో నెన్నడును గలుగదు. మగవానికి నాడుదానికి నిదియొక్క పెద్ద బేడవచ్చి మీదఁబడుటయే—దశాంతరమునకు మాటుటయే—బాల్యాదివశలుమాటి గృహస్థ శ్రమమునకునుగుట మాటలతో నున్నదా! సంసారము మాకు నలదోయితండ్రీ! యని యొక్కనమస్కారముచేసి, శాస్త్రవేత్తలు గృహ్యసూత్రములు రచించి చునుష్యులకు ద్వంద్వనురాగమునకు దారిదాపిన సర్వజ్ఞులు, మానులై యడవులబడిపోవుట—దీనికర్థమేమో యాలోచింపవలసినదే. సంసారమును భరించుటయనగా మీఁద నుండి పడుచున్న యాకాశమునుబ్రహ్మాండముయొక్క—పైకిప్పును దలఁపైఁబెట్టుకొని మోయుదుఁ గష్టభారమును లక్ష్యముచేయక—తల కెండవగుటలేదు. వానచినుకులు మీఁదఁబడుటలే—దని సంతోషించుటనంటిదేకాదా! ఇప్పటికి మనవారిలో నెంతవఱో వందలు గడించుచున్నవారు కూడ సెట్లు సంసారమును భరింతుము—సంసారిమనగా భార్యయేపరవార్ధము—భర్తయనువామమును మేముభరింపలేము. భార్యసెట్లు భరింతుమని బిసె బిధి లేక యున్న జంజూటయునువిడిచి యదాయదలు చేయలేక వృద్ధు

లగుజనకులఁ బోషింపను మాత్రము పనిపూని కుమ్మరపురువులవలె సంపరించుచున్నారు. ‘పెండ్లి, నాకుఁబెండ్లి, నాకు భార్యవచ్చును, నాకుమగఁడు, నగలు వచ్చునను నుబలాటము, బిడ్డలఁగందు’మను పెద్దయుత్సాహము—వెట్టిసంతోషము—ఇందుకనియే, జ్ఞానమునచ్చినపిమ్మట, నొక్కమాటనుభవించుసంసారులంగాంచి యేమని మతిమాటునో, యీలోకయాత్ర యెట్లుజరగనో—మొట్టో యీసంసారము నానువలదనిన గ్రామములన్నియు మునిపల్లియలగు నేమో యనియే పెద్దలు, ‘మామాటలు చిన్నలువినవలయును. మేము చెప్పినట్లుచేసి మెలగవలయును. మాయాజలవలన మీకుఁ గష్టమువచ్చినను మీరనుభవింపవలసినదియే’ యని బంధించివైచినారు. ఎదిగినకొలది స్వాతంత్ర్యమెదిగి ‘నాకిది నలదు వీడు నాకు ఫల’దనియందులేని—ఎవ్వని నెవ్వతె యెవ్వతె నెవ్వఁడు నిల్వఁగలుగుదురు? అప్పుడు కాపలులో ముక్కరులో—పశుమర్యాదలకు దిగుదురు. సంసారమును భరించుట మాటలలో దానికొఱకే శాస్త్రములు చదువుట, శాజ్యము లేలుట, “తెప్పానాంతేలానాం.” పరదేశములు ద్వీపములు గుండెలు చేతఁబట్టుకొని తిరుగుట, సముద్రములు దాటుట, యాగోట్టులు రెంటికినీసనముచాలదు. భూమిలోనుండిని జ్ఞేపములు బైలు చేతనగాని యేనుగు దాహము చూరునీళ్లతోఁ దీక్షదని భూములు పెల్లగించి యెలుకఁబోసి యెత్తికొనుట—సంసారమును భరించుట మాటలలో తాను గోఁచిపెట్టుకొని

తిరిగియొసను భార్యను గుమ్మరుదిగి రానీయక, యెరుల కంటఁ బడనీయక, యింటిగుట్టాకరికిఁ జెప్పక, 'నలుపురితో నారాయణ'యని సందరించుట సంతోషముచేతనేనా! మోసముచేసి పెద్ద తిట్టికష్టములతోఁ బడఁద్రోయుచున్నారు. తప్పదు సగముసగములో విడువరాదు. దీనియంతయు చూడవలయునని కుడితిగుండలోఁ జేబారలువేయుట గూనందముచేతనా! సంసారమును భరించుట మాటా-గోగములు రొట్టలు, బిడ్డలను బెంచుట, పెద్దవారిం జేయుట-ఈ పెద్దవారిం జేయుటలో సంత యర్థమైన నిమిడియున్నది. ఓసక్క-కీ! ఏదీ, పెద్దవారిం జేయుట యన నెంతగంభీరాభిప్రాయమున్నదో వర్ణింపుము! వారికిఁ బెండ్లిండ్లు, పారికి సంసారములు, మన మేమే వారికివేసి ముంపినకక్కరలే, మనము కష్టపడుచున్నపుడు వీరేల యూరపండలయునని యనుచుచేత నునల-గోతిలోఁ బడఁద్రోయుటయే-అబ్బబ్బ! సంసారమును భరించుట యనిన మాటా? మగఁడు లోకాంతరగతుఁడైన, మగువ నడుమ నాయగట్టుకొని బిడ్డలం బెంచుట-దైవమా! కోమలేశ్వరా! ఉమారమణా! నలమనలమ; మగువ కీకష్టము నడు, తెచ్చిపెట్టకుము. మగువ మందే లోకాంతరము చేరెనా మగవానికష్టము చెప్పఁదరమా! అపుడు మగువాఁ డాడుదిగా మాణవలయును. చేతఁగానిపై యారెడువిషయములదలంచుకొంటిమా, వారువారు నలవాటు లేనిపనులలోఁబడు కష్టములం జూచితిమా, స్వామీ! ఒడలు గగర్వొడుచును. వెంటనే సన్నాసిసాశ్రమము స్వీకరింపవలయుననినంతవైరాగ్యము గడుంగట్టునక్షై నఁ బుట్టును. పెండ్లియనఁగా నొక్కసారి యాడుదానికి-ఆడుకొనుచున్నదానికి-ఈప్రపంచము తలక్రిందుచేసి భూలోకములోని దానినిదీసికొనిపోయి యంతరాళమున ప్రేలాడఁదీయుటయో! ఇంతకంటె వేటొకటియని యనుభవశాలులను మఱియొక్క దానిం జెప్పఁజాలరని చెప్పవచ్చును. బాలికకుఁ బెండ్లియైనదనిన వెంటనే రెండవ పనిలేదు. 'నాపెనిమిటికి దీర్ఘాయు విమ్ము. నాభర్తకు సుజ్ఞాన మొసఁగము. నానాగునరు నాయందుఁ గరుాపుట్టునట్లు చేయుము. నా పతికి సంసార ప్రభుత్వ మిమ్ము. నా పతికి, ధనధాన్యముల ప్రసాదంపు'—అని దేవులాటతప్ప

పెద్దలు వేటొకదారి చూపింపలేదు. అంతయు నింతికిఁ గాంతునితో నున్నది. పెండ్లియన నొక్కపంచెయువంటిది. రామరామాయుద్ధమువంటిది. ఎవ్వగుగెట్టుగో, యెవ్వగో డుదురో, పండెముగాదు, యుద్ధముగాదు- గెలుపుచీలు లునైచికొనుటవంటిది. అశ్రుప్తమెవ్వరినంకఁ దిరుగునో, పదికాలములు తిన్నగా నడువలసినదేకాని- నడుమనే యంతరమువచ్చునో, శివా! నద్దువద్దు, తండ్రి! జ్ఞాపకముచేసికొనరఁగు. ఆడుదానికి మగవానితో నున్నది. మగఁడుతప్ప గాని? వేటుదీచము, పూజలు, సత్కరములు, యాత్రలు లేవందురు. అక్కేమి? గాగుగా నాలోచించితిమా- ఆడుదానిగతి యథోగతి! ఆడుదానికిఁ బెండ్లియైనదనినమాట గుండెలు గుణ్ణేలున ప్రక్కలించు పిడుగుగాని మాటుయనవచ్చునా- ఎంతనినో చాచుచున్నాము. ఎన్నికష్టములో పడుచున్నాము. దానిపైఁగల గూత-ఫీఫీ!

"అన్నమైన నదేమిరా, సున్నమైన నదేమిరా" యని వేదాంతి- అన్నము సున్నము నొక్కటియొకనుక యన్నమే తినవగుమోయని- సాచునట్లు. అట్లే కుఱిదుః శిములలోఁబడిన సంసారియును బాచును. దానిలోని రుచియొట్టిదో- దానిమన్నరుచి యితరవస్తువులవలేదు. అశీర్ణముంజేయు తీయనిలడ్డువముందిన బుద్ధి పుట్టునుగాని యాగోగ్యమునిచ్చు మిరియలుకషాయముఁబ్రావ బుద్ధిపుట్టును. నేను గవినిగానుగాని వేదాంతిని- నేను సంసారమునుగూర్చి వర్ణించినభ్రమరకీటన్యాయము పట్టునేమో- పట్టకేమి? నేనిందున్నదానను? సంసారమును పెద్దవెడలుపైన తేనె బాంతియందువీరించ వ్రాలినయీగను; పడుచున్నదానను, బాంతిలోఁబడి తెక్కలుబడడిని కాలుచేతులంటుకొనిపో విలవిలలాడు సమయమేయింక. నేనొక్కరినిఘాపించిన దూపించిన 'నీవేప్రపంచమునుండి యూడిపడితి'వని నలువురు నప్పుదురు.

ఆభగవంతుఁడు మమ్ము మఱిచిపోవలసినదేకాని, మాలోనేమున్నది? మాపై నాతనికిఁ దలంపులేకుండ నుండవలయును. అట్లయిన మేము చువ్వరము నొకరితిగా నుందుము. ఏల తలంపకుండ నుండును? అంతటి తొందర పనివాడు జగత్తులో నింకొక్కఁడు లేడు. ఆభగవంతుని దేవేటిగలోఁ బోల్చవచ్చును. ఇది హీనోపమయందు

రేమోకాని యాతనిపట్ల బూర్జోపమయే - ఒక్కక్షణ మూరకుండఁడు. ఏక కాలమునందే శంకుమాఁడు లక్షల కోట్లు పరులుచేయ మొనలు పెట్టును. పట్టనములోని రజకిరీటులలోనికి మణినిగల్పించుటకును, గుహలో నిద్రించు నేసింహుడు చెబిలోనో, రోమముమీఁదనో గుఱుకుచుండు మిశిన్ల కో నీడవేనునకో కాలువిలుగఁ గొట్టి బాధించుటకు, మహాసముద్రములోని తిమింగిల మును గడుపుచున్న, తింశివోరకక చిలుచేపలై పరుగు లిడుచున్న దానిని వేఁడొడుటకై వేటకాండ్రును సన్నా హముచేయును, ఒక్కదాని కేమి-యన్నింటికీ దానేపో వలయును. ఒక్కచెట్టునెండింప, నొక్కచెట్టు (బండింప) నొక్కయావరాల్పు, నొక్కకొమ్మ చిగిరింప-కక్కడనో నడగొట్టి దారిలోఁ బడిపోయిన బాటసారి ముసలివానికి గంజినీళ్లు పంపుటకై సంసారి నొక్కని లేపను, మునిగిపో వుచున్న ద్వీపాంతరములోని యోడలోని బాలు నుదరింప నొక్కపలక నమరించుటకు-ఇంచుగల డెందులేఁడని సం దేహముతోఁ బనిలేని యీశ్వరుఁడు-మనలను మఱచి యుండునా! పాపము మఱచియే యున్నాఁడు. మే మెన్ని పాట్లు పడుచున్నా మో కనుఁగొనుటలేదు. మా కర్మమున మేమున్నాము. అదిగోఁగర్మమనగా నెవ్వరు! అట్టే దూరము పోవలను. నేదాంతము ముదురనీయ రాదు.

లక్ష్మీనారాయణునకు చల్లి లేదు; తండ్రి యు న్నాఁడు. శంకరదీక్షితునికిఁ దండ్రితేడూ, తల్లిగలదు. 'వారములు చేసికొని నాలుగు ముక్కలు నేర్చికొనుటకై' నన్నుఁగూడ విడిచిపెట్టి స్రాంతరవాసముచేసి కష్టాభిముగా సరస్వతితోపాటు లక్ష్మిని సంపాదించు కొన్నాఁ డా మాలక్ష్మీనారాయణమార్త్యియని యాతండ్రిపడిన సంతోషమునకు మేరలేదు. 'ఎన్నిదినములైనది! నా కిప్పటి కీశ్వరుఁడు సుఖముం గూర్చినాఁడా! నాకొడుకు గృహస్థాశ్రమము స్వీకరించాఁడా! నాకు నట్టింట నాకు వైచి నడ్డించుటకు నాభార్య యీకోడలిని బంపించి నదా!' అని, చెప్పనలవిగాని సంతసము. మాయమృ, 'కొందూవలె. నడుగునెట్టగానే పిడుగు పడినదన్నట్లు- అత్తవారియిల్లు చేరగానే కుండ చేతికి వచ్చినదని వివా రింపలేదు. పోనిమృ, సంచెగుమ్మ మాడ్చి నీళ్లువల్లి,

నాలుగుముగ్గుకట్టల పెట్టుటకుఁగాని, దీపము వెలిగించుటకుఁ గాని 'లేక, పాడుపడియున్న సంసారమును నాలక్ష్మి మరల బొత్తుచేయుచున్న'దని యానందించినది. అలవాటు చేత-అమ్మ! నే నుదికికొందునే; నేను మంచినిట్లు తెచ్చె దను; బిందె యిట్టిమృని మామగారు దయచేతనే పల్కు వాఁడు. "వీశేలకష్టము నేనుండగా"నని లక్ష్మి పల్కును. "నేను జేసిచేసి మెలకువలు నేర్చియున్నవాడను, నీవు త్రొత్తదానవు-నీవుండు"మనువాడు- "నేర్చినవారు మీరు నేగని దానికి నాకు నేర్పు" డను నది లక్ష్మి- ఒక్కపని చేయనిచ్చునదికాదు. లక్ష్మీనారాయణునకు వేటువనిలేదు. ఏడాదికొక్కసారి బల్లిపాడువెల్లి దక్కుని ప్తులుతెచ్చికొనుట, తండ్రిని బువ్వులలోఁబెట్టి పూజిం చుట-ఆహా! శంకరా నాపై దయవచ్చినదా! దయవచ్చి నదానికా మరల సంసారములోఁ బడవైచుచున్నాడవు.' అని యామసలాయన రాత్రిందినము లాకోడలిని గొడు కును ముద్దునేయుటకష్ట వేటువనిలేకుండెను. గౌరియ త్తగారు- 'భగవంతుఁ డెక్కడలేడు; దిక్కులేనిదానను; ఒక్కగా నొక్కకొడుకు; ఆపూటకు గతిలేదు; దేవుఁ డా యెట్లురాయని బెంగపెట్టుకొన్న దానను. నాకొడు కుపై దయవచ్చినదా! తిండిలేనివాని కైశ్వర్యమిచ్చి, భార్యనిచ్చి, దీర్ఘాయుష్యమిచ్చి నాకన్నులు చల్లఁబఱచి నన్నుఁ జలికాలదన్ని నాఁడా! అమృతరసమయ్యగారు పెట్టినదీపముగదా యిది. దివ్యవెట్టి యామహాత్మునకు మ్రొక్కవలయును. 'ఏటికొనితిను కుట్టువాడే, వీనికేమి మనవిడ్డనేమి, యిచ్చుటయే'మని తలఁచినాఁడా; అగును, హాటికిఁదప్పువగాని కులమునకుఁ దప్పువగాదుగదా; ఏ డంతస్తులమేడమీఁద నింకొక్కయరిస్తు లేవడియుట మంచిదా పడిపోవుచున్న భర్తసత్రము నడికొప్పు బాగుచే యుటమంచిదాయని యాలోచించినాఁడు.' అని పొంగి పోయినది. మాయమృ, 'అయ్యో! అత్త కోడఱికు కత్తిమీఁది సాముగదా! ఆముసలిదానిచేతిలో నీకు గండు, బ్రుసుటయెట్లని కొండవలెఁ దలంచినదా! మఱి కొందూవలె 'నా ముసలిమండవచ్చిన మావాండ్రెద్దలుహా యిగానుందురుగదా'యని దురూహలు పెట్టుకొన్నదా! లేదు 'బిడ్డయడుగునెట్టినవేళమంచిదైనఁ బదిమందిచుట్టు ములు వత్తురుపోదురు. అల్లవారిశిల్లమంచిది; చుట్టాల ను

రల్లి యని సాగడమిది. అత్తయింట గొంతచేయాలే యున్నది. మగడు చిన్నతనమునుండి సుపరిచితుడు, బుద్ధిమంతుడు- యేమోయేమిటాని తిందుగని విడిచి నామా, కంఠము, మంత్ర, మండు, గుడ్డ, యిచ్చి బ్రదుకు మని పంపితిమి- ఈనినువుల చుట్టటికమున నా కన్నినైపుల బంధుజాలము పెరుగునుగాక! నాకేమి కొదవ! అని కొదవయేదో జ్ఞప్తికిరాగా గొంతనేపు కన్నులనీరు పెట్టుకొనుచు ననుదినముగాల తేషము చేయుచున్నది. ఆకొదవ భగవంతుడు తీర్చవలసినది; తీర్చినాడుకాదు; మించలేదు. తీర్చవచ్చును. ఎంతమంది కొదవలు తీరినవివాపు.

మాయమ్మకు మాకుంటుంబయుపై తెంగయెన్నడును లేదు. నిర్విచారము, విచారము లేకేమిగాని- ఇది యొక విచారమా- 'దేశముగాని దేశములో నున్నది. మనమాట మనమంతిలేదు. బిక్కుబిక్కుచును నున్నది. మగవాడు పనిలోనికి బోవును. ఇరుగా పొరుగా, ఏదో భాషయింట. దీనికేమి తెలియును.' అని తెలపోయుట మాయమ్మ కొక్కవిచారమేమో కాని నాను విచారము లేదు. మేము రైలులోని పనివారునుటచే గాఢాగ్రాతకుఁబోవు తెనుగువారందఱు మాకు బ్రతినిశ్యము కనబడుచుందురు. దేశక్షేమము, గ్రామాంగ్యము, బంధు వార్తలు తెలియుట కెవ్వరో యొక యెఱుకవారువచ్చుచునే యున్నారు. ఎఱిగినవారు రైలులో గనబడిన 'రేపు వెళ్లవచ్చును' రండుని దింపి యింటికి దీసికొనివత్తురు. మా కానాడు వారితో జిల్లుబిల్లుమనుచు గడచిపోవుచున్నది. లచ్చికి జీరయని, నాన్నకుఘానయని, గారికి బట్టరవికలని, అమ్మకు మహాలక్ష్మిసీతయని గారి యత్తకు దులసిశీటయని, లచ్చిమామగారికి నాగరాక్షరముల పుస్తకములని యేవో యెవ్వరిచేతనో మేమిక్కడి నుండి పంపుచున్నాము. మాకేదెంగయును లేదు. అందఱుతేనువార్తలు తెలియుచున్నవి. కనుక, నిరాలోచనముగ నున్నారము. జీతమంత యెక్కువదిగాదు. అత్త మామలకు మాదానిలో నుండి వారికి జలిసీళ్లకు వేడి నీళ్లు తోడని పంపుచుండుమే కాని వారినిద్దఱు నిక్కడఁ దెట్టుకొనుటకు జాలినంతలేదు. వారిక్కడ, మాకిక్కడ గడచుచున్నది సంతోషము. అంతఱుంటి గుణముగల వారైన నింక రెండుకుంటుంబములను బోషింపవచ్చును. గడి

పూక-కణకణలాడునిప్పువలె జూతురు. తామేయున్న వారిలో నక్కడ జెడ్డ. చేతిక్రింద బదిమందియున్నారు. తీగటసాఁగో నొక్కరు, పీటిమ్మపం రొక్కరు, రాత్రివనివారు కొందఱు, దీపములుమాపుటకు, దారులు మరలించుటకు, మాటలెక్కుటకు దింపుటకు, తునుచుటకు నెండుతోయున్నారు అంత నొక్కత్రాటిమీద నడిపింతురు. 'కక్కజీతివని పనికిరాదు. అడిగి పుచ్చుకొనుడు. దారులు కొట్టవలను. సునశీతిము మన కప్పుతము. అన్యాయవత్తము విషము. మనసు కుదిరియిచ్చి నది పుచ్చుకొనుటలో దప్పలేదు. అది మనకరుగును' అని బోధించి వచ్చి నెట్టులుపడియున్న మాటలలో నుండి కోసి యపహరింపకుండ నేతి డబ్బాలకు జిల్లులుపొడవ కుండ గట్టడచేసిరి. వచ్చెడువత్తకులు, బాటసారులు, స్త్రీషు మేష్టరుగారు బహుమందివారు, క్రిందవారును 'జ్ఞను'లని సాగడుమంజిరి. మాగ, కాయ, గింజ, గిట్ట, నూనె, నేయి, పండు ఫలము స్త్రీషునలో నెనుమతికి నచ్చినవి దిగి వి మాపదిమందికి దొరకుచున్నవి. న్యాయముగా మంచిచేసికొని తినిననది లోపకార్యమరరాదు. అట్టివారు కానియెడల 'వీరు తీసికొనితిమనునేయున్నారు; మరల మనమేలే!' అని నిరాదరమునంతురు. పనివాండ్రంబులును మహారాజు చుహారాజని యడుగులగురుగులాన్తురు. ఈ మహారాజుమాలమున మనకింతయున్నము దొరకుచున్నదని సంతోషపడువారు. విశేషమేమనగా నీస్త్రీషును, మాటులూ నేకొండలలోనో లేదు. పట్టనము సమీపమునగలదు. కావలినంత బయలుగలదు. నలుపు రివలెనే మేమును జిన్నగూవును సంపాదించికొన్నారము. చిన్న మేష్టరుగారు మాకంబెయుండు పచ్చియున్నవారు, గావున, వారొక్కయూవును సంపాదించుకొనియున్నారు. రెంటిని మేషలేక 'సంప్రదాయము మంచిది. మాయింటబుట్టినది, సాంతుడిచినది, ప్రక్కకు కేరుపాలిచ్చుదానిలిడ్డ, మీరుపుచ్చుకొనుండుని యేదోరూపము కేరు పెట్టి మాకిచ్చినారు. నెలనెలకు గొంచెము కొంచెముగా దానివెల మాయొద్దనుండి పుచ్చుకొనుపద్ధతిమీద గ్రహించినాగము. నాకుబుట్టినంటింటగూడ దూడలపరిచయము గలదు. నీకాఁటో బండెడు గడ్డిపంపుచున్నాడు. పనివాండ్రు చేతిలోనున్నారు. ఆనిని పెయ్యదూడనుతెల్చి

నది. నాకింటియొద్ద నొకరితోఁబనిలేదు. చూడలేమో, సేనేమో పొట్టనిచిట్టని- కట్టుగట్టుయొద్దఁ దుడిచిపొడిగానుండుట, యులువలునానవేయుట-చెప్పవలదా? ఒక్కపనివానియిల్లాలిదొడ్ది. 'మాయీ, మాయీ'యని నన్ను పుడువదలదు. హానిమాటలు అమ్మాయీ! అమ్మాయీ! యని మాయమృపిలుపునలె నొక్కప్పుడు తోచుచుండును. తలయంటుకొనునపుడువచ్చి షీ కాయనూటిపెట్టును, వీలపుతోఁచును. నా తెనుగువంట యామె కెంతోయిట్టును. ఏదో వంటెనలు కట్టునపుడు చిన్నతనములోఁ దండ్రితో మనదేశమునచ్చినవంట- ఆవరిపయములేత, నన్నాపె మూరగాయపాటలతో నన్ను సుసరించుచుండును. ఆమె సావాసమేనాకుపొందీ నేర్చికొనుటకుఁబనిగించినది. దొడ్డితుడుచువానికొడుకే మా గొవును బగలంఁయు నెక్కడనో మరలంచి మేఁపుకొనినప్పుడు, ఎప్పుడైనసేను, తోటి యనిపిలించిన, 'హా! మాయి!' యని యంతలునునచ్చి పడుదురు. చిన్న మేష్టరుగారు బాబూలు; వారిభాషయిదికాదు. కానిదేశభాష పొందీ వారికివచ్చును. ఓహోయనుచు, గల్లుకార్యము లభుడేకాని వారియాడువారిలో గట్టిపరిచయము నానువొరక లేదు. నీళ్ల గొట్టుకుడకు వారుండు. నీవనివాడో తెచ్చియిచ్చును. మఱియు వారియింటికి మాయిల్లు కొంచెముదూరము.

కొన్ని నాళ్లకుఁగాని తెచ్చికొనవలసినది బియ్యమును వస్త్రములునీ. తక్కినవన్నియు యధేష్టముగా నింటికి వచ్చుచుండు సంతటి సమయము వచ్చినది. రెల్లిదండ్రులను రిప్పింపవలయునని లెంచెరి. రైలులోఁ దెప్పయధికారుల ఖూలమున వారినిష్టను రిప్పించుటకు ధారాళముగా మాధ్యమము సంపాదించ గట్టి యత్నముచేసిరి. ఇంతలో సామ్యము చేప్పినట్లు - ఒక్కరాజునకు బీదవానిపైఁ గరుణనచ్చి యేనుగు నిచ్చినాడంట-ఏనుగును బుచ్చుకొన్నానున్న సంతోషమేనా - పెంచుటలోఁ గష్టముమా? శరీతిగానే జీతమెప్పుడు సేసినామని యధికారులు కలకత్తాకు ముక్కు మార్చినారు. చీపురు పుడకయొద్దనుండి యొక్కడి విక్రడనేబిడిచి, యాపదధిమీదనే యావును చూడ నొకరికిచ్చివేసి-జీతమెచ్చునకు సగరములో రెట్టింపు నెలవులకు - సమానమానసములతో నధికారులయాజ్ఞ ననుసరించి కలకత్తా చేరితిమి, ఇంక

వారిని దీసికొనినప్పుట యొక్కడ? గొంచెము గొప్ప? చేతిలోనిది చూడ నెగిరిపోవు నవనవచ్చినది.

■ మహారాజ్ కో బదిలీ హోగయాహై " అని యొక్కడి పనివాండ్రే కాదు- చుట్టుప్రక్కల వర్తకులు మొదలగువారు మేము రైలుదేటునాడు రైలుకడకు మమ్మంపవచ్చిరి. ఇదియును జెప్పవలసినదే. రైలుకడలు నపు డొక్క వర్తకుడు ప్రతిపూర్వకముగాఁ బాంబూల మిచ్చినాడు. అది మేముకంటి రెండు నెలలు తడవు కొనకుండు కలకత్తాలో చక్కగా సీరపడుటకుపకరింది నది. ఆతావు విడుచుట మానును గట్టమే యనిపించినది. అర్హవారింటికిఁ గ్రొత్తకోడండ్రు వెళ్లునట్లు దిగులుదిగులు మనుచునే వెళ్లి నారము. అక్కడమాత్రము మనుష్యులు లేరా? ఇదియేనా మనము పుట్టినప్పటినుండి నివసించుచున్నది? నేను గాక మునుపు రెండు తావులకు మాజీరి. ఎక్కడనున్నను నోరుచుంచిది కావలయును. మనదేశ స్థులు కలకత్తాలోను బిప్పుచుందియున్నారు. కాశికి వెళ్లువా రందఱు నక్కడ దిగదురు. కాశికాదేవి సావూప్యమం జేరితిమి.

ఎనిమిదవయంతురము

విద్యయం దాశలేనివారును, గతించిన వ్యర్థకాలమునకై పశ్చాత్తాపపడనివారును, బేరుగడింపవలయుననునభీష్టాయము లేనివారును, ధనమున్నదే చాలును-మఱి యొక్కఁ లేదనువారును, బీదయైనను సంసారభారమునకు విసిగినవారును సాధారణముగా నుండరు. పెండ్లికాక మునుకే-యింటనున్న విద్యయభ్యసదికాదు. అది నాలో పముగాదు. నాయదృష్టదేవతచేసిన లోపము. ఊరిలో నేను విద్యనేర్చికొనుట కుపపత్తులులేవు. అది నావంటి బాలురు చేసిన సంఘదుక్కుతము. ఇంటఁ గావలసినంత ధనమున్న నేపట్టనమోచేరి యేదో చూడవచ్చును. అది మాపటుంబము చేసికొనిన దొర్లగ్యము. వారితో వారితోఁజేసిన కృషియింటిలోఁ దండ్రితోనేచేయక పోయితినే-దృష్టి నేనుగానుండుటచేఁ దండ్రీమాటలు 'చవి కక్కలేదు.' 'కలవిగ్య'లెన్నియైనను గలవిద్యకు సాటిరావు- దానివలన ధనమురానీ మానసీ, యది యలవడినదిగాదు. ఇహపరసాధనములైన వేదాదిబద్ధులు నా కబ్బునా! పొట్టుమాటి విద్యయైన నొక్కటి యలవడినదా!

ఈకొలతలు, నీయుప్పగివారు, వడ్డవారును నాను సహవాసముచేయునదియు నొక విషయేనా! దానిపైనేదో కొంత యభిమానము గలిగినది. 'చదువునకిద్దఱు జపమున కొక్కఁడు'నని సామెత-తొడిగారు చెప్పబోవు చదువునకు సహాధ్యాయుఁడు లేకపోయెను. ఎవ్వరో కొలతల యుద్యోగితోఁ దిరిగిన నాకేమి ప్రయోజనము? నాకాతఁ డేదైన పనిచెప్పునా, యీతడు స్వాతంత్ర్యము గలవాఁడుకాదు. నెనుక నొక్క చిన్నవానికి సమయ మట్లు వచ్చినది. దొరతోఁ జెప్పినాఁడు. 'రెండుకోసుల మారము తిరిగి మార్గములోఁ జెల్లు చేపలు, తూములు, మార్గము మొదల పల్లములు సదునుచేయుచుట-ప్రయాణికుల సౌకర్యమునకు రాదారిని గాపాడుటయే యీతని పనియై యుండెను. ఆపనిలోనుండి యాబాలుఁడు చేసిన గర్వపుదు శ్లేష్టులు - పనియిప్పించిన వానియర్హత మాడఁ దగ్గుటకు హేతువైనది. తనను పదిరూపాయల జీరమా? రెనక్రింద నొక్క మాడురూపాయలశీర్షపు నేనకుడా? తన కుద్యోగ మిప్పించిన పెద్దయుద్యోగి యామడల కొలది కానినడకను దారులుమాచుటకు సచ్చునుండ నీచిన్నవాఁడు తట్టుగుఱ్ఱమునెక్కి వచ్చుటయూ - నేనకుని జూచిరమ్మని తానింటఁ గూర్చుండుట - నలువురిచేఁ బనిచేయించి గూర్చుండు బద్ధప్రాయుట-ఇట్లుండ "విషవృక్షోపి సంకర్ష్య స్వయంచేత్తునుసాంప్రత" మ్మని యుండుటచేఁ గొంచెము మందఁచి వినకున్న మిన్నకుండి, పాపమాయన చిన్నవాని నేమియు ననకుండఁగనే నోపములు తానే సనరించుకొనుచు గాపాడి కొన్నిదినములలో వేటొకతావునకు మార్పఁబడిన తంత్ర వచ్చిన యొక్కరు విషయముఁ దలిసికొని యధికారమును నూనఁ దీయించిరి. ■అధికారాంతమునందుఁ జూడవలదా యాయయ సాభాగ్యముతో" మాన్వార్థ యలోవ్యద్యోగము నక్తై రె ప రె ప లాడి గ జాంతై శ్వ ర్య ము బ్బి నట్లు బ్బి న వాఁ డె న్మని గూఁచించుటకు మతియొక పని చేయుటకు నభిమానము కలెను. నలముపెద్దది; బలముతక్కున? చెప్పవలసినదేమి? ఆబాలుఁడు చివరకు- 'అప్పాటుతెన్నలు- ముప్పుమాఁడు తెన్నలు'చేసినాఁడు. శబ్దియొల్లలోని యుద్యోగమొక యుద్యోగమా? ఇంతకంటేఁ బనులవెంటఁ దిరుగుట? సదు

ద్యోగము' అనిమనస్సులోనుండెను. 'పరులనుఁ జెప్పక- లోలోన-తల్లిదండ్రులను విడుచుటయెట్లు? తానొంటిగా నింకొకస్థలమున నివసించుటయెట్లు?' అని చింతమనస్సులో మెండుకొనినది. సింహాచలమాత్రనుండి యింటికిరావండఁగనే మార్గములోఁ జెండితట్టుపించినది. ఏది యేనొక్కయుపాయము మాచికొని- తొడిసడుగకుండఁ జెండ్లమున కొక్క- అవికగుడ్డకొనుటకు రెండణాలైన స్వతంత్రముగాఁపాదింప లేకుండ నింటఁబడియుండుట యొక్కపారుమమాయని పుట్టినదికాబోలును దిగులుపడుచు నేకాంతవిచారమునకు మొదలుపెట్టిరి.

పత్నీకాలపు తల్లిదండ్రులు గ్రహింపలేదు. అపుడపుడువచ్చు "ఓచరుసీరు" గారు కనిపెట్టినారు. 'అబ్బాయి! ఏలనీవు మునుపటివలె లేవు? విచారముగాఁ గనఁబడుచున్నాడవు, కారణము నాతోజెప్పు'మని యడిగిరి. 'నాకీయ్యారఁ దోచుటలేదు. ఏపట్టనమున కైనఁ బోయి యొక్క-కాల క్షేపవిషయ నేర్చుకొనవలయుననియున్నది. మావారొడఁబడరు. నేను స్వతంత్రింపఁజాలను. నాకేదియు నుసాయము తోచుటలేదు' అని యోవరుసీరుగారితో విన్నవించిరి. 'దీనికింత యోజనయేమిటికి? మాబంధువులే, సహాధ్యులు, వ్యాసారులు, నొక్క-పట్టనము లోనున్నారు. మీరు మిక్కిలి విద్యాధికులు- నీకేవిగవిషయందభీరుచికలనో దానినినేర్పించెదరు. నేను నిన్ను వారికొప్పగించెదను పోయెదవా యనిరి. కెప్పునగంతువైచిపోయెద'ననిరి. 'వారి పేరను తరము చెప్పెనను నీవేవ్రాయుము.' అని కానితమునగలయు నిచ్చి 'అన్నగారికి-నరు సార్థులు, ఈ యుత్తరము తెచ్చిన బాలుఁడు నాకిట్టుఁడు. పల్లెటూరిలోనుండి కాలమువ్వర్థ ముగచున్నదని పశ్చాత్తాపపడుచున్నాఁడు. వీనికేదేని మీరొక యుపాధి కల్పించెదరా నాకుఁగల్పించినట్లు సంతోషించెదను' అని వ్రాసి తాము చేవ్రాలుచేసి యాపట్టనమునకుదారి యాన వాట్లఁజెప్పి తండ్రిగారియనుమతియిప్పించిపంపించిరి. మాడఁగనేయామహారాజు-పీరు తెచ్చినయుత్తరముపుచ్చుకొని నదివికొని- 'దీనిని ప్రసినవారెవ్వరు? నీ పేరెవ్వరు, గ్రామమేది' యని కుశలప్రశ్న చేసి తమగిడ్డంగిలో సాయంకాలమువఱకు గూర్చుండుమని- రాత్రియింటికిఁ దనతోఁ దీసికొనివెళ్లి, తమప్రక్కనే భోజనముపెట్టించి, మేహమి

దికిఁ దీసికొనిపోయి హర్షించె. ‘మరల నీచేయఁ దొరము మీయోవరుసీరుగారికి వ్రాయు’ మని—‘మీరుపంపినచి న్నవాడు పచ్చివాడు. ఇతని కభిమానముగలవిద్య యేది యో యది మేమునేర్పించుటకు మాకనేక సౌకర్యములు న్నవి. మేమునేకవ్యాపారములలోనుండుము. దేనిలోనైన బ్రవేశపెట్టవచ్చుచుగాని, ఈతనితల్లిదండ్రులసమృత్తినిమీరు కనుగొని రెండుమాఁడుకట్టుబట్టుచుపవలయును’ అని వ్రాయించి చేవ్రాలుచేసి, ‘అబ్బాయి! నామకొంచె ము స్వస్థతగానున్నది. ఉదయముననేను లేచుచును గాదుకొని యుండవలదు. నీవు మరల నన్ను జూడవచ్చు లేను. ఒడ్డెరుంగలి నీకు గ్రింప మంచనముమీఁద బ్రక్క చేయును పండుకొని తెల్లవాఁడన లేచి నెల్లరమ్మ భయము లేదు. నేను నీకు గావలసిన విద్య నేర్పించెను.’ అని ధైర్యము చెప్పిపంపించిరి.

తల్లిదండ్రులకేమి, మన ఓరుపీరుగారికేమి యా ప్రత్యుత్తరము సంపూర్ణానందముం గలిగించినది. మంచి దినము జూచి రెండ్రొకరి దిగవిడిచి వచ్చినారు. నడుమ నడుమ గార్కాంతరములమీఁద వచ్చుచుండు ఓరుపీరు గారు తీసుకమాచారములు కనుగొనుచుండిరి. ‘ఏవిధ్య నచ్చినను రాకపోయినను వ్యవహారమునకు మాకు యుఖ్యముగాఁ జెప్పినదానిని జక్కఁగా వ్రాయువాడు లేక చిక్కుపడుచున్నారము. మీరు మాకు జక్కని కుఱ్ఱులని నప్పగించినారు’ అని వాటోవరుసీరుగారిని స్తుతించు చుండువారు. పుత్రసంతానములేని యామహాత్ముఁడు— శీరిని జెప్పకొడుకువలెఁ బండి విద్యాబుధులు నేర్చెను. ఒక్కపూటయైన నొంటిగా విస్తరివేయలేదట. ఆర్థి కన్నతల్లికంటె మంచిదట— తమతోపాటు సమస్తద్రు పాయములు చేసిరట—మహాత్రుండవరుసో మొదట— పీరు నిలుచుబడినచో నందఱు నేక గర్భజనితులవలెలో మలు భావించునంటి సమానవయస్కులగు నా బాలికా సంఘమును వీరియం దన్నగారియందులె భక్తివిశ్వాసములు గర్భియుండెనట—ఆసంక్రమ్యుఁడు, సజ్జనుఁడు, సర్వజ్ఞుఁడు, దేవభాష, రాజభాష, మాతృభాష చక్కఁగా నెఱింగినవాడు. లక్ష్మీసరస్వతులు జైరముమాని వారి యింట మెలగుచుండిరి. మహాబుద్ధికాళి, బ్రహ్మచేత్రి, తపోనిధి, నేర్పరి, తీర్పరి, ఎక్కడకుఁ జనుచున్నను,

గుఱ్ఱపుబండిలోఁ గొమారునివలెఁ గూర్చుండఁజెట్టుకొని పురమంతట సంచరించువారట. కొన్ని నెలలు గడచినవి. శీతోష్ణాదిసితులు కొంత వికటించినవి. జ్వరమువచ్చినది. మొగమున బాదములఁ గొంచెము మెలుగు మాపెను. ఇంట సమస్తమును గలవు. స్వయముగా నామహారాజును వైద్యుఁడు. మేనమామ ప్రసిద్ధవైద్యుఁడు. మరిదులిచ్చు మనే యుండఁగా గీళ్లనొప్పులు వచ్చినవి— బెంగజబ్బే మోయని బంకిచేసె రత్నతండ్రులయొద్దికి బంపివైచిరి. ఏఱు దీసిపోయినట్లు నాలుగురోజులలో నన్ని జబ్బులును బోయినవి. మఱిపది నాళ్లుండి క్రమక్రమ బట్టనముం జేరెను. నాడునాఁటికి వ్యాపారములోని విషయములు బోధపడఁ జొచ్చెను. ఒక్కొక్కపూటఁ దాము రాక ‘అబ్బాయి! నీవు వెల్లి యాపని యట్లు లీపనియిట్లు చేయించితలుపులు జాగ్రత్తగా చూసికొని, యెంతమంది సనివాండ్లు పనిచేసిరో, యెవ్వ రేపనిచేసిరో వ్రాసి కొని ర’మృతి స్వతంత్రుని జేసి పంపుతారు. చెప్పినట్లు చేసికొని వచ్చుటయే కాక మఱు నాఁటికిఁ గావలసిన యేర్పాటులుమాడఁజేసి వచ్చుచుండుటచే వారిమన స్సునకెక్కెను. కొంచెమో గొప్పయో రాజవిద్య యల వడినది. వ్యవహారకాండయు కొంతనేర్పిరి. పదిమందికిఁ బరిచయము చేసిరి. ఇట్లు మాఁడేండ్లయిన జరుగకుండఁ గనే నలునదియేండ్లయిన వయసు రాకుండఁగనే యామహారాజు స్వర్గస్థుడై. ముసలితల్లిని, తపస్వినియైన యిల్లానిని యజ్ఞానమగు సంతానమును విడిచి చనినారు— ఈయనయం దంతకంటె నెక్కుడు ప్రేమకనఁబలుదుట కచకాశి మెక్కడిది. నృప్తమాత మాత్రము నది లేనా! ‘అబ్బాయి! అబ్బాయి!’ యనిమాడఁ ద్రిప్పకొనుదుఁ గొన్నాళ్లు వ్యవహారములలోఁ ద్రిప్పకొనియెం గాని యామె కేకపుత్రుఁడను భూలోకమునం దసహ్యము పుట్టించెను.

తండ్రితన బంక్రాంతమైన యా వ్యాపారము లలోఁ గొన్ని సంవత్సరములు పనియెఱిగియున్నవారగుటచే నుండవలసివచ్చెను. ఇకరులయొద్ద బనిచేయుచున్నను భోజనము, బసవారియింటనుండి మార్పుటకు వలను గాకపోయెను. మరల నొకజబ్బువచ్చినది. అది, యెంతమంది వైద్యులకును దొరకలేదు— ఎఱిగియున్న వైద్యు

లంఘన శ్రమపడిరి. ఒక్కనా డావ్యాపారకాల
లలో నుండి యొక నేవకునిచేత 'నేడు' నే నింటికి
రాజాలను. రాత్రి యిందే పండుకొందును. ఉద
యమున లేచి ఐత్తు'నని వార్త యపినాడు. అదివిని
యాత్రల్లి పడినదుఃఖము చెప్పనలవికాదు. 'ఈమాటచెప్పి
నంతనే వారు దుఃఖించుచున్నారని నేవమఁడు వచ్చి చె
ప్పెను. 'అయ్యో'యని వానిబుజును నానుకొని మెల్లగ
నడచి యింటికి నచ్చిరి. అప్పటి కాంయవృత్తిబిడ్డల నింటిలో
నుండు' డని లాంఛనముచేయించుకొని నేవకునితోఁగూడ
బంధువగు వైద్యునింటికి జని 'బాబు! మెల్ల వానికేమి
యును గూఱము కనఁబడుటలేదు. నేఁడింటికిరావనిచెప్పి
పంపినాఁడని విచారించుచు జెప్పెను. 'అమ్మాయి, నీకీ
మమకార మెందును- వానికిక్కడఁ గుదురదు, పదిదిన
ములకుఁ గొన్ని సొట్లము లిచ్చెనను కల్లిపండ్లల దగ్గఱకుఁ
పంపివేయుము. నీవీ బిడ్డన నత్తిఁదెట్టుకొనకు'మని నిష్క్రమ
హను వెల్లడించిరి. అతఁ యేమియు ననఁజాలక శీకటిలోఁ
గన్నీరుపడుచుచు నింటికివచ్చినది. అప్పటికేవచ్చి- దొడ్డి
లో బైటమంచముమీఁద మూల్గుచుఁ బండుకొనిరి. మాచి
సంతనే దుఃఖమును మరుపఁపఱుచుకొని 'అబ్బాయి!
యెట్లున్నది. పోనీ, యక్కడఁ బండుకొనిన మంచినిరే
కావలయునో యేమికావలయునో యెవ్వరక్కడనని
కలఁతపడితిని. బాబునడిగివచ్చితిని, రేపు పొట్లములిచ్చెద
నని చెప్పె'నని యోదార్పుమాటలాడెను. ఆరాత్రి యా
కలిలేక యన్నము తినలేదు. 'అయ్యో యింకనేమిదారి?
తిండిపడిపోయినదే' యని యామె గట్టిగాఁ బట్టెను.
'ఈజునకు దోపలేదు. సన్నింటికి బంపివేయుదును.
రాముని నాతోనిచ్చిన నేను బోగలను. ఒక్కమాసము
నే నందుంటికు నాదురును- మరల వచ్చె'ననిరి.

'అక్కడ మంద్వరిచ్చెనరు. పల్లెటూరు'

'అక్కడఁ బట్టనములో మందిచ్చిన గూఱకునఁ
బడినదా.'

'ఇతఁడుగాక నింకొక వైద్యుఁడున్నాఁడెక్కడ'

'ఎవ్వరైననిం లే. నాకు ధైర్యములేదు, మీకుఁగట్ట
ము గలుగకుండవలయునని మామచున్నాడను.'

'మాకేమికష్టము, మాకేమియుఁ గట్టములేదు. నీకే
మియుభయములేదు.'

'నాకొక్కటియేభయము. మీరుఁ గట్టముకలిగిం
చుచున్నాడను.'

'నీవేమియు సందేహింపవలదు. నీకేమికావలసినను
రాముఁడున్నాడు. నరసమ్మయున్నది. వారు నీకు సమ
స్తోపచారములు చేసెదరు. మేమేమియుఁ గట్టవడము.'

'నేనిక్కడ నుండఁజాలను- కొన్ని దినములు నన్నిం
టికి బంపివేయుడు.

'సామాటవినము; నీనక్కడనున్న నీ గట్టపడి
యెదవు.'

'నన్నింటికి బంపి వేయుడు - మీకన్న విగముల
నావలనఁ గట్టము వచ్చును.

'మామకొందము గాని ంత్రిచైనది. పండు
కొనుము. నీవు సందేహింపవలదు.'

'నీకేమైన గావలసి నన్నడగ నిష్టములేనియెడల
చెల్లెలున్నది. దాని నడుగుము, నీనలన మాకేమియుఁ
గట్టములేదు.'

'నాకేమియు వలదు. నన్నారికి బంపుడు.'

ఈమాటల కాత్రని మాటుమాట గూడఁజాలక
కన్నీటితో లోనికిఁ బోయి మాటుతో 'ఇదియే మీ
యింటికి బోదునా యని పట్టుపట్టి నాడు. నీవేమైనఁ
జెప్పి మరలింపఁగలవా' యని ప్రసంగించెను. ఆయిద్దఱు
చెల్లెలువచ్చి తనమందము నామందము ప్రక్కనే వేయిం
చుకొన్నది. నడుమ నడుమఁ జేరుపెట్టి - బిలుచుచు,
'ఏమి మాలుగుచున్నాడవు. మంచిగీరు కావలయునా?'
యని యడుగుచుండెను.

ఆబిడ్డతో నీయన-

'నాకేమియు వలదు. నన్నారికి బంపి వేయ
రాదా!'

'అదిగో నీవామాత్మఁ బట్టుకొని నలకుండుట
నేతనే యమ్మ వసారాలో విచారించుచున్నది.'

'అట్లయిన నన్నికఁ దప్పక పంపివేయవలసినదే.
నాకేదేభయము-నావలన మీరుఁ గట్టము.'

'మాకేమి కష్టము! సుఖముగా నున్నపు డుండ
నిచ్చి జబ్బుగా నున్నపుడు పంపివేయుదుమా?'

‘నన్ను గట్టించి మీరు మిక్కిలి శ్రమపడియున్నారు. ఔషధములు పనిచేయనపు డిక్కడనే యేల-’

‘రేపు మఱియొక మందు మార్చవచ్చును. అది కొన్ని నాళ్లు మాడరాదా.’

‘నాకు ధైర్యము లేదు. నన్నూరికి బంపివేయుడు.’

‘అగును, నిజమే, మేమెంత జాగ్రత్తగా జూచినను మేము మేమే. మీరల్లిదండ్రు లిక్కడలేరు.’ (అని యొడంబడుటకై నిష్కరముగా), ‘మాయమ్మ నీకమ్మ యగునా? మేము నీచెల్లెండనుగుదుమా? నీ పనాకోగ్గుముగా నున్నవాడవు. నిన్నింటికంటె నిష్కరము లాడఁ బాలను.’

ఈమాటలో నీయనకు గొంతమనసు మరలి-
‘అమ్మాయి! మీరేమనుకొన్నను మంచిదయే.’

‘మేమేమియు ననుకొనుటయు లేదు-నీవే యన్నియు ననుకొను చున్నాడవు.’

‘నా కీజబ్బు కుదురదను నధైర్యముతో నట్లూరికి బోఁడలచి యంటినిగాని వేటుకాదు.’

‘నీవు పల్లెటూరిలో మందు మ్రోగుట దొరకక యెట్లగుదువో యని మే మిట్లనుచున్నాము.’

అని చూచెల్లెలు లేచివచ్చి చుండువుఁ బట్టెమీఁదఁ గూర్చుండి - ‘చేయివట్టుకొని- ‘నీవమ్మ మఱింత దుఖిపెట్టుకుము. రాత్రియన్నయు తిన్నఁగాఁ దినలేదు. నే నిక్కడ నుండును, న న్నూరికి బంపివేయుచుని పెంకి పట్టు పట్టితివా ఊపుబొత్తిగా నన్నమే తినదు.’

‘అయ్యో, మాచినావుగదా నానలన మీకువచ్చు గష్టములు!’

‘మాకేమియుఁ గష్టములులేవు. పోనీకాని, మమ్మ గష్టపెట్టవలదు. నీకీయూరనుండుట కిష్టములేకున్న- అక్కయ్యదగ్గఱకు వెళ్లెదవా? అక్కడబావ వైద్యుడు. మనమందఱము నెఱిగిన రావుగారున్నారు. మంచివైద్యులు- అమ్మహస్తమువారిది. రామునిగూడఁ బంపెదను. నీవక్కడకు వెళ్లెదవా.’

‘ఈమాటలినఁగనే, మేమియన్నియుఁ గడలవలెఁ జెప్పుకొనవలసిన యొగమండఁబట్టి కాఁబోలును- ‘అట్లే వెళ్లెద’ నని సమ్మతించిరి. చెల్లెలొక్క యొకలోఁ బోయి - అమ్మా! ‘అక్కయ్యగారి యింటికి వెళ్లెదనని యొప్పుకొన్నాఁడే’ యన్నది. ఆతల్లి చివాలునలేచివచ్చి

‘అబ్బాయి! అబ్బాయి! నీకుభయములేను. మీయూరు వెళ్ల వంటివా నీవు బ్రదికినవాడవే-’

ఈయన, ‘మాయూరువెళ్లెదనని నే ననలేదు. మాయూరు మాయిల్లు నాకింతకంటె వేఱులేదు. మిమ్మ గష్టపెట్టుట నాకిష్టములేక-’

‘ఇంకనీవు బ్రదికినాడననియే నాకు ధైర్యము. ఊపుప్రాధుననే రైలులో నెక్కించెదను పోయక’ మృని దగ్గఱఁగూర్చుండి సమాధానపఱచి చూతల్లి తాము సమాధానపడి-కొంతనేపుంజి నిద్రించెను.

‘దైవమా! ఈయమ్మకంటె నీచెల్లెలికంటె నా త్రొత్తచుట్టజీకము? అక్కయ్యనుబట్టి బావవైద్యమున కని- అక్కయ్య యుత్తరవారియింట రోగముతోఁబోయి యెట్లుండు’నని యేమైన సంభాషణియైనా? లేదు. ఈయిల్లే గూయిల్లని భావించెను. ఉదయమున రైల్వేకించివారు. ఆఁగూరిలోనికి వారియింటికి గుటముఁ జేరవైచిరి. అక్కయ్య, బావ మాచినారు; ఏమియిట్లున్నావని యడిగినారు. వృత్తాంతము సమస్తముంజెప్పి, ‘యింటికి బంపివేయుమంటిని, నన్నిక్కడికి బంపినా’ రని చెప్పిరి. బాసగారు, నదినెగారును ‘మంచిపనిజరిగినది. అక్కడకుఁబోయిన నీపాటికి-వేంచేయుండువు. (అబ్బ! యిమాట యిప్పుడనుచున్నను భయముగానున్నది.) చాల సంతోషముగానున్న’నని యాచరించి కొన్ని నాళ్లువైద్యముచేయించి పూర్ణరోగస్థుని గావించిరి; ఏనాడెవ్వరికెవ్వరెంత యప్పుపడిరో యెఱుంగరాదుగద! తల్లిదండ్రులీ సమయములో నేమిచేసినారు? ఏమియుఁజేయలేదు. సంగతి తెలిసినవచ్చినవారిని ‘సరిసరి, మీరండలువచ్చి మఱింత బేంగకలిగించెదరు. మీరుండవక్కఱలేదు. మేమున్నాము; పొమ్మ’ని బావగారు పదినెగారును వచ్చినవారి కెల్లఁ బంపివైచిరి. వారియాదరము దైవకటాక్షమువలె వ్యాధిని వారముగావించినది.

“ఘనముగఁ బ్రామురక్షించిన యుపకారికి అప్రియంబునేయుదు” నననేర్తురె యెవ్వరైన - ఆనాడు మొదలు పదినెగారు వారియూరికి వచ్చినపుడెల్ల - ఏమయ్యా ‘యెన్నిసీపాలకండకట్టు త్రాగినావు. రైలు సంచి చిలుకకొఱునఁ దగిలించినావా’యని హాస్యముచేయుచుండెడువారు.

వి సు నా ధ స్త వ ము

రాజా మంత్రప్రెగడ భుజంగరావు గారు

క్షమనర్వవిషయ సూక్ష్మగ్రహణంబును సకలపండిత తిరస్కరణ మహిమ
మించిలోకమును శాసించెడుశక్తియు ఘనకార్యనిర్వాహకత్వలఘుత
న్వీయసంకల్ప వశీకరణప్రాధి స్వేచ్ఛావిహార నిర్విఘ్నసరణి
యనుపమాన భగవదవతారపురుషత సర్వేంద్రియజయత్వసంపదయును
గలిగియణిమయు మహిమయు గరిమ లఘిమ-ప్రాప్తి ప్రాకామ్య మీశతవశిత యనెడు
నెనిమిదైశ్వర్యముల నొప్పు నేనువిభాడు-తలచ సామాన్యుడే మహితలమునాదా.

సీ. వీక లాజరు విధవాకుమారాదుల మృతులవేగంబున బ్రతుకజేసె;
బంగ్వంధవిజ్వర పక్షవాతాదిరోగంబులఁ గడఁకితోఁ గడకుండ్రోచె;
దరిలేనిబాధలఁ దవిలి కుండెడి పలుపురిదయ్యములఁ బారఁదరిమివైచె;
జూరవోరాది దుష్టప్రవర్తకుల పాపంబులనెల్ల దూరంబొనర్చె;
నిట్టి సద్గుణసంపన్నుఁ డిట్టి లోక-కష్టహరణుండుఁ బ్రళమితకల్మషుండు
ఘనకృపాశాలి యేసునాథుని ధరిత్రి-భగవదవతారమూర్తినాఁ బాడిగాడె!

సీ. తనశిష్యులు భయాద్భుతంబులుచెందంగ నీటనడచియోడనెమ్మిజేరె;
గంగాశముల నుదకంబునుగడునింపి దానిఁ జక్కనగు మద్యముగమార్చె;
నైదురొట్టెలతోడ నైదువేలజనమ్మునకుఁ దృప్తిగా భోజనమ్మువెట్టె;
దనుజపంపాతివెట్టిన మూఁడునాళ్ల కు నలమృతులనజీవుఁ డగుచులేచె;
మీనముఖమునఁ బన్నీయ మేటినాణె-మును ముదమునరప్పించె; దెగినభలుచెవి
బరగ నంటించె; గ్రాలితుపానునడఁపె;-స్వామి యేసు పను లమానుషములుగావె!

సీ. సృజించు సప్తరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడే యనియన్యదైవముల నిరసించె;
నఖిలంబులగు నైతికాదర్శములఁజేయఁ బూనుడంచుఁబ్రజకు బోధఁజేసె;
స్వచ్ఛందవర్తన సల్పువారే నిర్మలుని దేవుని గందురని వచించె;
సత్సవర్తన లేని సకలయాగాదికిర్యలు వ్యర్థములటంచుఁ దెలియఁబలికె;
దనర మానవసాధ్రాత్మత భగవత్ప్రీతి-తృప్త్యమును విశ్వసించి వర్తించువారె
ఘనులనుచు నట్లు నడచిచూపినమహాత్ము-నేను మానవమాత్రుఁగా నెన్నఁదగ్గునె!

సీ. తనయందు నహితవర్తనలైనజనులందు మిత్రభావముతోడ మెలఁగుటాకటి
ప్రభువులయందైనఁ బ్రజలయందైన సక్రమచర్యలున్నఁ బోకార్పుటాకటి
ఇతరులు తన్నెంత హింపించుచుండిన రెచ్చి వైబడక సైరించుటాకటి
అతులిత దుస్తరోద్యమములనైన సాత్వికనిరోధమున సాధించుటాకటి
శత్రుచార్జ్యమధ్యాత్మశక్తి సమయఁ-జేసి వారల లంఘింపఁ జేయుటాకటి
దూరదర్శన మొకటి క్రీస్తునకుఁజూడ-ఘనతరములగు వైసర్గికములుగావె!

అనాథ బాలిక

తోలేటి పేర్లాబ గారు

మురళీధరుడు గొప్ప సంఘసంగ్కర్తయని
బహుకొనక తప్పదు. అతనితో
పరిచయమున్న వాళ్లంతా “మురళీధరుడు
చాలా ఉదార స్వభావుడు, దయాపరిపూర్ణ
హృదయుడు” అనేవారు. మురళీధరుడు కుశా
గ్రబుద్ధి గలవాడు గనుక బాల్యంలోనే యం.
బీ., సి. యం. క్లాసు చదువుచున్నాడు చెన్న
పట్నంలో.

సాయంకాలం అయిదు గంట లైంది.
మురళీధరుడు తెల్లని ఖద్దరు ధరించి భారతీ
మాసపత్రిక చూస్తూ కూర్చున్నాడు పడక
కుర్చీలో. అంత పన్నెండుసంవత్సరముల బాలు
డొకడు పరుగుపరుగున వచ్చి “మురళీధరులు
మీరేనా” అంటూ ఒకఉత్తరమిచ్చిపోయాడు.

ఆ లేఖ పఠించుచుండగానే మోము వికా
సం వాడి వెలవెల పోదొడగింది. సీరవుడై, నిశ్చి
తుడై “ఉళ్ళూ” అని ఒక పెద్దనిట్టూర్పు విడి
చాడు పాపం మురళీధరుడు. అప్రయత్నంగా
బొటబొటమని కన్నీరు పిల్ల కాలవలా ప్రవ
హించడం మొదలుపెట్టింది. భగవాను డగు
భానుడు చూడ లేకకాబోలును పశ్చిమాంబుధి
క్రంగిపోయాడు.

“పరాత్పరా! అప్రతిహతమాయా ప్రభా
వా! సీమాయ లెరుగ నేరితరము! ఆ అనాథ

బాలికకు ఇంక ఎట్టిఎట్టికష్టములు పెట్టనెంచి
తివో కదా!” అంటూ మళ్లీవుత్తరం చదవడం
మొదలుపెట్టాడు మురళీధరుడు.

“నవమాసములు మోసి నినుకన్న పది
యవదినముననే అపారకృపావతి యగు మీ
తల్లి పరమపదం బలంకరించుటచేతను, నీవు
తదుపరి మాయంటనే పెంపబడుటచేతను, రక్త
స్పర్శ కలియుటచేతను, ఇరువురము ఒక్క
వత్సరమున క్షీరము క్రోలుటచేతను విచా
రము మానుదమన్నను పొంగి పొరలివచ్చు
చున్నదే. ఆడిన ఒక్కచోట, కుడిచినొక్క
పాత్రలో, శయనించిన నొక్కశయ్యగదా! కఠి
నుడై నీజనకుడు నిన్ను తీసుకొనిపోవుతరి నే
పొందిన విషాద మపారముకదా! నీ కొరకై
అహర్నిశము పరితపించుచు, పలవించుచు నే
నొక మాసమువరకు పొందినవిచారము తల
చుకొన్న ఇప్పటికిని గుండె నీరైపోవుచున్నదే!
ప్రత్యక్షమందు కాకపోయినను పరోక్షమందై
నను, ఎచటనో ఒకచోట సుఖులై యున్నా
రని విని సంతసించి యూరకొంటిమి. గోరుచుట్టు
మీద రోకటిపోటన్నట్లు, మాయదైవమా,
ఆమె కెట్టికష్టము తెచ్చిపెట్టితివోయి!” అంటూ
కుర్చీలోంచి లేచాడు మురళీధరుడు. తారకా
కాంతలు అంబరమునుండి వాని కష్టములు

కాంచి బాష్పభరితలోచన లై రా యనునట్లు బాటబాటమని చినుకులు పడ్డం ప్రారంభించాయి.

అంత మురళీధరుడు తనసైకిలెక్కి సముద్రతీరాన్నుంచి పూర్వసువాసినీగృహం దాటి మైలాపురం చేరుకొన్నాడు. అచ్చట నాలుగు వీధులు పరికించేటప్పటికి “పి.టి. స్టోర్సు, బేప్టిస్టు మిషన్” నని కనపడింది. తిన్నగా లోపలి కెల్లాడు మురళీధరుడు. ఒకవైపున చిన్న కుటీర మొక టుంది. అందులో “ఉ, ఉ, ఉ” అని మూల్గు వినబడుతోంది. నోట మాట లేదు. మురళీధరునకు ఏదో గొప్పతప్పు చేసినట్టు గుండెలు దడదడ కొట్టకొడం మొదలు పెట్టాయి. ఎట్లాగైతే ఏం, గుండె నిబ్బరం చేసుకొని తలుపు తట్టాడు మురళీధరుడు. అంత “ఎవర్న వా” రని గద్గదస్వరంతో అంటూ “గట్టున” గడియ తీసారు.

తోడనే లోన ప్రవేశించాడు మురళీధరుడు. కట్టెదుట మంచముమీద మూల్గుచున్న వ్యక్తివంక తనదృష్టి సారించి నిశ్చేష్టితుడై విగ్రహంలా నిలబడిపోయాడు పాపం మురళీధరుడు. అంత పన్నెండువత్సరముల బాల నిపురుకప్పిన నిప్పువోలే జీర్ణవస్త్రధారియై తలుపు వెనుకనుంచి నిమేషకాలము ఆ పాదమస్తకము పరికించి “బావా! వచ్చితివా” అని పెద్దపెట్టిన ఏడ్పుచు వచ్చి కాగలించుకొనెను. మురళీధరుడు ఆమెను వారించ ప్రయత్నంచేసాడు కాని విచారం తనకే పొంగి పొరలి వచ్చేసింది. తన జేబురుమాలుతో ఆమె కళ్లనీళ్లు తుడుస్తూ “అమ్మడు! ఎందుకే

ఏడ్చు? జబ్బన్నది మనుష్యులకురాక మానుల కొస్తుందా వెర్రిడానా! మనమీదే ఏగవాడా, రేపోఎల్లంహో నాన్నకు కాస్త నింపాదిగా ఉంటుంది. మరి ఊరుకో” అంటూ మంచం సమీపాన కెల్లాడు మురళీధరుడు.

“ఉ-ఉ-ఉ-” అన్న మూల్గుక్కి పరిమితి లేదు. ఆయాసం అధికంగా ఉంది. నోటినుండి నురగనురగల్గా వచ్చేకఫానికి విసుగు విరామం లేదు. మురళీధరుడు మెల్లగా మంచం పట్టి మీద కూర్చొని “మామ, మామ, మామ,” అని ముమ్మారు మెల్లగా పిల్చాడు. పాపం మాట్లాడలేక కాబోలును “ఊ” అని ఒక పెద్ద నిట్టూర్పు విడుస్తూ కనులువిచ్చి మురళీధరునివైపు చూస్తూ బాటబాటమని కన్నీరు విడిచాడు. మురళీధరునకు ఆవ్యక్తి జీవించునని ఆశలేదు. తన కొంగుతో కన్నీళ్లు తుడుస్తూ విచారించవలదని చేసన్న చేశాడు.

అంత రాధ వెక్కి-వెక్కి ఏడవడం మొదలుపెట్టింది. “రాధారాధా, ఎందుకే ఏడ్చు? మామమనస్సు కలత చెందుతుంది— చూడు నాన్న మాట్లాడలేక ఊరుకోమని చేసన్న చేస్తున్నాడు” అంటూ దగ్గరకు తీసుకొని కన్నీళ్లు తుడిచాడు మురళీధరుడు.

“ము-ర-లీ-ధ-రా, హు-హు- మురళీ! ధ-రా-హ- నేను మిక్కిలి పాపాత్ముడనోయి. మతద్రోహిని-దేశ-ద్రోహినిోయి; నా మొఖం చూస్తే ఆరోజు-నాకు- దుర్దిన మెటు—” అన్నాడు ఆవ్యక్తి.

“మామ! ఇప్పుడు అనవసరంగా మనస్సు కలత పెట్టుకోకండి. చూరునుంచి నీళ్లు కారు పూంటాయి. అదివర్ష పునీళ్లుగాని చూర్నిళ్లా?

‘రాధారాధా, ఎందుకే.....ఊరుకోమని చేసన్న చేస్తున్నాడు’ నా ప్రార్థన. అయ్యో! మురళీధర,

మామా! అంతా వైఫయత్న మండి. తప్ప చెయ్యడం, చూశారు, మానవ లక్షణం. అది తెలుసుకొని పశ్చాత్తాపపడ్డం మహాత్ముల లక్షణం” అన్నాడు మురళీధరుడు.

“మురళీధర! ఒక గొప్పరహస్యాన్ని వెలి పుచ్చేటందుకు రావించానోయి! మీ అత్త రాధను కన్నపదియవదినముననే ప్రసూతిచే మరణించినదోయి! అంత నీలోకము అంధకారముగ కాన్పించినదోయి, మురళీధరా! కామాంధుడనై మతశ్రష్టుడ నైతి నోయి. మీ అత్త అవసానకాలమందు పసికూనయగు రాధను చూపుచు ‘జాగ్రత్త, జాగ్రత్త,’ అని ముమ్మారు చెప్పినది. మురళీధరా! నే నొంటి

గానున్న సమయమున పిలిచి కంటనీరు గ్రుక్కుకొనుచు ‘నే జీవించను. రాధ దైవవశంబున బ్రతికి బట్ట కట్టినయెడల నాముద్దుమురళీధరున కిచ్చి వివాహం చేయవలయును. అది యే నాకడసారి కోరిక’ అనెను. నే సమ్మతించినను ‘నా కభయ మియ్య’ మని తనచేతిలో చేయివేయించుకొని మరీ మరణించినదోయి! చెప్పిన సమ్మదువో లేదోకాని, మురళీధరా! మీ అత్తగారి పదియవరోజున పిండములు కాకులు ముట్టినవికావు. అంత మీ అమ్మొచ్చి ‘ఒదినా మీరు సంశయము పెట్టుకోవద్దు. రాధను మా మురళికి చేసుకొంటాము’ అనేటప్పటికి ఎక్కడనుం చొచ్చాయో, ఒక కణమైన లేకుండా తినేశాయోయి. మాయాకోర్కె నెరవేర్చవలసిందని

అందుకని ఇంకా నాప్రాణము లున్నవోయి! ఇంకా రాధకు మత మివ్వలేదు. హఠాని కైన పళ్లు, పాలు తిని ఉంటోంది. కాబట్టి ప్రాయశ్చిత్తం చేయించి హిందూమతంలోకి తీసుకోవలసిందని నాకోరిక !!”

అంత ఆయాసము హెచ్చుగాదొడంగె. రాధ “నాన్నా” అని హోరున యేడువదొడంగె. “రాధా! విచారించకు” మనుచు మురళీధరుడు తనఒడిలో కూర్చొన బెట్టుకొని కన్నీళ్లు తుడుస్తున్నాడు.

“మురళీధరా! నే ధన్యుడనోయి; బ్రాహ్మణోత్తములు స్వస్తివాచకములు చదువ, అగ్ని సాక్షిగ నీకాళ్లు కడిగి, ఆజలంబు శిరంబున

జల్లుకొని రాధను నాచేతులార నీబడియందు కూర్చొనబెట్టు భాగ్యము లభించకపోయినను, నాఅవసానకాలమున రాధ విచారించుచుండ నీ బడిలో కూర్చున బెట్టుకొని ఊరడించుట కాంచితి నోయి! ఇదియే నాకు పదివేలు. నే నీక నిష్కాముడనై నిశ్చింతతో మరణించెద నోయి! ఇట్టిసంతనము కాంచిన యీకన్ను లతో యిక నే నేమియు చూడలేనోయి.” అని కళ్లు మూసుకొనెను. “మరళీధర-మరళి-ధర ము-ర-ళి-ధర-కృ-ష్ణా-కృష్ణా-కృ.” అని శ్వాస విడిచె.

అట్టితరి రాధ విచారము వర్ణించుట కంటే చదువరులు ఊహించుట ఉత్తమము. మరుసటిఉదయమున క్రైస్తవమతాచారవిధిని తీసుకొనిపోయిరి. రాధ మరళీధరుని వెంబడించ ప్రయత్నించెను గాని దొరగారు పోని య్యలేదు. మరళీధరుడు వీడలేక వీడలేక గృహాన్ముఖు డాయె.

౨

అది వైశాఖమాసము. ఆచెవి గాడ్పులు ఈచెవికి కొడుతున్నాయి. కాకుల నీడపట్టున చేరి “కాపు, కాపు” అని అరుస్తున్నాయి. ఎక్కడా వీధిలో జనసంచారం లేదు. అట్టిసమయంలో సన్నిధివీధి వీధి నెంబరు గృహం లోకి పన్నెండేళ్ల బాలు చెమటలు కక్కుచు, ఒగరుస్తు వచ్చింది. ఆ అరుగుమీద నేడ తీర్పు కొనిపాధోపరిభాగాని కెళ్లింది. అదివిశాలమైన హాలు. అందులో మరళీధరుడు పయగిడియా అనే వార్తాపత్రికను చేతిలో నిడుకొని తెల్లని పాన్సుపై పవళించియున్నాడు. ఆ విగ్రహాన్ని

చూచేటప్పటికి మనరాధ కళ్లు మిరుమిట్లు గొలిపాయి. ఆమెకంటికి శేషశాయిలా కనిపించా డతడు. రాధ రెండడుగులేసి ఇటుఅటు పరికించింది. చూపుమేర దూరంలో ఆమె కెవరూ కనపట్లేదు. నిశ్శబ్దంగా చెవ్విగి రెండు నిమిషాలు నిబుడ్డదిరాధ. మనుష్యుల అలికిడి కూడా వినబట్లేదు.

పాన్సుకి ఎడమప్రక్క నొకమేజాబల్లుంది. దానిమీద ఏవో అనేకపుస్తకాలున్నాయి. గోడలకు గాంధీ, రామకృష్ణపరమహంస మొదలగు పటాలు నేలరాచుతున్నాయి. ఎలుకను పట్ట పిల్లిలాగ చప్పుడు కాకుండా రాధ మెల్లిగా బల్లను సమీపించింది. అచ్చట ఏదో ఒక ఆమూల్యవస్తువు చూసింది రాధ. వెంటనే అపరమితానందపడి కళ్ల నద్దుకొంది దాన్ని. దానిమీద వస్తువులన్ని చప్పుడు కాకుండా క్రింద పెట్టింది. తన సంచితంబి ఒక అల్లినగుడ్డ ఒకటి తీసింది రాధ. దాన్ని బల్లమీద పరిచింది. ఆగుడ్డమీద నెమలొకటి అల్లిఉంది. ఒకమూల “రాధ” అని వ్రాసుంది. మళ్లీ యధాప్రకారంగా అన్ని సర్వేశింది రాధ.

మళ్లీ యిటుఅటు పరికించింది. మెల్లిగా పాన్సుదగ్గర కొచ్చింది. కాళ్లు గజగజలాడాయి, ఒళ్లు చెమట్లు కమ్మాయి, నోరు తడారించి పాపం రాధకు. అట్లా చూస్తూ నిబుడ్డది రెండు నిమిషాలు. ఎలాగయితే నేం మనస్సు నిబ్బరం చేసుకొంది రాధ. సంచితంబి చెయ్యెట్టింది. చక్కని ఒక మల్లిదండ తీసింది. పాపం, ఆదండ మరళీధరుని మెళ్లీ వెయ్య

లని ఊహ. అట్లుగే పరకాయించి చూచింది అతనికేసి. ముత్యాలిం చెమటబిందువులు మోముతా అలంకరించాయి. ఎట్లగుతేనేం

బలవంతమీద ఎట్లాగో కాళ్లు వేసక వేసక్కు లాక్కొంటూ సమీపించింది రాధ.

“ఏవళ్ల కేవదమో వాళ్లక వ్రండాల్సి.

చెండ్లు మాలలు ఇవన్నీ, చూసావా, ఆడాళ్ల కందంగాని; మొగాళ్ల కెందుకు?” అంటూ తన మెల్లోదండ తీసి రాధమెల్లో బలవంతంగా పడే సాడు మురళీధరుడు. రాధ బిక్క మొగమేసి

దండ మెల్లిగా అతనిమెల్లో వేసింది రాధ. ఉలిక్కిబడిలేచాడు మురళీధరుడు. కట్టెనుట నున్న విగ్రహాన్ని కాంచాడు. ఒక్క గగుర్పొ డిచింది. రెండునిమిషాలు అట్లుగే విగ్ర హంలో చూస్తూ ఊరుకొన్నాడు.

“ఈయెండలో ఎట్లా వచ్చావు? ఎంత సేపయిందినువ్వొచ్చి?” అన్నాడు మురళీధరుడు. రాధకు నోట మాటలేదు. నీరై పోయింది. కాళ్ళదిక్కు కెళ్లి తలవంచుకొని కాళ్లు క్రింద రాస్తూ నిలబడింది రాధ.

మురళీధరుడు ఇటుఅటు పరికించాడు. రాధ చెయ్యిచ్చుకొని దగ్గరకుతీసుకొన్నాడు.

టి. చూస్తూండగా కళ్లమ్మటనీళ్లు తిరిగాయి. నాలుగైదు చినుకులైతే మురళీధరుని బట్ట మీద పడ్డాయి. మురళీధరుని మనోభావం హరిపోయింది. “రాధా! రాధా!” అనిరెండు సార్లు గద్దవస్వరంతో పిల్చాడు. రాధ నోట మాట లేదు. వెక్కి-వెక్కి ఏడవడం మొదలు పెట్టింది. “రాధా ఎందుకే ఏడ్చు” అంటూ తన చెంగుతో కళ్లు తుడిచాడు మురళీధరుడు. రాధ అట్లాగే అధోముఖయై నిలబడిపోయింది.

రాధ గద్గదస్వరముతో “బావా, నేను అనాథ బాలికను” అన్నది.

“రాధా! అలాగయితే నన్ను జీవన్మృతునిగా భావించావా” అన్నాడు దీనంగా.

“బావా, నాన్నగారి అవసానకాలపు మాట మరచితిరా” అన్నది రాధ.

“దేహ సంజరమున ప్రాణవిహంగము న్నంతకాలము మురళీధరుడు మరువజాలడు” అన్నాడు గంభీరంగా. రాధ తలెత్తి మురళీధరుని కేసి చూసింది. మురళీధరుడు ఆమెచూపులో తనచూపు ఐక్యం చేశాడు. అట్లా కాస్తేపు చూచుకొని చిరునవ్వులతో ఇరువురుకూడ సిగ్గున కాబోలు తలలు వంచేశారు. అంత మనస్సులు ఏక మయాయి. తోడనే శ్రీపార్థసారథివారి కోవెలలో “టంగు టంగు” మని రెండుగంటలు కొట్టారు. అంత ఇంట్లో పిల్లాడు “అమ్మా” అంటూ కూని దీర్ఘంతో లేచాడు.

“మీ అత్తొచ్చింది చూశావా” అంటూ మురళీధరుడు లోహలికెల్లి “అమ్మా అమ్మా రాధొచ్చిందే” అన్నాడు.

ఉలిక్కిపడి లేచి “ఏది, నాకన్నతల్లిది” అంటూ హల్లో కొచ్చింది యిల్లాలు.

పాపం రాధ బిక్కమొగ మేనుకొని వెనకవెనక్కి వెళ్లడం ఆరంభించింది. పరుగు పరుగునొచ్చి కొగలించుకొని హోరున ఏడుస్తూ “తల్లీ, నీకెక్కడ దాపురించిందే యీమాయ మతం” అంది. కన్నకడుపుకంటె పెంచిన

ప్రేమ పెద్దదగదాండి! పాపం, రాధను చూసి ఏడేళ్లయింది.

రాధను లోపలకు తీసి కెల్లింది. శుభ్రంగా తలంటి నీళ్లోని అన్నం పెట్టింది ఆయిల్లాలు. కొత్తగుడ్డలు కట్టపెట్టి పైటవేసింది రాధకు. తలంతా తుడిచేసి జడేసేటందుకు హల్లోకి తీసుకొచ్చింది రాధను. మురళీధరుడు కూని దీరాలు తీస్తూ కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. అట్లా క్రిగంటను చూశాడు రాధను. రాధ ఊరు కొంటుంది కనుకనా? ఒండొరులు చూపులు గ్రహించింది యశోద. రాధకు జడేస్తూ కూర్చుంది. “అమ్మానాకే” అంటూ బల్లమీదున్న దండకేసి చూస్తూ ఏడవడం మొదలుపెట్టాడు తారకం.

“ఏడవక; ఆది అన్నయ్యది. తీస్తే వదిన కొడుతుండి ఊరుకో” అన్నది యశోద.

“అమ్మా! నాకువదివైతే అన్నయకో.”

మళ్లా రాధామురళీధరులు ఒండొరులు చూచుకొని ముసిముసినగవుల పాలయారు.

“అమ్మా చెప్పవే అదిన అన్నయి కేమ న్నతుందే-ఏ-ఏ-” అని మూల్గారంభించాడు తారకం.

“నేను నాన్న కేమవుతాను” అంది విసుగుతో యశోద.

అంత బాలుడు నవ్వుతూ “పెర్లాంవే” అన్నాడు. అంత అందరి మొగాలు ఒక్కపెట్టిన వికాసం వహించాయి. రాధామనోహరులు ఒండొరులు ఒక్కసారిచూచుకొన్నారు.

యశోద రాధను తిరిగి పోవలదని బల వంతపెట్టింది. రాధ పోకప్పిలేదని చెప్పి, గుడి కిపోవు మేకపోతులా పోలేక పోలేక తనఉనికికి పోయింది.

3

మదర సు ధూమశకటాలయం చూసిన వారు పెద్ద దనక మానరు. బట్ల విసుగు విరా మము లేక అన్నివైపులనుంచి వచ్చి పోతూంటాయి. రాత్రి 7-30 అయింది. కలకత్తాబండి క్రిక్కిరిసింది. అంత ఒకదొరగారు “సీవ్య, రా యేలు ఆడటరి పెట్టిలో కూరుచుండి” అని ఒకఆపెతో చెబుతూ భార్యాసమేతంగా తాను మధ్యతరగతి పెట్టిలో కూర్చున్నాడు.

రాత్రి 8 గంట లయింది. “ఘం” అన్న కోటలోని ఫిరంగిచప్పుడు వినబడింది. ‘గుళ్లు గుళ్లు’ అని ఈలేస్తూ పచ్చలాంతరు చూపించాడు శకటరక్షకుడు. అంత ‘కూ’ అని కూత కూసి ‘గుఫ్ గుఫ్’ అనిఘూమాన్ని వదలుతూ ‘లటక్-లటక్’ అనే శబ్దంతో బండి కదిలింది.

రాహేలు! మన మేమూ రెడుతున్నాం? అంది.కృపావతమ్మ.

“ఏమో నాకు తెలియదండి” అని పెదవి విరిచింది రాహేలు.

“పోనీ, ఎందు కెడుతున్నామో తెలుసునా?” అంది. “ఉహూ” అంటూ తెలియదనే భావం తెలియ జేసింది తలూపుతూ రాహేలు..

“మన మెడుతున్నది నెల్లూరు, నీవెల్లి కెడుతున్నాము” అంది కృపావతి.

రాహేలు మోము వెలవెలపోయింది. ఆశ్చర్యంతో నోరావలించింది.

ఆకస్మికంగా మోకాళ్లమీద తలజేర్చి “ఉహూ” అని ఒక పెద్దనిట్టూర్పు విడిచింది.

కృపావతమ్మ వాళ్ల పంతులమ్మ. సార్థక నామధేయురాలు. “రాహేలు నామనస్సులో నున్నది దాచకనాతో చెప్పి. ప్రస్తుతంలో నీకు నాకంటే సహాయం చేసేవారెవరు లేరు. నీవాకటి మామూర్తొకటి కాదు నాకు” అంది దయాపూర్వకంగా కృపావతి.

రాహేలు మాటాడలేదు. “చెప్పవమ్మా మరి నీమనస్సులో నున్నది; నాకేం తెలుస్తుంది? అమ్మయినా అడగందే అన్నమైనా పెట్టదుగదా” అంది కృపావతి.

“నాకు ఈమతమునందు యిష్టములేదు. ఆర్యమతంలో చేరి మా తల్లిదండ్రుల అభీష్ట ప్రకారం మాబావను.....” అని హోరున యేడుపు మొదలుపెట్టింది. కృపావతమ్మ రాహేలు మనోభావం గ్రహించింది.

“అమ్మా! యథార్థం చెబుతున్నాను. దొరగారు పదిహేనువందల రూపాయలు తీసుకొని నిన్ను నెల్లూరులోనున్న సామ్యూలు కొడుకుమేచ్చూసు కియ్యాలని సంకల్పించుకొన్నాడు. రాహేలు, నీవు ధైర్యంగా మాత్రం ఉండు. ఈవిషయంలో నీకు నేను నాశక్తివంచనలేకుండా సహాయం చేస్తాను.ముల్లుని చూస్తూనే తియ్యాలి సుమా! దొరగారు నిన్నుడికి నష్టం వ్యతిరేకంగా మాత్రం చెప్పకు. నేననలు గవళ్లదానను. నాపెనిమిటివల్ల యిందు

లోకి రాక తప్పింది కాదు. నాపేరు అసలు కడలి కాంతమ్మ. నాది గడపారం" అని అంత వృత్తాంతం చెప్పింది కృపావతమ్మ.

బాడి నెల్లూరు ఆలయం వచ్చి ఆగింది. దిగేవాళ్లు దిగకుండా యెక్కేవాళ్లు ఎక్కుతున్నారు. దొరగారు "కుపాతి, కుపాతి బాడి దిగు" అని కేకలేశారు. అంతా దిగారు. బాడి కదిలి వెళ్లిపోయింది. రాహేలు మామగారు సామూయలు, నల్ల కోటు తొడిగి, జరీబుట్టపాగా పెట్టి, కొరడా చేత్తో పట్టుకొని దొరగారికి వారి సానిగారికి సలాములు చేసి "దయచేయం" దన్నాడు. దొర పత్నీ సమేతంబుగా ఆరెం డెడ్లబండి నెక్కెను. రాహేలును, కృపావతిని చోటులేని హేతువుచే బండిదిగి నడిచిరమ్మన్నారు. సామూయలు పట్టుబిగించి బండి తోలడం ప్రారంభించాడు. ఎలాగో యిల్లు చేరారు. ఆరాత్రి గడిచిపోయింది. తెల్లవారింది. దొరగారికి కాఫీ తయారు చేశారు. బ్రెడ్డుదొరకలేదని మెచ్చూసు మరియు తహ తహ లాడి పోయాడు.

మెచ్చూసు సహజంగా మంచివాడు ; దయాపరిపూర్ణ హృదయుడు. బందరు నోబులు కళాశాలలో మధ్యతరగతి చదువుచున్నాడు. దేశంలో జరుగుచున్న సంగతులన్ని తెలిసినవాడు. ఒరులమనస్సు నొప్పించడమే గొప్ప పాప మనేవాడు.

పదిగంటల పొద్దెక్కింది. పిల్లను చూసి మరియు, సామూయలు మురిసిపోతున్నారు. చుట్టుప్రక్కలన్న మతంపేరంటాళ్లు, మాల

పేరంటాళ్లు వచ్చి చూచి పోతున్నారు. "పాపం బేమ్మడికూతురు మాలాడిపెల్లం" అన్నారు కొందరు. "మాతమ్మ! నీకోడల్ను చూచి నావా" అంది దొరసాని.

"అంతా ఏల్వోరి సలవండి. మాలబ్యా యంతు దొహోరికి నిండా పేమండి" అంది మార్త. "ఈపిల్ల యిశగలో దొరాగు చాలా లావు కష్టపడ్డారు" అంది దొరసాని.

ఈమాటలన్ని వింది రాహేలు. అల్లం తదూరములోఉన్న చింతచెట్టుక్రింద కెళ్లి హోరుహోరున యేడనడం ఆరంభించింది. ఏం వారించేటందుకు కడుపు వాపా!

కృపావతికి మెచ్చూసు సంగతి తెలిసింది గనుక వృత్తాంతమంతా చెప్పేసింది. "పిన్నీ పిల్లను రక్షించే భార, నీది. మానాన్న చేదస్తుడు. నేనే యీపిల్లను వద్దగట్టే పదిహేనువేల రూపాయలు పెట్టానని నాలిక పెరుక్కొంటాడు. పిల్ల కిచ్చం లేందే పిల్లమనస్సు నొప్పించి వివాహం చేసుకోవడం నాసమ్మతి కాదు. నేను యిక రెండేళ్లలో నాన్నగారిని ఒడంబడచి మళ్లా హిందూమతంలోకి వెళ్లిపోతాను. మొన్న దేవేంద్రుడుగారివద్ద వాగ్దాతం చేశాను" అన్నాడు మెచ్చూసు.

మెచ్చూసు తిన్నగా పిల్లదగ్గర కెళ్లాడు. అశోకవనంలో నీత జ్ఞాపకమొచ్చింది మెచ్చూసుకు. "ఆపద్బాంధవా! అనాధరక్షకా! ద్రాపదీ మానరక్షక! నీవే దిక్కని నిరతము సమ్మియుంటి నోయి! నా మనఃపీఠమున నిన్నే నిరతము సేవించుచుంటినోయి తండ్రీ! నీవే నాయెడల

కఠినతవహించిన నా మేలు గోరు ముగ్గురు నెచ్చెలులు కలరోయి! ఆ! ఎవరనియా? నిశ్చయమే, నీరున్నది, విషమున్నది—తండ్రి!” అని పెద్దపెట్టిన యేడుస్తూన్నది రాహేలు.

మెచ్చును కడుపు చెరువై పోయింది. నోట మాట రాలేదు. ఎట్టకేలకు “అమ్మా!

ఏల విచారించెదవు” అని మెచ్చును సంజో ధించాడు. అమ్మా, అన్న అక్షరద్వయము చాలా సవిత్రమైంది.

“నేను కృపావతివల్ల మీ మనోభీష్టము తెలుసుకొన్నాను. మిమ్ములన్ని విధములకృపా వతి కాపాడును. మీరు విచారించ సనిలేదు. కొలదికాలములో మీ అభీష్టము నెరవేరును.” అని దయపురస్కరంగా ఊరడించాడు మెచ్చును.

అంతరాహేలుకు ధైర్యం వచ్చింది. వినయ పూర్వకంగా నిలబడి “తండ్రి, నమస్కా-

రములు. తమవంటి పూజ్య బుండుటచేతనే ప్రపంచక మిటులైన నున్నది. మీరు బ్రాహ్మణులైన అతిశయోక్తి కానేరదు. పుట్టుకచే గాక బుద్ధిచే మానవుడు బ్రాహ్మణుడగును. మీవంటి సరమపురుషులను భర్తగా స్వీకరించుట నాకును సమ్మతమేకాని నామనస్సు అన్యాయత్తము కావించినదానను. క్షమించ ప్రార్థించుచున్నాను” అని వివయ పూర్వకం గాది రాహేలు.

“విచారించనలదు. కృపావతి మిమ్ముల రక్షించును.” అని చెప్పి మెచ్చును వెళ్లి పోయాడు.

రాత్రయింది. మరుసటిదినము ఉదయముననే వివాహము. సామ్యము, మరియు కాళ్లు చేతులు విరక్కొట్టుకొని వాళ్ల జమ్ముటిల్లం తా ఆలంకరించారు. చుట్టప్రక్కల మతం పుచ్చుకొన్న బుద్ధిమంతు లంతా వచ్చారు. ఇల్లంతా కోలాహలంగా ఉంది. రాత్రి 11 గంటలైంది. నిద్రాదేవత అందరినీ ఆవరించింది. కృపావతికిమాత్రం కాలం గడచినకొలది ఆసే శం హెచ్చువుతోంది.

మెల్లగా రాహేలును వెంటబెట్టుకొని ధూమశకటాలయాని కెళ్లింది కృపావతి. తండ్రి అవసానకాలంలో ఇచ్చిన 36 రూపాయల 9 అణాల 6 పైసలు రాహేలు సంపత్తి దగ్గరున్నది. కృపావతమ్మ తనవద్దనున్న పదకొండు రూపాయలు కూడా యిచ్చి “రాహేలు, మరి ద్దరకు యీడబ్బు చాలదు. కాబట్టి నీవు యీ పైకంతో ప్రస్తుతం కాశీకెళ్లు. ఈ ఆపద తప్పతుంది. తరువాత వైవమున్నాడు. అలా

స్వం చెయ్యకు. అదిగో బండ్లాస్తోంది. నేటికెట్టు తీసుకొస్తాను” అని కలకత్తాకు టికెట్టు తీసుకొచ్చింది కృపావతమ్మ.

బండ్లాచ్చి యథాస్థానములో ఆగింది. రాహేలును బండ్లెక్కించి కదిలేదాకా సువార్తలు చెపుతో దగ్గర కూర్చుంది కృపావతమ్మ. ఇంతలో ఈల వినపడింది. కృపావతి “జాగ్రత్తమ్మా” అంటూ దిగలేక దిగలేక బండి దిగింది. రాహేలుకు దుఃఖ మాగ లేదు. “తల్లీ, సమస్కారము” అంటూ గవాక్షం వద్ద కొచ్చింది రాహేలు. బండికదలింది. ఇరువురు ఒకరినొకరు చూస్తూ నిలబడిపోయారు.

కృపావతికి ఎట్లాగా యింటికెళ్లడమని బెంగ కలిగింది. ‘తెల్లారాక పిల్లయేదంటే యేమనాలా?’ అని ప్రశ్నించుకొంది. ‘నాకేం తెలుసు అందామాంటే నీదగ్గర పడుకున్న పిల్ల నీకు తెలియక ఎవరికి తెలుస్తుం దంటాడు దొర. పాపం ఎప్పుడు అబద్ధమాడి ఎక్కడ కృపావతి.

ఇలా తర్కవితర్కాలు చేసుకొంటూ ఎక్కడైతే కడుతోందో కూడా తనకే తెలియకుండా వెడుతోంది కృపావతమ్మ. త్రోవలో ఒకగాడి నుయ్యిదగ్గర ఒక పెద్దబండఉంటే దాని మీద కూర్చొని యీక్రిందివిధంగా ఆలోచించింది: “నేను నావిధికృతాన్ని నెరవేర్చాను, ధన్యురాలను. ఇకను నేనింటి కెడితే ఊరుకొనేవాడు కాదు దొర. గుండెల్లేవు; ఎంతపనైనా చేస్తాడు. నేనా అబద్ధానికి అలవాటుపడినదానను కాను. అబద్ధ మాడుదామని వెడితినా నోరు తడబడుతుంది. కాళ్లు చేతులు ఒలు

కుతాయి. ఒట్లా, చెమట్లు కమ్ముతాయి. చచ్చే అవస్థ పడుతుంది. కంగారుపడి నిజమే చెప్పేస్తాను. లేకపోతే యెక్కడికైనా పారిపోదామాంటే-నన్నెరుగని క్రైస్తవులు లేరు. నిలకడమీద జాడ తెలియక మానదు. ఇకను అని త్యమై అనిర్మలమైన యీదేహంచేత నిత్యమై నిర్మలమైన యశస్సు సంపాదించాను. అదే నాకు పదివేలు. ‘జాతస్య మరణం ధ్రువమ్.’ ఎప్పటికైనా చావవలసిన వాళ్లమే. ఇక నాకు యీతను వున్నా వొకటే, లేకపోయినా ఒకటే,” అని అంటూ, “కృష్ణా, ఆపద్బాం

ధవా” అని అప్రయత్నంగా గుభాలుమని నూతులో ఉరికింది కృపావతమ్మ.

౪

బెజవాడలో గూడూరివారు గొప్పకుటుంబికులు; ఆపదలకు అడ్డుపడేవారు. వాళ్ల బామ్మ కాశీవెల్లి తిరిగొచ్చింది. వచ్చేటప్పుడు

దిక్కులేని ఒకపిల్లను తీసుకొచ్చింది. ఆపిల్ల రక్తవిహీనమై వెండిబొమ్మలాగుంది; లేవనత్తువలేదు. వాళ్ల వాళ్లంతాపిల్లను చూచి చాలా కనికరించారు. ఆసాయంత్రమే వారింటివైద్యులైన డాక్టరు యమ్. ఆర్. ధర్మగారిని పిలిపించి చూపించారు. డాక్టరుగారు చాలా ఉదారస్వభావులు; దీనులపాలిటి కల్పవృక్షం. పిల్ల జీవించుట కష్టమని ఆయనకుకూడా అద్దెర్యిం తోచింది.

“కేపుదరూన్నే మా హాస్పిటలునకు తీసుకు రండి. రోగిని గంటగంటకు చూస్తూం జాలి. రోగం చాలా దుర్భరమైంది. రాత్రి గంటగంటకు పాలిస్తూండండి” అని చెప్పి వెళ్లిపోయాడు డాక్టరు.

చెప్పినచోప్పున పిల్లను ‘రాధామణికల్ హాలు’కు తీసుకొనివెళ్లారు. అంత డాక్టరు గారు దాయి నొకదాన్ని పిలిచి “పడక” ఒకటి ఖాళీచేసి స్నానం చేయించి పడుకోపెట్టండన్నారు. పిల్లకు జ్వరంమాత్రం అధికంగానే యుంది. ఇంత జ్వరంలో నున్న పిల్ల ఆమూల్యం ఏముందో కాని, ఒక చిన్న తాటాకుల పెట్టె మాత్రం వదలింది కాదు.

రోగు లందరకు యథాస్రకారం మందులిచ్చి 12 గంటలయేటప్పటికి ఈ రోగిదగ్గర కొచ్చాడు డాక్టరు. ఆమె హృదయం పరీక్ష చేసి నాలుకచూచి తలదాచి గంట గంటకు నిద్రపోతూన్నను లేపి పాలు పట్టవలసిం దని దాయితోచెప్పి తానింటికి పోయాడు. పరిపరి విధా లాలోచించాడు డాక్టరు. కాని రోగం మాత్రం బోధపడలేదు.

రాత్రి ఘమారు తొమ్మిదిగంట లైంది. రోగి ఏ అవస్థలో ఉన్నదో చూదామని డాక్టరు లాంతరుచేసుకొచ్చాడు. దాది ఒక మూల గుర్రట్టి నిద్దరోతోంది. రోగి ఈక్రింద విధముగా పలవిస్తోంది:—

“మురళీధరా; నన్ను మోసగించితివా? ఆనాటి నాన్నగారి అవసానకాలపు మాట మరచితివా? మురళీధరా—రాధ మరణించినదని వివాహమాడితివా? ముర-ళీ-ధరా—ఇహంబున నీవును, పరంబున వైవముతప్ప నా కన్యలు లేరోయి! ఆ! అడుగో మురళీధరుడు; నానాధుడు! రంశి దయచేయండి-నన్ను స్వీకరించండి. నాతో దాగుడుమూతలా-నే చూశాలెండి. నేనే వస్తున్నా” అంటూలేవబోయింది.

డాక్ట రంతా విన్నాడు. నిశ్చేష్టితుడై నిలువునా నీరై పోయాడు. రోగిని గట్టిగా పట్టుకొని లేవవద్దనిచెప్పి దాయిని కేకేసాడు. ఉలిక్కి పడిలేచి పరుగెత్తు కొచ్చింది దాయి. రాత్రి జాగరూకతతోకాపాడవలసిందని చెప్పి కిందున్న తాటాకుపెట్టి తీసుకొని యింటి కెళ్లాడు డాక్టరు.

డాక్టరు మనస్సులో సంతోషము, దుఃఖము ఒక్కసారి ఉద్భవించాయి. నీరసంగా తన వాలుకుర్చీలో వాలిపోయాడు. లాంతరు పెద్దది చేశాడు. ఆపెట్టెలో ఏముందో అని ఆత్రేముతో, తీసాడు. అందులో రెండు ఛాయాపటాలున్నాయి. ఒక పుత్తరం అంటించుది. దానిమీద విలాసం ఇట్లా వుంది.

మ. రా. శ్రీ—

డాక్టరు మురళీధరాపు గారికి,
సర్వాపురం; పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా.

ఆ ధాయాపటాల్లో ఒకటి ప్రీతి. ఒకటి పురుషుడిది. ఆ పురుషుడిపటానికి పసుపురా నుది. అచ్చటచ్చట నిత్యం పూజ చేస్తూన్నట్లు పువ్వు లగపడుతున్నాయి. మెల్లిగా ఉత్తరం విప్పాడు డాక్టరు. అందులో యీ క్రిందివిధం గా ఉంది:—

కాపీ,

3-4-1925

పూజ్యులగు మురళీధర బావగారికి,

సమస్కృతిములు.

అవ్యా,

ఈ లేఖా పూర్వకంగా తమకు దూఱము కలుగచేసినందులకు మునిప ప్రార్థితులు. నామ రోనిశ్చయము తమకు తెలివినగాని నాకు ఆత్మ శాంతి లేదు. ఆహేతువుచే నే నిశ్చింతతో మరణించనేరను.

నేను తమవద్దను, అత్తగారివద్దను సెలవు తీసుకొనిన మాసమునకే నావివాహము తల పెట్టిరి. కృపాపతిత్రి కృపచే నే నాకష్టసము ద్రమును దాటి కాశీ చేరగలిగితిని. ఇచ్చట శ్రీశంకరస్వాముల అనుమతిని ప్రాయశ్చిత్తము బొందెతిని.

నే జీవించునని ఆశలేక నే నీలేఖ వ్రాయ పూనుకొంటిని. నామరణానంతరము గాని యిది తమకు చేరనేరదు. మీరు యిప్పటివర కును నామీద ప్రేమచే అవివాహితులుగ నుండెదరని నమ్ముచున్నాను. నే నట్టి నోమును నోచుకొనలేదు. మిమ్ముల నెవ్వరినైనను వివా హము చేసికోవలసినదని కోరుటయే ఈలేఖ యొక్క ముఖ్యోద్దేశము. మీకు నామీద

ప్రేమ గలిగినచో అనాధబాలికల రక్షించ కంకణము కట్ట ప్రార్థించుచున్నాను.

నావిషయమై విచారించవలదు. దైవము తమకు అసతికాలములో పుత్రపౌత్రుల ప్రసా దించుగాక.

ఇట్లు

భవదీయ శ్రీయాభిలాషిణి

చరణదాసి,

రాధ.

డాక్టరు ఆలేఖను మరలమరల చదువ దొడగను. కన్నీరు బొటబొటమని రాల జొచ్చు. యథాప్రకారముగి లేఖను భద్రప రచెను.

దీపమును సన్నముచేసి డాక్టరు మంచ ముమీద వ్రాలెను; నిద్దరపట్టదు. పిచ్చివాని వలె తనలో తాను వాదప్రతివాదములు చేసి కొనుచుండెను. తెల్లవారవచ్చినది. “కొక్కో రో కో” అని కోడి కూసింది.

అంత డాక్టరు ఆపెట్టెను తీసుకొని ఆసు పత్రి కెల్లాడు. రోగి యీ క్రిందివిధంగా ఒక పిచ్చిపాట పాడుతోంది.

బ్రతికి యున్నానోయి మురళీధర,

ఎందు వెతకిన గాని మురళీధర నీవు-

కాసరా వేమోయి మురళీధర

నిన్ను- ఏమనందోనోయి మురళీధర

సన్ను- మోసగించితివోయి మురళీధర

నీవె- దిక్కనిటయి మురళీధర

నేను- నమ్మియుండితివోయి మురళీధర

వాపోవుచున్నాను మురళీధర

రాళ్లు కరుగుతవోయి మురళీధర
పెన్న రా యయిందోయి మురళీధర
జాగు నేయక నన్ను మురళీధర
వచ్చి రక్షించవోయి మురళీధర

అని పాడుతూ హోరున ఏడవడం మొదలు పెట్టింది. డాక్టరుకు కూడా అస్త్రయత్నంగా కన్నీళ్లు కారాయి. వెంటనే ఒకబండిమీదేసి రోగిని తన యింటికి తీసికెళ్ళాడు డాక్టరు.

రోగికి ఆనాడే తనచేత్తో కాఫీ యిచ్చాడు. తాగుతూ రోగి డాక్టరుకేసి తేరిపారచూసింది. డాక్టరు చూశాడు. దానితోనే రోగి మొఖానికి కళోచ్చింది. రోగికి డాక్టరే స్వంతంగా అన్ని ఉపచారాలు చేస్తూ ఉండేవాడు. రోజు రోజుకు ఆరోగ్యం కలుగుతోంది రోగికి.

రోగి మధ్యమధ్య “డాక్టరుగారు! ఎలా గండి మీఝుణం తీర్చుకోడం” అనేది.

నవ్వుతూ డాక్టరు “నీవు బాగా ఆరోగ్యంగా ఉంటే నా ఝుణం తీర్చుకోగల వనే ధైర్యం నాకుందిలే” అనేవాడు.

రోగి కొన్నాళ్లకు ఆరోగ్యవృద్ధి అయింది. మదరాసు లేతతమలపాకులూ నవనవలాడుతూంది. నవ్వుతే బుగ్గలు చొట్టడుతున్నాయి. ఉంగరాలు ఉంగరాలూ ముంగురులు ముందుకు పడుతున్నాయి. సన్నే చూడ మంటూంది రాధ.

యథాప్రకారంగా ఒకరోజు సాయంకాలం రాధ “డాక్టరుగారు, మీఝుణం ఎట్లా గండి తీర్చుకోవడం” అంది.

“లేంది యిమ్మంటాను గనుకనా; యేదో నీదగ్గరున్నదాంతోనే తీర్చుకో” అన్నాడు దిరునవ్వునవ్వుతూ డాక్టరు.

“డాక్టరుగారు నాదనిచెప్పేది నా దగ్గర ఏమీలేదండీ. మళ్లా జన్మలో తీర్చుకోవాలండీ” అంది తీక్ష్ణభావంతో రాధ.

గూడూరి వారితో ఈ వృత్తాంతం చెప్పాడు డాక్టరు. వాళ్లు డాక్టరు మిత్రుడే కాకుండా వాళ్లింటల్లు డయాడని ఆబాలగోపాలం అపరమితానంద పడ్డారు.

ఆనాడు పూర్ణిమాచంద్రుడు పట్ట శక్యం కాకుండా ఉన్నాడు. రాధ దొడ్లో మాలతి క్రిందచపటామీద కూర్చుంది. డాక్టరు అప్పుడే భోంచేసి దొడ్లో కొచ్చాడు. ఇటులటు పచార్లు చేస్తూ డాక్టరున్నాడుగదా “రాధా నాఝుణం మాటేం చెప్పావు”?

“దానివిషయంలో నే ఆలోచిస్తున్నానండీ. ఇహంలో తీర్చుకో నేభాగ్యం పట్టలేదండీ” అంది రాధ.

“రాధా, నీవు అవివాహితవు కావా” అన్నాడు డాక్టరు.

“లోకానికి అట్లాగే తోస్తుందండీ. నా ఆత్మ అన్యాయత మైపోయిందండీ. ఆత్మేనా వివాహ మైందన్నమాటేనండీ” అంది రాధ.

“నీమనోవిభుడు నాకు తెలియ కూడదా?” అన్నాడు డాక్టరు. “ప్రాణదాతలు మీ దగ్గర మరుగేమిటండీ?” అంటూ ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుతూ “మురళీధరులు” అంది రాధ.

“ఆయన్ను నే నెరుగుదును. ఆయనకు వివాహ మయింది. ఇప్పుడు నాఝుణం తీర్చే

టందుకు నీకభ్యంతర ముందా?" అన్నాడు డాక్టరు.

అంత రాధ మోము తెల్లబారింది. క్రోధంతో "చితితోగాని చిత్తం మార్పుకలుగ దండి; వివాహమైనా ఆయన హితం కూరు స్తూంటానండి" అంది రాధ.

"ఆయనభార్య నన్ను చేరనియ్యకపోతే ఏపుణ్యక్షేత్రానికో పోయి యిహాన్ని విడచి

మల్లెజన్మంలో మీరుభర్తలు కావాలని దైవాన్ని ప్రార్థిస్తాను." అంది దీనంగా రాధ. "బలవం తాన్ని నిన్ను నే యిప్పుడు చెరబడితే యేం చేస్తావు?" అన్నాడు నవ్వుతూ డాక్టరు. "నెలు గేచేను మేస్తే కాసేవా రెవరండి?" అంది రాధ కోపంతో.

"చూడు" అంటూ చేరబోయాడు డాక్టరు.

"కూరా! స్త్రీమానచోర!" అంటూ తో

టలోని బావివైపు పరుగెత్తింది రాధ.

"రాధా! తోందరపడకు. నేనే మురళీధరుడను. మీ తండ్రికోర్కె ప్రకారము అవివాహితుడను. నీవు కానుకగ నిచ్చిన లే సిదిగో! యశోదత్త లో నున్నది!" అంటూ వెంటాడించాడు మురళీధరుడు.

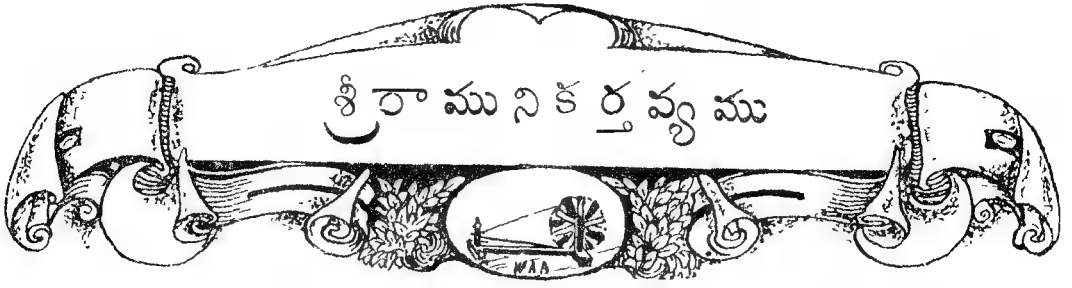
రాధ మూర్ఛచే వాలిపోయింది. అంత మురళీధరుడు తన కాగిలి పట్టాడు.

ఈసంగతి గూడూరివారికి తెలిసింది. వీధులు దడికట్టి పెళ్లమంటూ పెళ్లి చేసారు.

"నీవు కానుకగ నిచ్చిన లే సిదిగో! యశోదత్త లో నున్నది"
అంటూ వెంటాడించాడు మురళీధరుడు.

బులును వెంకటరమణయ్యగారు

ప్రశ్న పౌఖ్యమ్ము దలంపక-జనులూడుచునుండు దృష్టజల్పములకుఁ బా
వనుదాని నీయకుండ న-నని నేలినవాఁడె న్యాయపార్థివుఁడుగదా!

ఉ. కష్టము కల్గఁజేయ హృది కద్ది యధార్థము కాకపోయినట్
దృష్టుఁడు తోచిన ట్లనిన దోసపుప్రేలుడు మాటయైన న
చ్చిష్టులు నమ్మకుండిన 'నిశీ'యని స్వాంతముక్తిసీపుచ్చినట్
స్పష్టము చేయకుండుటయు భావ్యమే? అయ్యది రాజనీతిగో?

చ. హృదయము సాక్షియై సుజనహృన్ముకురంబు లెఱింగియున్న ను
ర్మద కలితాత్ములాడు ననమానము కూర్చెడుమాట నెంచకే
ఁదిలము చేసిగూఁకొనుట భావ్యమే? విన్న జనంబు లెంతయున్
వదరరె? నిందకల్గదె? యపార్థముతోచదె? న్యాయమొప్పునే?

గీ. అనపరాధి యటంచును దనమనంబు-దెలిపినను సత్ప్రమాణముల్ వెలుపకుండ
శిక్షణము చేయకుండుట నేమమగునె? రాజునకువైన రాజాధిరాజుకైన.

చ. అటులగుటక రఘూద్వహుని యంతటి ధీరుఁడు పంచె జానకి
గటకటఁ జెంది కానలకుఁ గర్కశ మానవ దూషణంబులక
• గలుపులనెంచి కాని మఱి కానఁడె ఆవిమలాచరిత్రము?
అటువలెగాక యెంచ నిక నన్యవిధం బది నేటి యుచ్చదే?

ఉ. ఏకఁడిలంక? పావకుండదెక్కడ? నీత పవిత్రయంచు దా
నిక్కము పల్కుటేడ? యవనీపతి దాదలయూచి మెచ్చి సొం
పెక్క గ్రహించుటేడ? జను లీయవినిశ్చిత సత్ప్రమాణము
నిక్కమటంచు బల్కుదురె? నింద్యముకాదె నటంచి (?) చూడఁగక!

ఆ. మంచి మెచ్చునట్టి మనుజు లరుదుగాని-చెడ్డదెగడువారి కడ్డమేమి?
గొడ్డుగోతఁబడిన బెడ్డవేయుటకాని-కావనెంచువారు కలరెయొదు.

చ. "ననితపవిత్రయా!" యనుచుబల్కుచు నుండి ప్రజల్ తదర్థమై
ఘనతరసాక్షి సున్న మది కాంచఁగనొప్పదసత్ప్రవర్తన

మనమది నచ్చనేమి ఫల మారయ లోకులనింద నించుకన్
గనక మెలంగ న్యాయమగుగాదె! రఘూద్వహు దోషమున్న దే?

౩. తండ్రి యాజ్ఞకంటె దక్కువదే యగు-బ్రజు మెప్పటంచు బ్రధితముగద!
కాన రాముఁ డరిగె గానననీహకు-జనులు దన్నుఁ జూచి జాలిపడంగ.

౪. దోసముకంటె నెక్కుడగు దుష్టుల నిందల వెట్టివారికిన్
గాసిలు మానసంబు “సతికాదుఁవిత్త” యటన్న నెంచిగా
దోసముకల్గుచున్న ను వధూపరితాపము లెక్కనేయకే
బాసలుచేసి జానకిని బంపెను రాముఁ డరణ్యసీమకున్.

౫. గర్భవతియైఁగానీ-దుర్భర పరితాపమొందు తొయ్యలి కానీ,
నిర్భరహా నవమానము-నర్భకునకునైన నైచనగునే చెప్పుడి!

౬. నిజ మది కాకపోయినను నిందనుబట్టి యశోవినాశహా
రజకుఁడు ప్రియున్నను ధరామణుండటు ప్రియన్ సరే
నిజహృదయంబు నచ్చినను నేమిటి! కెవ్వరు విశ్వసింతు రీ
ప్రజలు తలంపఁ గాకముల పంటి యధర్మపథప్రవర్తకుల్.

౭. ఈయదు మానసమ్ము మిథిలేశ్వరపుత్రిఁ బరీక్షచేయఁ దా
వీయదు ఖ్యాతి లోక మవనీశ్వరపుత్రిఁ బరిత్యజింపకే
పాయదుసాధ్యి కోరి తనుఁ బాపపుటాహఁ దలంపకున్నచోఁ
జేయనదేమి రాఘవుఁడు చేర్చక నీత సరణ్యసీమకున్?

౮. మానసముఁబట్టివర్తించి మనలుచున్న-లోకమునవాదాపోవునే? ప్రాకిపోవె?
జడియకున్నను దనబంధుజనములకును-జనములకునైన జడియంగఁ జనవె చెప్పుడి!

౯. కాళిదాసు చెప్ప కమనీయధర్మంబు-వేలు దానిభేద విధియువేలు
“అయిన దీనిత త్వమరయంగనలె” నను-నగతి దానియర్థపటిమదెల్పు.

౧౦. కారుణ్యమృతపూరితాత్ముఁడు యశఃకాంతామనోనాథుఁడా
శ్రీరాముం డెదనేడ్చి గాసిలె నహా! నీతామహాసాధ్యికై
పాగాహ్లాద పరాత్ముడై పసముకున్ బంపెన్ మహాసాధ్యి నీ
ఘోరావిష్కృతికారణంబు ప్రజలే గుర్తింపుడి పాశకుల్!

ప్రేమ ప్రభావము

శ్రీమతి కినువర్తి వరలక్ష్మమ్మగారు

వేంకయ్యనాయుడు చాల సితిమంతుడని శేరు మోసినవాడు. అతడు మెట్రిక్యులేషను పరీక్షలో నొకదెబ్బతని వెనుకకు ముగియుండుటచే నాతడు చదువుకొనినవాడనియే చెప్పవలెను. వేంకయ్యనాయుడు జనపనారవర్తకముచేసి ధనవంతుడైనాడు. కాన నాతనికి జనపనాయుడనిపూడ శేరుగలదు. శేరున కాతడు నారసర్తుడైనను నూపుల కాత డట్లుండడు. ఆతని చూచినవారు ఏ హైకోర్టులాయగో, ఏ సిప్రాటి కలెక్టర్ యనునట్లుండును. నల్లపట్టుచు తెల్లగోవతి, నల్లనిపట్టుకోటు, దానిపై సేలంఅంచు జరిఖిండునా, జేబులో బార్నిఫ్టు పుకమువేసిన బంగారపు గొలుసుగల గడియారము, శిరమున రాజమండ్రి పట్టుపెల్లా తలపాగ, కాల్యపు జోడు, కన్నులప జోడు, చేతిలో బంగారు విడివేసిన కట్ట, సర్వదా యార డిటివేషముతో నుండును. పూర్వ మాతనివేషము పరిహాసపాత్రయగు నుండునను గ్రాహ్యశేతిరస్రంఘభ్యునుచచ్చిన శరణాం నారనివేషము న్నుకూలేరు. క్రీకృష్ణుని గోపాంగనలు పరించినట్లు శిల్ప బోర్డు, తాలూకాబోర్డు, మ్యునిసిపాలిటీ మున్నగు స్థానిక సంఘములలోని సభ్యుల్య అ్యక్షత్వాది పదవు లనే కము లారని పరించి యారనివేషమును సార్థకపఱచినవి. అయినను నాయుడు కివపవు లన్నియు లగించుటకు ధనము, వేషము, అబ్రాహ్మ్యమీ కానుండా మఱి కొన్ని ముగూములుగూడ నున్నవి. అందు మొదటిది అధికారప్రాపకసంపాదన. ఆ విషయమున నాయుడు అందవేసినచేయి. ఆవిషయమున నాతనికి యుచ్చనీచ ములు లేవు, గొప్పకొద్దులు లేవు. ఎన్ని యకృత్యము లైనగీసి, ఎన్ని శ్రమలైనవడి, ఎంతగనమైన వెచ్చించి,

అధికారిని లోబండుకొనును. అభిరుచినిబట్టి ససదనము లర్పించి అధికారిని మెప్పించుటలో నరని కఠశే సాటి.

అతనికడనున్న రెండవగుణము అభిమానకూ స్యత. ఏవిషయమునైన నపజయము గలిగినచో నాత డభిమానపడి యూరుకొనడు. ఏకైక్రిహాపాయము ద్వారానైన జయమందుట కాతడు విశ్వప్రయత్నము నేయును. నాయుడును ధనముతోసాటు, అధికారముల తోసాటు వృద్ధిపొందినది బ్రాహ్మణ్యదేవము. బ్రాహ్మణాధిక్యము నార డెంతమాత్రము సహించడు. దుంప తెగ బ్రాహ్మణులనియో, బ్రాహ్మణుండాకొడుకులనియో, తిట్టారపదములేక ఆతడేవేళనుగూడ బ్రాహ్మణనాను మే యుచ్చరింపడు. అధికారరీత్యా తనకడనున్న బ్రాహ్మణుల కాతడు సాగ్యమైన యగారవము నేయును. అంతకంటె లోకువైనవారి నాతడు 'ఒరే! బ్రాహ్మణా!' యని సంబోధించుట పరిపాటివిషయమే. పూర్వ మెట్లున్నను సహాయనిరాకరణోద్యమము వచ్చినతరువాత నాతనిమాట తడిపిన మైదాసిండ్లలె యిచ్చవచ్చినట్లు సాగుచున్నది. వివాహోదేశభకార్యములలోను, శ్రాద్ధాది క్రియలలోను నాత డనాదిగా నచ్చుచున్న బ్రాహ్మణ పురోహితమును మాండుసంవత్సరములక్రిందటనే సదులు కొని, కాపుతాస్తులనో, చాదరితాస్తులనో రెడ్డితాస్తులనో పిలిపించి పురోహితక్రియల నడిపింప సాగించినాడు. ఈవిధముగా నాయుడు బ్రాహ్మణేతరల కొక యాదర్యనాయుడై, దొరతనమునకు సమ్యుపబంధై, చేత భర్తులను గర్భశత్రువై విగణిల్లుచున్నాడు. బ్రాహ్మణేతరల కాతనినుడి వేదవాక్యము.

౨

లక్ష్మీదేవి వేంకయ్యనాయుడుభార్య. లక్ష్మీదేవి పల్లెటూరు మనిషి. మాయమర్మము లెలుగగు. డాబు

డన్నా తెలుగడు. దైవభక్తి, సాపథీతి, బ్రాహ్మణ గౌరవము గలిగి దుఃఖాధర్యాది సద్గుణములుగల యుత్తమ సాధ్యుని కీర్తిగాంచిన యిల్లాలు. పేదలయూర్తనాదము, పెద్దలతిరస్కార మామె విని సహింపదు. బంధు మిత్రులకును గ్రామస్థులకు నామెయనిన మిగులగౌరవము. అతని ప్రకృతికి కేవలము ప్రతిహులుగానుండుటచే నామె యొక్కొక్కప్పుడు వేంకయ్యనాయుని తీవ్రకోపమునకు గురియగుచుండును. నాయుడు అనాదిగా వచ్చుచున్న బ్రాహ్మణపురోహితమును తొలగించినప్పుడు ప్రాచీనాచారమును రూపుమాపవలసిన లక్ష్మీదేవి భర్తను వేవిధముల బ్రార్థించినది. నాయుడు వినలేదు. బ్రాహ్మణులను నామెనుగూడ నొవ్వదిట్టి తండ్రిశ్రాద్ధమును బ్రాహ్మణేశ్వరపురోహితునిచే యథావిధిగ నిర్వర్తింపజేసినాడు. అది జరిగిన పదియెడురోజులకే వేంకయ్యనాయుడు కొమార్తె, పడునాలుగేండ్ల చిన్నది, వివాహయోగ్యయై యున్నది, రెండురోజులు జ్వరముతగిలి పుటుక్కున జచ్చినది. అది దైవికమైనను లక్ష్మీదేవి యమాయకపు బుద్ధికిమాత్ర మది బ్రాహ్మణతిరస్కారమువలన గలిగిన కీడేయని గట్టిసన్మతము గలిగినది. బ్రాహ్మణభక్తి మఱితో ప్రబలమైనది. అందుచేతనే బ్రాహ్మణబ్రావులు కొందఱు వీధివాకిట పెట్టిన నాయుడుగారు కేసించెవరని నొడ్డివాకిటనెల్లి నాయుడు పత్నిచే సత్కరింపబడి వచ్చుచుందురు.

రామస్వామి వేంకయ్యనాయుని యేకపుత్రుడు. ఇరువదియూడేండ్ల వయస్సు. చెన్నపురిలో బి.యల్. ౨౮ గతిలో జదువుచున్నాడు. రామస్వామికి వేంకయ్యనాయుడుకు ప్రహ్లాద హిరణ్యకశిపుల కున్నంత తారతమ్యమున్నది. రెండ్రోడేయు అకార్యములు రామస్వామికి గిట్టవు. కాని కాదనడు. తనచదువేమి తానేమి : ఇతర విషయము లారడు పట్టించు కొనడు. బ్రాహ్మణ్యము కాని, పంచమతిరస్కారము కాని, స్వచిత దురభిమానముగాని యాతనికి లేవు. ఆతడందఱతో సమానముగ వర్తించును. అతనికి బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణేశ్వర పంచమమిత్రులుగూడ కలరు. ఆతడందఱతో స్నేహముసలిపి యందఱన్నేహమును జూరకొనును.

రామస్వామి కింకను వివాహము కాలేదు. వేంకయ్యనాయుడుకు కొమారునికట్టుముసూలముగా గొప్పయాస్తిని బడయవలెనని కోరిక. కట్టుమే నిషేధింపవలెనని కొమారుని యుద్దేశము. తండ్రికొడుకుల కీ విషయమున మనస్సులో కలరలున్నవి. కాని యింకను పైకిరాలేదు.

ఏపిల్ల నలన ఎక్కువఆస్తి వచ్చునో, ఏపిల్ల తండ్రి యెక్కువఅధికార ప్రాబల్యము కలవాడో ఆలోచింపుచు న్నాడు నాయుడు. కొన్ని తానేకొట్టివేయుచున్నాడు. కొన్ని భార్యతో నాలోచింపుచున్నాడు. కొన్ని రామస్వామిదాకా బంపుచున్నాడు. “ఈ పిల్లను జేసికొనిన పాతికవేలొక్కము వస్తుంది. ఆపిల్లను జేసికొనిన ఏబది యెకరాల పల్లము వస్తుంది. ఆపిల్లను జేసికొనిన లక్షరూపాయల కవిలెను మనవాడే యధిపతి.” అని నాయుడు కోడలివల్ల వచ్చు రాబడినిగూర్చి యోచింపుచున్నాడు. “ఆపిల్ల యింగ్లీషు భాగుగా జదువుకొనినది. ఈపిల్ల సంస్కృతాంధ్రముల బ్రజ్ఞావతి. ఆపిల్ల సంగీతమున సరస్వతి.” అని రామస్వామి విద్యావతులగు బాలికలవిమర్శింపుచున్నాడు. డిసెంబరు నెలవులలో రామస్వామి యింటికివచ్చినప్పుడు తల్లి “నాయనా ! మీనాయన నీకీవత్సరము పెండ్లిచేయదలంచుచున్నాడు. నీవు అడ్డుచెప్పకు. మీ తండ్రి తగనివాడు. ఆయన యిష్టప్రకారము నడువకపోయిన నీపై కోపించును. ఇప్పుడే మీ తండ్రికి నీవు నచ్చవు. నీవు పెండ్లివిషయమున తగువు పెట్టితివా, సాగదు. ఆయన సరకుడుకాడు. మీయిద్దరిలో కలత నాకు మనోవేదన. మీతండ్రికి చెప్పి యొప్పింపలేను. నీవైన నామాటమిని మీతండ్రి కుదిర్చినసంబంధమున కొప్పుకొనుము.” అని బతిమలాడి చెప్పినది.

“అమ్మా ! నాన్నకు కోడలితోపాటు గొప్పసంపత్తిని బడయవలెనని కోరికయున్నట్లున్నది. బాలిక విద్యారూపగుణాదులను జూచుకొనవలెను గాని, యాస్తినా చూచుకొనుట? ఇదియేమిసబబు? వారియొద్దసామ్యపుచ్చుకొనినగాని మనకు పొట్టగడవదా?”

“మీతండ్రికి గుణము ప్రధానము కాదు. సామ్యే ప్రధానము. సామ్యేక్కున తీసికొనుటలోనే యెక్కువ గణ్యత యున్నదని యాయనయూహా.”

“గుణము లేని ఆ స్త్రీతో నాకు బనిలేదు.”

“నాయనా! నేను నీకు ముట్టినే చెప్పితినిగదా, ఆయనవలె నె నీవు గూడ మూర్ఖపుబట్టు బట్టవలవని! నీవు గూడ నిట్లు మాట్లాడిన నేమి చేయగలను?”

తండ్రి తగనివాడని రామస్వామికి తెలియును. అమా

యమరా లగు తల్లి యాపని ఇదురాడ నేరిదనిపాడ నాత డెఱుగును. కావున రల్లిని దస్సుగూడ నామప్ప నుండి రప్పింపువలెనని రామస్వామికి దోచినది. కాన తల్లి నంకజూచి “అమ్మా! ఈ నెలవులు చెల్లిపోయినవి గదా! ఇక వేసవికాలముహంతు పెండ్లికవకాశమే లేదు. నాకిది రెండవయోగు. పరీక్షలు సమీపించినవి. ఈరెండు మాడునెలలు గట్టిగా బదిలినగాని గట్టెక్కుము. కాన వేసవివల కీవిషయము నాపియించుమని నాన్నతో జెప్పుము. అప్పుడు సావకాశముగా సంబంధముల మంచి చెడుగు లాలించి,యవసరమగుచో నాన్న యిష్టప్రకారమే పోవచ్చును” అన్నాడు. కొమారుని పలుకులు లక్ష్మీదేవి కంటయో హృదయశాంతిని గలిగించినవి. రామస్వామి చెప్పినవిషయము భర్తతో జెప్పినది. నాయన గూడ పరీక్షల ప్రాముఖ్యము గుర్తించి వినివూయత్న మాపుచేసినాడు. శిశుకాలము చెల్లగనే రామస్వామి చెన్న పురి వెళ్లి నాడు.

3

౧౯౦౧ సంవత్సరము వచ్చినది. మహాత్ముడు పదేరించిన అసహాయోద్యమతల్త్రవము ఉత్సాహభరితులగు నాంధ్రులహృదయమున జక్కగా నాటుకొనినది. స్త్రీలు, పురుషులు, ధనికులు, పేదలు, ఉద్యోగులు, విద్యార్థులు, వర్తకులు, వ్యవసాయదారులు-వీరుపా రన నేల- సర్వవర్ణములవారును, సర్వవృత్తులవారును ఉద్యమములో జేరి యుత్సాహముతో బనిచేయ నారంభించి

నారు. మార్చి నెలలో విజయవాడయందు జరిగిన దేశీయమహాజనసభా స్థాయిసంఘ సమావేశమున కేతెంచిన గాంధీమహాత్ముడు ఆంధ్ర దేశమున బర్కటనమునల్పి, ఆంధ్రులు కార్మికుల న్యుఖు లగునట్లునొచ్చిధించి, యేప్రియలు ముదిటివారిములో చెన్న పురి చేరికొనినాడు. చెన్న పురిపారు లత్యుత్సాహముతో మహాత్మునకు స్వాగత మొసగిరి. సముద్రతీరమున గొప్ప

సభ సమావేశమైనది. మహాత్ము డా సభయందు అసహాయోద్యమమునకు మూలసూత్రము లైన సత్త్వియు, త్యాగము, అహింస, ఐకమత్యము నను నాల్గుసూత్రములనుగూర్చియు, న్యాయస్థానములు, శాసనసభలు, పాఠశాలలు, విదేశవిస్త్రములు, అప్పిల్వేరే, మద్యపానము నను వడ్డివిధవిహారములను గూర్చియు, గంభీరమైన యుపన్యాస మొసగినాడు. రామస్వామిగూడ ఆసహాసభకేగి మహాత్మునియుపన్యాసము నామూలాగ్రముగా నాలించినాడు. మహాత్ముని పలుకు మహాత్మునికే యొప్పగించి వల్లిన యనేకులవలె గాక మహాత్ముడు చెప్పిన ప్రతివిషయము రామస్వామియొక యమున గాఢముగా నాటుకొనిపోయినది. సభ ముగిసినది. రామస్వామి తననివాసమున కేతెంచినాడు. కాని తనశ్రోత్రేంద్రియముకడజేరి ముక్తకంఠముతో మహాత్ముడు భారతయువకుల కర్తవ్యమును బోధించుచున్నట్లే రామస్వామికి స్ఫురింపనాగినది. రామస్వామి తనగది చేతగనే దీపము వెలిగించి కిక్కిరెడురుగ బడుక పుర్వీ వైపుకొని గూలోనింపుచు పూర్వస్వాడు. పరీక్షకై యాతడు దీక్షతో జదువుచున్న లా పుస్తకములు బల్లపై చీకాకుగ బడియున్నవి. అతని వ్రారకాగిరములు వాతావృత్తిచే తనస్వాగయమువలెనే

తొట్టతొట్ట గొట్టుకొనుచు బ్రతుకొనెను. నానిని స్వాగతము సగుచు నున్నది. వంకరలపైనున్న నీలంబు జరిఖండువారు, పట్టుతొర్రయములు సాగరవీచి పవనంబులకుండుస్వామి మానసమునుబోలియు మృత్యుల లూగుచున్నవి. రామస్వామి వానిని వేనిని పరికించుట లేదు. అతని మానసము మహాత్ముని యుపన్యాస చింతన ములో మగ్నమైపోయినది. సమస్తేంద్రియములు, సమస్త సృష్ట్యులు ఆమానసిక చింతలో లీనమై కట్టుబడి పోయినవి. అతనికి బాహ్యజగత్తే దూరమైపోయినది. ఏకాగ్రయోధ నకు గడంగినాడు.

మహాత్ముని యుపన్యాసము నాలకించినది మొదలైన డొకనూతన ప్రపంచమున బ్రవేశించిన ట్లున్నాడు. సన్మతతన్యము, సవ్యతన్యము, సన్యభావములు! అంతయు సన్యమే! అతనితనవే సన్యరూప ముత్తిన ట్లున్నది. అప్పటి కారనిపృష్టియందు చదువులు, పరీక్షలు, ఉద్యోగములు కేవలము నిస్సారములుగ, నిష్పేజములుగ, నిరుపయోగములుగ గాన్పించుచున్నవి. ఇట్టి పనికిమాలిన పదవులకై యుమాల్యమును, సుస్మృత్యమును నగు శీవిలమును వ్యయమునెయ్యుటకంటె శాంతియు లగు నీయున్నతోడ్యోగములగు జలాంబులి యొసంగి, మహాత్ముని గూన శిరసావహించి మాప్రదేశాంగనము నెయ్యుట యుక్తముగాదా యను మాత్మభావ మొట్టి మాతని మానసమున నుపయించినది. మానససేవయే దేశసేవ. దేశసేవయే దైవసేవ. దైవసేవయే ఆత్మసంకుష్టి. ఆత్మ సంకుష్టియే గూత్యోపలభి. అంతకంటె కావలసినదేమి! ఉన్నతిపర్య, పట్టుబెరుదులు, ఉద్యోగయత్నములు, అధికారపదవులు, బిరుదులు, సన్మానములు- వీనివలన జిక్కిన సెప్పటికైన వాంఛాసిద్ధి, ఆత్మసంకుష్టి యను నది కలదా? లేదు. వీని నన్నిటిని నశి భారత జననీదా స్యవిమోచన దీక్షాప్రభుడగు మహాత్ముని గూన శిరసావహించి జన్మసాఫల్యము నందుట మేలుగాదా యని రామస్వామి యాహించినాడు. అంతకంటె సుత్తమగర్భము లేదని నిశ్చయించినాడు. కాని నందునే రామస్వామిగండ జల్లుచున్నది. శరీరమా సామస్తకము కంపించినది. నేత్రము లత్రుని క్షములైనవి. “గుప్తుడా, ఏమినిశలంపు! అధికవ్యయముచేసి నేచెప్పించిన

నిగువంగియు హాహుచేసి నన్నాన్వేషి పోగులంబునా? ి, దరిద్రుడా! పొమ్ము! నాగృహమును వీడిపోమ్ము! నాయాశలడుగంటజేసి, నాకపయశమును దీసికొనివచ్చి, నాయంటి కేమని వచ్చితివి? పుత్రుడవై పుట్టిన శత్రుడా! పొమ్ము! నాగృహము వీడిపోమ్ము! నీకును నాకును బంధము తీరినది. పొమ్ము.” అని యాకూరీత్యముల లావుడు సంద్య పటపటగొతుచు భయంకర క్రోధము

ర్తియు లండ్రి లనయెదుట నిలువబడినట్లు రామస్వామి మనోదృష్టికి దొవినది. మహాభయముచే రామస్వామి గంగడలాడి కన్నులు మూసికొనినాడు. కాని లాభమేమి? మనోదృష్టికి మఱు గేమన్నది? నిమిత్తనేత్రుడైననుగూడ లండ్రియాకృతి యాతనికగపడుచు నేయున్నది. ఇన్నియేండ్లువచ్చి తండ్రికి తాననుమలముగ బ్రవర్తించునప్పుడే యాతని పెరుండవలయు రామస్వామి తండ్రికి గోపకారముగు నీవిషయమున నట్లు నిర్భయుడై ప్రవేశింపగలకు? లండ్రియానతి శిరసావహించెనా, ఉద్యోగములు, ఉన్నతాధికారములు, ధనసంపదలు, సర్వసుఖములు; కాని ఆత్మ సంకుష్టిలేదు: ఒన్యమ సాఫల్యములేదు. పారతంత్ర్యభారమునను విమోచనములేదు. కావని మహాత్మునిగూనతి సంగీకరించనా, లండ్రితోడి బలవద్దిగోధము! గృహత్యాగము! మాప్రదుఃఖము! శ్రమ! దారిద్ర్యము! వేయేల, అనంతసుఖములు దాన; అనంతకష్టములు దీన. ఎచేది శ్రేష్ఠమైనది? రామస్వామి దీర్ఘముగ నాశించినెను. “లండ్రికి బ్రయము

సేయుటకు మనస్సాక్షికి వ్యతిరేకముగ నిర్దియించుట గుప్త రమైనది. కాన ప్రహేళినివలె తండ్రి పెట్టు బాధలకోర్కి గాంధీయువ్యమున జేరి జేకనేవ చేసితిరెదను.” అని కృపనిశ్చయమైనాడు. ఏదియో యొకనిశ్చయమునకు వచ్చుటచే రామస్వామిహృదయము తేలికపడినది. “వత్స! విగ్రహముగల బిరమైన నిశ్చయము చేసితివి.” అని యంత యాతని యతని నభినందించినది.

౪

తెల్లవాడైనది. రామస్వామి నిద్దుగలేని ప్రాతః కృత్యముల నిర్వర్తించుకొని చూలోచనాధీనచేతక్కుడై కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. ఇంతలో రామస్వామికి మిత్రుడగు సుపాఠియు నగు కృష్ణయ్యచౌదరి వచ్చి రామస్వామి కాదుటి కుర్చీపై కూర్చుండి, “అత్రి యెండు ప్రయత్నించినను వచ్చుటకు వీలుకాలేదు. మాపిల్లరు కొంచెము సుస్తీగా నున్నది. పుంబయితో వచ్చినవారికి జేకప్తము. నిశ్చింతగా జదువుకొనుటకు వీలుండదు. నీవు చాల దిదిరినావు కాబోలు అనుకున్నాను. ఏమి చేయను? రాబోయిపోయినాను” అనెను. రామస్వామి మందహాసమునతో చౌదరిదన జూచుచు, “మిత్రుడా! దెగులుపడకు. పదునలేదు; గుగునను. పరీక్షాజయము నీదే కాని నాదకాదు” అన్నాడు.

“ఏమి! క్రొత్తమాటలాడుచున్నావు! గాంధీ తిత్తివము తలన పట్టలేదుగదా?”

“పట్టిన, బాగుగా బట్టినది.”

“ఎంతవలస?”

“ఈవదువులు, ఉద్యోగములు, బిరుదులు, సన్మానములు న్యర్థము లనువలెను.”

“ఓహో! చాలముందుకు బోయినావే! ఒక్కలూటలో నున్నది రెండేండ్లకైన. ఏదోవిధముగా దీనిగూడె సగ్గించు. తరువాత తీరుబడిగా కూర్చుండి వ్యర్థసార్థకము లూహించువుగాని.”

“అత్రి పరీక్షయైనది. ఫలితము తెలిసినది. ఇక పన్నపురి వీడుటయే తరువాయి. అది సాయంత్రము జరుగును.”

“విననగు నవ్వరు సెప్పిన

వినినంతి న వేగపడక వివరింపదగుకా.”

అని మనము చిన్నవాడే వదువుకొంటిమి. ఆనీతి ప్రతి విషయమున నవలంబింపదగినది. నిదానముగా నాలోచింపక ఏపనియు చేయరాదు.”

“దీర్ఘముగా నాలోచించియే నిశ్చయించుతిని; తొందరపడలేదు. మనము నీరగునట్లు మహాత్ముడు వచించినవాక్యము లాలింపియు, చౌదరి! ఇంకను జదువుట మను నుద్యోగములు నేయుటమను నీమానస మెట్లంగిక రింపుచున్నది?”

“మహాత్మున కేమి? ఎన్నైన జెప్పును. వాని నన్నిటిని మన మాదిరింపగలమా? ఆయన శర్యము వదలుకొని సన్న్యాసియై, జేకజనులకు సన్న్యాస మిప్పించుటకు బూనుకొనినాడు. మెత్తనిచలువలను వదలి కంపగుడ్డలను కట్టుడనియు, కమ్మని నెయ్యియన్నమును వదలి ముడి రొట్టెలను తినుడనియు మహాత్ముని బోధ. ఇది రోమిపని! మాటికి గుడ్డు గల వారు గూడ పేదలనగు ననుభవించినచో లోకములో పేదలనియు, భాగ్యవంతులనియు తారతమ్య మేమున్నది? ఈగూం దోళనలకేమి? వచ్చుచుండును, పోవుచుండును. వందేమాతరం గడబడిచూడలేదా, మూడునాళ్ల ముచ్చటైనది. నాడు పదువులు మానియు, నుద్యోగములు మానియు, భ్రష్టులైనవారెంతలో నేటికిని నల్లె యున్నారు. కాని

నాటి నాయకులైన బెనర్జీ, పాలు మున్నగువారు నేడు నొరతనమునకు జేయూతుయై వారొసగిన యుద్యోగములు, బిరుదులు సందుటకు సిద్ధమైనారు. ఈయుద్యమము గూడ నట్టిదే. మూడునాళ్లు; దొరతనమువారేదైన రుచి చూపిరేని యీ నాయకుడుగూడ అంతే. ఇట్టిబూతుకపు టుద్యమములనమ్మి మన పదువులుపాడుచేసికొని, యుద్యోగలాభములు చెడగొట్టుకొని, ధనార్జన చెటుచుకొని, సౌఖ్యమును మంటగలుపుకొని, తలిదండ్రులకు దూరమై దారిద్ర్యము నకు జేరుచు, మన మేల భ్రష్టులము కావలెను?"

“చౌదరీ! దీర్ఘోపన్యాస మొసగితివి. నాహితముకొరి నీవు చేసిన హితోపదేశము నకు గృతజ్ఞుడను. కాని యొకమనవి: దేశము, మతము అనునవి మనుష్యునకు ప్రాణముకంటె ప్రియతరములు. ఈరెండిటికిని తమప్రాణములను ధారవోసిన వీరవ్రతుల సంఘానో మనము దేశవిక్రములలో గాంచుచున్నాము. కాని మన నేటిపరువు మనలో దీవళిక్తినిజంపి స్వార్థచింతన ప్రేరేపించునదిగా నుండుటజేసి మనలో దేశాభిమానము నశించిపోయినది. లేకున్న విద్యార్థకుడువగు నీనోట నిట్టి మాటలురావు. వందేమాతరపు గోల పోయినదంటివి. ఎక్కడను పోయినది? నాటియుద్యమములో బుట్టిన జాతీయసంస్థలెన్నియో నేటికిని, నిలిచి ప్రజలలో జాతీయతను పెంపొందించుచున్నవి. నాటిదేశారాధకు లెందరో నేటి నిరాకరణోద్యమములో జేరి దేశసేవకు గడంగినారు. కావున ఉడుకు చిల్లారవచ్చునుగాని యుడికిన గుబ్బమెప్పటికి చల్లారదు. ఉద్యమమున కుప్పునీదములుండునుగాని నాశ ముండదు. సత్యవ్రతుడును, త్యాగ శీలుడును నగు మహాత్మునికంటె యుత్తమ నాయకుడు భారతదేశమున కెప్పటికిని లభ్యపడడు. అట్టివానిచే నేర్పడిన అసహాయోద్యమము బూతుకపుటుద్యమముగాదు. అతడు చెప్పిన సూత్రములుగూడ సక్రమములును, సన్ధ్యాయములునుగాక ప్రజాక్షేమకరమైనవిగను, పరతంత్ర భారతదేశమున కర్హమైనవిగను నున్నవి. సర్వము వర్జించి సన్న్యాసి గమ్యమందుండెనని మహాత్ముని నిరసించితివి. స్వార్థదృష్టితో జూచువారికి మహాత్ముని త్యాగతత్త్వము సన్న్యాసముగనే గాన్పింపవచ్చునుగాని నాకుమాత్ర మిది

మహాత్మ్యవైభవముగా గాన్పించుచున్నది. ఉత్తమ త్యాగి యెప్పుడును ధనధర్మమును జూచుకొనడు. ‘రస భార్య బిడ్డల పోషణమెట్లు? రస సౌఖ్యమెట్లు?’ అని స్వార్థమును లెక్కించువా డెట్టి ధర్మకార్యమును జేయజాలడు. ‘మనపదువులైన తరువాత, మనయుద్యోగ వాంఛ తీరినతరువాత, ధనముకూర్చినతరువాత, మనములు పుట్టినతరువాత’- అని యనువులు పెట్టినచో మనజీవితములో ధర్మసాధనకు కాలమే లభింపదు. మహాత్మునిచే ప్రబోధితమై నాచింతము దేశసేవజేయ నుత్సాహపడుచున్నది. కాన నిరుత్సాహవాక్యములచే నన్ను గలవరపెట్టుము.”

“ఓమస్వామి! నీత్యాగశీలతకును, నీమనోదౌర్ధర్యము నకును సంతృప్తునుచున్నది. కాని యొకసంగతి యాలోచింపుము: మీతండ్రి ధూర్తుడు. అధికారపక్షపాతి. నీ విట్టిపనిచేసిన కొంపకు రానివ్వను. ఆసంగతి నాలోచించితివా?”

“అలోచించితిని. కొంపకు రానియకున్న నెలు పలనేయుండ నిశ్చయించితిని.”

“అమాయకురాలగు మీ తల్లి యొకపుత్రుడ నగు నీవు కనులబడకున్నచో విలపింపదా?”

“చౌదరీ, నామనోదౌర్బల్యమును శోధింపనేతెంచినయీశ్వరునివలె నున్నావు నీవు. నీవునేసిన పెక్కుప్రశ్నలు నా మనస్సందేహముల బాపి కార్యదీక్షితుని గావించుటకే తోడ్పడుచున్నవి. యథార్థము తెలిపి యనుజ్ఞ వేడినచో మా యమృత విచారింపదు. విచారించినను మానునది లేదు. సత్యార్థములకు విఘ్నములనేకము లుండుట సుజామేకదా! వాని నెదిరింపవలసినచో సద్ధైర్యముగ నెదిరించుట కాయత్తుడుగనే యున్నాను. కాన నా సంకల్పమును వికల్పమునేయయత్నింపకుము. విఫలుడ వచ్చుదువు.”

ఆశ్చర్యసంభ్రమములతో చౌదరీ మారుబల్క- నశ్చక్షుడై యూరినందెను.

నిర్ణయించుకొనినప్రకారము రామస్వామి నాటి సాయంకాలమే చెన్నపురివీడి స్వగ్రామమే గెను.

౫

రామస్వామి యింటికివెళ్లిన రెండవ దినమున మధ్యాహ్నము రెండుగంటలకు వేంకయ్యనాయుడు తనగదిలో నటునిటు పచారుచేయుచు, “ఇదిగో, యింకా!” అని భార్యను పిలిచినాడు. లక్ష్మీదేవివచ్చి ఎదుట నిలిచినది. వేంకయ్యనాయుడు డాబిడదసజూచి, “ఇదిగో నీకొమారునికి నచ్చుచెప్పు. అన్యాయముగా చెడిపోవద్దను, అయినదేమో అయినది. కడచినదానికి వగచిన లాభములేదు. ముందుసంగతి మామకోవలె. కలెక్టరాఫీసులో ఏదైరూపాయలపని ఒకటి ఖాళీ వచ్చింది. దొరతోచెప్పి ఆపని వేయించుతాను. ఈది నాల్గో మన శూద్రులకు గవర్నమెంటులో పలుకుబడి యెక్కువగా వున్నది. తెలివిగలవాడని అధికారులకు దోచెనా, మాడురోజులలో పైకి తీసుకవస్తారు. మూడేండ్లలో కొడుకు తాసిల్దారవుతాడు.” అన్నాడు.

“ఏమో, వాడు విసేటటులేదు.”

“వినకపోతే యింట్లో ఒకతనూ ముండటానికి వీలులేదు. ఇటునంటివాడు కొడుకని యింట్లో పెట్టుకొంటినా, నాకుగూడా ముప్పు; నాఅధికారాలు గూడ ఊడుతాయి.”

“పోలేపోనియ్యండి; అధికారాలకోసం బిడ్డను వివేక నాడుకుంటామా? వాడు చెప్పేమాటల్లో యేం తప్పుందని ముప్పునస్తుంది? ఇల్లుబిళ్లు గుల్ల అయ్యేయీ వదువెందుకు? మన ప్రార్థనలంతా యీ నదువులవల్ల జీవించారా? వ్యవసాయం జేసుకొని పాడిపంటలతో సుఖించలేదా? అట్లాగే చేతామంటాడు. ఏటా గుడ్డను బోలెడువట్టు పోగూలిపోతున్నది. సొంతంగా రాటంమీద నూలువడుక్కొని గుడ్డలు నేయించుకుంటే గుడ్డలు మన్నుతాయి, వట్టు కలిసివస్తుంది” అంటాడు. ఇందులో తప్పుమంది? మాచిన్నతనంలో మానాయనమృతడికిననూలుతో కోకలు నేయించుకుంటే మూడేళ్లు కట్టేవాళ్లము. పట్టుకుచ్చునలె అంతమెత్తగా, చామాకువలె అంతసరసంగా వుండేవి. సన్నచీరలు సన్నచీరలు అని గొప్పేకాని యీసన్నాని కోకలు మాడునెల్లెనా వుండవు. అంతదాకా యెందుకు? ఏటా పాతికలు, యేభయిలుపెట్టి రంగురంగుల కాలు

నూ కొంటుంటారుకదా! వాటిలో యేమైనా సుఖం వున్నదా? సొగుసుకేకాని చలి ఆపదుకదా! నేను కాపురానికి వచ్చేటప్పుడు మానాయనమృతటైడు నూలువడికి మాలవాడిచేత దుప్పటినేయించి యిచ్చింది. పాతికేండ్లయింది, యిప్పటికి కొత్తమాయలేదు. అది కప్పుకుంటిమా చలి యేమూలున్నదో తెలియదు. అదిసరి, కొండారెడ్డి గజంధలం ఆక్రమించాడని మాడుకోర్టులు తిరిగారు. మాడువేలు నిర్బుచ్చేకారు. చివరకు అతనిపక్షమయింది. ఇంత బేబారులేకుండా మనవూళ్లోనే మధ్యనర్తుదవ్వారా పరిష్కారం చేసుకున్నట్లుంటే కొంతయినా న్యాయంజరిగేది. లేక పనిలిపెట్టినా యింతనష్టంలేక సాధ్యేది. మాడువేలుపెట్టితే ఎన్ని వేలగజాలైన వచ్చేవి. ఇటువంటి నష్టాలులేకుండావుందా మనకా, మనరామస్వామిచెప్పేది! అందుకోసం వాడిని కొంపలోంచి వెళ్లకొట్టుతారా? పోగాపోగాడు పుగల్లాలెవాడొక్కడుకనబడుతున్నాడు. వాడినిగూడావిడదాడుకోని మనంబావును నేడేమున్నది?”

వేంకయ్యనాయుడికోపం పట్టరానిదై పోయింది.

“ఘోరమూయి. ఊరున్నకొద్ది నీధోరణి యెక్కువైందే. నీవల్ల నే ఆశపన యితవనిచేశాడు, నీవు యేడ్చినాసరే చచ్చినాసరే. వాడు వున్యోగంలో చేరకపోతే యింట్లో వుండటానికి వల్లగాదు. పో; నీకొడుకుతో రూఢిగా చెప్పుపో!” అన్నాడు నాయుడు.

“వీడ్డరు సుబ్బారావుగారి అబ్బాయి చదువు చాలించుకొనినస్తే వారు యింట్లో పెట్టుకోని వూరుకోలేదా? ఇల్లంగ వెళ్లకొట్టుకున్నారా?”

“వాళ్లమీదే చెప్పు. చాలించుకోక చదువు రుంజీమాత్రము బాపనయ్యలకు ఉద్యోగ మిచ్చే దెవరు? అటునంటివాళ్లు దదివిలేనేమి, మానిలేనేమి; వాళ్లకేమి నష్టము? చదువులకోసం మడిమాన్యాయుక్కుకొని బ్రాహ్మణు లిదివఱకే సన్నాధికులై నారు. వాళ్ల వున్యోగ దాహించాచి గవర్నమెంటువారు శూద్రుల కన్యాయం జరుగుతున్నదని ఉద్యోగాలు యియ్యక బిగించేటప్పటికి ఇబ్బడిసన్నాధికులై నారు. ఇప్పుడు గాంధీ ఉద్యమంలోజేరి ముమ్మడి సన్నాధికులై నారు. వాళ్లు దీనిలో చేరినా చేరకపోయినా సన్నాధిమే కాబట్టి వాళ్లకు గలిగే నష్టంలేదు. అనంతరాభాలు పొందటానికి

వీలున్నవాళ్లు మన మెట్లా ఊరుకుంటాము? నీకేమైన మంచిచెడుగు తెలిస్తేనా!పో! కొడుకుతో చెప్పు, పో!”

లక్ష్మీదేవికి కనులనుండి నీళ్లు జోటజోట కారిసవి. నోటమాట రాలేదు. ఆమె కనులనీళ్లును జూచియైనను నాయుడుకు కనికరముకలుగలేదు. మఱితెకోపంతో “నా దగ్గరయెందుకేడుస్తావు? కొడుకుపద్ధిరనీడు;పో!” అన్నాడు. కన్నీళ్లతో లక్ష్మీదేవి యటనుండి వెడలిపోయినది.

౬

లక్ష్మీదేవికి ఓరిమి, కరూ, శాంతము, వినయము, దైవభక్తి సహజగుణములు. మత్సరుడును, అహంకారియు, దుర్వ్యవహారియు నగు నాయుడు డ్రావణిగుడు గాకుండ నుండుట కేబలవత్తరమైన కాగూమైన నున్నచో నది లక్ష్మీదేవి సాధ్యత్వమేకాని నేమి గాదు. ఆమె నిల్లాలుగా బడయుటయే నాయుడి పుర్యపుణ్యము. ఉత్తమురాలగు నామెయందు బంగువులకును, మిత్రులకును, దీనజనులకును నసమానమైన గౌరవము. ఇట్టి సర్వజనపూజ్యురాలగు జననియందు రామస్వామి కెనలేని భక్తి. అతనికి తల్లి యొకపరదేవత. ఆమెమాట గూతనికి నేదనాక్యము. ఆరే డింతటా కెప్పుడునుగూడ రంగిమాట కాదని యెఱుగడు. ఆమెకు వ్యతిరేకముగ ప్రవర్తించి యెఱుగడు. కాని నేడాతని నొక విషమసమస్య యెదుర్కొనినది. దేశహితైకచింతతో మనస్సాక్షి ప్రేరితుడై గూత డపహయోద్యమమును జేపట్టినందులకు దండ్రు కోపించుచున్నాడు, తల్లి దుఃఖించుచున్నది. తండ్రిగూ గ్రహమునకాతనికి జింతలేదు. కాని తల్లికన్నీళ్లతోనికే వేయని సంకెటలై నిర్బంధించుచున్నవి.

జననీజన్మభూములు రెండును నాతనికి సమాన గౌరవపాత్రములుగనే యున్నవి. అత డేదిత్రోసి యేది యంగీకరింపగలడు? కాన జననిని సమృతపూజి జన్మభూమిని నేవింప నిశ్చయించి యారడు తల్లిసన్నిధి కేతెంచి నాడు. ఉద్యమత త్త్వ మామెకుబోధపఱచినాడు, తల్లి సమృతించినది కాని కొమారునిమాత్రము మాడకఉండలేననుచున్నది. ఎప్పుడును పెనిమిటి కెదురాడని లక్ష్మీదేవి త్రైంపజాలని పుత్రానురాగముచేతనే పెనిమిటి కెదురాడ సాహసించినది. కాని నాయుడు పౌర్వాపర్యము

బాలోచిందునంతటి సరకుగా! కాదు. అతని కేయెడ వైన గావలసినది తనమాట చెల్లుబడికాని భార్యబిడ్డల యభీష్టము కాదు. వాల్లభ్యమునే కాని వాత్సల్యము నాతడు లక్ష్యపెట్టడు కావుననే యాతడట్లు భార్యను తిరస్కరింపగలిగాడు.

భర్తచే నావిధముగా నాశాంతయైన లక్ష్మీదేవి తిన్నగా కొమారునిగదాలోని కేగినది. రామస్వామి గంజి పోవుటకై యుత్తికి గూరవేయించిన క్రొత్త నిష్టరుచోక్కాకు ముడుతలు సరుదుకొనుచున్నాడు. లక్ష్మీదేవి కన్నీళ్లచే తడిసిన చెక్కిళ్ల తడి యింకను ఆరలేదు. తల్లి యెద్దియోకారణమున దుఃఖించినట్లు రామస్వామికితల్లిని గనుటతోడనే విదితమైనది. తోడనే గూతడు “అమ్మా! విచారముగా నున్నావెందులకు?” అన్నాడు.

“నాయనా! మీతండ్రి చెప్పినట్లు నీవు ఉద్యోగములో జేరవన్న నీక నిన్నుజూచు ప్రాప్తము నాకు లేదు.” అని లక్ష్మీదేవి కన్నుల నీరు నింపినది.

“అమ్మా! భయపడకు. వియోగ సంయోగములు మానవయత్నములు గావు. నీవు నన్ను జూడనని భయపడెదనేలే! నే నెక్కడనుపోవుదును? నీ వెక్కడను పోవుదువు? విద్యార్థి బంగళును ద్రెంచుకొని యుద్యోగబంగళుల జిక్కుచుండుట త్రొడుకట్టుల ద్రెంచుకొని యిసుపగొలుసుల గట్టుచుండుటంటిది. ఉద్యోగము చేయుట నా కిష్టమును. నొకప్పు టులో బూర్తియగుపరీక్ష నేలవిడిచి వత్తును?”

“పనిలో జేరవన్న మీరండ్రు నీవు యింటినుండి స్వరాజ్యవ్యవహారముల దిగుటకు కంగీకరింపరు.”

“అంగీకరింపకున్న వెళ్లెవను.”

“వెళ్లుట కొర్యలేకే కదా నా యేడుపు?”

“నీవెంతమాత్రము దుఃఖింపకు. నన్ను ప్రేమతో బంపుము. నేను యిల్లుబీడులే నాకు మేలు. నా పనిలో నే జేయవచ్చును. మఱియు నాన్న అనుగ్రహమునుగూడ సంపాదింపవచ్చును. ఎదుటనుండి వ్యతిరేకముగ జేయుచున్నచో ఆయనకు మత్సర మెక్కువ.”

“అనుగ్రహ మనునది మీ నాయనకు లేదు. వనెలి పెట్టెనా మరల పిలుపు తలపు లుండవు. ఆయన మత మట్టిది. నాకొడుకని ప్రేమపడుమనిషి గాడు.”

“అమ్మా! నాన్న కోప దారియైనంతమాత్రమున ప్రేమ గూన్ముడనితలందుటచొరబాటు. ఆయన మార్పులనుండు గానినో నేనింతమాడ వెల్లెతిని. ఆయన నాపై కోపిండుటలోగూడ న్యాయ మేకలగు. నేనెద్దియో గొప్పయు గోగము చేసియునుడనగుదుననియో యనగం పెడాశతో నుండనే నాకస్మిక యగజుడువుమానివైచి యాశాభంగము గలిగించితిని. అదిఆయనకు కోపకారణము గానుండ నట్లుండును? అట్లు వచ్చిననుగూడ మరల నా కువోగమిప్పింప బ్రయత్నించుటగూడ ఆయనకు నాపైగల వాత్సల్యమున లననే. ఉగోగములపై నామగలయుదాసీనతలన ఆయనపమ లెల్ల స్వార్థ చింతగా నాకు దోచుచున్నను, ఆయన కృషిలోమాత్ర మకలంకమగు పుత్రప్రేమ స్పష్టమగుచునే యున్నది. కాన నాన్నను దూరరగగు. ఆయన ఆజ్ఞప్రకారము నేను యిలువెడలిపోయి నాపనిని నేను జేసెదను. ప్రేమను ప్రేమచేతన బడయవచ్చునని నావిశ్వాసము. కాన ఎట్టి యవిశ్వాసము లేక నేను నాన్నను ప్రేమించి ఆయన ప్రేమప్రసాదమును బడయుచును. నీవు మాత్రము విచారింపక దైవమునకును, తండ్రికిని, దేశమార్యును గూడ ప్రీతిపాత్రులగునట్లు ఆశీర్వాదించి పంపుము. నాకు శుభము కలుగును.” అని రామస్వామి తల్లిపాపములపైబడివాడు. లక్ష్మీదేవి యెదురు చెప్పలేదు. “నాయనా! నీనమ్మకము నిన్ను కాచుగాక” అనినది. రామస్వామి నాడే యిలువీడిపోయి కార్యరంగమున బ్రవేశించినారు. నిర్మాకార్యక్రమములో కెల్ల నశ్యంతముఖ్యమును మహాస్మృతను ప్రియతమమునునైన ఖడ్గద్రు వ్యాపకమునుగూర్చి యత్యంతత్రోధతో బనిచేయ బూనినాడు.

2

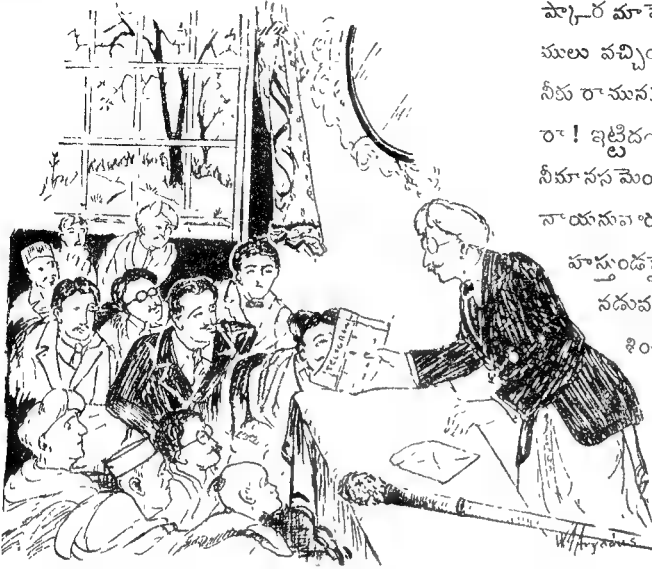
రామస్వామి యిల్లునదిలి దాదాపు తొమ్మిది మాసములైనది. నిరాకరాదేవత చేతమంతటను బ్రళయ తాండవ మాడుచున్నది. దేశభక్తులతో కారాగారములు నిండిపోవుచున్నవి. దేశములోని తీవ్రపరిస్థితులను బట్టి నాయుడు, సునూరు దేశనే బంధింపడునో యని లోలోన జంతువున్నను, నంతకంటె మిన్నగానున్న తామసమునకు పశుడై, రామస్వామిని పిలిపించుటకు మాత్రము యత్నింప

లేడు. అసహాయోద్యమప్రచారముడై రామస్వామి ఆంధ్ర దేశమంతట బక్యటను సునేయును రనక్ష రల్లి చేంగ పెట్టుకొనకుండుటకై యింటికి తరుచు రనక్షమవార్త తెలుపుచున్నాడు. వానిని జూచి తల్లియేకాక తండ్రిగూడ మనస్సంతుష్టి నొందు ప్రాధులు పుచ్చుచున్నారు.

౧౯౨౨ సంవత్సరము వచ్చినది. వేంకయ్యనాయుడును నూనససంవర్సర సంవత్సమున రావుసాహెబు బిరుదవీర్యబహిష్టు తెలుపబడినది.

ఆచిరుదను జూచుకొని తనకేదియో మహాగౌరవము లభించినట్లుగా నాయుడు పరమానందభరితుడైనాడు. అంతకంటె నానందములో నిమగ్నుడై నారతనిమిత్రులు. ఆతనికి గలిగిన గూఢచూసనాస్థానమున కాయని సగిలించుచున్న నాయుడిగారి మిత్రులందఱొక యల్పహారవిందును సభను ఏర్పాచినారు. విందులైన వెనుక సభ యారంభమైనది. పుష్పమాలాలంకృతుడైన నాయుడు ఉన్నతాసనముపై నాసీనుడైయుండ, ఆయనమిత్రులు, అనుచరులు, ఆశ్రయులు, మున్నగువారు పద్యములను, శ్లోకములను, నుపన్యాసములను నొప్పుమృశి యాతనిపై గురిపించిరి. తదుపరి కృష్ణతాభిరంప నముల్లింప నాయుడు కంతాభివ్యులు వెలరేగ లేచి నిలువబడినాడు. “అస్మత్ప్రియ సోమరులారా! బ్రాహ్మణేతర నాయకాగ్రేసరులారా! బ్రాహ్మణాధికార నిర్మూలనదీక్షిదక్షులారా! ఆంగ్ల రాజ్యాంగభవనచూన మూలస్తంభులారా! నేడు మీరు నాకు జేసిన సత్కారమునకు నేనెంతయు గృతజ్ఞుడను. నారావుసాహెబు బిరుదము మీచే నేడు సన్మానింపబడి యత్యంతగౌరవనీయమైనది. చుట్టయ ప్రభుత్వమువారు నేడు నాను బిరుదు నొసగి సన్మానించుట నన్ను సన్మానించుటగాక నాయఖిల బ్రాహ్మణేతరసంఘమును సన్మానించుటగా!” అని వేంకయ్యనాయు డేమియో చెప్పబోవుచుండ నొక పెరి గ్రాపు బంగ్లొసు రెండు తింతివార్తల కేచి బుచ్చుకొని యతిత్వగ్రీతముగా సభలోని కేతెంచి నాయుడు కంగిం చెను. నాయుడుగారి యుపన్యాస ముగిపోయినది. ఆశ్రయతో నాతి గా వార్తాకోశముల విప్పి చదివి,

“అక్కటా! తండ్రికి బిరుదు తనయునకు తైదు!” అని

నేలగూలిపోయినాడు. మిత్రులెల్ల రాత్రుముతో నాయుడు కడకేగి యాతంతివార్ల తీసి చూచినారు.

“మిత్రమరుగు రామస్వామి బాతీయగీతములు పాడుచు స్వదేశేవస్త్రములు విక్రయింపు మండగా పట్టుకొనబడి, యొకస్థంవర్సము కఠినశిక్షకు గురియైనాడు. పెద్దజయిలును తేపు పంపబడును.

వి. నారాయణరావు.

ప్రియమైనతండ్రి! నమస్కారములు. స్వరాజ్యాం దోళనయు సలుపుచున్నందున నేను శిక్షింపబడితిని. రైవానుగ్రహముండిన నొక్కస్థంవర్సమునకు మరల మిమ్ము శంకర్పింపగలను. మాఅమ్మ అమాయగులు. నానీతికి దుఃఖించును. నాయపరాగతముల క్షమించి జైలునం రామె సన్నోకపరి చూచునట్లునుగ్రహింప గోరెద.

విధేయతనయుడు,
రామస్వామి.

అని వ్రాయబడియున్న రెండువార్లను జదివి, “గాను స్వామి నిజముగా రామస్వామి. అంతయోగ్యుడుచునవల్లములో లేదు” అని సభ్యులెల్లరు కనల నీరునించిరి. ఇంతలో వేంకయ్యనాయుడు మిత్రుల తైత్వోపచారములచే దేలుకొని, కన్నీళ్లను తిరియమున నొత్తుకొనుచు, “రామా! నీవు

నేను తండ్రిని కాదగినవాడను కాను. నీపాతశాలాబహిష్కార మామోదించి నిన్నింటనుంచుకొనినచో నీకీట్టికష్టములు వచ్చియుండవుగదా! రామా! రామ సదృశుడవగు నీవు రామునకు గైకవలెనే నేను నీవుదాపురించితిని. మనారా! ఇట్టిదయాశూన్య డను తండ్రి ప్రాప్తించినందులకు నీమానసమెంత పరితపించుచుండెనోకదా! నాయనా!

నాయనవారలైన పరాయియార కఠినశృంఖలాబద్ధ హస్తుండనై, సాయుగులగు రిక్షకభటులు వెంట నడువ, దిక్కులేనిపక్షివలె, కారాగృహము ప్రవేశించితివా! బిడ్డా! నీకుగాని యీ సంపదలు, ఈయధికారములు, సన్మానములు, సౌఖ్యములు, నాకేలే! అవివేకిని, మూర్ఖుడను, కఠినడను; కావుననే నీతల్లివూట నిరాకరించితిని! నిన్నిట్లువెడల నడిపితిని! అయ్యో! తండ్రి! ముడిరొట్టెలు తినుచు

కఠిన మగు నేలను బసళింపుచు, మోటుపనులు చేయుచు ఒక్కసంవత్సర మెట్లు గడపుచున్నా! అయ్యో! ఈ మహాకష్టమును రెంచి నారామడు మరల నాకన్నుల బడునా! పేరారునిద్రమాత్రీ! నేను మ్రొక్కుచున్నాను. వింటివా! నాకొమారుడు జైలునందున్నయొక్కసంవత్సరము నాబిడ్డతండియేనాతింకి. నాకొడుకు పవళించుకర్కశ కయ్యయే నాశయ్య. నాకొడుకుచేయుపనియే నాపని. నీవుతనగా నిట్లువ్రతయు సలుపుదును. నాకొమరురుని నానుబ్రహ్మింపుము. నీసన్నిధి కేతెంచి నీపాదములపర్చించినీకమాల్యములగుకానుకల్పింతును. అయ్యలారా! నన్నింటికి జేర్పుడు. నేనిచ్చట నిలువలేను. నాకడుపు మండిపోవుచున్నది.” అని తలమోచుకొనుచు నాయుడు మరల నేలబడినాడు. నాయుడుగుండెచెవరె ననియు, ఏకపుత్రుని గూపదవని సంహింపలేకుండెననియు తలంచి, మిత్రులెల్ల రాతని వెంటనె మోటారుబండిపై సెక్కించుకొని యింటికి దీసికొని వెళ్లిరి.

భార్యమొగముచూడగనె నాయుడాడుదానివలె బావురు మన్నాడు. కొమారుని నిర్బంధవార్తవిని, “నా తండ్రిచెఱునుపడనేపడ్డాడా” యనిలక్ష్మీదేవి మొదలుసఱికి నకదలివలె నేలబడినది. చాలనేపటివఱ కామెకు ప్రాణమేరాలేదు. ఆభార్యాభర్తల దుఃఖమునుండి శేర్వుట

గుస్సహమైపోయినది. కట్టతెగిన ప్రవాహమువలె వారి దుఃఖము పొంగిపొంగివచ్చుచున్నది. ఆకొమరుని నొక్క మారు కనులజూచినగాని వారిదుఃఖ ముగదని యెల్లరకు దోచినది. “మీరుభయముచెల్లి కొమరుని మాచివచ్చుట మంచి”దనిమిత్రులు నాయుడుతో చెప్పిరి. “వానినిజూచు నర్హత నాకు లేదు. అర్హత సంపాదించుకొనువఱకు నేను జూడజాలను. తల్లినిమాత్రము రాత్రికి బంపెద నని నాయుడనెను. నాయుడు హృదయమునందు గలిగినమార్పు తాత్కాలికము గాదని యందఱు కప్పుడు తోచినది.

నాటిరాత్రియే తన తోడబుట్టినవానిని దీసికొని లక్ష్మీదేవి కొమారునిజూచుటకు వెళ్లి నది.

౮

ఒకానొకప్పుడు కరుణ, భక్తి, వాంఛల్యమునున్న గుభావముల యాకస్మికోదయము మానవునియందొక యపూర్వపరిణామమునకు పేతుభూత ముచుండును. కఠినుని కరుణాశాలిగా, నాస్తికుని భద్రునిగా, మత్సరుని వాత్సల్యపూర్ణునిగా మార్చెడి యీ యపూర్వ శక్తిమానవహృదయమునందు నక్కియుండి, యపనుజూచి విజృంభించుట దైవచిత్తముగాని వేరుగాదు.

వేంకయ్యనాయుడు నిన్నటిరేపు సామాన్యులకు దేలిమాడరాని యధికారి. అధికారులయను, నధికారులకును దానండగా, నధికారులును, నధికారులుతనకండగా మెలగుచున్నవాడు. పరస్పరాశ్రయమనడి యిరువు సంబంధము “నేనత్యున్నతుడను, నాపరవు లత్యున్నతము” లెనెడి యహంభావముతో ముగిస్తప్పుడులగాంచుచుండువాడు. విశ్వవ్యగర్వము, అధికార వ్యామోహము, జాతిమత్సరము లనెడి బిరుదుగురుప్రభులు లాతని ముగుసుపై యందలి స్వప్న గాఢపు భంగము కలుగకుండ కాపాడుచుండెను. ఇంతవఱకు ప్రేమదార విలసితమగు మానవ జగత్తున కతడు కడుమారమగ నుండెను. కాని నేనాతని హృదయమున హతాత్తుగా నుచుండిన ప్రేమ వాహిని యాతని నొకనవ్యప్రపంచమునకిప్పుకొనిపోయినది. ఇంతకులూర్వ మాతని హృదయక్షేత్రమును మలినపఱచుచున్న క్రోధలోభమోహమాత్సర్యాది కశ్యపములాప్రేమ ప్రవాహములతో కొట్టుకొనిపోయి రూపరి

పోయినవి. అనేక కశ్యపగుణములే సంకుచితమైయున్న యాతని మనస్సీమ యిపుడు అకల్మషమై, పవిత్రమై, సునిశాలమై, యుదారభావభాసితముగా మారిపోయినది. చిరకాలముగా నాతనిచే నుపాసితము లగుచున్న జాతి మాత్స్యర్యాధికార వ్యామోహాది దోషగుణము లనేకము లాతని హృదయమున నిలువ నీడలేకపలాయనమైనవి. ఆతని విశాలవృద్ధికప్పుడు భారతావనిగల భిన్న జాతులు ఒక్క సూత్రమున గ్రుచ్చిన యాణిముత్యములుగా దోచినవి. తనకంటె యధికులని ద్వేషించిన బ్రాహ్మణులు, తనకంటె నల్లలని నిరసించిన యన్యజనులు, తనవారని దురభిమానపడిన యాత్మీయులు సమానసోదరులే యని యరచికప్పుడుతోచినది. “నాయనలాం! మీరందఱు నాకడుపున బుట్టినవారు. మీలో మీరు జాతిమన్యరము రెగడు. మీరందఱేకమై నాదాస్యమిచ్చి క్తిగృహింపబడిని భారతాంబ యాహ్వానించుచున్నట్లు వేంకయ్య నాయుడు తలంచి నాడు. ఆదేశజనని పిలుపునకు నాయుడు ముగుడైపోయినాడు. ఇక సంశయింపలేదు. “నిన్నటివఱకు దేశ హితైక కాంక్షములను దేశారాధకులను బలవద్విరోధినిగానున్న నేనేమని స్వరాజ్యాంగోళనలో బ్రవేశింప”నని లజ్జింపలేదు. తన విలువప్రస్తుతుల నెల్ల దీసి యావలపారవైచి, తన యధికారులనెల్ల నొక్క మారుజ్జరించి, తన రావుసామేలు బిరుదుమువలనని తిరస్కరించి, ఖడ్గరవస్త్రధారియై ఖడ్గరవస్త్రముల విక్రయింపగడగినాడు. కఠినపు జోన్నరొట్టె తిండి, కర్మశత్రుసేలను నిదురు, ఖడ్గరవస్త్రములవిక్రయము నెనమన కొకయూరు, పూటకొకయూరు. తిండితినినయూర నిదురిలేదు. నిదురించినయూర తిండిలేదు. ఒకటే ఖడ్గరవస్త్రచారము. ఏగ్రామమునకేగిన నాటని కపూర్వమైన స్వాగతసన్మానము జరుగుచున్నది. ప్రజలొని నవ్యంతప్రేమతో నాదరించుచున్నారు. నాయుడు పూర్వముగూడ నందఱివలనో సన్మానము లందుకొన్నవాడే, కాని యానాటి సనా, సములంత యుదారములుగ, ప్రేమపురస్కరములుగ నాతనికి గాన్పింపలేదు. జాత్యభిమానమో, అధికారభీతియో స్వాధిలాభమో, ఏదియో సంకుచితభావ మానస్యానములకు మూలకంధముగా నుండెడిది. కాని నేటి సన్మానమున కట్టికళంక మిసుమంతయు లేదు. కేవలప్రేమచేతనే

ప్రజలు తన్ను సన్మానింపుచున్నారు. ఆసన్మానమును గాంచి వేంకయ్యనాయుడు తనకన్నా పోయినాడు. అతని కార్యదీక్ష యినుమడించినది. మనపక్షగౌరవమును పాడుచేసి నీవీ పనిచేయుచేమి యని మిత్రు లారని సెన్నియోధికులు ప్రార్థించిరి, బోధించిరి; చివరకు మాపించిరి. కాని నాయుడు వెనుదిరగలేదు. ఆహా! నీమి కార్యదీక్ష!

౬

సంవత్సరము నిండినది. రామస్వామి విశుదల దిన మేతెంచినది. బంధువుల సత్సవముతో కారాగృహమున బ్రవేశపెట్టుటయు, విముక్తుల సత్సవముతో పీఠాల్లొట్టుటయు నిత్యకృత్యముగా జెట్టుకొనిన రాజులకు పౌరులప్పుడే, యువకుల మేడుగంబులైన కాకమునుపే, మేళతాళములతో, పుష్పహారములతో జైలుద్వారముండ జేరినారు. వారిలో నిష్ఠురు ప్రభువారియు, కృతార్థులగువారును, దీనవదనువారును, సేవదండ్లు సమీపించినవాడును నగు నొక యపరిచిత్వక్తిగూడ నుండెను. అత డెవరో వారు పరికింపలేదు. తానెవరో గూతాడు వారికి తెలుపలేదు. సరిగ ఎనిమిదిన్నరగంటలయినది. రక్షకభటులు రామస్వామిని దీసికొనివచ్చి కారాగృహద్వారముకడ విడిచినారు. తోడనే పుష్పవర్షము గురిసినది. జయ్యములు చేలరేగినవి. మేళతాళములు మ్రోగినవి. కారాగృహవాసశ్రమచే శుష్కించిన వాడయ్యు రామస్వామి అత్రార్థమైన దేశభక్త్యుత్సాహము ఆననమున తాండవించి, ఉజ్జ్వలమైన శాంతిని సయనముల చొల్కొన, ముపశ్చిరకమలుండై, మందస్థితవననానందముండై, ప్రజలదేహజూదచు నిలువబడినాడు. ఇంతలో నెటునుండి వచ్చెనో ఆయపరిచిత్వక్తి, యొక్కయచునవచ్చి “నాతండ్రీ! కనులబడితివా!” యని రామస్వామిని కాగిలించుకొనినాడు. ముక్కుమొగ మెటుగని యాయుర దన్నం బ్రతువుగస్సరముగ గొగిలించు

కొనిన యా కృతశరీరు డెవరు? రామస్వామి నివ్వెనాబోయినాడు. అతని కన్నల నది తెలియలేదు. “నాయనా! మ

ఆచిత్రీవా! అవును. ఈదోషి మునుపగినవాడే! “అన్నా డప్పడు వేంకయ్యనాయుడు! అనుతాపతప్తములును విచారపరిమలునునగు నావాక్యములు చెవిసోపుటతోడనే రామస్వామి యాతనిదేస పరికించిమచినాడు. ఎవరడు? రసతండ్రీ! ఆభయంకరాకారము లేదు. ఆదర్శపుష్పము లేదు. ఆరాక్షువీక్షణములు లేవు. తండ్రీ కీప్రేమధీరమగు సామ్యపురూపెట్లు వచ్చినది! అర్జునానందము లొక్కమారు రామస్వామిని జట్టుముట్టి తనకన్నుల గావించినవి. తోడనే పితృభక్తి భరితుడగు నాతని యుద్ధిమాంగము తండ్రీచిరుములపై హలినది. నాయుని అనుతప్త బాష్పాంబువులతో రామస్వామి యానందబాష్పములు వియ్యమంది రోకప్రేమహాహినిగా బ్రవహించినవి. ఆహా! నీమి, ప్రేమప్రభావము!

పాదపద్మంబు లొత్తెద బాలకృష్ణ!

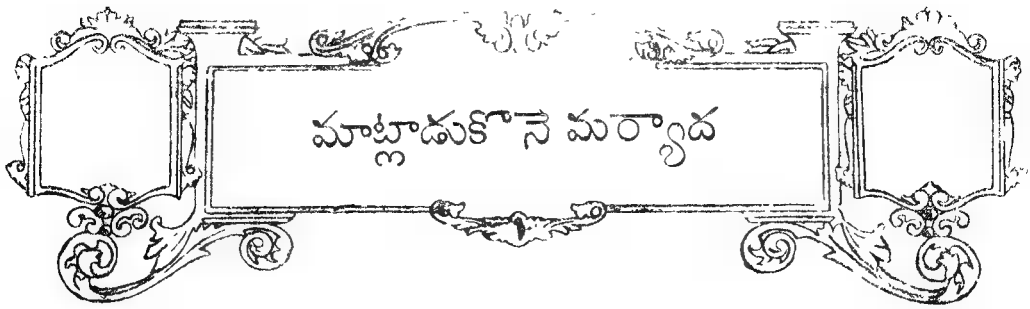
అమిత శ్రీరామ అప్పారావు గారు

క్రూరశకట మరాఠాతిఁ గూలఁదన్నుఁ
నపుడు గర్కశమణి నమూహవృత
కాళియాభోగ తాండవకాలమందు (తత
పల్ల వాంచిత మృదుపాద పంకజముల
వెంతనొచ్చెనో? యిటుదెమ్ము! వేణులోల!
పాదపద్మంబు లొత్తెద బాలకృష్ణ!

జలదమాలిక వెలువడు చంద్రభాతి
దివ్యతేజోమయుండనై దేవకీ వి
శుద్ధగర్భ వితానంబు శుభదభంగిఁ
దెరచినచ్చినదాదిగ దితిసుతాళఁ
బుడమిభారంబుఁ దీర్చుగాఁ బూని పెదకి
భవ్యభవదంప్రిఘట్టన పాలుచేసి
విగతజీవ్రులఁగాఁజేసి వెలసితొర!
కఠినరాక్షసమర్దనఁ గందెనీదు
మృదుల మంజుల చరణముల్ వదలనింకి!
నీదునేవయె కోరెద నెమ్మినిమ్ము
పాదపద్మంబు లొత్తెద బాలకృష్ణ!

పాపి వజ్రాని వతిరోషభరిత మతివి
నాదుపుణ్య కథాలాపనవ్యసుసచు
గ్రోలనేరదు చిత్తంబు కుటిలనర్త
నమున దుష్కథాశ్రవణ మనారతంబు
నలుపు నీవేడ! మత్పాద జలజనేవఁ
జేయుటేడ యటంచు భాషింతు వేమొ!
కాదుకాదది నీపాదకమలఘ్న వి
తాని మొకకొంత కాన్పించఁ దరలిపోవె
మలిస భావపరింపర మానసమునఁ
గ్రోధపూరిత హృదయముల్ గూలిపోవె
పాపపుంజంబు బ్రద్దలై పాసించనదె

వక్రతరక్తరనైజంబు వమ్ముగాడె!
నిర్దయాత్ముల డెందంబు నీటుగాడె!
శాంతరస ముప్పతిల్లదే స్వాంతమందు!
సాధుభావంబు పుట్టదే తుణములోన!
నట్టి త్రిభువనవినుత మహామహిమలఁ
గోటి ప్రాభాతమిత్రుల మీటి వెలుఁగు
నిత్యనిర్వాణదంబగు నీదుపదము
సంటకయమున్న శుద్ధఁడ నొదుఁ గాడె!
మోక్షసామ్రాజ్య సౌఖ్యసమ్మోదకరము
భవ్యమాద్యంబు భువన పావనకరంబు
భవజలధిమగ్నమనుజుల పాలినొక
యఖిలభద్రానుసంధాయి యగుచు మించు
నీదు పదకంజ యుగళంబు నిశ్చలాత్మ
నిల్పి భావించి తిలకించి నెగడఁ జేసి
భక్తిరసవాహినులఁదోగి ప్రబలఁజేసి!
ధ్యానమునఁ బారవశ్యతఁ బూనఁజేసి!
చేతులారఁగఁ బూజించి చెలఁగఁజేసి
పాదకీర్తన వేమాటు బలుకఁజేసి
పాడి నేవించి పులకించి భజనచేసి
నిగ్మలానంద వ్యాలో నిలువఁజేసి!
విబుధుడౌ నెట్లు జనుఁ డయో విబుధవంద్య!
జ్ఞానియేరితి నగునయ్య జ్ఞానరూప!
నేయుమాట లిఁకేటికి విశ్వభార
మణించి యలసితి వెంతయుగుణరహితుండ!
ప్రసవకోమలపదములు వాడిపోయె
నాలసింపకుమయ్య, గోపాలబాల,
శ్రీమదొఱగఁజేతుఁజరణముల్ చాఁపుమయ్య
పాదపద్మంబు లొత్తెద బాలకృష్ణ!

హరికుమారుడు

మాట్లాడుకొనే మర్యాద శమ మనో భావాలను వెల్లడించుకోవడానికి సమస్తజనులకూ సర్వేశ్వరునిచేత ప్రసాదించబడ్డ హక్కు. భిన్నభిన్న మనుష్యజాతుల పాత్ర తిర్యగ్గుంతువులుకూడా వాటివాటిడివిగాను వివిధధర్మనులమూలంగా తెలియజేసి కొంటవని స్పష్ట శాస్త్రజ్ఞుల అభిప్రాయం. గార్నర్ ఆనేదొర కోతులభాష పరిశ్రమచేసి కనిపెట్టి నేర్చుకొన్నట్టు పత్రికలలో చదువుతున్నాము. అలాగే యితరజాతువులకున్నూ వాటి భాషాసంజ్ఞ లుండవచ్చును. ఏమైనా, నదనద్వివేకయుతమైన భాష ప్రకటనశక్తి ఇంత విశాలమైనది యీశ్వరుడు మనకే అతిశయంగా అనుగ్రహించాడని మనుష్యజాతి గర్వించడానికి కారణం లేదనరాదు. కాని అహంకార నిద్రాదులకన్న అధికంగా నున్న జ్ఞానమును దుర్వినియోగపరచి ఖగమ్యగాదులే మేలురా అనిపిస్తూన్నట్టి మనుష్యుడు సంభాషణశక్తిని గూడ పాడుదారులవట్టించి పరమాసహ్యహాని కగుడగుచున్నాడు. ఎనిచేయడానికంటే మూటలు చెప్పడము తేలిక అంటాము. కానిమూటలూడడంలో గొప్పనేర్పు, అందువల్ల అధికమైన లాభం, వివేకులకు కొత్త గాదు. అందలి మర్యాద ముందుకొంచెము సూచించి పలు

రకాలవక్త లీలలను అభివర్ణించడమే యిం వ్యాసోద్దేశం.

‘వాగ్భుషణం భూషణం’ అంటామని వారెప్పుడు వాక్కుకు ఎక్కువ ప్రాశస్త్యం, ప్రధానత్వం యిచ్చారు. మూట లమ్ముతానా పుష్పలంబికలని కవులు ప్రబంధాలలో నర్ణించారు. వేషం తర్వాత మనిషిగౌరవం పొందడానికి ముఖ్యమైనదిభాషేనని వేషభాషలన్న సమానం చాటుతున్నది. కుండ గట్టి ఓటి పలు కునుబట్టి కనిపెట్టినట్టి మనిషివివేకం, అవినేకం వానిమూట, వాటమును బట్టి తేల్చుకోవచ్చు. ‘నోరూ వాయీ’లేదంటూ మాటాడలేనివానిని పనికిమాలినవాడుగా చూస్తుంది లోకం. “మనమే భూషణము మూఢమానవునకు” అని భర్తృహరి. ‘అతి సర్వత్ర వద్దయేత్’ కాని సామాన్యంగా మాట్లాడే నేర్పు అందరికీ అవసరమే.

సంగతిసందర్భం కనిపెట్టిచిత్తమైన రీతిని, ప్రసంగించడం ఉత్తమం. ‘కేలెరిగివార, పీలెరిగి మూట’ అనేది అందరూ వాడేసామెతే. ‘ఎప్పటికెయ్యది ప్రస్తుత’ మనుష్యులలోని పరమార్థం యిదేనని తోస్తుంది. లేనినాడు ఆ పద్ధతిగా తప్పించుక తిరగడం దొంగతనం అనిపించు

కొంటుంది. ఏమీచేతగానివాడు, ఊరకున్న వాడై ఉత్తమయోగికావడమే ఉత్తమోత్తమం.

మాటకు ప్రాణమట సత్యము. 'ముఖ సత్యావాసే' అన్నారు. దానినిగూర్చి వాణ్ని పుణ్యము ఎక్కువ జాగ్రత్తగా నుండవలసివచ్చేది. మాట తిన్నసలేని మనిషిగూడా పలుకుజూపు నాపిలగాగే జనలో చలామణీ కాలేదు. పది మాటలలో ఒకటి పొల్లు ఉండక తప్పదు. ఆతివాగుడులో అసత్యరాహిత్యం అరుదు. ఉండనే ఉండదనవచ్చు. అబద్ధానికే అనేక ఉష్ణోతాలుగాని నిజానికి ఇన్నిమాట లక్కల్లేదు. అందుకోసం పదిపాళ్లు మితభాషిత్యం అలవాటు చేసికోవలె. ప్రసంగంలో మిత భాషిత్యం మేలుదారే. పరమేశ్వరుడు మనకు కట్టా చెప్తూ రెండేసియిచ్చి నాలుక ఒక్కటే నిర్మించడం గురిస్తే మాట్లాడడంకంటే చూడడమూ వినడమే యెక్కువ అవసరమైన పనులని ఉద్దేశించాడని తేలుతుంది. అనగా మనం సంగతులు సావకాశంగాచూచి చక్కగావిని మరీ మాట్లాడవలసి ఉండన్న మాట. సత్యంకోసం మితభాషులని రఘువంశపురాజు లను మహాకవి కాళిదాసు వర్ణించాడు. ఇందు లో 'యెంతో ఆర్థమున్నది. అట్టి మితభాషులే మహామాట కారులనే వాల్లకంటే యెక్కువ ఉత్సాహం కలుగజేస్తారు. మునుపు ఒక పెద్దమనిషి భోజనంవేళ మూడుమాటలే మాట్లాడేడట అప్పటప్పట మంచివ్యవధితో. కాని అప్పటి ఆయన ప్రతిమాటకు యిప్పటికీ మరసరానిపై ఉన్నవి. భోజనసమయంలో చక్కని సరసమైన గోష్టి ముదాపహము.

అతిథి అవివేకి గానీ, విచారమగ్నుడు గానీ గృహస్థు ఇతర సనుపాయాలకంటే ముఖ్యం గా తనమాట మర్యాదవల్లనే సంతృప్తహృదయునిజేసి పంపుతున్నాడు.

శరీయని విషయం తెలిసికోవడముకూ భగవద్గీతాకూగాదు సంభాషణ యేర్పడ్డది. పరస్పరానందం మాత్రమే దానిపరమార్థం. పరస్పరాభిప్రాయాలు ధారాళంగా వెల్లడించు కోవములోనే ఉన్నవి సంభాషణయొక్క సౌలభ్యమున్నూ, ప్రయోజనమున్నూ. అలా అని అది ప్రశస్తి తరమాత్రమై ఉండరాదు. తన వాక్స్పాతుర్యం చేత ఆకర్షింపగలుగుతున్నప్పటికీ యెదుటివాళ్లకు మాట్లాడడానికి అవకాశం లేకుండా కాలమంతా ఒక్కడే భుక్తం చేసికొనడం పొరపాటుపని. సంభాషణ అటూ యిటూ తిరిగే హస్తకందుకము (Badminton) బంతి లాగుండాలికాని ఎదిరికి దొరకనీకుండా ఒక్కడే సడిచే కల్పాంతిలాగ ఆక్రమించబడ గూడదు. అందువల్ల వైన అనుకొన్న పరమ ప్రయోజనమునకు భంగంవాటిలుతుంది.

ఒకనిమాట పూర్తిగాకుండానే రెండవ వాడు వాక్యం ప్రారంభించడం ఒక అవివేకము. అట్లెదుటివానికి అడ్డురాగూడదు. సంభాషిస్తున్నప్పుడు ఎదుటివాని ధోరణి పెంచడానికి కాని, తగ్గించడానికిగాని ఏవిధంగానూ మాటలు అందిస్తూ తయారుకానడము తప్పు. ఇతరులు అడ్డుకూ తమకు మాటలు అందిస్తడముకు స్వభావసిద్ధంగా ప్రాసంగికులు ఇట్టపడరు. ప్రతివిషయం పడేపడే రాపాడించే భగవద్గీతా

గాళ్ళా చెప్పేది కడముట్టా వినకుండా మాటి మాటికీ అడ్డుదగిలే వాఖిబుదార్లు క్రియకు ఏమీ తెలుసుకోలేక పోవడమేకాక చాలా చిరాకు, అనవ్యత కలుగజేస్తారు. అటు వంటిప్రశ్న పరాయణులతో సంఘటనకంటే ఉరిపెట్టుకోవడం సౌఖ్యకరం అన్నాడట పూర్వముక ఆంగ్లకవీశ్వరుడు.

ప్రసంగం వివాదాత్మకంగా ఉండరాదు. సంభాషకులు సహనపరులుగానినాడు ప్రసంగం తీవ్రతాదంలోని కిన్ని, వాదంద్వేషంలోని కిన్ని దిగడము కద్దు. ఐచ్ఛికమైన అభిప్రాయ ప్రకటనం వాదంలోనికి దిగనీయకుండా కాచు కొనే బాధ్యత ప్రాసంగికులది. ప్రతీబాలుడూ రాజకీయాలు చర్చించే యీరోజులలో మామూలు ఇష్టాగోష్ఠిలో రాజకీయమతవిషయాలు తలపెట్టకపోవడం మంచిదనడము ఆశ్చర్యకరంగా కనబడవచ్చు. అక్కడివదునునుబట్టి నటించవలె. వర్తమానస్థితియందు గ్రామసీమలందు రాజ్యాంగాందోళన మసంగతమని యొకనాయకునికి సమాధానముగా గాంధీ మహాత్ము డ్దొకప్పుడు వాక్రచ్చిన దీకారణముననే యేమో? ఎదుటిమనిషి వివేకము, సహనశక్తి గలవాడని కనిపెట్టినప్పుడు అట్టి చర్చలు అసందర్భములు కావు. ఒకడు తప్పు సిద్ధాంతాలు విచ్చువిడిగాచేస్తూ ఉన్నప్పుడు వాటివల్ల సంఘానికి నష్టంవాటిల్లునని తోచనంతవరకూ అనగా ప్రజ వాటిని మన్నించి చెడిపోవుననుకోనంతవరకూ అటువంటివాచాటుని ఖండించడానికి పూనుకోవడము ఆనవసర శ్రమ.

ప్రతివాడూ ఎదుటివాళ్లను రంజింపడానికే యత్నిస్తాడు. ఇట్టిప్రయత్నం యెక్కువగాచేసే మాటకారులకే తరుచు అందుకు వ్యతిరేకఫలితం తటస్థించడమున్నూ. అధికార బధిరత్వం మొదలైనవి కొన్ని ప్రత్యేక హేతువులు ఉన్నా సామాన్యంగా ఒకరు మాట్లాడుతుంటే ఎదుటివాడు ఎంతసేపటికీ హానంగా ఉరుకోవడముకు ముఖ్యకారణాలు మూడనవచ్చు: 1. చెప్పేసంగతి వినేవాడికి కొత్తదై ఉండడం. 2. ఆవిషయమందు అభిరుచి - మనస్సులేక పోవడం. 3. వినేవాడు యెక్కువపండితుడు- అనగా ఆవిషయం అంతకు మునుపే లెస్సగా తెలిసినవాడు అయిఉండడము. అట్టిసందర్భాలు అతిమెలకువతో గమనిస్తూ, వినేవాళ్ల అభిరుచినకనిపెట్టివర్తించే వారే నిజమైన మాటకారులు. అనుకూలతను బట్టి నడుమనడుమ పట్టకథలు సమకూర్చి చెప్పే నేర్పు ప్రశంసనీయమే. అట్టి కథలు టూకీగాను కొత్తవిగాను వినదగినవై విషయం తట్టించేటట్టు ఉంటే ప్రసంగం బాగా రాణిస్తుంది. చుట్టు తిరుగుడుగానూ ఇరుకు దారిసీ గాక కథలు ధారాళంగా టక్కున అతికేటట్టున్న, విషయాంతానికి సరిపోయేటట్టున్న నడిపించవలె. నిస్సారములైన పుక్కిటి పురాణాలతో వినేవాళ్లకు విసుపుబుట్టించగూడదు. బడబడాయ మానములైన శబ్దాలంకారాలు కట్టిపెట్టి అనువైన హాస్యక్తులు అప్పటప్పట ప్రయోగిస్తే సంభాషణ మరిబలేగాఉంటుంది. ఈసందర్భంలో 'బరిహాన ప్రసంగములేనివాక్యముకా' అనే చాటుపద్యభాగం జ్ఞప్తికి వస్తూ

ఉన్నది. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నం అనేకావ్యం లో కవి సంభాషణ చాతుర్యం చక్కగా కనబర్చాడు.

కంతస్వరాన్ని బట్టికూడా ప్రసంగం ఆకర్షకమవుతుంది. గొంతు ముఖలక్షణాలూ గనుక కొంచెం రమ్యమైతే అర్థశూన్యమైన జల్పనమాత్రమైనా, చెప్పినదే చెప్పినా ఆనందసంధాయకమే అవుతుంది. చదువురాని అవివేకపు ఆడవాళ్ల మాటలుగూడా అందుచేతనేమో అంతయింపు కావడము. ఈ వైఖరి వక్తలను కీరుమనే చిలకలతోటి, కూపెట్టెకోయిలతోటి జను చేయవచ్చు.

చిత్రోపచిత్రములైన ఆ భ్యాసాలూ, తమాషా అభినయమూ తరుచు వాచాలురకు పరిపాటిగా ఉంటవి. ముక్కూ, మూతీతిప్పడం, కళ్లు చిట్టించడం, పళ్లు గిట్టగరవడం, ఆవలించినట్టు నోరు తెరిచి నాలుక పారసావడం కొన్ని లక్షణాలు. ఇందులో గుర్తుగాళ్లను పళ్లుమాత్రం బైటపెట్టి బెదిరిస్తూ ఉండే కరవలేని కాలభైరవులంటే జాలిపడనవసరంలేదు. మెడలురిక్కించడం, బుజాలుఎగరవెయ్యడం, చెయ్యి జాడించడం, కుస్తీపట్టే వస్తాదులాగ కాళ్లునిలదన్ని బారలు సావడం కొందరి వైఖరి. ఈ రకం వక్తల ప్రసంగప్రాగల్భి భరతసూత్రాలను చాలవరకు అనుసరించి ఉంటుంది. ఇలాంటి చతురులు జనంతో మాట్లాడేకంటే శుభ్రమైన నిలువుటద్ద మొక్కటిసంపాదించుకొని దానిలో చూచుకొంటూ తమ ప్రతిబింబము తోటి మాట్లాడుకొంటూ ఉంటే తమలో తాము ఆనందించడానికి మొక్కుప అనుకూలిస్తుంది.

బామలు విరవడం, గుడ్లు తిప్పడం, గుడ్లు పెద్దవి చేసుకొని యేదో హాని ఉండేమో అన్నట్టు పరకాయించడం, ఈహి, ఈహిహి, అంటూ ఇకిలిస్తూ ఉండడం, (నవ్వుకాదు)మరి యొకరకం వారి మామూలు. వీరిలో కొందరిమర్యాదలో మర్కటచక్రవర్తులకు గూడా గురువదం వహించడానికి అర్హులై అతిశయిస్తున్నారు.

ఎవరో తరుముకువస్తూ ఉన్నట్టు వగరుస్తూ ఒకవిధమైన బొంగురుగొంతుకతోబోకి చేదలాగ బాణబాణ వాగేది ఇకనొకమోస్తగు. ఇలాంటిస్వరాన్ని కోమటిగొంతుక అంటారు. స్థూలకాయులలోను లంబోదరులలోను తరుచు యీస్వరం తప్పని సరి అవుతుంది. ఇది వారికి స్వభావస్థితిమై ఉండవచ్చు. తక్కిన వాళ్లలో ఉండే యీపద్ధతి అతిమహాకాయులవలన పట్టువడ్డదే అనవచ్చు. ఇకవీరు నవ్వులోకిగూడా దగితే నరాహమూర్తికి వంకలు దిద్దే శబ్దమాధుర్యం అచ్చంగా ఆవిర్భవించి తీరుతుంది.

ఈనవ్వులలో రకాలు అనేకాలు. వీటికి అనేకకారణాలున్నా—ఉంటవనడంకంటే అవి నిర్విమిత్తహాస్యానుగ్రహాలనడమే నిక్కమైనమాట. అసలు మందహాసం సరసమైనదిగానే యెంటు, 'మందమందహాసితానాంబుజం సందగోపతనయం' అని భక్తులైన కవిశ్రీరులు పాడినారు. 'నగవుమార్గంబు దంతములుదోపకయన్ని' అని ఉన్నది. ఇట్టి నవ్వు బేచిశ్యమును బట్టినది అంగంగానే ఉంటుందికాని చీటికి మాటికి చిరునవ్వులు చిందిస్తూ చిత్రంగా

మూతివిరుస్తారు కొందరు. ఇందులో మంచి దర్జా ఉందని వారిఉహ. జెంట్రీలోనే యీ దర్జా యెక్కువ. మా నాయుడిగారి ముఖం యెప్పుడూ కలకలలాడుతూ ఉంటుంది దని అచ్చంగా అలాగే మూతివిరవడం అలవాటు చేసుకొంటూ డొకమిత్రుడు. ఎలాంటినవ్వు మొహం బాగుంటుందో అని అద్దంలో చూచుకొంటూ అహోరాత్రాలు ఆలోచించి ఆలోచించి అలా పెదవులు కట్టుబాటు చేసుకోబోతా డొకప్రముఖుడు. అట్లే ఫోటోలు తీయించుకొంటాడు. మననవ్వు అందరినీ ఆకర్షిస్తున్నదనే సంతోషాన ఇంకొకనవ్వు వెంట వెంటనే. ఇలాగే అంతా నవ్వులప్రసంగం గానిస్తాడు. శేగుచెట్టుక్రింద భాగోతం చూసిన ముసలమ్మ నవ్వులు కొన్ని. మనంకూడా నవ్వుకపోలే యెదుటివాని! కష్టంగా ఉంటుందేమో అనికొన్ని - అవి నొఖరునవ్వులు-దాస్యహాస్యములు-హాస్యదాస్యములు. తెలివితక్కువ నవ్వుగదా అని వెక్కిరించే ఉద్దేశం కొన్ని నవ్వులది. కాముకుల నవ్వులు, గ్రామీణాభీనునవ్వులు - చాలా ఉంటాయి. కొన్ని నవ్వులకు ఏసాక్షికూడా అర్థంతీయలేదు. కొందరి నవ్వుతో విచిత్రమైన ధ్వని కూడా ఏర్పడుతుంది. ఒకాయన అట్టహాసం చేస్తాడు. కొంచెం కళ్లుమూసికొని గళక వింటే అది యేడుపో నవ్వో, కనిపెట్టలేము. ఇమిటేషన్ ఆచార్యుగారు రాసభరంగం ఆలాపిస్తున్నాడనుకొంటాము. ఒకాయన నవ్వుకంటే యేడుపే యింపుగా ఉంటుంది. తలుపు కిరకిర, ఎంజిన్ దడబిడ కొన్నినవ్వులు వినిపిస్తవి.

పళ్లుకండలపైతం గుట్టలలాగ జైటపెట్టే నవ్వులు, పెదవులను చెవులవరకూ సాగనంపే నవ్వులు మఱికొన్ని ఉన్నవి. నవ్వులతో విషయాన్ని మీరు తున్నానని పాఠకులూ నవ్వుబోతారేమో, ఒక్కసంగతి. చల్లనిదర్జానవ్వులతోగూడిన అభినయం శాసననిర్మాణ సభ్యత్వము నాసించి తిరిగేవెద్దలు మోటార్లమీద వోటర్లవద్దకు వచ్చినప్పుడు బాగా చూపిస్తారు.

హస్తాద్యభినయం వల్ల ఉద్బాటిస్తూ తమ సోదెవెళ్ల బోనే ఉచ్చకోరుల విలాసాలు బహువిధాలు. మాటమాటకు పుట్టి మునిగిపోయినట్టు ఉద్దేశంతో ఒత్తిపలుకుతూ, చేతులూ కాళ్లూ విరిగి పోయేటట్టు బాటించుకొంటూ, బుర్రటాకాయస్తూ మొగం మీద మొగం పెట్టి తుంపర్లతో తడిచేస్తూ, నానాహంగామా అసహ్యం చేస్తారు. కంఠనాళం బద్దలుచేసుకొని శ్రోతల చెవులలోకి గొట్టాలతో పోసేటట్టు ధోరణి కురిపించేస్తూ, అడుగుడుగుకు 'మరిమరి' 'నున్ను' మొదలైన పదాలతో హంగుచేస్తూ, తమ వాగ్ధాటి చాటించుకొంటారు కొందరు. తన చెప్పేదానికి సంఘేహముందా అనే భావంతోకాబోలు, ఒకవాగ్మి ప్రతిమాటకూ 'ఊ?' 'ఏంటి?' అనే పదాలు ఊతగా పాట బదిలిపెట్టకుండా సాగిస్తాడు. సమర్థించుకోవడమేమో అనుకొంటూ, వెంటనే 'అదీఅదీ' అంటూ అట్టే ఆగుతూఉండడంకూడా. నోటితుంపర్లతోటీ, రోజుకొంటూ విశిచేవేడిగాలితోటీ, నడుమనడుమ ఉద్బాటన అనే ఉరుములతోటీ వీరి ప్రసంగం మబ్బు

లేకుండానే అకస్మాత్తుపట్టి చిన్న తుపాను రంగం అవుతుందనడం స్వభావోక్తికిన్నీ చాలనిమాట. ఇట్టి అధికారిని క్తలు తాము శ్రమ పడి ఇతరులను ఆయాసపెట్టడంకంటె యేకబద్ధ గ్రాహినాళమో (Speaking trumpet) పెట్టుకొని కొంచెందూరంనుంచే తమమధురవాణిని ప్రదర్శిస్తే సుఖపడతాము.

తలపంకించడం, ఏదోరహస్యమున్నట్టు శ్రోతచెవికి తమ మూతికి వియ్యంగలిగించడం, చెవిటికి చెప్పినట్టు బొటిమీద తరుచుపట్టతూ ఉండడం, గుసగుస లాడడం, లోపల లోపల గొణుగు కోవడం కొన్ని విద్యలు. బయస్కోపు బొమ్మలలాగు సంజ్ఞలేకాని వీరిస్వరం యెవ్వరికీ స్పష్టంకాదు. పట్టిచూస్తే యేమీ విషయం కనబడ దందులో. రహస్యం ఉంటే ఏకాంతంగా మాట్లాడుకోవలసిందేకాని అన్నిటికీ అలా గొణుగుకొనే గొడవ అవాచ్యమై, అనవ్యాకరమై, అనర్థకమై అంతరిస్తుంది. అస్తమానమూ చెవులద్గిర గొణిగే చాడీకోర్లు దివాంధప్రాయాలు.

వాయి తెరిస్తే వరహాలు రాలిపోతాయేమో అన్నట్టు సంభాషణ జరుగుతున్నంత సేపూ నోరుమూసికొనే ఉండే మానవప్రతులు మఱికొంద రున్నారు. వీరు వేటు. వీరి పలుకే బంగారం. "Silence is golden" అన్నవాక్యం అక్షరధర్మంగా ఆరాధిస్తారు. మూడు పాళ్లు ఊ, ఉహులతోటే వ్యవహారం గానిస్తారు. కర్మంజాలక పెదవికదిపితే ఖేనూ, కాదూ అనే మాటలను మించిపెళ్లరు. వైన చెప్పిన

దర్బానాద్దులలో చేరడమే వీరి మహాద్దేశమూ కాబోలు.

శబ్దాడంబరులై విడంబించేవారు కొందరు. శరత్కాలమేఘులలాగు పట్టి గర్జలేకాని అందులో ఒకఅర్థం, క్రియా ఏమీఉండవు. వీళ్లనే బడబడగాళ్లంటారు. పదజాలమంతా తమ అధీనమై ఉన్నట్టు నలుగురికీ తెలిసేలాగు చేయడమే వీరి సంకల్పం. అందుకోసం అప్రస్తుతాలు, అనర్థకాలూ అయిన అనేకవిషయాలలోకి దిగి ప్రసంగంపెంచుతారు. వీరిలో కొందరు వేదాంతులమంటూ గూడ దురహంకారులై కస్సుబుస్సుమని విషనర్పాలలాగ చెలరేగుతారు. అర్థం తెలియని (తమకూ) కొన్ని పడికట్టముక్కలు యెలాగో బట్టిపెట్టి నందర్భంలేకుండా అన్నిటిలోనూ దొర్లిస్తూ విడ్డూరంగా విమర్శలలోకిగూడా దిగేవీరికి ఏజంతువు సాటూ తెలియరాదు.

మాటమాటకు శకవర్షం కురిపించేది యింకొకతరహా. ఈతరహా మనుష్యులమాటలూ క్షమార్హములు కావు. అన్యతవాదులస్తమానమూ ఒట్టుపెట్టుకొంటారని అర్థమిచ్చే లోకోక్తి ఒకటి ఆంగ్లములో ఉన్నది. నీతోడు, దైవముఖంగా, ప్రమాణపూర్తిగా ఇత్యాదులు ప్రతీసంగిటికీ వారిపల్లవులూ, అనుపల్లవులూను. ఒక ఘరానామనిషి చెట్టుకింద ఉన్నప్పుడు 'పచ్చనిచెట్టుకింద ఉండి చెబుతున్నాను' అని ప్రమాణం చేస్తాడు. అతడే యింటిదగ్గర మాటాడుతున్నప్పుడు 'పదిమందికట్టిన యింటికింద ఉండి చెబుతున్నాను' అని ఒట్టుపెట్టుకుంటాడు. వీధిలో ఉన్నవేళ 'నలుగురూ నడిచే

వీధిలో నిలబడి 'చెబుతున్నాను' అని శపథం చేస్తాడు. ఆయన యెక్కడ చేసే ప్రమాణం గట్టిదోమరి. ఇంకొకపెద్ద నమ్మి మాట అని నోక్కి వక్కాణిస్తూ ఉంటాడు. తనమాట లన్నీ నమ్మగూడనివ నేమో!

వెనకటికి ఒకమహాపతివ్రత పట్టగలు కాకి కావుమంటే పరుకెత్తుకు వెళ్లి మగణ్ణి గట్టిగా కొగలించుకొందట భయంచేత. అంతకు పదిరెట్లు ఆశ్చర్యం కనబడే విడ్డూరులను మనం చూస్తున్నామా. తమ అత్యుపేషయా లకుగూడా అత్యంత ప్రాముఖ్యమిస్తూ గాభ రాపడతారు వీరు. వండ్లగింజలో బియ్యపు గింజ చూచి డిల్లపోతారు. వీరికి పొద్దెక్కిం దంటే బోలెడువిత. పొద్దుకూకడం అద్భుతం. మబ్బుపట్టడం మహాద్భుతం. వానరావడం బహువిధీత్రం. టసాకాయ పేలినా, తారాజువ్వ వైకిపోయినా నివ్వెరపడతారు. మతాబుకాలు తూంటే మహాభక్తులులాగ తాండవించిపోతా

రు. 'చొప్పదంటుప్రశ్న' ఇట్టి బుద్ధిమంతుల వల్లనే పుట్టిఉంటుంది. వీరికి జీవితంలో అద్భు తంగాని విషయం కనబడదు. వీరిబదుకు ఆశ్చ ర్యంతోటే శెల్లవారి పోతుంది.

ఇందాకా ముచ్చటించుకొన్న అభినయా దికము చాలామట్టుకు కొనితెచ్చుకున్న విద్యే అయి ఉంటుంది. సిరి అబ్బకున్నా జీడివెంటనే అంటుతుందన్నట్టు ఇతరులవల్ల నుంచి యిట్టి పాండిత్యం యిట్టే పట్టవడుతుంది. కాని మళ్లీ దాన్ని తప్పించుకోవడానికి బ్రహ్మకైనా వశం గాదు. వీలున్నంతలో మునుముందే కామ కోవాలి. అవసరమైతే ఆటువంటి పండితుని సావాసముకున్నా ఒకసలాముపెట్టాలి. సర్వ రక్షకుడూ, సర్వకారుణ్యుడూ అయిన సర్వే శ్వరుడు మనకు ప్రసాదించిన సంభాషణ ప్రతి భను సక్రమపథాన నడిపి సార్థకం చేసుకో వాలి.

నారాయణతీర్థులు

చల్లా పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు

ఇవతాళించును జందనక్రియను హా యింగూర్చుమందానిల
ముగ్ధులెం, గూల్చును గంగపోలిక నఘంబుల్ చెప్ప నెవ్వండగున్
భవదుత్తంగతరంగముల్ త్రిజగతి ప్రఖ్యాతముల్ పూతముల్
కవినారాయణతీర్థసద్గురుమణి! కల్యాణవాగ్ధోరణి!

మ. అణుమాత్రంబును సందియంబువలద య్యా! కృష్ణలీలాతరం
గిణికిరేవును సీపుచానియెడన్ గ్రీడింతురే స్వేచ్ఛధీ
మణు లానందరసంబు గ్రోలుదురె శ్రీ మన్మోక్షసామ్రాజ్యకా
గణనారాయణతీర్థదేశికవరా, రాధాపతీచ్ఛాచరా!

మ. చరణాంభోరుహా నూపురారవములూశల్ నిండఁ బూర్వములు
బరివారం బూగి మేళవింప ననుకంఠం బాలగోపాలమూ

ర్థి రహి న్నియెదురన్ నటించెగద నీ దివ్యోక్తికిఁ మెచ్చి భా
స్వరనారాయణతీర్థ, ధన్యతమ! నిన్ భావించు హృత్కర్ణికన్.

మ. సుకవీ! యేయమృతంబుఁబోసితివో సంశుద్ధాంతరంగోత్థ భా
వుకభావత్కతరంగవర్ణముల నం భోజాక్షుఁడేకాదు బా
లకుఁడున్ నిల్చును విన్నమాత్రమున లోబంబంతయులేక తా
రక! నారాయణతీర్థ, నిన్ గొలుతు ధీరాజీవపూజావిధిన్.

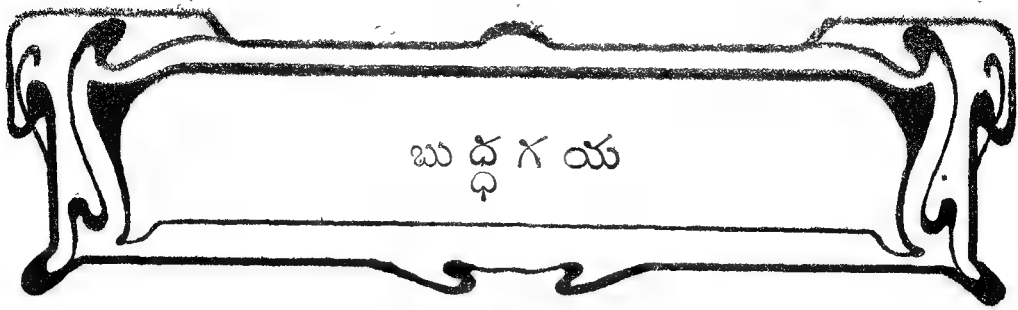
మ. పరికింపబడె నీదుమూర్తి యదిగో భావప్రపంచంబునం
దు రహిందోన యవే వినంబడెఁ జెవి ద్రుష్టెల్లఁబోనూడ్చి శ్రీ
హరిలీలాంగతరంగమంగళమృదంగారావముల్ ముక్తి చే
కుఱ నారాయణతీర్థ, నేడిచట మాకున్ మోక్షవిద్యాగురూ !

మ. హరిదుగ్ధాబ్ధి మథించి తెచ్చినసుధన్ వ్యామోహలీలాకృతిం
బరిపూర్ణాశయుఁడై ధృతిన్ సురలకుం బుచ్చెనమ స్త్రుతుల్
పరిశీలించిక్యపం దరంగసుధలేవన్ భూసురశ్రేణి క
ద్దిర, నారాయణతీర్థ, పంచితివి నీ తెన్నాతఁ డెట్లందెడున్.

మ. మది యోచింపక కొందఱుఱ్ఱు లిపుడున్ మానాథు నయ్యభిలో
పెదుకంబోవుదు రుండునే యట ముదబ్ధిప్రస్ఫురన్మంగళ
ప్రదభావత్కతరంగసాధములలో భక్తాళితోఁ గూడి య
ల్లదె నారాయణతీర్థ! కొల్వమరినాడయ్యా! కుటుంబంబుతోన్.

మ. ధరణీచక్రము చక్రమై ప్రమద ముత్కన్నందకంబై శశి
స్ఫురణన్ మించు యశంబు శంఖమయి చే బొల్పె గదాదండమున్
గరభాగస్థిత బ్రహ్మదండమగుచున్ గ్రాలన్ జగంబేలు శ్రీ
హరి! నారాయణతీర్థరూప! మది ని న్నశ్రాంతముం గొల్పెదన్

మ. బహుళాయాసముఁ గూర్చు సంసరణజంబాలమ్మునం జిక్కి య
న్వహముం జీకటి సూతిలోఁ దెరల లే కల్లాడు వేళంజెవిన్
మహిమోత్తుంగ! భవత్తరంగ మొకటైనన్ సుంత యాలింప ని
మ్మహి నారాయణతీర్థ సమ్మదము సామ్రాజ్యంబు చేకూరెడున్.

బుద్ధగయ

కె. సరసింహాచార్యులు గారు

పాడ్యర్షి క ప్రతనమా ప్తి

శాక్యనిపాడ్యర్షి క ప్రతము పరిపూర్తి యయ్యెను. కాని గూఢన సంకల్పాన్విత కానయ్యెను. శాక్య డీ గూఢనస్వరములును తానొసర్చిన తపోవిధానము మోక్షప్రాప్తికి తగినది కాదని యెంచిను. నిరశనప్రతమున శరీరము కృశించి, శ్మశ్రానశేషమై, యనశమై, జ్ఞానమార్గాన్వేషమును తగినదార్శ్యమును పోగొట్టుకొనుట తప్ప వేఱుఫలము లేదని గ్రహించెను. 'శరీర మాద్యం భలు ధర్మసాధనం' అని కదా! అందువలన ప్రతమును సవలి మార్గాంతరమును వెనుక నెంచెను. తనసంస్కృతమైన ఫలమును వదలి కొంతగాఢాచారమును గొని బోధిమండమునకు పో నుద్యుక్తుడయ్యెను. ఈలోన దేవతలు కొంగరు, ఆహారమును దినకడే శరీరదార్శ్యమును నిలుపునట్లు చేసెదనునియు, తన్మూలమున నిరశనప్రతభంగము కానేరదనియు చెప్పిరి. శాక్య డందులకు సమ్మతింపక, ఋణమార్గమున నాహారమును భుజించెదనని చెప్పెను. ఇంతవరకును గౌతముని నాశ్రయించి అయిదుగరు శిష్యులు, అజ్ఞాతకాంక్షిన్యడు, మహానాముడు, నాన్సుడు, అశ్వజితుడు, భద్రికుడు అనువారు తపమాచరించుచుండిరి. గౌతముడు తనపాడ్యర్షి క నిరశనప్రతమును ముగించి భోజనము చేయుచున్నట్లుడుకాగానే వీరయిదుగరును శాక్యడు చిందలచిత్తుడనియు, అతనికి మోక్షమార్గము లభింపదనియు, తాము ఆతని త్యజించుటయే శ్రేయమునియు నెంచిరి. వారాక్షణముననే తాశీఘ్రమున ఋషిసప్తర్షిమునకు సమీపమున నుండు మరంగారామము, లేక సారాన్విదునకు పోయిరి.

సుజాత యనుకన్య

శాక్యడు తనభావిచర్యను నిర్ణయించుకొని, శరీర దార్శ్యమును కలుగజేసికొనుటకు ఆహారమునకై ఊర్జిల

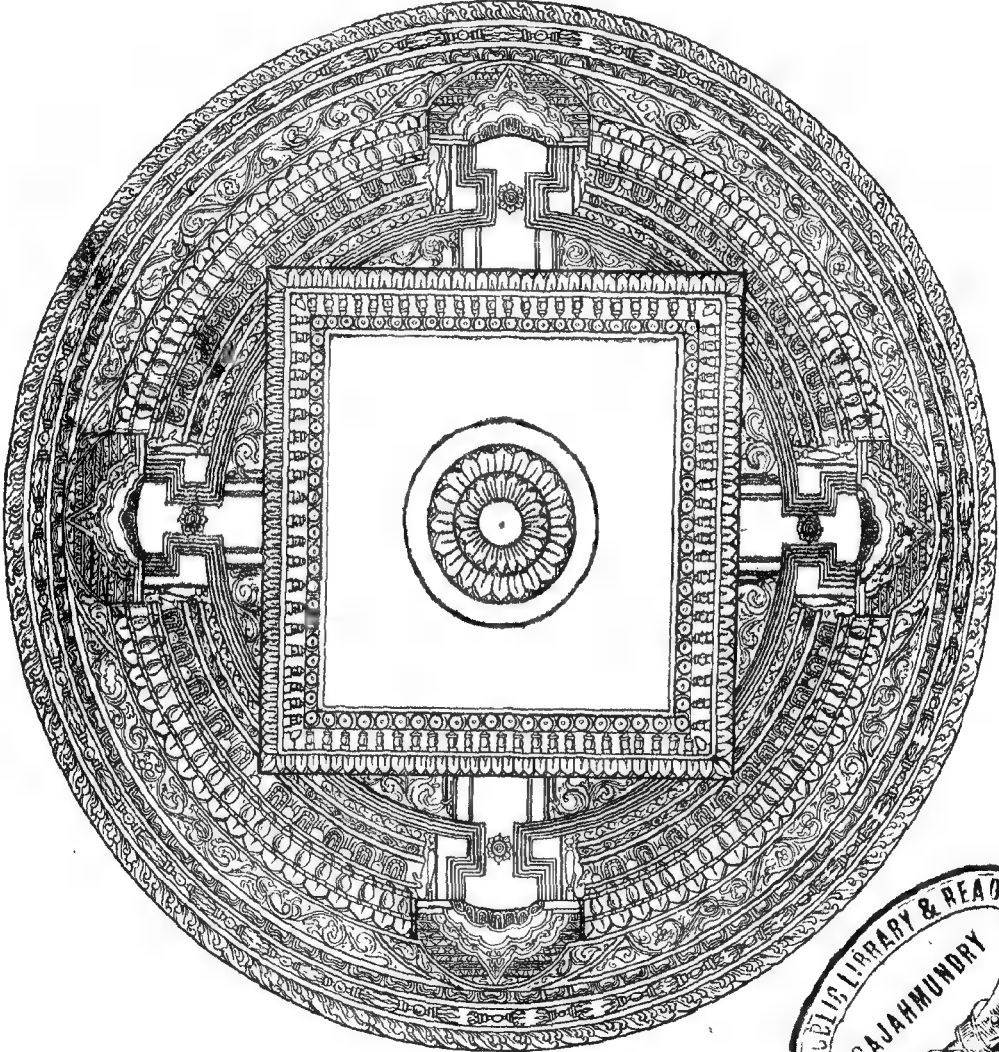
యందలి దశకన్యలకడను పోవనెంచెను. ఆపనుగురుకన్యలును ఆయనపాడ్యర్షి క ప్రతమునకు పూర్వమునుండియు పరిచర్యలు కావించుచుండినవారు. వారియందు సుజాత కనుభక్తురాలు. శాక్యనికి పరిచర్యలు చేయుటయేకాక శాక్యసంకల్పము నెగజేరుగాక యనియు, నీతిడు లోకోద్ధారకుడగుగాక యనియు ప్రార్థించుకొనుచు, తక్షణమాసక్తయై ప్రతిదినమును ఎనిమిదినందల బ్రాహ్మణులకు అన్నదానము చేయుచుండెను.

శాక్యనిపస్త్రము శీర్ణమయి శరీరాచ్ఛాదనకు చాలకుండెను. శ్మశానవాటికమీదుగా పోవుచుండిన ఆయన కొకశుము కెనబడెను. అదిసుజాతయొక్క నేవను రాలగురభ శనము. గౌతము డాశనముపైనుండినస్త్రమును లాగికొని, మలినముకాన ఉదికి కట్టుకొనుటకై యోచించుచుండెను. తత్తామే దైవమోగమున నొకప్రాదమును, అందు గుడ్డలుగుసకొనురాయియు కానబడెను. గుడ్డను దుసకొని, అచ్చటనే యొకకన్యభస్మమును నీడను గూర్చుండి, తాను శనముపైనుండి లాగికొనిన వస్త్రము జీర్ణమయి యుండినందున దానిని కట్టుకొనుచుండెను. ఈలోన అలిమలప్రభుడను దేవపుత్రుడు యోగలకు ధారణయోగ్యమననతాంబరమును గొనివచ్చి సమర్పించగా శాక్యడు దాని స్వీకరించి, వరునాడు గ్రామములోనికి భిక్షునారామమేగెను. దేవత లాయనరాకను సుజాత తాతొలిసాడే విరింగించియుండినందున ఆకన్య అతిథిప్రాజ్ఞకై సిద్ధిపడుచుండెను.

సుజాత గోక్షీగమును తెచ్చి, దానినుండి ఏడుమారులు మిగడనుతీసి, యొకనూతనపాత్రనుందు కొంతబియ్యమును పోసి వండ్లి, మిగడతోచెచ్చి, వాసనద్రవ్యములను, ఖండశర్కర, రుచికరములనుకలిపి పకవ్వరచి, యొకపేమపాత్రమందానిపాననము నుంచెను. తనదానిని ఉత్తరముపిలిచి,

“నీవుతత్తు ణమువల్ల యొక బ్రాహ్మణుని భోజనమునకుపిలుచుకొని ర”మృని పంపెను. ఉత్తర మొనట పూర్వార్థముఖముగా బోయెను. బ్రాహ్మణు డెవడును లభించలేదు. కాని యతివేషమున కావ్యుడు కానబడెను. బ్రాహ్మణుడు కాడని ఆయనను ఉత్తర యాహ్వానింప

ఒక్కొక్కసారియు నొక శ్రమణుడుమూత్రము కనబడుచున్నా”డని విన్నవించెను. సుజాత అత్యాతురతతో “సే నాశ్రమణునే పూజింపవలెను; ఆయనను వేగము పిలుచుకొనిర”మృనను. ఉత్తరయు కావ్యునిగొనివచ్చెను. సుజాత ఆయన నతిగౌరవమున నింటికి గొనిపోయి, తాను

౧. వ జ్రా స న ము

లేదు. క్రమముగా అన్ని దిక్కులయందును బ్రాహ్మణుని కొరకై వెదకెను గాని ఎవరును దొరకలేదు. ఉత్తర మరలి తనరాణియొద్ద కేతెంచి, “అహ్మ! సే నేదిక్కునకు బోయినను బ్రాహ్మణు డెవడును కానరాదు.

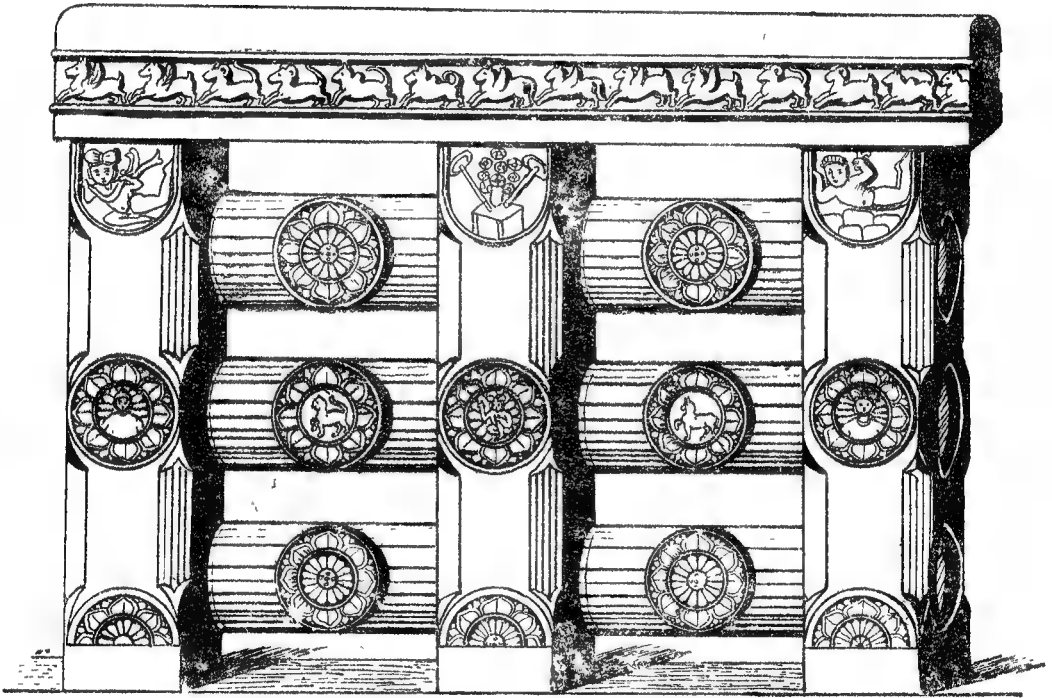
పక్వపరచిన తీరాన్నమును పేమపూత్రతో గూడ సరుర్పించెను. గౌతముడు ‘సోహరి! నా కీపూత్రమెందులకు? అన్నముమూత్రమి’ మృనెను. సుజాత పూత్రలేనిది అన్నమునిచ్చుట ధర్మముగాదనియు, భోజనానంతరము పూత్ర

మును మీయిష్టానుసారముగా నుపయోగించుకొనవచ్చు ననియు వేసుకొనెను. అంతకావ్యధు హేమపాత్రమును, అన్నమునుగొని నైరంజనానదికి స్నానార్థ మేగెను. తన కాషాయాంబరమును, హేమపాత్రమును గట్టుననుంచి, నది లోదిగెను. నదీజలమంతయు దేవతలవలన చందనాది సుగంధద్రవ్యములతోను, పుష్పములతోను నింపబడియుండెను. ఆయన స్నానముచేసి, వస్త్రమునుదొడిగి, అన్నమునుచేతగొని, సమీపముననుండిన వనమునకుపోయి, క్షీరాన్నమును దృష్టిగా భుజించి, హేమపాత్రమును నీట పారవైచెను. భోజనానంతరము గౌతముడు యథాపూ

విశేషవర్ణన లేవియు లేవు. ఊర్విలగ్రామమున నదియొక మహాపిప్పలవృక్షము. ఆమహావృక్షముక్రింద సాధారణము గజ్జానవయోవృద్ధులు నిత్యమును గూడి లోకవ్యవహారములను, మతవిషయములను చర్చించుటయు, తత్త్వవిచారము జేయుటయు కలదు. ఆవృక్షమునుచుట్టి యొకవేదికయుండెను. ఇచ్చటికే గౌతముడు భోజనానంతరము జయలుదేరినది.

గౌతముడు బుద్ధుడగుకాలము సమీపించెను. ఆయన మనస్సు రాగరహితమయి పరిపక్వస్థితిని పొందియుండెను. పూర్వజన్మలగుటకు పరిపక్వస్థితియందుండువారకు

౧. అశోకావరణము

ర్వముగ సుందరశరీరుడయ్యెను. తపమువలన చిక్కిశల్య గతమయిన శరీరము వగుల పుష్టికలదయ్యెను. ఆయనశరీరమున ముప్పదిరెండుమహాపురుషలక్షణములును అవగతములయ్యెను. ముఖము దివ్యతేజోయుతమయ్యెను. పునర్లభ్యధాశరీరుడై బోధిమండమునకు బయలుదేరెను.

బోధిమండము

బుద్ధునిచరిత్రమంతయు విస్తారముగా వర్ణించబడిన లలితవిస్తార మనుగ్రంథమున బోధిమండమునుగురించి

బోధిసత్త్వులనబరగుదురు. బోధిమండమునకు గౌతముబోధిసత్త్వుడేమార్గమునుగురించి 'లలితవిస్తారము'న నిట్లు వర్ణించియున్నాడు: "వాయూదేవుడు మార్గమునంతయు సమృద్ధినముచేసి, మందమందగమునడై పథికుల కాష్టాదజనకుడై యుండెను. వరుణుడు సుగంధయుతజలమును స్థలి పుష్పముల పఱచెను. వృక్షములును, శైలములును గౌరవాననతశిరములై మార్గమునకంతయు నీడనొసగుచుండెను. మార్గమునంతను దేవపుత్రులు రక్షించుచుండిరి. ఇరు

పార్వములను సచరత్నచిత్రములగు విశ్రమగృహముల గట్టించియుండిరి. మార్గమున తాళనృత్యము లుండెను. వాటిపై ననేకభ్రాతృమరము లుండుబడినవి. తాళనృత్యముల మధ్యప్రదేశమున వానావిభజలయములతోను, పుష్పములతోను నిండినరకము లుండినవి. వేలకొలది అప్పరసలు విశ్రమగృహములందుండి సుగంధదూపముల వేయుచు, పుష్ప వర్షములు గురిపించుచు, దివ్యగానములతోను, వాదిత్రములతోను నృత్యములు చేయుచుండిరి. బోధిమండమును దేవభటులు రక్షించుచుండిరి. బోధివృక్షముక్రిందనుండిన సచరత్నసింహాసనమున గూర్చుండుటకు బోధిసత్తుడు పైరంజనానదినుండి సమృద్ధమున లోకమున తయ్యు ఆనందమయముయ్యుండెను. గౌతముడు వృక్షమును సమీపించగనే నాగవతియగు కాళిమను, తత్పత్ని సువర్ణవ్రభయ పరివారసమేతముగ వచ్చి, ఆయనను దర్శించి, నమస్కరించి నిలిచిరి. శామ్యుడు బోధివృక్షమున చేరి తనఆననమునకై మృగువులను తృణములను వెదుకజొచ్చెను. అప్పుడు శత్రువు గడ్డికోయువానివేషమున రత్నమీపమున గడ్డికోయుచుండెను. శామ్యుడతని సమీపించి ఆసనమునకై కొన్నితృణముల దీసికొనివచ్చి బోధివృక్షముక్రింద నొక యాసనమును నిర్మించుకొని పుంరాజ్యభిముఖుడై కూర్చుండెను. అట్లు ఆసీనుడై, “నాశరీరము కృశించినను సరే, చర్మము, మాంసము, శల్యములు నశించినను సరే, నే నన్నేషిమమార్గము గోచరించుచు నును ఈయాసనమునుండి లేనబాల”నని దృఢసంకల్పము కావించుకొనెను. వెంటనే కామానందరులు వేసిన లార్మరువచ్చి బోధిసత్తునికి నమస్కరించి వెడలిపోయిరి.

మారునిదుండగములు

శామ్యుడు మోక్షమార్గ స్వీషియై నృఢసంకల్పముతో నుండగా మారుడు కొనసాగ నీయలదుకొనలేదు. మారుడు అరిష్టాద్వైతాధిపతి. అతని జయించిన గాని ముక్తి సులభముకాదని గౌతము డెరుగును. మారునుగరులను కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మత్సర్యాదులను జయించిన, మారుని జయించిన స్త్రీ, అందులనునుండు తనఇంద్రియముల జయించినవలెను. ఆ తేంద్రియమునికి ఏదియు అసాధ్యము కాదు. దేనిపైన జయించనచ్చుగాని తనఇంద్రియముల జయించుటయే

లోకమున కష్టతమమగుకార్యము. గౌతము డిట్టికార్యమును బూనుకొనెను. వాటిని జయింపవలెను. ఎటుమాచినను ఏదోయొకరూపమునవి మనమును బాధించుచునేయుండును. ఒకనస్తువునందలి యుపేక్షను వలలుకొనవలెనన్న అంతకంతకు అవస్తువుననే మనస్సు నిలుచుదుండును. ఇది మనుష్యవ్యభాషము.

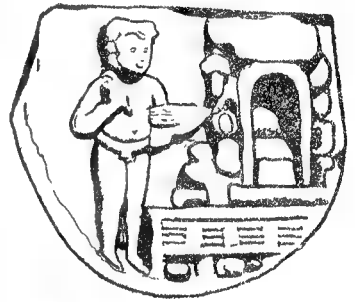
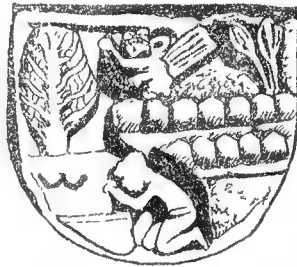
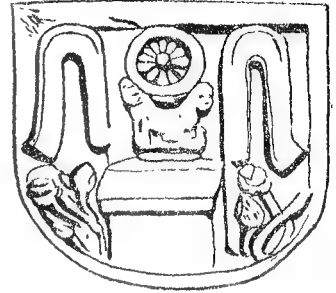
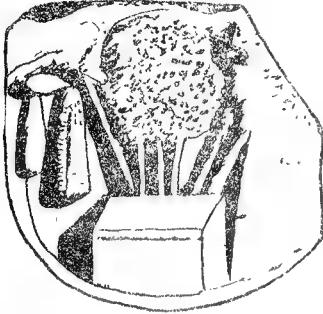
శామ్యుడు మారజయమునకు పూనుకొనగనే మారుని దుండగములును బలపెను. అతడుగౌతముని సంకల్పమునుండి మరల్చజూచెను. మారునియనుచరులు అనేక గృహములుగను, విశాచములుగను, రాక్షసులుగను భీకరాకారముల బూని, సఖిదంస్ట్రాద్యాయుధములతోను, సర్పసింహవాహుప్రాది ప్రహరణత్వములతోను బోధిసత్తునిపై కేకముఘోషముగ దుమికిరి. ఆయనను లాగియు, త్రొక్కియు చూచిరి. కాని ఆయన నలింపడయ్యెను. వారాయనపైకి విశించినసర్పములు పుష్పమాలికలవలె నయ్యెను. బాణములు తుమురై పోయెను. శామ్యుడు మారునిదుండగముల జూచి, సపరివారముగ నతని వెడలిపోమృతి మంగలిగెను. దౌష్ట్యమువల్ల జయించుట దుర్లభమని తలచి మారుడు తనపగునార్దురు మూర్తలను నిగుపమానలాసకములను గౌతమతపోభంగమునకు నియోగించెను. వారును తమశక్తికొలది శృంగారచేష్టలతోను, హావభాసనతోను, నృత్యగీతాదికములతోను శామ్యునియుండగ జేరి, అతనిచునమ్మున దలింపజేయు జూచిరి; కాని నిష్ఫలమనోరథులైరి.

మారుడు శామ్యుని కెన్నెన్నియో దుస్సహబాధల గల్గించెను; కాని ఆయన, కంకిరవంబు గజయూరంబుల జెంగునుభంగి, మారుని దేయినచుల మాయిలచి, యన్యతీయ ప్రతిభానంబుడై, ఆ తేంద్రియత్యము గూఢాంగనగోయన్నట్లు నెలయుచుండెను. శామ్యుడు బుద్ధుడయ్యెను. మారుని గూర్మకైయు కుంకితమయ్యెను. అతని వాచనము, గిరిమేఖలమంగగజము, మోకరించి బుద్ధునికేగెను. మారుడికి చేయునదిలేక గూఢలహరిని వెడలి పోయెను. ఇట్లు మారుని ప్రధమదివ్యముననే జయించి, గూర్మత్రియందు ప్రథమగూఢమున ‘పూర్వనివాసము’

అను పూర్వజన్మకృత్యమున కిం చేను. ద్వితీయాయామయన
దివ్యసత్పువను దివ్యజ్ఞానసిద్ధియు, తృతీయ నాస్థ్యాయామ
యల సంస్కార బుద్ధివత్త్వమును బహునెను.

బుద్ధత్వము

బుద్ధుడు ప్రాణాలయొక్క జనన శీవన మరణా
దిశములను, పరిమితములను కారణము నగునెను.

3. అశోకావరణ స్తంభములపైని చెక్కడపు పనులు

అవిద్యవలన సంస్కారమును, సంస్కారమువలన నామరూపవిజ్ఞానమును, నామరూపవిజ్ఞానమువలన షడాయతనము లనియెడు ఆరుజ్ఞానేంద్రియములును, జ్ఞానేంద్రియములవలన స్పర్శయు, స్పర్శవలన వేగము, వేగవలన తృప్త్యయు, తృప్త్యవలన ఉపాదానములును— అనగా సంవిధూతములును, ఉపాదానములవలన ప్రపంచమును, ప్రపంచమువలన జననమును, జననమువలన మరణమును కలుగుదున్నవని బుద్ధుని ఆశయము. ఏతద్వికారముగ జూచిన జననమరిణములకు మూలకారణము అవిద్య, లేక అజ్ఞానము. అజ్ఞానమే సంస్కారవేదనతృప్త్యలకు కారణము. జనన మరణములకు లోకనగువాని జీవుడు కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్యది కారణములచే బాధంపబడుచుండును. "అజ్ఞానాంధకారమునుండితొలగినేని జీవుడు ముక్తిపొందును" ఇదియే బుద్ధుడెరింగి లోకమునగు బోధించిన మోక్షమార్గము.

కావ్యుడు బుద్ధుడు కాగానే ఆయానశరీరమునకి దశదిక్కులగును ఒకదివ్య తేజము ప్రసరింప గొడుగును. ఈ సంతోషవార్త అన్ని యెడలను వ్యాపించును. బుద్ధునికి తమ సానుభూతి నొసగుటకు మొట్టల కామ వచిరులను

సస్పర్శలను వచ్చిరి. వెనుక శుద్ధావాసకాయీసులు (శరీరములును, వస్త్రములును శుభ్రముగా గలవారు), ఆభరణములు (కాంతిగలవారు)ను, సుబ్రహ్మణ్యులును, శుక్లపక్షియులు (తెల్లనిరక్కలు కలవారు)ను, పరివారసమేతుడై పరినిర్మితవశవర్తి యను దేవతలియును, సునిర్మితదేవపుత్రుడును, సంతుషితదేవపుత్రుడును, దేవేంద్రాదిదిక్పాలురును వరుసగా వచ్చి బుద్ధుని సందర్శించి పూజించి వడలిపోయిరి. ఏడుదినము లిట్లు కడచెను. ఎనిమిదవ దినమున దేవతలు హేమకుంభములయందు జలమును రాల్చి బుద్ధుని

౪. బౌద్ధులనాటి ఆభరణములు

కిని, గోధివృక్షమునను అభిషేకము కల్పించిరి. బుద్ధుడు మొదటివారమున ప్రత్యేహతీప్రసాదము అను ధ్యానమున నుండెను. అనగా ముక్తిమార్గమును కనుగొన్నందులకు సాధనమున ననుభవించెను. రెండవవారమున ఇతి నట్లు సడచుచుండెను. దీనికి దీర్ఘ చంద్రమును మనిషేరు. మూడవవారమున బోధిద్రుమమున దృష్టి నిలిపి అనిమిష్టుడై యుండెను. నాలుగవవారమున ధర్మచంద్రమున మొనర్చెను : అనగా మ్రాగ్యపరమస్వస్థ ధూరుండలము ను తనమనశ్చేతనపుల మంచుచుండెను. అయినవారమున

ముచిల్లించుటను వాగంగా గృహమునొద్దకు వచ్చెను. అని పర్వకాలము: నిల పుట్టునుగ నుండెను. వాగంగా దాని నెరింగి తత్కృతమే బుద్ధునిచుట్టును తనశరీరమును ఏడుచుట్లు చుట్టుకొని పడగతో నాయనశరీరమును వాన

గి. బుద్ధగయ ఆలయములోని యొక స్తంభము నుండి యుద్భవించెను. ఆరవవారమున స్తంభము నిలువ గనే బుద్ధుడు ముచిల్లించుని వవలి, యొకసమగ్రోధవృక్షము క్రింద పరించెను. ఏవవారమున సమగ్రోధమును వవలి,

మరికొందరిచూసనగుకేన రాజాయనము వృక్షము క్రింద పరించెను.

ఇద్దరు వణిజులు

ప్రభువుడు, భక్తిమను అను పణిజసోదరు లిద్దఱు ఉత్తల (Orissa) దేశమునకు వ్యాపారార్థము పొయి యుండిరి. వ్యాపారమున విశేషభక్తియు సంపాదించి 500 బండ్లనింప వర్తకసామగ్రిల నింపుకొని పుణ్యదేశము నకు పోవుచుండిరి. మార్గమున బుద్ధుడు నివసించుచుండిన రాజాయనవృక్షమునకు కొంతదూరముననుండగా వారి బండ్లకు కట్టినట్టిలో సుజాతియు, కీర్తి అనురెండెట్లు ముందుకు సాగవచ్చెను. ముందేర్చిన అపాయముగాని, అంకము గాని యుండినయెడల ఆవృషభము లని గ్రహించి ముందుకు సాగవచ్చుట నందుక. కాని సత్తులు వార్ధమున విశేష మేమైన నున్న నరసిగంధని నేవగుల నందిరి. వారు ముందుపొయి చూచి, భయకారణ మేమి యు లేదనియు, ఒకవృక్షముక్రింద ఎవ్వ లేజోయుతుండు నొకయోగి యున్నాడనియు తెలిపిరి. పంటనేవర్తకులు పురును సపరివారముగాబోయి బుద్ధుని దర్శించిరి. పంటనే తేనెయు, శర్కరయు కలిపిన యవపిండికొట్టెలను సమ ర్పించిరి. బుద్ధుడు దాని భుజించగానే ఇద్దరు లిరువురును యావజ్జీవమును బుద్ధునికి పరివర్తించెయ్యుట కియ్యకొనవలె నని యిదిని వేదేరి. బుద్ధుడు వారిని పరిగ్రహించెను. వారికి ఉపాసకులని పేరు. బుద్ధుడు శిష్యులుగా స్వీకరించిన ప్రథమపురుషు లీవణిజసోదరులే.

బుద్ధుని ప్రథమబోధ

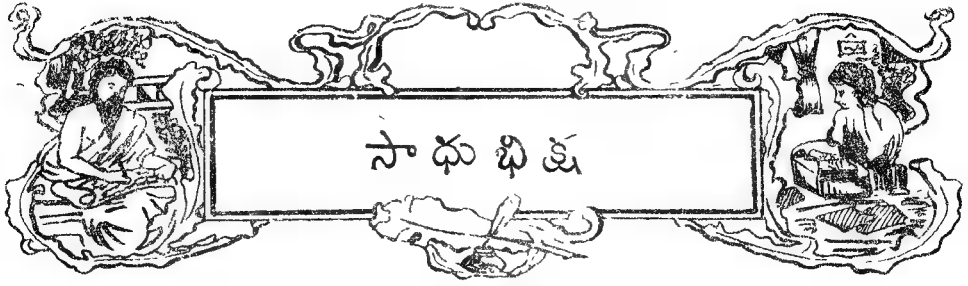
బుద్ధుడు ప్రభువభక్తికులచే నాచారం నడపి మరల సమగ్రోధవృక్షముక్రిందికి వెళ్లెను. అప్పుడు తాను గనుకొనిన ముక్తిమార్గము నెవరికి బోధించిన సులభముగా గ్రహింప గలగా యని యోశించెను. కపిలవస్తునగరమును వవలి వచ్చుచుండగా మొదట తా నాశ్రయించిన ఆలారుని కిగర్థమును బోధింప నెంచెను. కాని ఆలారు డొకవార ముక్రిందనే మరణించినట్లు ఆయనకు మనోగోచరమయ్యె ను. పిమ్మట తా నాశ్రయించిన ఉద్రపని తలచెను. ఆయనకూడ అతొలిరాత్రియే మరణించెనని తెలిసెను. కడపట తన్ను పంచలమనస్కుడనియెంచి త్యజించిన

అయిదుగురు స్నానముల దలచెను. చారిత్రము కాశీయందు మరంగం మును తిసనాచరించుచుండిరి. అప్పటికి బుద్ధుని తపఃపరిసమాప్తయ్యి ఎనిమిదివారములయ్యెను. ఆషాఢ శుద్ధపూర్ణి నా డతడు వారణాసికివయనమయ్యెను. అదియే ఆయనదేశసంచారమున ప్రారంభము. బుద్ధుని త్యజించిన అయిదుగురు స్నానములు తపానిష్ఠయందుండిరి. వారు బుద్ధుని గురముననే చూచి ఉదాసీనత వహించిరి. కాని వారిలోవారు ఏమిలబిత్తుడగు గౌతముడు ఆవరణపాత్రుడుకాడనూని సూరకుండిరి. బుద్ధుడువారిని సమాపించెను. ఆయనను చూచిచూడనట్లు నటించుచు, లేచి గౌరవింపరాదని వ్యభిచిత్తమున నవారియందును, బుద్ధుడు సమాపింపగనే, తమసంకల్పమును మరచి, తమను తెలియకలేచి ఆయనను నమస్కరించి నిలిచిరి. అప్పుడాయన వారికి తనగర్వమును బోధించెను. వారును తిస్యమును స్వీకరించి అర్హులైరి. అర్హులనగా పరివ్రాజకులై మోక్షార్థులగువారు. సార్వదు నందు యశస్సనువాడును, వానితేలిదండ్రులును, భార్యయు, ఏబదివలగురుమిత్రులును బుద్ధునిగర్భియును స్వీకరించిరి. బుద్ధుడు అరుదచిందిశిష్యులను నానావిధములగు గర్భబోధకై పంపి, తాను మరల ఊర్విలకు పోయెను. అచ్చట ఊర్విల కశ్యపుడు, గయకశ్యపుడు, నదీకశ్యపుడు అను కశ్యపసోదరులు ముగ్గురు అగ్నిరాధకు లుండిరి. వారికి గర్భమాగ్గోపదేశము కావించి, అర్హుల జేసెను. అటుండి క్రమముగా లోకసంచారముచేసి, గర్భమును లోకమునసాపించి, ఆకంద్రాల్కి-క్తిర్విరూపుడయ్యెను.

బుద్ధునితపోభూమి యగు గయయందు అనేకాలయములును, స్తూపములును కలవు. సుమారు క్రీ. పూ. 250-వ సంవత్సరముముహు, క్రీ. ప. చాల సంవత్సరములవరకును అనేక బౌద్ధవిక్రమస్తులచేతను, భనిమలచేతను, భిక్షులచేతను కట్టబడినవైయుండెను. ఈ 14 శతాబ్దముల కాలమున బౌద్ధమతము శకాంక, సుమారిలభిత్పాదిబౌద్ధమతద్యేషులప్రారకృత్యములవలన చాలవరకు బాధలనందియుండెను. శకాంకుడు బౌద్ధాలయముల ననేకముల నాశ మొందించెను. అతడు బోధిద్రుమమునుగూడ నెన్ని యొమారులు దహించియు, నరికియు తనవెక్కసమును దీర్చుకొనుచుండెను.

గుహాబోధి ఆలయమును కట్టించినవాడు అశోక విక్రవర్తి. ఉపగుప్తుడు ఆయనయొక్క గురువు. ఉపగు

ప్తుడు శూద్రకులజన్మయ్యెను, పగు నేడవసంవత్సరపు ప్రాయమున బౌద్ధుడై, జీతేంద్రియుడని ఖ్యాతిజేసినవాడు. అశోకుడు తొలుత ప్రూరుడైయుండెను. సమయము చిక్కినపుడెల్ల నతనికి ఉపగుప్తుడు సన్మార్గాలంబవము బోధించుచుండి అతనిని బౌద్ధుని జేసెను. బౌద్ధుడైన అశోక విక్రవర్తి గయాప్రభావమునుచిని, ఉపగుప్తుని ప్రేరణవల్ల గయయందు మహాబోధి ఆలయమును ఒకలక్ష హేమనిష్కముల వ్యయించి కట్టించెను. ఈ ఆలయము పగు నారు స్తంభములుగల మంటప మై యుండెను. ఆమంటపమధ్యమున నొక 'వజ్రాసన' ముండెను. దానివ్యాసము 5శ్చ అడుగులు, దానిమందము ఆరంగుళములు. అది యొక పాలరాతిచే చేయబడినది. దానిపై చిత్రవిచిత్రములుగ చెక్కడపుపని చేయబడియున్నది. (చిత్రము ౧) అశోకుడు మంటపమునేకాక దాని చుట్టును ఒక స్తంభావరమునుగూడ కట్టించెను. ప్రతి స్తంభముపైనను చిత్రములు కలవు. స్తంభముల కడ్డముగా రాతిపూలములమర్చబడి, ఆవరణమంతయు నొకకంచెనత కనబడుచుండును. (చిత్రము ౨) అశోకునితండ్రిత ననేకరాజులు ఆలయమును వృద్ధిచేసిరి. అశోకునితండ్రి 9 శతాబ్దములకు సావకట్యాంగు గయను దర్శించినపుడు ఆలయమొకమంటపమాత్రము కాక పెక్కు-అంతస్తులుగలదైయుండెను. అశోకమంటపము క్రీ. పూ. ప్రథమశతాబ్దమున శంకరుడు, ముగ్ధరగ్రామణి అనునిద్దరు ఉపాసకసోదరులు (ఇందు శంకరుడే శంకరాదిత్యుడనబరగువాడు కానోపును) గొప్పఆలయముగా గట్టించిరి. వీరే నాలంబ ఆలయమునుగూడ గట్టించిరి. తర్వాత 300-400 మధ్య కాలమున నేపాలరాజగు పశువతి బుద్ధుగ్రహము నొకదానిని ప్రతిష్ఠించి, తూర్పుమంటపమును, ఇంక ననేకస్తూపములు గట్టించెను. క్రీ. శ. 600-620 మధ్య కాలమున శకాంకరాజు బౌద్ధమతమునందలి ద్వేషమువలన బోధిద్రుమమును పెకలించి, ఆలయమును ధ్వంసముచేసెను. తాను ధ్వంసముచేయుట చాలక, తనమంత్రి బౌద్ధుడైనను, అతని నాలయధ్వంసము కావించుట కాజ్ఞాపించెను. ఆమంత్రి యట్టిదారుణమున కొడంబడబాలయు, రాజాజ్ఞ నుల్లంఘింపను చాలకయు నందలి బుద్ధవిగ్రహమునకు ముందొక రుద్రమును గట్టించి కప్పించెను.

సాధుభిక్ష

రాయప్రోలు సుబ్బారావు గారు

౧

ధర్మధేనువు చేపగా దాయఁగట్టి
జగతిఁ బిదికె నెవం డహింసాపయస్సు
నాతఁస్త్వివతంసు నామామృతంబు
వీధివీధులఁ బడి పంచిపెట్టికొనుచు.

౨

కాళ్లు కందగాఁ గట్టిన కడపలెల్ల
నెక్కిదిగితిని పగలెల్ల నీపురాన;
పిలిచి నోరారగా నింక భిక్షఁబెట్టు
గ్రామవాసి యుకండును గానరాఁడు.

౩

వృత్రవధఁ గీర్తనమునేయు వేదవాణి
నధ్యయన మొనరించు బ్రహ్మణజనంబు
సృష్టిచేతనమెల్ల నాద్యీకరించు
మహాదహింస కేపగిటి బ్రహ్మణ్య మిచ్చు?

౪

చంపఁ జేయెత్తు కటికికసాయి యనికి
నవ్వుచు శిరస్సు నీఁగలుపువ్వుటడఁగ
చంపలేదే జీవనపయఃక్షారమయిన
యశనిలోని హింసాస్త్రరోహమాను శ్రేమ.

౫

ఊరినలు ప్రక్కలందును నుదయవేళఁ
గదలి చీమలపుట్టులు వెదకి వెదకి

మంచిబియ్యము చల్లు సంసారులకట!
మాతినారు మతద్వేషమలిన మంటి.

౬

నేనవిదనాల పోదప్పికలు దీర్చ
ప్రేమిదలను మంచిసీరోసి బయటగోడ
మదురులందునఁబెట్టు బ్రహ్మణపురంధ్రు
లకట! యిపుడేల యిటు లదయాత్మతైరి.

౭

లేళ్ల మేతకు పచ్చిక బీళ్లుపెంచి
విడిచిపెట్టు కర్షకులు లోభింతునేఁడు
కంచచేసితోటల కెల్ల గరుణవిడిచి
మారెనే పాదధర్మ చక్రారంభి!

౮

తొట్టలో పసిపాపను దొడ్డలోని
బాలవత్సముక, తోటలోఁ బచ్చమొలక
నేకవత్సం దృష్టితో సాకినట్టి
ప్రియకుటుంబిను లిప్పు డేమయిరో, యకట

౯

తీయనియలేదు తేనెఁ బెట్టెలనుండి
త్రుంఛనీయలేదు తొడిమఁ బువ్వులు
కోయనీయలేదు కొమ్మలకా ఫలములు
ఎటులమాతె నా యహింసనేఁడు.

౧౦

కావిగోన్న పరివ్రాజి కాకుండు
సుఖముగా చైత్యముయందు సుప్తగొంగు
రాళ్ల నిలువున “బ్రయదాసి” వ్రాసినట్టి
ధర్మసంక్షుం ధూళిలో బాగు నేడు.

౧౧

కొఱికినేయుచున్నదిచలి నరము లెల్ల
ప్రాయమున నున్న నన్నె నర్వాంగకము,
కాన్పులుడిగిన యిగోవు కదలలేక
నణకుచున్నది నాదచా ధణితగిది.

౧౨

ఉక్కుంగట్టుకపోమె గండ్లు ముసుకునను
నీవయస్వినికక్కటా! యెట్లుచూతు;
చలికి గప్పుదమన్న వస్త్రంబులేగు
ఒక్క కావిక పీనము దక్కనాకు.

౧౩

అనుచు ఎరుపించుచుండ నన్నాగ్ని యొకడు
లేవలేని యొక్క ముసలిగోవు చొత

ఆంధ్ర రాజ్యశ్వరీ కంఠహార మయిన
ధాన్యకటకపీఠులమధ్య మాన్యగతిని.

౧౪

మేతతేలేడు, వృద్ధగోమాత బంధ
చూడలేడు ప్రాణములు కొట్ల ‘డుచుండు
ఎఱుఱి’కడ చేదోయినెత్తిగోమ
శల్లిని గల్గుంగలింప వత్సము విధాన.

౧౫

బంగళా నీళ్లు మోసుకపోవుచున్న
పేదలలోన్లు చూచి హృద్యేదనముగ
నామహర్తి సంక్రొంతి నింకేమి చెప్ప
కలదుగాని సూత్రాత్మ జగత్తునగుచు.

౧౬

చూచువెనుకలవచ్చుచు బోవుచున్న
ఎందలను చూడలే దామె; వారిమీఁద
నిగిపోయిన తనమేని చీరవిచ్చి
బాధభగవానుపేరు చెప్పుచును గప్పె.

చింత

వేంకట కాళిదాస కవులు

[ఆంధ్రగీర్వాణ సాహిత్యసమ్మేళనము]

తే

టేటి నై భవదీయ దివ్యపాదాంభోజ రుచిరమరందంబు గ్రోలువాడ
హంస నై భవదీయమగు మాసనసరోవరోద్మితాశ్రేణుల నూగువాడ
నరచకోరంబునై భవదీయముఖసుధా కరచంద్రికలవేడ్క దిగువాడ
గోయిల నై భవదీయ భాసురతనూసురసాలముంజేరి వరలువాడ
“రామకృష్ణా!” యటంచు గీరగబునగుచు-నీదు కరవల్లవమున గ్రోంచువాడ
సుకవి నై భవన్నామ సంస్తుతివినిర్మలంబగంబున విహరించి యలరువాడ.

మల్లంపల్లి సోనుశేఖర శర్మగారు

(చెనుకటిసంచిక లిగువాయి)

ఇక భాషావిషయమునుగుఱించి చూలో చింతము. 'సాతవాహనులు ఆంధ్రులే యైన యెడల - ఆంధ్రులు ద్రావిడులలోని వారును, ద్రావిడభాషా కుటుంబమునకు జెందిన ఆంధ్ర మును మాటలాడువారును గనుక-వారి శాస నములలో ఒక్కటియైన ద్రావిడభాషాకుటుం బమునకు జెందిన ఆంధ్ర భాషలో నున్నది కన బడవలసి ఉండును. కాని, అట్టి శాసనమేదియు ఇంతవఱకు గానరాదు. సాతవాహనుల శాస నములన్నియు ప్రాకృత భాషలోనే కలవు. అందువలన సాతవాహనులును ఆంధ్రులును ఒకరుకాదు' అని వ్యతిరేకవాదము: అనగా సాతవాహనుల మాతృభాష ప్రాకృతము; ప్రాకృతము కావుననేవారి శాసనము లన్నియు ప్రాకృతమున నున్నవని దానిభావము.

సాతవాహన శాసనములు ప్రాకృతమున నున్నంత మాత్రమున వారి (మాతృ) భాష ప్రాకృతమని నిర్ణయించు వీలులేదని వ్యతిరేక వాదమునకు సమాధానము. శాసనములలో ప్రాకృతభాష ఒక్క సాతవాహనులనాటి నుం డియే, ఒక్క దక్షిణాంధ్రముననే, ఒక్కసాత వాహనుల కాలముననేకాదు; క్రీస్తుకుపూర్వ

మునను పరమునను, ఉత్తరాంధ్రమునను దక్షిణాంధ్రమునను, అశోకునినాటినుండియు గూడ శాసనములలో గానవచ్చుచున్నది. మౌర్య వంశపురాజైన అశోకుని శాసనము లన్నియు ప్రాకృతమున నున్నవి. శుంగవంశజులనాటిశాస నములు ప్రాకృతభాషలో గలవు. సాతవాహ నులకు సమకాలీనులైన ఉత్తరహిందూస్థానమున పరిపాలనము నెఱపినశక, కుషాణవంశజులనాటి శాసనములుచాలవఱకు ప్రాకృతమున నేకలవు. మాళవసౌరాష్ట్రముల నేలిన క్షత్రవ వంశజు డగు నహపానునియొక్కయు, అతని అల్లుడు వృషభదత్తుని యొక్కయు, అతని కూతురును వృషభదత్తుని భార్యయు నగు దక్షిమిత్ర యొక్కయు, అతనిమంత్రి 'అయమ' యొక్క యు శాసనములన్నియు ప్రాకృతమున నేకలవు. వృషభదత్తుని యొక శాసనమున మాత్రము ఆత డదివఱకుచేసిన దానధర్మములనువర్ణించు ప్రశస్తియంతయు సంస్కృతముననే యున్నను క్రొత్తగ చేయబోవుదానమును వర్ణించు పట్టు నుండి సంస్కృతము కాక ప్రాకృతమే వాడ బడెను. ఈ పైనుడివిని వారందఱు సాతవాహ నులకు సమకాలీనులే, సాతవాహనులకు సమ

కాలికుడైన కళింగరాజగు ఖారవేలుని శాసనమును ప్రాకృతముననే రచియింపబడినది. సాతవాహన రాజ్య మంతరించినపిదప పరిపాలించి రనబడు కర్ణాటదేశపు కదంబవంశజుల మొదటి శాసనములు ప్రాకృతముననే కలవు. క్రీస్తు శకము మూడవ శతాబ్దాంతమునుండి కాంచీ పురమును రాజధానిచేసికొనిపాలించి రనబడు పల్లవ వంశజుల మొదటి శాసనము లోని భాషయు ప్రాకృతమే. సాతవాహన రాజ్య మంతరించిన పిదప ఆంధ్ర దేశమున వేణువేణు ప్రాంతముల రాజ్యముచేసిరిని యూహింప దగు ఆనందగోత్రజుల శాసనములు, బృహత్పలాయన సగోత్రుల శాసనములు, వేంగీశాలంకాయనులలోని మొదటిరాజుల శాసనములు— ఇవియన్నియు ప్రాకృతముననే ఉన్నవి.

ఈ పై యుదాహరణముల ననుసరించి చూచినచో ప్రాకృతము ఒక్క సాతవాహన వంశజులశాసనములలోను, వారు పాలించిన ఒక్కపశ్చిమహిందూదేశమునను, వారినాడును మాత్రమేకాక వేణువేణు రాజవంశములవారి శాసనములలోను, ఉత్తర హిందూస్థానమునను, కళింగమునను, మాళవ సౌరాష్ట్రములలోను, ద్రవిడకర్ణాట దేశముందును, క్రీస్తు పూర్వము అశోకుని నాటినుండి సాతవాహన రాజ్య మంతరించిన పిదప కొంతకాలము వఱకునుగూడ గానవచ్చుచున్నట్లు తెలియగలదు. దీనిని బట్టి ప్రాకృతభాష ఒకప్పుడు అనగా క్రీస్తుపూర్వము 300 ల సంవత్సరములనుండి క్రీస్తుతరువాత 300 ల సంవత్సరములవఱకు సాధారణముగ హిందూదేశ మందలి రాజ

వంశములవారి కందఱికి సామాన్యమైన 'శాసన భాష' యయ్యెనని మనము నిస్సంశయముగ నుచువచ్చును.

ఇట్లు ప్రాకృతము దేశ మంతటను వ్యాపించుటకును, రాజవంశములవారి కందఱికి సామాన్య 'శాసనభాష' యగుటకును కారణము లేకపోలేదు. అది హిందూదేశమున జౌద్ధమతము ప్రబలముగ వ్యాపించిన కాల మను విషయమును జ్ఞాపక ముంచుకొనినచో ఆకారణము నువిదిత మగును. హిందువుల యొక్క వైదికవాఙ్మయమంతయు సంస్కృత మన నున్నయట్లే జౌద్ధులయొక్కయు, జైనుల యొక్కయు మత గ్రంథము లన్నియు 'పాలీ' భాషలోగలవు. 'వ్యావహారికమునకు భిన్నమైన గ్రంథికప్రాకృతముయొక్క ప్రాచీనరూపమునకే 'పాలీ' యని పేరు.' సంస్కృత గ్రంథములకును, సంస్కృత పండితులకును హిందువులలో ఎట్టి గౌరవప్రతిష్ఠ లుండెడివో అట్లే జౌద్ధమతము ప్రబలిన రోజులలో ప్రాకృత గ్రంథములకును, ప్రాకృతభాషా పండితులకును అట్టిగౌరవమర్యాద లుండెడివి. హిందువులకు సంస్కృత మెట్టిపవిత్ర భాషయో జౌద్ధ జైనాదులకు ప్రాకృతమట్టి పూజ్యభాష. మత విషయకమైన కార్యకలాపాదుల సందర్భముననే తప్ప మిగిలిన వేళల సంస్కృతమును వాడుట పూర్వ మెంత యపవిత్రముగ తలంపబడుచుండెనో అట్లే జౌద్ధయుగమున మత స్వభావమును సూచించు కార్యముల పట్లనే కాని మిగిలిన యప్పుడు ప్రాకృతమును వాడుట దోషముగ పరిగణింప బడుచుండెను. రాజరాజ

సరేంద్రునినాటి వఱకుగూడ తెలుగువ్యాకరణములైన నేమి, మఱి యేగ్రంథములైన నేమి సంస్కృతమున రచించుటయే ప్రతిష్ఠాపహ మనునభిప్రాయ ముండినట్లే బౌద్ధమతము ప్రబలిన సాతవాహనుల నాడు గ్రంథ రచన ప్రాకృతమున జేయుటయే ఘనతగ నెన్నబడుచుండెను. ఇంతయేల, భాషా విషయకముగ వైదిక మతమునకు సంస్కృతము చిహ్నమైనట్లు బౌద్ధజైనమతములకు ప్రాకృతము చిహ్నమయ్యెను. మతస్వభావమును సూచించు ఏలేఖ్యములైనను బౌద్ధయుగమున ప్రాకృతభాషలో రచించుటయు, వైదికయుగమున సంస్కృతభాషలో రచించుటయు మీరారాని యొకవిత్రాచారమయ్యెను. ఇందువలననే బౌద్ధమతస్వభావమును సూచించు దానధర్మములను చెలుపులేఖ్యము లన్నియు బౌద్ధయుగమున ప్రాకృతముననే కలవు. ప్రాకృతభాషలో గానవచ్చు శాసనము లన్నియు రాజులు కాని ప్రజలు కాని బౌద్ధభిక్షువులకో, బౌద్ధసంస్థలకో లేక జైన సంస్థలకో చేసిన దానధర్మములను చెలుపునవే. ఈ కారణముననే ఋషభదత్తుని ప్రశస్తియంతయు మొదట సంస్కృతమున నుండినను దానవిషయమును చెలుపు నట్లునుగి ప్రాకృతముననే కలదు. అందువలన ఇట్టిప్రాకృతమును ఆధారముగా గైకొని సాతవాహనులు ఆంధ్రులుకారని వాదించుట యుచితముకాదు. సాతవాహనుల కాలమున గాని, అంతకు పూర్వము కాని హిందూ దేశమునందలి వేలు వేలుప్రాంతముల పరిపాలనము నెఱపినవారు తమశాసనములను దేశభాషలలో వేయించి

యుండినయెడల — ఆయాప్రాంతము లందలి వారు అచ్చటి దేశభాషలో తమశాసనములు వ్రాయించియుండిరి గనుకను, సాతవాహనుల శాసనములు ప్రాకృతమున గానవచ్చుచున్నవి గనుకను — సాతవాహనులభాష ప్రాకృతమే యనియు, అందువలన వారు ఆంధ్రులకు భిన్నులై యుందరనియు అస్పష్ట హింసాసవచ్చును; కాని సాతవాహనుల కాలమున హిందూదేశమునం దెల్లెడల సాధారణముగ ప్రాకృతభాషా శాసనములే కనబడును కాని దేశభాషాశాసనమే కానరాదు. అందువలన ఈభాషాధారమున సాతవాహనులు ఆంధ్రులు కారనుట యొప్పుదు.

మఱియొక విషయము : ప్రాకృతము ఇప్పటి ఆంధ్ర దేశమునకు గోతమీపుత్రునితరువాతి సాతవాహనరాజుల మూలమున వచ్చినదను వ్యతిరేకవాదమును సరియైనది కాదు. ఇందుకు కృష్ణామండలములోని భట్టిప్రోలు బౌద్ధస్తూపశాసనములే ప్రమాణము. ఈ శాసనములన్నియు ప్రాకృతముననే కలవు. వీటిని ప్రకటించినబూలరుదొరగారు వాటిలిపి ననుసరించి యవి లెఖించునకి కొంచెము తరువాతి వనియు, సాతవాహనుల నానాఘట్టముశాసనములు ౨౦౦ వేలునిహాధిగుంఘాశాసనము మొదలయినవానికి పూర్వపు వనియు, అందువలనే అవి క్రీస్తుకు ౨౦౦ లకు కూడ పూర్వపువేయై యుండుననియు జెప్పుచున్నారు. ఇదియే సరియైనదగుచో సాతవాహనుల నానాఘట్టపు శాసనములకు పూర్వమే ప్రాకృతభాషాశాసనములు భట్టిప్రోలు బౌద్ధస్తూపమున గానవచ్చు

చున్నవని చెప్పవలసియుండును. ఆ శాసనము లొకవేళ బూలుబుగారు చెప్పినంతటి ప్రాచీనమైనవి కావని సంశయించినను క్రీస్తుపూర్వము మొదటి శతాబ్దిలోనివైన గాకపోవు. అది క్రీస్తుతరువాత మొదటిశతాబ్దిలోని వని వాదమున కొకవేళ వాదించినను అప్పటికిని అది గౌతమీపుత్రాదులకు పూర్వపువే కాగలవు. ఏలయన గౌతమీపుత్రాదుల నానిక శాసనములలోని లిపికంటె భట్టిప్రోలుస్థాపపు శాసనముల లిపి చాల పూర్వపుదని యెల్లరు సంగీకరించియే యున్నారు. గౌతమీపుత్రాదుల తరువాతివారే ఆంధ్ర దేశమునకువచ్చిరియు, వారే ఆంధ్ర దేశమునకు ప్రాకృతమును దీసికొనివచ్చిరియు వ్యతిరేకవాదము. అట్టిచో సాతవాహనులు రాకపూర్వమే ఆంధ్ర దేశమున ప్రాకృతభాషాశాసనములు కాన్పించుట యెట్లు కలిగెను? సాతవాహనులకు పూర్వము ఆంధ్ర దేశమునందలి శాసనములు ద్రావిడ భాషాకుటుంబమునకు సంబంధించిన ఆంధ్రమున కాక ప్రాకృతమునందుట యెట్లు కలిగెను? నీటినినుసరించియే వ్యతిరేకవాదమునర్పింపదలసి కాదనవచ్చును. ఈవై ప్రశ్నలకు ఇదివఱలో చెప్పినదే సమాధానము. శాసనములందు ప్రాకృతముండుట అది దేశభాష యగుటవలనను కాకపోవుటవలనను కాదు : అది బౌద్ధమత భాష, జైత్ర భాష యగుటయే అందుకు కారణము. 'సాతవాహనులకు పూర్వమే' ఆంధ్ర దేశములో ప్రాకృత భాషాశాసనములు కాన్పించుటనుబట్టియే ప్రాకృతమునకు భిన్నమైనదేశ భాష యచ్చటనుండి యుండునని యూహించ

నసకాశము కలుగుచున్నది. సాతవాహనులకు పూర్వమైనను పరమునైనను ఆంధ్ర దేశము నందలి శాసనములలో ప్రాకృతము కాన్పించుట అది దేశభాష యగుటవలన గాదనియు, అది మతభాష యగుటవలననే యనియు మనము నిర్ణయించ నచ్చును. అందువలన ప్రాచీన ప్రాకృతభాషాశాసనములు కాన్పించిన ప్రాంతముల ప్రాకృతేతరమైన దేశభాష లేదని మాత్రము నిశ్చయముగ చెప్ప నల్ల కాదు. ఈ కారణములవలన సాతవాహనులును, ఆంధ్రులును ఒక్కరుకారనుటకు ప్రాకృతము ఏవిధమునను అడ్డురాదని మనము నిశ్చయించ వచ్చును.

వేటొక విషయము: శ్రీమంత్ పి. టి. శ్రీనివాస అయ్యంగారు క్రీస్తుశకము 300 లనుండి ఆంధ్ర జాతియు, ఆంధ్ర రాజవంశమును అంతరించెనని చెప్పుచున్నారు: కాని యిది సమంజసమైన యూహగ కాన్పించదు. ఆంధ్ర రాజవంశము వారిశాసనములు క్రీస్తు శకము మూడువందలనుండి కాన్పించకపోవుటచేత ఆ వంశ మొకవేళ అంతరించుండి అంతరించెన్న లనవచ్చునేమో కాని ఆంధ్రజాతి యంతయు సంతరించెనుటకు వీరికిగల యాధారములేవో తెలియరాకున్నవి. ప్రత్యక్షముగ ఆంధ్రజాతి యిప్పుడుండగా సాతవాహనులును ఆంధ్రులును ఒకరని నిర్ణయవాదముగ సంగీకరించువీరు ఆంధ్ర జాతి యంతరించెనని చెప్పుట విచిత్రముగ కనబడకమానదు. అయితే ఇట్లు చెప్పుటలో ఇప్పటి యాంధ్రజాతియు, పూర్వపు ఆంధ్రజాతియు ఒక్కటికాదని వీరియ ద్వేశమునుట స్పష్టము.

పూర్వపు ఆంధ్రులును, ఇప్పటి ఆంధ్రులును ఒక్కరు కారనుటకు వీరు చూపిన ప్రమాణములు బలమైనవి కావు. బలిష్ఠములైన కారణములున్న నే కాని పూర్వపు ఆంధ్రులును, ఇప్పటి ఆంధ్రులును ఒక్కరు కారని యనజాలము. అంతేకాక ఆంధ్రరాజవంశమును, ఆంధ్రజాతియు అంతరించెనని వారనుచో ఆంధ్రరాజవంశమే ఆంధ్రజాతియనియు, ఆంధ్రరాజవంశము మినహాగా ఆంధ్రజాతియే లేదనియు వారు చెప్పవలసి యుండును. ఇందుకైనను వారు ప్రమాణములు చూపవలసి యుండును. తగిన బలిష్ఠ ప్రమాణములు లేనిదే ఆంధ్రజాతి యంతరించెనను వీరి సిద్ధాంతము అంగీకార్యము కాజాలదు.

ఈ పై ప్రమాణములనుబట్టియు, కారణమునుబట్టియు ఇంతకంటె బలిష్ఠములైన వ్యతిరేక ప్రమాణము లున్న నే తప్ప సాతవాహనులును ఆంధ్రులును ఒక్కరేయని నిశ్చయించుకొనవచ్చును.

సాతవాహనులును, ఆంధ్రులును ఒక్కరిని మనము నిశ్చయించుకొనుటచేత ఆంధ్రరాజులు కాలనిర్ణయ చరిత్రాదుల కొఱకు— సాతవాహనుల శాసనములే కాని ఆంధ్రరాజుల శాసనములు ఏవియు కాన్పించలేదు కావున— సాతవాహనవంశజుల శాసనములనే పరిశీలింపవలెను.

సాతవాహననింశజుల శాసనము లెచ్చుట చున్నదియు ఈవఱకే తెలుపబడినది. ఆ శాసనములలో సాతవాహనరాజుల రాజ్య

సంవత్సరములే కాని శకవర్షములు తెలుపబడి యుండలేదు. సాతవాహనరాజుల రాజ్య సంవత్సరములు తెలిసినంతమాత్రమున వారి కాలమును శకవర్ష పరిగణనమున గాని, క్రీస్తుశక పరిగణనమున గాని నిర్ణయించుటకు వీలులేదు. అందువలన సాతవాహనవంశమునందలి ఆనగా ఆంధ్రవంశము నందలి ఆనగా రాజులు — శకవర్ష పరిగణనమున గాని, క్రీస్తుశక పరిగణనమున గాని — ఎప్పటినుండి ఎప్పటివఱకు పరిపాలించిరో వారికి సమకాలీన శాసనములను బట్టియైన నిర్ణయించుటకు వీలుకలుగు నేమో ఇక చూడవలసి యున్నది.

యన, శక, పల్లవులు

సాతవాహనరాజుల శాసనముల ననుసరించి వారియొక్క (ఆనగా ఆంధ్రరాజులయొక్క) కాలమును నిర్ణయించుటకు వీలులేదని తేలుటచేత వారికి సమకాలీనులైన వారి శాసనములవలన నైనను ఈ కాలనిర్ణయ సమస్య పరిష్కారమునకు మార్గ మేర్పడు నేమో చూతము. సాతవాహనుల శాసనముల ననుసరించినచో వారికి సమకాలీనులైన వారిని నిర్ణయించినచో నది ప్రామాణికముగ నుండగలదు.

శాసనములవలన తెలియవచ్చు సాతవాహనరాజులలో మొదటి మూవురును స్వయముగ నేయించిన శాసనము లింతవఱకు గానరాలేదు. సాతవాహన ప్రభువులు స్వయముగ నేయించిన శాసనములు గౌతమీపుత్రుని నుండియే కనబడుచున్నవి. కాని గౌతమీపుత్రుని శాసనములలో సాతవాహనేతరములైన తెగ లేవియు పేర్కొనబడియుండలేదు. అందువలన

సాతవాహనులకు సమకాలీను లెవ్వరిను విషయమును తెలిసికొనుటకు గౌతమీపుత్రశాసనములు మన కుపకరింపవు.

గౌతమీపుత్ర సాతకర్ణి శాసనముల తరువాత మనకు లభ్యము లగునవి వాసిష్ఠీపుత్ర శ్రీపుళుమావి శాసనములు. ఈ పుళుమావి యొక్క పందొమ్మిదవ రాజ్య సంవత్సరము నాటి వాసిష్ఠిగుహాశాసనమున గౌతమీపుత్రుడు యవన, శక, పహ్లావులను నాశము గావించెననియు, ఖిఖరాత వంశమును నిర్మూలము గావించెననియు చెలువబడి యున్నది. ఇందు వలన యవన, శక, పహ్లావులును, ఖిఖరాతులును సాతవాహనులకు సమకాలీనులని నిస్సంశయముగ నుచువచ్చును. ప్రాకృత భాషలో ఖిఖరాత వంశ మను పేరం బరగు దానికి సంస్కృతమున క్షహరాతవంశ మని పేరు. అందుచేత యవన, శక, పహ్లావులయొక్కయు, క్షహరాతుల యొక్కయు చరిత్రమును బరిశోధించినయెడల ఆంధ్రరాజుల కాలనిర్ణయ సమస్యను పరిష్కరించుటకు కీలకము దొరకు నేమో చూడవలసి యున్నది.

మనహిందూవాఙ్మయమున అలెగ్జాండరు మొదలగు గ్రీకుదేశీయులకు యవనులని పేరు. అలెగ్జాండరు హిందూదేశముపై దండెత్తివచ్చి సింధు, పంజాబు ప్రాంతములను జయించుట హిందూదేశ చరిత్ర పాఠకులకు తెలియని విషయము కాదు. అలెగ్జాండరు చనిపోయినపదవ అశని ప్రదేశరాజ్య మంతయు అశని సేనానాయకులైన యవనముఖ్యుల వశమున నుండెను. మౌర్యచంద్రగుప్తుడు సింధు, పంజాబు

ప్రాంతముల నేలుచుండెన యవనులను జయించి స్వరాజ్యమును స్థాపించినప్పటికి మౌర్యసామ్రాజ్యము పతనము నొందినపిదప దానికి ఉత్తరపు సరిహద్దులను, వాయవ్యపు సరిహద్దులను ఉండిన బాక్త్రీయా, పార్థియా దేశములనుండి హిందూదేశముపై మఱల గొన్ని దండయాత్రలు జరిగెను.

హిందూదేశమునకు వాయవ్య మూలమున్న 'హిందూకుష్' పర్వతముల యొక్క ఉత్తరపు 'సాలోపు'లకును మధ్య ఆసియాలోని ఇస్పాడు 'ఆమూడేరియా' యనబడు 'ఆక్సుసు' నదికిని మధ్యగల ప్రదేశమున కే, అనగా 'ఆక్సుస్' నది ఉత్తరపు సరిహద్దుగాగల ఉత్తర ఆఫ్ఘన్ స్థాన దేశమునకు బాక్త్రీయా యని పేరు. ఈ దేశమును అలెగ్జాండరు చనిపోయిన పదవ 'యూథిడిమస్' అను యవనవీరుని వంశము వారు పాలించిరి. 'యూథిడిమస్' కుమారుడైన 'డెమిట్రీయస్' చాలనమధ్యజైన మహావీరుడు. ఇతడు బాక్త్రీయానుండి పడుమటి పంజాబు, సింధుప్రాంతము వఱకు జయించి కొంత కాలము హిందూదేశములోని భాగములను గూడ బరిపాలించెను. ఇవతల హిందూదేశభాగముల నాతడు జయించుచుండగా ఆతనికి ప్రతిస్పర్ధియైన 'యూక్రిటైడిస్' అను మఱియొక యవనవీరుడు బాక్త్రీయా సింహాసనమునకై కలహించి తుద కౌరాజ్యమును గైవసముచేసికొనెను. అప్పటినుండి 'యూథిడిమస్' వంశము వారు తాము జయించిన హిందూదేశ భాగములనే పరిపాలించుచువచ్చిరి. కొంతకాలము నకుదరువాత 'యూక్రిటైడిస్' వంశమువారు

‘గూఢాధిమన్’ పంశమువారినిజయించి, అంత పతకు వారు పరిపాలించు చుండిన పశ్చిమ పంజాబు ప్రాంతములను బాక్త్రీయా దేశమును గూడ పరిపాలించిరి. వీర లెల్లరును యవనులే. ఈయవనుల పరిపాలనము ఒక్క హిందూదేశ వాయవ్య ప్రదేశముననే కాక భరుకచ్ఛ (Broach), మాళవ, సౌరాష్ట్రాది పశ్చిమ హిందూదేశప్రాంతముల కూడ సాగుచుండ ననుటకు నిదర్శనములు కలవు: (౧) అశోక చక్రవర్తికింద సౌరాష్ట్రమున కథితిగ నుండిన యలహు యవనుడని తెలియుచున్నది. (౨) పారసీక సింధుశాఖ నుండి హిందూదేశము యొక్క పశ్చిమతీరమునకు అనగాభరుకచ్ఛము సౌరాష్ట్రము, కొంకణము మొదలగు దేశములకు సముద్రప్రయాణముచేయు గ్రీసుదేశవర్తకులు కుషయోగకరముగ నుండునట్లు అచ్చటి రేవుపట్టణములు, అచ్చటి పరిశ్రమలు, ఎగుమతి దిగుమతి వ్యాపారము—ఈ మొదలగు వాటిని గుఱించి తెలుపు ‘పెరిప్లస్ ఆఫ్ ది ఎరిత్రియన్’ అనుగ్రంథమున గ్రీకుఅక్షరము ల్లో ‘అపోలోడోటస్’, ‘మినాండర్’ (మిలిందేడు)ల పేర ముద్రింపబడిన నాణములు భరుకచ్ఛము రేవుపట్టణములో చెలామణియగు చుండెనని తెలుపబడి యున్నది. ‘అపోలోడోటస్, మినాండరులు’ ‘గూఢాధిమన్’ వంశజులు: ‘జుమిత్రియన్’ వరువాతివారలు. వారి యధికారము భరుకచ్ఛమున సాగుచుండక పోయినచో వారి నాణము లచ్చట చెలామణి కానేరవు. అందువలన యవనులయధికారము పశ్చిమ హిందూదేశమునందు కూడ సాగు

చుండినట్లు నిర్ణయింపవలగుచున్నది. (3) కాళిదాసవిరచితమైన చారిత్రకనాటకముగు మాళవికాగ్నిమిత్రమున శుంగవంశకర్తయైన పుష్యమిత్రుని మనుమడగు వసుమిత్రుని సేనానాయకత్వమున నడపింపబడిన సైన్యములకును, యవనులకును మధ్యహిందూదేశమున నెచ్చటనో యొకచోట పోరాటము సంభవించినట్లు తెలుపబడి యున్నది. ఈ విషయము ననుసరించి కూడ యవనులు ఒక్క పశ్చిమపంజాబుప్రాంతముననే కాక మధ్యహిందూదేశమున గూడనుండినట్లు తెలియు చున్నది. ఇట్లు ‘గార్గినంహిత’ యను జ్యోతిశాస్త్రము ననుసరించు యవనులు మధ్య హిందూదేశమున పాటలీపుత్రము (Patna) వఱకు వ్యాపించిరిని విశదమగును. ఈ విధములైన ప్రమాణములనుబట్టి యవనులు పశ్చిమపంజాబుప్రాంతములను మాత్రమే కాక మధ్యహిందూదేశమునను, భరుకచ్ఛ సౌరాష్ట్రాదిహిందూదేశపశ్చిమతీరస్థదేశములందును గూడ నుండిరిని సిద్ధాంత మగుచున్నది. ఇంతకంటె వారినిగుఱించి మన కేమియు దెలియరాదు. సాతవాహనవంశజుడైన గౌతమీపుత్రసాతకర్ణి నాశము చేసిన యవనులు హిందూదేశ పశ్చిమతీరస్థ దేశవాసులును, మధ్యహిందూదేశ వాసులునై యుందురు. కాని మధ్యహిందూదేశమునగాని, హిందూదేశ పశ్చిమతీరస్థ దేశములందు కాని పరిపాలనము నెఱపిన యవనప్రభువులను గుఱించి మన కేమియు దెలియరానందున యవన చారిత్రమునుబట్టి ఆంధ్రరాజుల కాలమును నిర్ణయించుటకు మనకు సాధ్యము కాదు.

అందువలన నిక శకపహ్లావులను గుఱించి విచారించుము.

శకులనబడు తెగవారు మొదట నొక చోట స్థిరముగ నివసింపక దేశములపెట్ట ద్రిమ్మరుచుండిరి. కాలక్రమమున వారు పారసీక దేశము (Persia) నకును, హిందూదేశమున కును నడుమనుండిన 'ద్రాంగియానా' రాష్ట్రమున కుదురుకొని యచ్చటనే స్థిరపడిరి. శకులయొక్క స్థిరనివాసస్థాన మగుటవలన నారాష్ట్రమునకు కాలక్రమమున 'శకస్థాన' మనుపేరు కలిగెను. దీనినే యిప్పుడు 'సెల్యుస్థాన్' అందురు. పార్థియా దేశవాసులకే 'పహ్లావు'లని పేరు. మధ్యఆసియాఖండమునందు గలిగిన ఈశకుల 'అవాంతరము' మూలమున బ్రాహ్మియాదేశపు యవనరాజ్య మంతయు విస్వస్థమయ్యెను. పార్థియాదేశపు రాజులు మిత్రదత్తులు ఈశకవాహిని నడ్డగించుటకు ప్రబంధ ప్రయత్నములు కావించిరి కాని వారు శకస్థానమునుండి శకులను తలుమగొట్టుటకు మాత్రము సమర్థులు కాజాలరైరి. శకులు పార్థియాసామ్రాజ్యముననే స్థిరపడిపోవుటవలన కాలక్రమమున శకపహ్లావు లిరువురికిని అన్యోన్యసంబంధము పొచ్చెను. యవనుల పిదప హిందూదేశముపై దండెత్తివచ్చినవాగు ఈశక పహ్లావులే.

శకులు పశ్చిమపంజాబు సింధుదేశములపై దాడివెడలి, అంతవఱ కప్రాంతమును పాలించుచుండిన యవనరాజ వంశజుల నణచి, యచ్చట దమ రాజ్యమును స్థాపించిరి. వీరు పశ్చిమపంజాబు సింధుప్రాంతముల అలెగ్జాండరు

నాటినుండి సాగుచుండిన పరిపాలన విధానమునే యవలంబించి, తాముజయించిన ప్రదేశములకు దమకు మాటుగ ప్రతినిధులను నియమించి, పరిపాలింప దొడంగిరి. ఈ ప్రతినిధులకే 'క్షత్రపు'లని పేరు.

క్షత్రపులు

కొంత క్షేత్రమును (ప్రదేశమును) పరిరక్షించువాడని యర్థమిచ్చు 'క్షత్రపావన' పదమునకు 'క్షత్రప' పదము రూపాంతరము. అసలు మొదట 'మహారాజరాజ' బిరుదమును నహించుచు వచ్చిన పార్థియాదేశపు రాజుల ప్రతినిధులకే 'క్షత్రప' బిరుదము చెల్లుచుండెడిది. తరువాత శకరాజ ప్రతినిధులు కూడ నీబిరుదమును వహించుచువచ్చిరి. అందువలన శకరాజ్యమునుగాని, పహ్లావ రాజ్యమునుగాని తెలిసికొనుటకే 'క్షత్రప' బిరుదము నొకసాధనముగ మనము గ్రహింపవచ్చును. 'క్షత్రప' బిరుదమునలేనే 'మహాక్షత్రప' బిరుదముకూడ గలదు. పదవియందును, స్వాతంత్ర్యాధి కారములయందును క్షత్రపుల కంటె మహాక్షత్రపులు ఎక్కువవారు. ఆయా రాష్ట్రములలో 'క్షత్రప' వంశపరిపాలనము స్థిరపడిన పిదప మహాక్షత్రప, క్షత్రపు లిరువురును గలిసి ఏక కాలమున పరిపాలన చేయుచుండినట్లు శాసనముల ననుసరించి తెలియనగును. అట్టి సందర్భములలో మహాక్షత్రపుని అసలురాజుగను, క్షత్రపుని యువరాజుగను మనము గ్రహింపవచ్చును. ఇట్లు యవన, శకపహ్లావ ప్రతినిధులు మాత్రమే మొదట ఈ క్షత్రపబిరుదమును వహించుచు వచ్చినను వారివంశముల

వారు కాలక్రమమున తమపై మహారాజుల యధికారమును ద్రోసిపుచ్చి దాము స్వతంత్రులైనప్పుడుకూడ నీ ఊత్రప, మహాక్షత్రప బిరుదములను వహించుచునేయుండిరి.

హిందూదేశచరిత్రజ్ఞులకు దెలియవచ్చిన ఊత్రపవంశము లింతవఱకు మూడు కలవు. (౧) కపిశాక్షత్రపవంశము. శకులు గాంధార దేశమును జయించిన పిదప కపిశానగరమును రాజధాని గావించుకొని యాదేశమును ఊత్రపులు పాలించిరి. ఆఫ్ఘన్ స్థానములోని కందహార (Kandahar) రాష్ట్రమే పూర్వపు గాంధారదేశమని పురాతత్త్వవిదులు గుర్తించి యున్నారు. (౨) తక్షశిల రాజధాని చేసికొని పాలించిన ఊత్రపవంశము (౩) మధురానగరము రాజధాని చేసికొని పాలించిన ఊత్రపవంశము. ఈ ఊత్రపవంశములు మూడును ఉత్తరహిందూదేశమున బరిపాలనము నెఱపినవే.

ఇట్టి ఊత్రపవంశములు ఉత్తర హిందూదేశముననేకాక పశ్చిమ హిందూదేశమున మాళవసారాష్ట్రప్రాంతముల పరిపాలించుచుండినవికూడ కొన్ని యుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. పశ్చిమహిందూదేశమును పాలించిన యాక్షత్రపులుకూడ అసలు ఉత్తర హిందూదేశీయులే యనుటకు గొన్ని నిదర్శనములు కలవు. వీరి మొదటి నాణెములమీది పేర్లు 'ఖరోష్ఠీ' లిపిలో నున్నవి. ఈలిపి యిదివఱకు లో దెలిసినట్లు, సాధారణముగ ఆఫ్ఘన్ స్థానములోని తూర్పుభాగమునను, పంజాబులోని యుత్తరభాగమునను వాడుకలో నుండెను.

పశ్చిమక్షత్రపరాజ్యములైన మాళవ, సారాష్ట్రాదిదేశములలో సాధారణముగ బ్రాహ్మీలిపి లోని శాసనములేకాని ఖరోష్ఠీలిపిలోని శాసనములుకానరావు. పశ్చిమక్షత్రప దేశములలో అశోకచక్రవర్తినాటినుండియు వాడుకలోనుండి నలిపి బ్రాహ్మీలిపియే. అందువలన పశ్చిమక్షత్రపులుతమ మొదటి నాణెములమీద పేర్లు వ్రాయుట కుపయోగించిన ఖరోష్ఠీలిపి విదేశీయమనుట స్పష్టము. అలిపి పంజాబు ప్రాంతముల దని నిశ్చయముగ మనకు దెలియవచ్చుటచేత దానిని తమ నాణెములమీద వాడిన పశ్చిమక్షత్రపులు అసలు ఉత్తర హిందూదేశీయులైయుందు రని నిశ్చయించుట యుక్తము కాకపోదు. వీరు ఉత్తరహిందూదేశీయు లనుటకు మఱియొక స్రమాణము కూడ గలదు. ప్రద్యుమ్నసూరి యను జైనపండితుడు రచియించిన 'ప్రభావకచరిత' మను జైనగ్రంథమువలన ఈపశ్చిమక్షత్రపులు అసలు ఉత్తర హిందూదేశమున నుండినవారనియు, 'కాలక సూరి' యను జైనమతాచార్యుని ప్రోత్సాహ ప్రోద్బలములవలన వారు పశ్చిమ హిందూదేశమునకు వచ్చిరనియు దెలియుచున్నది. ఈవిషయమంతయు ప్రభావకచరితములోని 'కాలక సూరి ప్రబంధ'మను నాలుగవ యధ్యాయము ననుసరించి తెలియుచున్నది. అందలికథ యిది:

"శ్రీధరావాసమని యొకసేగరయకలదు. అందు వీరసింహుడను పేరుగల పరాక్రమవంశుడైన రాజుగ డుండెను. అతనిభార్య పేరు సురసుంధరి. ఆపంపతులిరువురికి నొకకొడుకు, నొకమాతురు కలిగిరి. కొడుకు పేరు కాలకుడు; మాతురి పేరు సరస్వతి. కాలకుడొకప్పుడునగరమునుదాటి తనసంజ్ఞముమీద స్వారివెడలి యాళ్లు అనేక

ఆకస్మిక ఛాయాచిత్రములు (Snap shots)

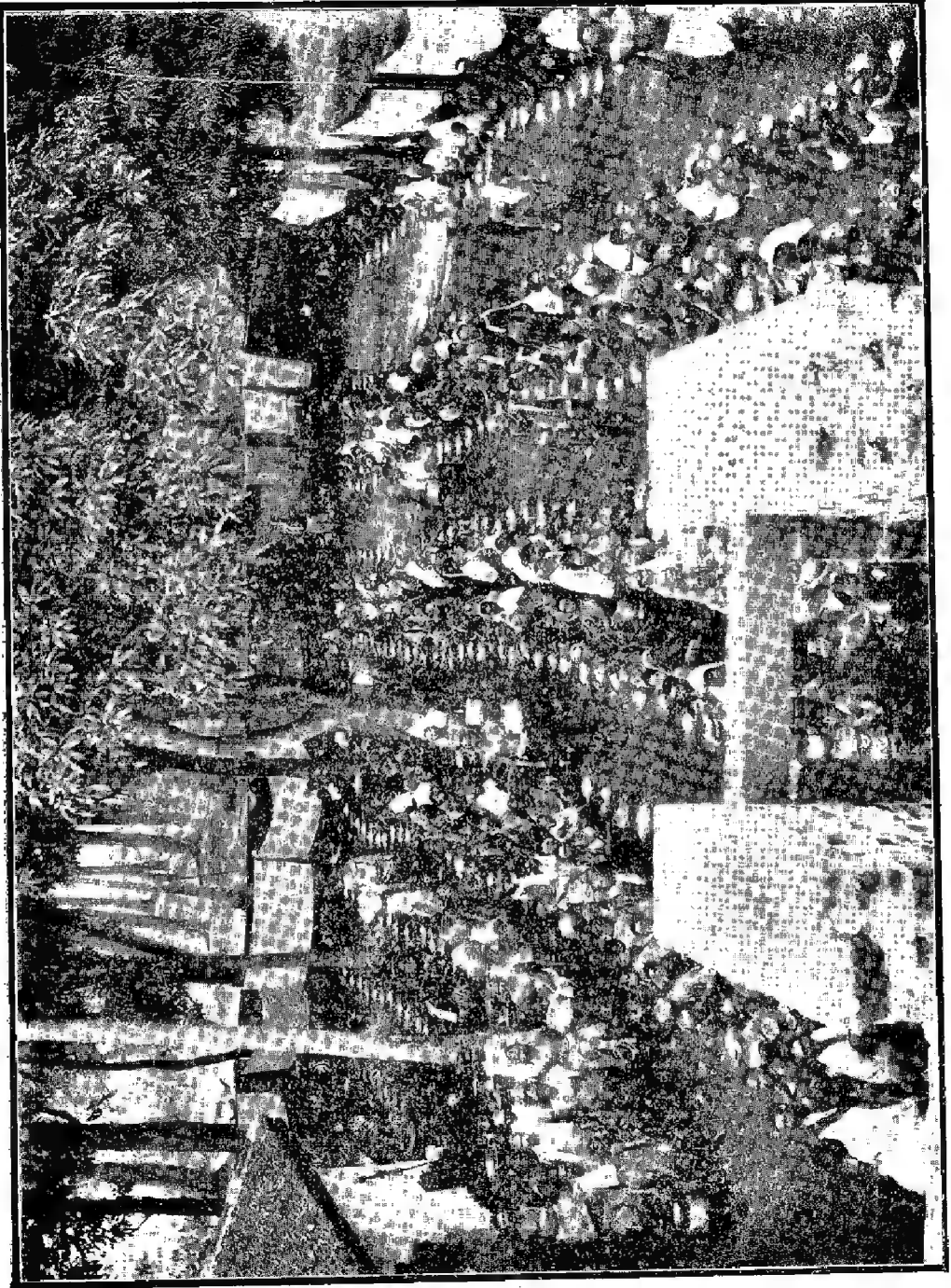
తుంగభద్రలో నీడులాట
శ్రీ జి. తిమ్మరెడ్డిగారు, గుంటకల్లు.

(మొదటి బహుమానము)

బండపై శ్రీశైలస్వర్ణ ప్రయాణము
పి. బసవరాజు అండు సప్పు, కాకినాడ.

(చూడనబహుమానము)

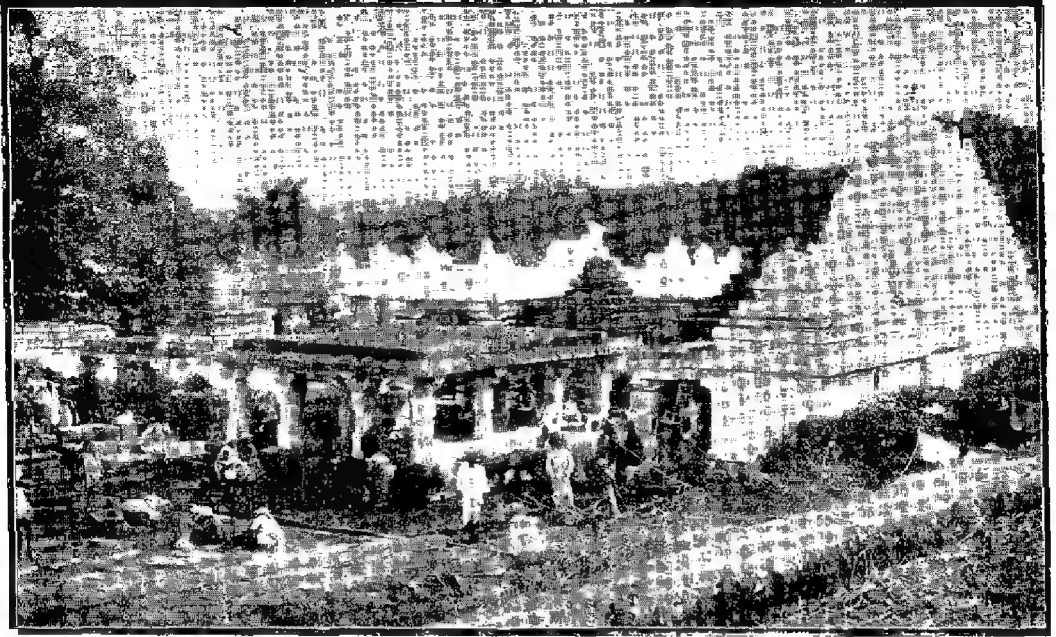

వనభోజనము

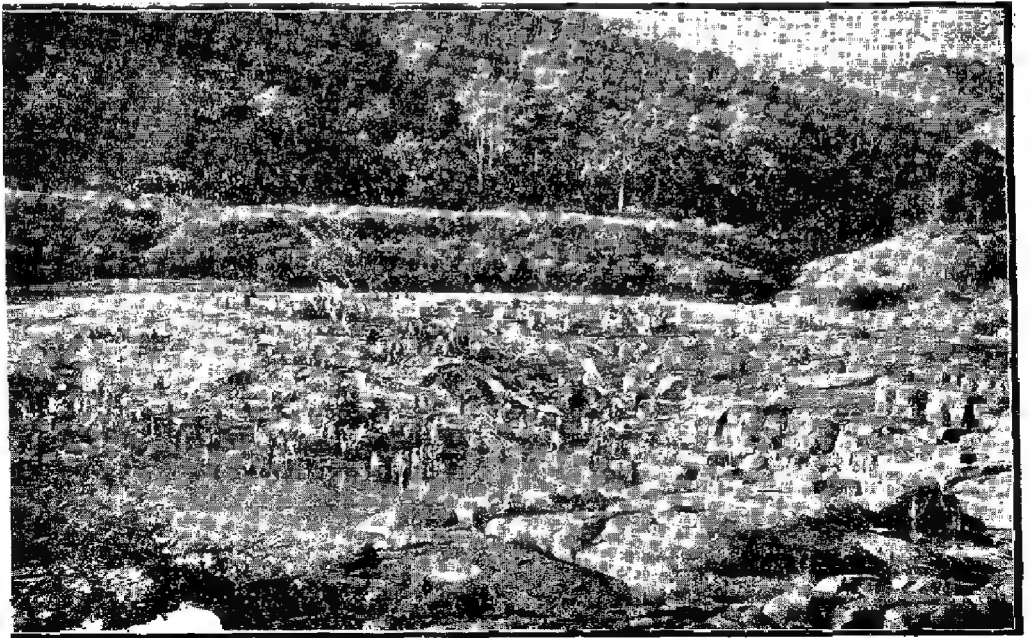
శ్రీ అయ్యగారి సూర్యవారాయణమా ర్తిగాడు,

కాకినాడ. (రెండవబహుమానము)

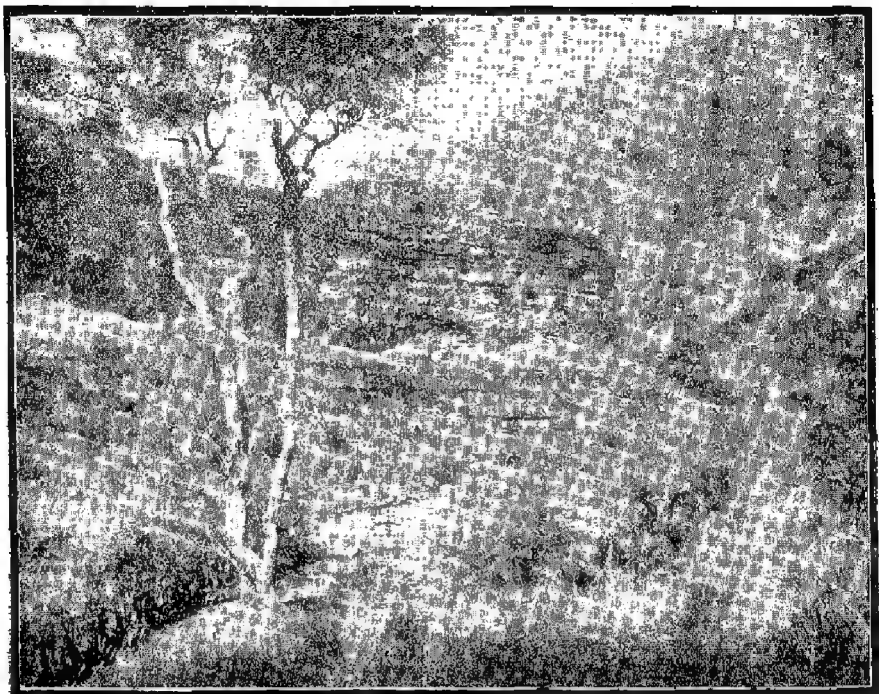
ఆకస్మిక ఛాయాచిత్రములు (Snap shots)

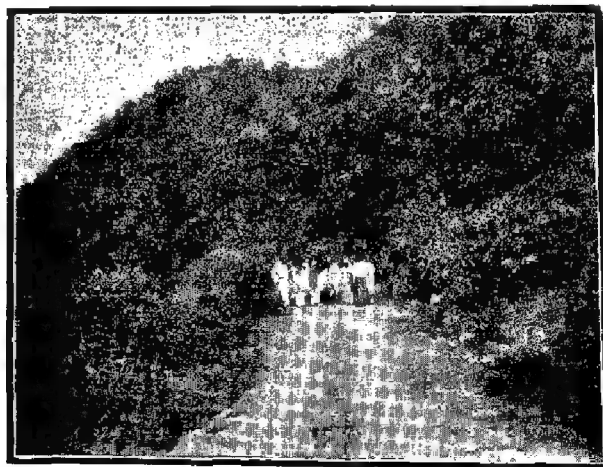
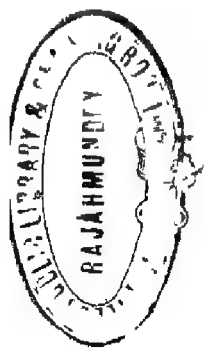
శ్రీశైలదేవాలయము
సి. బసవరాజు అండు పస్సు, కాకినాడ.

శ్రీశైలక్షేత్రమునకు ౫-౬ మైళ్ళ దూరములోనున్న పాతాళగంగ
సి. బసవరాజు అండు పస్సు, కాకినాడ.

భీమనికొలను, శ్రీశైలము
సి. బసవరాజు అండు సమస్య కాకినాడ.

మార్కాపురమునండి శ్రీశైలమునకు వెళ్లు వారిలో శిఖరేశ్వరమునకు సమీపమున
వేకలబండవద్ద చెంచుఘాటు
సి. బసవరాజు అండు సమస్య కాకినాడ.

గతుల దానిని నడిపించెను. తుదకాతడును, గుఱ్ఱమునుగూడ అలసటనొందుటచేత గుఱ్ఱమునొకచెట్టునకు గట్టిచైచి యాతడు విశ్రాంతిదీసికొనుచు నొకచోటగూర్చుండెను. ఇంతలో నాప్రాంతముల నరణ్యమధ్యమున దనకు అనతి దూరమున ఎవరో మాటాడుచున్న ధ్వనియాతనికి వివవచ్చెను. తోడనే అదియేగో కనుగొనిరావలసినదని కాలకుడు తనమంత్రిని బంపగా ఆతడు ధ్వని వివవచ్చినచోటు ననుసరించి చెల్లిమూచినచ్చి, గుణాకరుడను జైనమతాచార్యుడొకడు మతబోధగావించుచున్నాడని యాతనికి నివేదించెను. కాలకు డందుమీదట నచటికివెళ్లి జైనమతసిద్ధాంతములనుగుఱించియు, తత్త్వమునుగుఱించియు బోధించుచున్న గుణాకరాచార్యులంగాంచి, యాతని ప్రసంగమును శ్రద్ధతోనాలకించి, జైనమతమునందభిమానాభినివే శములుకలవాడై, నగరికిమఱివచ్చి, తలిదండ్రులయనుమతిగైకొని, తనసోదరితోగూడ జైనమతము నవలంబించి, తాను జైనసన్న్యాసియయ్యెను. గుణాకరాచార్యుడు సిద్ధిపొందినయనంతరము కాలకు డాతనిసేవము నధిష్ఠించి మతబోధగావింపజూచెను.

“కాలకాచార్యు డొకప్పుడు ఉజ్జయినికెవ్వెను. అప్పుడానగరమును గద్దభిలుడనురాజు పాలించుచుండెను. కాలకాచార్యుడును, అతనిసోదరియు ఉజ్జయినీనగరబహిరంగణమున నుండినప్పుడు రాజున్నిటనుండుటతటస్థించెను. గద్దభిలుడు కాలకునిసోదరియైన సరస్వతిని జూచి మోహముగ్నుడై యామెనెత్తికొనిపోయెను. కాలకాచార్యుడు తనతోవచ్చిన జైనసన్న్యాసినుల మూలమున జరిగినయానవ్యత్రాంతమును విని గద్దభిలుని కొలువునొటయునకరిగి యారాజుతో నిట్లనియె :

‘ఓజైవరాజా! మా కన్యయు యొక్క-ఫలములను గాపాడుటకై దానిచుట్టు మేముక కంచెవలె నేర్పడియున్నమాటనిజమే; కాని యన్ని జాతులవారిమతములను గాపాడవలసిననీవే యాఫలములనెత్తికొనిపోయి భుజియింపబూనుకొనినచో మేమికనెవరితో మొఱపెట్టుకొందుము?’

“మనోస్మత్తుడైన యారాజు కాలకాచార్యునిమొఱాలింపక పెడచెవినిబెట్టెను. కాలకుని రక్తనాశములలో క్షుత్రియరక్తము ప్రవహించుచుండుటచేత అప్పు

డాతడు తీవ్రమైన క్రోధమును వహించి, భార్యలతోను, పుత్రులతోను, బంధువులతోను, పరివారముతోను గాన నతాను చంపక పోయినయెడల మానవ బోధకమునంతను హత్యచేసినందువలన గలుగు మహా ఖగోరహతకము నొడిగట్టుకొని న పాడ నగుచునని ఖగోరశపథమును గైకొనెను. భూభారమును దనభుజాశ్చ్రుంగముల వహించి, నిరంకుశాధికారమును నెఱపుచు బరిసాల నముచేయు పరాక్రమవంతుడైన యారాజుమందఱును, ఆతని కనునర్తులైన ప్రజలముందఱును ఆసన్నాస్రసి యగు శపథముగావించుట జూచి యందఱు నాతనిని పిచ్చివానిగ భావించిరి. శపథముగైకొనిన యనంతరము కాలకాచార్యుడు తన సోదరికై నుండుచు సింధునదీతీరమున నున్న శక దేశముల కరిగెను.

“అచ్చట ౯౬ శకసంస్థానములు కలవు. వారంప త్రిపై నధికారము నెఱపుచు ఏడు లక్షలగుఱ్ఱపు దళముతో మండలికు డొకడుండెను. కాలకసూరి యాతనిని సంధర్శించి తన వృత్తాంతమునంతయు నాతనికి విన్నవించి, గద్దభిలునిపై పగదీర్చుకొనుటలో దనకు సాయము చేయవలసినదని యాతనిని వేడికొనెను. మండలికు డాతని వేడికోలు సంగీకరించి కాలకాచార్యుని సోదరియైన సరస్వతిని గద్దభిలుని చెఱునుండి విడిపించుటకై తన తొంబది యాఱ్ఱరు సామంతులను ఆ యుజ్జయినీ నగరాధిపతిపై బంపెను. ఆసామంత వీరులందఱు గద్దభిలుని రాజధానిని ముట్టడించి, యాతనిని జీవగ్రాహముగ బట్టుకొని, తుదకు కాలకసూరిసోదరి సరస్వతిని చెఱవిడిపించిరి.

“కాలకసూరి కోరిక ననుసరించి శకసామంతులు గద్దభిలుని చంపకుండ వదలిపెట్టిరి కాని యాతనిరాజ్యమునంతనుపరిగ్రహించి యాతనిని స్వదేశబహిష్కృతునిగావించిరి. పిదప నాసామంతులు గద్దభిలరాజ్యమును దమలో దాము పంచుకొనిరి. సరస్వతి తిరిగి జైనసన్న్యాసినులలో జీర్ణుకొనబడెను.”

ఈ ప్రభావక చరితము క్రీస్తు శకము ౧౨౭౮ లో రచియింపబడెను. క్రీస్తుశకము ఎనిమిది తొమ్మిది శతాబ్దాలలో జరిగిన వని మనకు నిశ్చయముగ దెలిసిన విషయములు

కూడ ఇందు పొందుపఱుపబడి యుండుటచేత ఈకథయొక్క సత్యాసత్యములను గుఱించి కొంతసందేహము కలుగుట సహజము. అయినను ఇది ౧౨౭౮ వఱకు జైనసంఘమున తరతరములనుండి పరంపరగ వచ్చుచుండిన గాథ యనిమాత్రము నిశ్చయింపవచ్చును. ఎట్లయినను ఉజ్జయినికి శకులు ఎట్లు వచ్చినదియు చెలుపుగాధ యగుటచే దీని సత్యత్వా సత్యత్వములను గుఱించి కొంతశ్రద్ధతో విమర్శింపదగినను.

పశ్చిమహిందూదేశమున బరిపాలనము నలిపిన క్షత్రపవంశములు ఇంతవఱకు రెండు తెలియవచ్చుచున్నవి: (౧) క్షహరాతవంశము (౨) చాప్తనవంశము. ఈ రెండును శకవంశములే యని చాలమంది యభిప్రాయము. కాని కొందఱుమాత్రము క్షహరాతవంశము పశ్చాతవంశమనియు, చాప్తనవంశమే శకవంశ మనియు చెప్పుదురు. ఎట్లయినను వీరందఱును క్షత్రపులే. క్షహరాతులుకూడ శకవంశజులే యైన యెడల వారు శకులలోని యొకశాఖవారై యుండురు.

సాతవాహనవంశజుడగు శ్రీ గౌతమీపుత్ర సాతకర్ణికి సమకాలీనమైనట్టియు, ఆతని చేత ఉన్మాళింపబడినట్టియు క్షహరాత (ఖఖరాత)వంశము తెలియవచ్చినను ఆవంశములోని రాజులనుగుఱించి మనకు దెలిసిననే కాని గౌతమీపుత్రునియొక్క, తద్ద్వారమున సాతవాహన (ఆంధ్ర) రాజులయొక్క కాలమును నిర్ణయింప వీలుపడదు. అందువలన క్షహరా

తవంశవృక్షములను గుఱించి యింకా తెలిసికొందము.

క్షహరాతవంశమున ఇంతవఱకు చరిత్రకారులకు దెలియవచ్చిన స్మృతాలురు ఇరువురు మాత్రమే కలరు. వారెవ్వరన (౧) భూమకుడు (౨) సహపానుడు. వీరిరువురు తప్ప ఇతరు లెవ్వరును తెలియరాలేదు. వీరిరువురిలోనైనను సహపానుని శాసనములుమాత్రమే కనబడుచున్నవి కాని భూమకుని శాసనము లింతవఱ కేవియు గానరాలేదు. భూమకునివి నాణెములు మాత్రమే దొరకినవి. క్షహరాత వంశమున భూమకుడను రాజుకడు కలడని తెలియవచ్చినది ఈ నాణెములను బట్టియే. భూమకునికి సంబంధించిన వింతనఱకు రాగినాణెములు మాత్రమే దొరకినవి. సహపానునివి రాగినాణెములును, పెండినాణెములును గూడ దొరకినవి. ఉత్తరమహారాష్ట్రదేశము నందలి నాసికమండలములోని 'జొగల్ తెంబి' గ్రామము దగ్గట ౧౯౦౬ లో పెద్ద నిక్షేప మొకటి దొరకినది. అందు ౧౩,౨౫౦ పెండినాణెములు కనబడినవి. వాటిమీది ముద్రలను బట్టియు, పేర్లనుబట్టియు అవి సహపానుని యొక్కయు, గౌతమీపుత్ర సాతకర్ణి యొక్కయు నాణెములని తెలియవచ్చినది. సహపానుని నాణెములమీద ఒకవైపున ఇప్పటిరూపాయనాణెముమీద రాజు తలయున్నట్లే రాజు తలయును, గ్రీకు అక్షరములతో రాజుపేరును, రెండవవైపున అథో ముఖముగా నున్న బాణమును, వజ్రమును, దానికి నడుమ నొకగుండును, చుట్టును

‘ఖరోష్ఠి’లిపిలోను, ‘బ్రాహ్మీ’లిపిలోను రాజు టనుసూచించుననియు, వారు పాలించిన ప్రదేశ పేరును కలవు. గ్రీకు, ఖరోష్ఠి, బ్రాహ్మీలిపు మున బ్రాహ్మీలిపియే వాడుకలో నుండుటచేత

నాణెముల మీద వారి పేర్లు బ్రాహ్మీ లిపిలో నుండుట కూడ దటస్థించెనని యుక్తిహింసవచ్చును. ‘జాగత్ తెంబి’ నిక్షేపము దొరక

నంతవఱకు నహపానునివెండినాణెములు అరుదుగనుండెడివి.

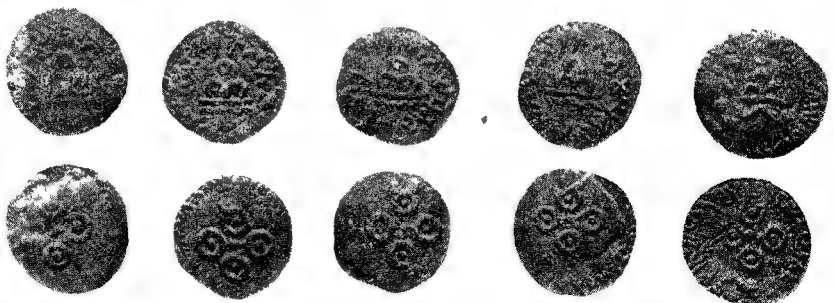
పైనుడివిననాణెములలో గౌతమీపుత్ర సాతకర్ణివికూడ కలవని యీవఱకే తెలుపబడినది. ఇట్టి నాణెములు ౯౨౭౦ వఱకు గలవు. వీటి అన్నిటిమీద గౌతమీపుత్రుని పేరు బ్రాహ్మీలిపి

నహపానుని నాణెములు

లలో నున్న పేరు నహపానునిది యగుటచేత (-అతడు స్వతంత్రముగనే పాలించుచుండిన యెడల-)రాజుతలప్రాయికముగ నహపానునిదే యైయుండునేమో యని యూహింపవచ్చును. యవనులు పాలించినచోటనే వారి తరువాత క్షహరాతవంశజులు రాజ్యమేలుటచేత వారు

యవనుల నాణెముల వద్దతినే యనుకరించి రాజుతల ముద్రించి, గ్రీకులిపిలోకూడ ద మపేర్లు వ్రాసికొనెడు వారనియు, ఖరోష్ఠిలిపివా రసలు పశ్చిమ పంజాబుప్రాంతస్థులను

లో వ్రాయబడియున్నది. వాటి మీద ఒకవైపున ఖండవృత్తాకారముగల మూడుతోరణములతో నున్న చైత్ర్యమును, ఒక్కొక్కతోరణము నడుమ నొక్కొక్కగుండును, చైత్ర్యముదిగువ తరంగమువలె ఎగుడుదిగుడులుగ నున్న

గౌతమీపుత్రుని ముద్రపడిన నహపానుని నాణెములు

గీట్లును, 'రాజ్ఞో గౌతమీపుత్రస నిరిసాత కణిసే' అని పేరును, రెండవవైపు 'ఉజ్జయినీ చిహ్నము'ను*, దానిపై అర్ధచంద్ర రేఖయును, 'ఉజ్జయినీచిహ్నము' నడుమ గుండును గలవు.

గౌతమీపుత్రునియొక్క యానాణెములన్నిటి మీదను రెండుమాటులు ముద్రలు వడినట్లు కనబడును. స్వప్తముగగనబడునదియే గౌతమీపుత్రుని ముద్ర. ఆ నాణెముల మీద అదివఱకే యున్న యొకముద్రమీద మఱుల గౌతమీపుత్రుడు తనముద్ర కొట్టించి నట్లు తెలియవచ్చును. గౌతమీపుత్రుని యా నాణెముల నన్నిటిని జాగ్రత్తగ బరిశీలించినచో అదివఱకుండిన ముద్ర నహపానునిదిగ గానవచ్చును. వాటిమీద నహపానుని తలయు, అతని నాణెములమీది చిహ్నములును, అగనిపేరు అక్షరములును కూడ కొన్ని చెడి పోయియు, కొన్ని అస్పష్టముగ నుండియు, అరిగిపోయియు కానవచ్చుచున్నవి. ఈకార

ణముల ననుసరించి గౌతమీపుత్రుడు తుహ రాతవంశజుడైన నహపానుని తరువాతివాడనియు, నహపానుడు పాలించుచుండిన దేశమును జయించి స్వాధీనముచుకొని దానిని తనరాజ్యమున జేర్చుకొనినప్పుడు అక్కడ చెలామణిలోనుండు నాణెముల నన్నిటిని సంగ్రహించి వాటిని కరగించుకుండ వాటిమీదనే మఱుల దనముద్ర కొట్టించెననియు నిస్సంశయముగ సిద్ధాంతము చేయవచ్చును. గౌతమీపుత్రుడు తుహరాతవంశమునునిర్మూలించెనని సాతవాహనుల శాసనములకూడ సాక్ష్యమిచ్చుచుండుటచేత పైని తేల్చిన సిద్ధాంతము సరియైనదే యని స్థిరపడుచున్నది. తుహరాత వంశజుడైన నహపానుని నాణెముల మీదనే గౌతమీపుత్రునిముద్ర లుండుటచేత అతడు ప్రాయికముగ నహపానుని కాని, అట్లు కాక పోయినచో ఒకవేళ నహపానునినాణెములనే చెలామణిచేయుచుండిన నహపానవంశజులను

నిలుపుగ నొకగీటుగీసి దానినదము అడ్డుముగ నొకగీటుగీసి నాలుగువైపుల నాగీటుచివర వాటిసంఖ్యనున్నలుచుట్టిన నేర్పడు ఆకృతికే (० ౧ ౦) 'ఉజ్జయినీచిహ్న' మని పేరు. ఉజ్జయినీ రాజధానిగాగల అనంత (సక్తిమ మారవ) దేశమున ఈ చిహ్నముగల నాణెములు మొదట ఎక్కువగ దొరకుటచేత వాటిమీద ఈవిధమైన చిహ్నమునను సర్. ఏ. కన్నింగ్ హాము దొరగారు 'ఉజ్జయినీ చిహ్న' మని పేరిడిరి. కాని ఈపేరుమాత్రము సముచితమైనది కాదని ఎల్లరును అంగీకరించియున్నారు. ఏలయన ఇట్టిచిహ్నముగల నాణెములు ఒక్క ఉజ్జయినీప్రాంతముననే కాక ఇటీవల హిందు దేశమునందలి ఇతరప్రాంతములలో గూడ దొరకినవి. అందువల్ల ఈచిహ్నమున కీపేరు ఉచితమైనను కాకపోయినను ప్రాచీనహిందూనాణకపరిశోధకులు దాని నాపేరుతోనే ఇంకను పేర్కొనుచున్నారు. ఇప్పటికిని ఆచిహ్నముయొక్క యర్థమేమో ఎవరికిని తెలియదు. 'ఉజ్జయినీ చిహ్న'మును, చైత్ర్యమును ప్రత్యేకము గౌతమీపుత్రునిసాతకర్ణి నాణెములమీదను, పులహవి యద్భుత్రీ మొదలగు ఇతర సాతవాహనరాజుల నాణెములమీదను మాత్రమే కానవచ్చుచున్నవి; కాని ఏ యిరవంశపురాజుల నాణెముల మీదను గానరావు. అందువలన 'ఉజ్జయినీచిహ్న' చైత్ర్యములు ప్రత్యేకము సాతవాహనవంశజుల నాణకచిహ్నము లని ప్రాచీన నాణకపరిశోధకులు సిద్ధాంతము చేసియున్నారు. ఎచ్చటవైనను ఉజ్జయినీచిహ్న చైత్ర్యములుగల నాణెములు కానవచ్చుచో వాటిమీద వాటిని ముద్రించిన రాజుపేరు బ్రాహ్మిలిపిలోగాని మరియేలిపిలోగాని లేకపోయినను వాటిని సాధారణముగ సాతవాహనుల నాణెములుగానే పరిగణింపవచ్చును.

కాని జయించియుండునని నూహించుట సమంజసము.

ఈ విధమున సాతవాహన వంశజుడైన గౌతమీపుత్ర సాతకర్ణికి సమకాలీనమైన క్షహరాతవంశమే కాక ప్రాయికముగ ఆతని చేత(?)జయింపబడిన యావంశజుడైన నహపానుడు కూడ దెలియవచ్చుచేత ఆతనికాలమును బట్టి సాతవాహన(ఆంధ్ర)వంశజులైన గౌతమీపుత్రాదుల కాలమును నిర్ణయింప వీలుకలదేమో చూడవలసియున్నది.

భూమకుని నాణములమీదగాని, నహపానుని నాణములమీద కాని సంవత్సరము లేవియులేవు. కావున వాటికొఱకు ఇంక నహపానుని శాసనములు శోధింపవలసి యుండును.

క్షహరాతవంశస్థులు రిరువురిలో నహపానుడే కడుబలవంతుడు. నాసిక, జూనాగడము, కార్లీగుహలలో కనబడిన ఈతనికి సంబంధించిన ఎనిమిది శాసనముల ననుసరించి, యీ శిథిల మహారాష్ట్రమునగూడ చాలభాగము నాక్రమించి పరిపాలించినట్లు తెలియుచున్నది. ఈ పైనుడివిన ఎనిమిది శాసనములలో ఏడు నహపానుని యల్లుడును, ఆతనికి లోబడి పరిపాలనము నెఱవినవాడును, శకవంశజుడును అగు ఉషవదాతు(?)ఋషభదత్తుని దానధర్మములను దెలుపునవియే. ఎనిమిదవ శాసనము నహపానుని అమాత్యుడైన 'అయమ' వ్రాయించినది.

ఈ శాసనములలో సంవత్సరములు గలవు: అనగా, ఆయా శాసనములవలన దెలియవచ్చు దానధర్మము లేయేసంవత్సరములలో జేయబడినవో అది తెలుపబడెను. నాసిక గుహశాసనములవలన ౪౧, ౪౨, ౪౩ సంవత్సరములును, జూనాగడము శాసనము వలన ౪౬-వ సంవత్సరమును దెలియుచున్నవి. ఇవి యన్నియు క్షహరాత నహపానుని పరిపాలన సంవత్సరములే యనుకొందమన్న అనుకోవచ్చునుగాని చారిత్రమున ౪౬ సంవత్సరముల వఱకు పరిపాలించినరాజులు అరుదుగ కాన్పింతురు. అదియునుగాక వాటిని పరిపాలన సంవత్సరములుగనే భావించినచో మొదటి నలువది సంవత్సరములవఱకు ఒక్కశాసనమైన గాన్పింపకపోవుటయు, అంతటినండి ఆఱుసంవత్సరములవఱకు మాత్రమే శాసనములు కాన్పించుటయు విచారితముగ కనబడకపోదు. అందువలన వాటిని పరిపాలన సంవత్సరములుగ గ్రహించుట సముచితముకాదు. కనుక ఈ సంవత్సరములు నహపానుని పట్టాభిషేకకాలమునుండి లెక్కింపబడదగినవని యనజాలము. అట్లయినచో నివి ఏమిటి? ఏపరిగణనము ననుసరించి కైకొనదగినవి?

ఈ విషయమున హైందవచరిత్రకారులలో పెక్కు భేదాభిప్రాయములు కలవు. ఈ సంవత్సరములను గుఱించి తలయొకరు తలయొకరిని సిద్ధాంతములు చేసినారు: ఇంకను చేయుచున్నారు. కొందఱు వాటిని విక్రమ సంవత్సరము లనిరి: మఱికొందఱు శకవర్షము లనిరి: వేటొక కొందఱు వేటొకవిధమున దెలి

విరి. ఎవరెవ రెన్నెన్ని విధముల దెలిపినను
తుద కిప్పుడు ప్రధానముగనున్న వాదములు
రెండే: అవి విక్రమసంవత్సరములా? శకవర్ష
ములా యని. మిగిలినవి పొందికయైన హేతు
వాదమున కంతగ సరిపడనందున వాటియంత
సవియే రంగభూమినుండి జారిపోవుచున్నవి.
అందువలన మన మిప్పు డాలోచింపవలసిన
విషయ మిది యొక్కటే: క్షహరాతనహపా
నుని శాసనములందలి సంవత్సరములను విక్ర
మసంవత్సరములుగ పరిగ్రహింపదగునా? లేక
శకవర్షములుగ పరిగ్రహింపదగునా యని. అవి
విక్రమసంవత్సరములే యైనయెడల నహపా

నుడు క్రీస్తుపూర్వము (గ్రీ-రే=) ౧౨ సంవ
త్సరముల వఱకు పరిపాలించినట్లు ఊహింప
వలసి యుండును. ఒకవేళ నవి శకవర్షములే
యన్నయెడల అతడు ౪౬-వ శకవర్షమువఱకు
అనగా క్రీ. శ. ౧౨౪ వఱకు పాలించినట్లు
నిశ్చయింపవలసియుండును. క్షహరాతనశపు
నహపానుడువిక్రమశకపరిగణనముననైన నేమి,
శకవర్షపరిగణనముననైన నేమి ఎప్పటినుండి
ఎప్పటివఱకు పరిపాలించెనో నిశ్చయముగ దెలి
యవచ్చినచో తద్వ్యాగమున సాశవాహన
(ఆంధ్ర)రాజుల కాలమును నిర్ణయింప వీలు
కలుగవచ్చును.

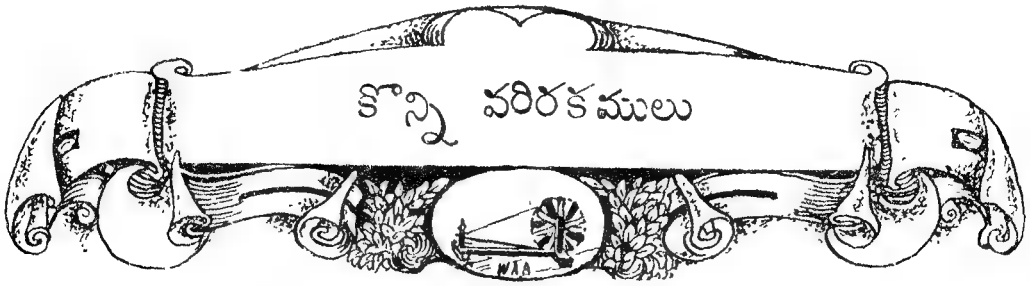
ప్రార్థన

గూపాటి కొండిమాచార్యులు గారు

జలదమా! వేచియున్న దీచాతకంబు
--నిను మనంబున నెంచుచు ననవరతము
జాగునెయుట సీబోటిసరసునకును
బ్రాణదానముజేసి కాపాడు మమ్మ!
గీ. దినకరా! నీదురాకకై దీనయగుచు
రాత్రిగడపెను పద్మినీ రమణి! యెటులూ!

జాగునెయుట సీబోటి సరసునకును
బాడి గాదిక వచ్చికాపాడుమయ్య!
గీ. చంద్ర! చల్లనిమాపులనమ్ముదమ్ముఁ
గూర్తువని నమ్మిగాదెనిగోరి యెటులూ
కలువకన్నియ దినమెల్ల గడపుకొనియె
రమ్మికను నీవు మిగ్గులహర్షంబుఁగూర్పు!

౨

నోట్ల జోగిరాజు గారు

గింజలపరిమాణము, తూనిక, ఆకారము

పొడిని పేర్కొనబడిన లక్షణములూ గూడ ఆచూరకములందు చాల వ్యత్యాసములు గాననగును. పొడవునందు 5.7 మిల్లిమీటరులు * మొదలు 10.8 మిల్లిమీటరులవరకు గల రకములు గలవు. వెడల్పున తారతమ్యము 1.9 మి.మి. మొదలు 3.9 మి.మి. వరకు గలదు. దళము అన్నిరకములకును కొలవలేదు. కాని యిది సామాన్యముగ పొడవును, వెడల్పును బట్టియుండును. అయినను, కొన్నిరకములలో గింజ పొడవునకును, వెడల్పునకును తగినంత దళముగనూపక బల్ల పరువుగ నుండును. ఈ కొట్టిరపువుధాన్యము. 1, 2 పట్టికలలో లేకరి చామర్ల కోట వ్యవసాయసాసమునను ఇతర నోట్లను పరిక్షించిన 142 రకముల పొడవు వెడల్పులూ మాపబడెను.

పొడవునుబట్టి వరిరకములను 5 తరగతులుగా విభాగింపవచ్చును. 7 మి.మి. గాని అంతకు రెక్కువగాని పొడవుగల రకములను 'మిక్కిలి పొట్టి' రకము లనవచ్చును. 7.1—8.0 మి.మి. పొడవుగలవానిని 'పొట్టి' రకము లనవచ్చును. 8.1—9.0 మి.మి. పొడవుగల రకములు 'మధ్యమము'లుగ నెంచవచ్చును. 9.1—10.0 మి.మి. పొడవుగలవి 'పొడవు' రకములుగను, 10.0 మి.మి. లకు పైగా పొడవున్నవి 'మిక్కిలి పొడవు' రకములుగను ఎంచవచ్చును. ఇట్లే 2 మి.మి. గాని అంతకు తక్కువగాని వెడల్పుగలరకములు మిక్కిలి సన్నరకములుగను, 2.1—2.5 మి.మి. వెడల్పుగలవానిని సన్నరకములుగను, 2.6—3.0 మి.మి. వెడల్పుగలవానిని మధ్యమములుగను, 3.1—3.5 మి.మి. వెడల్పుగలవానిని ముదురకములుగను, 3.5 మి. మి. లకు పైగా వెడల్పుగలవి మిక్కిలి

ముదుగురకములుగను ఎంచవచ్చును. 1 వ పటమునందు పొట్టి పొడవు తారతమ్యములు, 2 వ పటమునందు సన్నము ముదుగు తారతమ్యములు గల కొన్నిరకముల చిత్రాలు మాపబడెను. మూడవపటమునందలి మొదటి చూపుదృశ్యంలోను ఈ భేదములుగల గింజలు విడివిడిగా చూపబడెను.

3-వ పట్టికయందు ఆచూరకములగింజలు నూరేసి తూచగా వచ్చినయంకలు (గ్రెయినులలో) చూపబడెను. తూనిక చాలవరకు పరిమాణమునుబట్టియే యుండును. కాని కొంతవరకు గింజలెండునుబట్టియు, బియ్యపుగింజయొక్క స్వభావమునుబట్టియు, ఊకపాయలదళమునుబట్టియు నుండ నుండును. కొన్నిరకములలో బియ్యపుగింజ ఊకపాయల మధ్యనుండుఫలమును పూర్తిగ నాక్రమింపకపోవుటచే చివరగల్గ గానుండు భాగ ముండును. 3-వ పటము 4-వ వరుసచూడుడు. అట్టివి లేరుక గనుండును. పరిక్షింపబడిన 125 రకములలో 100 గింజలును 17 మొదలు 52 గ్రెయినులవరకు తూగెను. ఈ తూనికనుబట్టి వరిరకములను ఈక్రిందివిధముగ 6 తరగతులుగా విభాగింపవచ్చును.

I—100 గింజలును 25 గ్రెయినులుగాని తక్కువగాని తూగునవి.		
II	„	26—30 గ్రెయినులు తూగునవి.
III	„	31—35 „ „
IV	„	36—40 „ „
V	„	41—45 „ „
VI	„	45-కి పైగా „ „

గింజయొక్క ఆకారమునందుగూడ కొంత భేదము గలదు. చాలరకములలో గింజయొక్క పొట్టి రెండుపైపు

* మిల్లి మీటరుగా అంగుళమున సుమారు 25 వ వంతు, మి. మి, అనునది సాంకేతికము.

౧వ పట్టిక

కొన్ని పరిరక్షణముల గింజలపొడవు—(5 తరగతులుగ విభజించి ప్రాయబడెను.)

మిక్కిలిసాటి (7, అంతకుక్కువ మి. మి.)		సాటి (7.1—8.0 మి. మి.)		చుక్కము (8.1—9.0 మి. మి.)		సాదపు (9.1—10.0 మి. మి.)		మిక్కిలిసాదపు (10.0 మి.మి.లకు పైగా)	
కేర	సాదపు మి. మి.	కేర	సాదపు మి. మి.	కేర	సాదపు మి. మి.	కేర	సాదపు మి. మి.	కేర	సాదపు మి. మి.
కాకిరెక్కలు 1	5.7	రాసనవడు	7.5	కిచ్చిడిసంబా (జి.యి.బి.24)	8.1	తూర్పునన్నుపల్లె 8	9.1	బంగారుతీగలు 5	10.5
కోవెలన్నాలు	6.0	మొలకొలకులు	7.7	పునానాప్రగడా	8.1	బలరామభోగం	9.1	బంతు 1	10.8
పునాననన్నాలు	6.1	పేసాణ	7.7	నొగాదనన్నాలు	8.1	బసంగి 55	9.1		
(మధ్యరాష్ట్రములు)	6.1	యత్తుసంబా	7.8	బసంగి 75	8.1	చినముండాబొలాలూ	9.1		
తెల్ల సిరుణి	6.1	రామగరుడసంబా	7.9	లోద్రలు	8.1	మొహళో	9.1		
చిటిముత్యాలు	6.2	స్వర్ణాలు	7.9	కృష్ణకాటుకలు 1	8.1	పాలబలుగుత్తులు	9.1		
కొత్తమలినంబా	6.3	పునానఅక్కుళ్లు 5	8.0	రత్నపడి 7	8.1	పెద్దకన్నెరాలు	9.1		
బర్మా 5	6.5	బిక్కిరినన్నాలు	8.0	కలహంజినన్నాలు	8.1	వంకెలు	9.1		
మోసపురులు	6.9	ద్రాహణాపుగడా	8.0	నన్నబయ్యవండా	8.2	జిలమ	9.2	మధ్యకుము	
బొరుమణి				బొడామోలి	8.2	నావెలిపాడునన్నం	9.2	8.1—9.0 మి. మి	
				నవకోటిసన్నాలు 4	8.2	శ్రీకృష్ణభోగం	9.2	(కేవలము)	
				గునుపురంసన్నాలు	8.2	బుడమపడు	9.2		
				కొక్కెరభాచ్చం	8.2	నన్న అక్కుళ్లు	9.3	సన్నవరి	8.7
				మహారాజభోగం	8.2	బంగారుతీగలు 2	9.3	కొయ్యసాంపు	8.7
				కొండసంపంగి	8.2	ముండవరి	9.3	రామచాగరాలు	8.7
				కొన్నా	8.2	ఆకునరులు	9.4	అయ్యరసన్నం	8.8
				పానియక్కు	8.2	బసంగి 46	9.5	పైటత్ పక్	8.8
				అరణాడిలు	8.3	కొయ్యసాంపు	9.5	బంగారుతీగలు 1	8.8
				నవకోటిసన్నాలు	8.3	పసినికంజికలు	9.5	మహిపాళి	8.8
				పెద్దఅక్కుళ్లు	8.3	ప్రయాగ	9.5	బంగారుతీగలు 3	8.8

శ్రీ ర త

౧౧౭

నవకోటిసన్నాలు 5	బసంగి 79	9.7	చులకనమహిపాళి	8.8
పునానాత్మకం 9	కొనాకట్టిలు	9.8	9.1	8.8
పాలేరుసన్నం	మధ్యమము		2. యి. బి. 130.8	8.8
మూసేసన్నం	8.1-9.0 మి. మి.		పునానాత్మకామణి 1,2	8.8
రత్నముడి 14	(శేషము)		గుదామహి	8.8
గరికసన్నము 1	ముంబుబుర్యూహండా	8.5	రసంగి 21,24	8.8
రత్నముడి 9	పాలసన్నము 7	8.5	హేమనన్నాలు	8.8
అరవదాంసంబా 6	పెనకన్నెరాలు	8.5	రత్నముడి 5,18	8.8
పాలసన్నము 4	బయ్యూహండా	8.5	కనకరత్నాలు	8.8
రాజరత్నాలు	నత్నముడి 15	8.6	బర్రా II	8.8
రసంగిల 28	హరిశంకర్	8.6	బంబా	8.8
సత్తికాల	గున్నాపువ్వులు	8.6	గుదారినన్నాలు	8.9
నర్మూలం [ధాన్యం]	కొనెసాంపు	8.6	గుమ్మనరి	8.9
బర్రా I (కొత్తేర పూపు)	తెల్లరాధాప్రచు-X	8.6	తెల్లబోంబా	8.9
మొల్లబంకి	కొనామణి 16	8.6	నల్లకొనామణి	8.9
దాశరథీలు	కొనామణి 14	8.6	కొనామణి 14	8.9
నగి నెలు	యెర్రబక్కాలు	8.6	కొండవరంగి	8.9
కనకసాంపు 7	బసంగి 27	8.7	లోధ్యారి	9.0
నవకోటిసన్నాలు 6	38	8.7	బొబ్బిలిగంజి	9.0
కన్నకాటుకలు 8	మువ్వముతీలు	8.7	ప్రవియా	9.0
పునానా అమ్మ-శు 8	బొబ్బిలిబడము	8.7	బర్రా III	9.0
నీపురుబయ్యహందా	చెవిటిసాంపు	8.7	కొనామణి 14	9.0
బసంగి 90	సారిమండలాబాలాలో	8.7	నగుతెలిసన్నాలు	9.0
బొర్రాపాంకో	దుడుదుసాపాళి	8.7	రసంగి 26,29	9.0
మూసేభోగాలు	కనకసాంపు 14	8.7	శివీభోగాలు	9.0
శ్రీరాయ	రామగడ	8.7		9.0

౨-వ పటిక

కొన్ని పరిరకముల గింజలు వెడల్పు—(5 తరగతులుగ విభజించి వ్రాయబడెను.)

మిక్కిలినన్నము (2.0 మి. మి. అంతకు తక్కువ)	సన్నము (2.1-2.5 మి. మి.)	మధ్యమము (2.6-3.0 మి. మి.)	ముదుగు (3.1-3.5 మి. మి.)	మిక్కిలీ ముదుగు (3.5 మి. మి. లకు పైగా)
వెడల్పు మి. మి.	వెడల్పు మి. మి.	వెడల్పు మి. మి.	వెడల్పు మి. మి.	వెడల్పు మి. మి.
కేరు	కేరు	కేరు	కేరు	కేరు
1.9 పేమసన్నాలు	2.1 సన్నక్కుళ్లు	2.6 పునాసఅట్టగడా	3.1 టైటల్ ఫ్లీర్	3.7
2.0 బంగారుతీగలు 1	2.2 గుడారినన్నాలు	2.6 పెద్దఅక్కుళ్లు	3.1 బర్మా IV	3.7
2.0 పునాససన్నాలు (మ.)	2.3 కనకసాంపు 4, 7, 9	2.6 పునాసఅక్కుళ్లు 5	3.1 " I (కొత్తైరపూ	3.9
మహారాజభోగం (రా.)	2.3 నవకోటిసన్నాలు 3,4,6	2.6 బయ్యహండా	3.1 పుధాన్యం)	
మొలతోకుంభి	2.3 పాల్వేరసన్నాలు	2.6 చీపురుబయ్యహండా	3.1	
చిక్కిరిసన్నాలు (నా)	2.4 రాజరత్నాలు	2.6 బొట్టిలిబడమ	3.1	
బి.యి.బి.24 (క్లిప్టిడం)	2.4 రత్నముడి 9	2.6 బొట్టిలిగంటి	3.1	
కాకిరెక్కలు 1	2.4 ఆకుసరులు	2.7 చులకనమహిపాళీ	3.1	
సారుముండాబొట్టాలో	2.4 సన్న బయ్యహండా	2.7 నల ఆరెలు	3.1	
గుంకిసన్నాలు	2.4 బొద్దుమణి	2.7 ధాన్యరాసుల	3.1	
బంగారుతీగలు 2	2.5 కో 1	2.7 దుడుముహిపాళీ	3.1	
చినముండాబొట్టాలో	2.5 బి. యి. బి. 24	2.7 గుడారెట్ట	3.1	
దాళిరక్తిలు	2.5 కనకరత్నాలు	2.7 గరికసన్నము 1	3.1	
దుంకిసన్నం	2.5 కెల్విన్ బొంపా	2.7 కొణామణి 14	3.1	
గురుపురంసన్నాలు	2.5 కొణామణి 16	2.7 మొహాగో	3.1	
కొనిసాంపు	2.5 కొత్తైరధాన్యం	2.7 ముత్తుసంబా	3.1	
ముట్టుబయ్యహండా	2.5 కొండపంపంగి	2.7 నగి నెలు	3.1	
శ్రీకృష్ణభోగం	2.5 కల్పకాటుకలు 1, 3	2.7 పెద్దకొన్నెరాలు	3.1	
సన్నాపువ్వులు	2.5 మోసపురలు	2.7 రత్నముడి 15	3.1	
నాననవడ	2.5 నవకోటిసన్నాలు 5	2.7 రసంగి 21, 26, 29	3.1	
	వేపాణం	2.7 నత్తికాలు	3.1	
	ప్రయాగ	2.7 స్వర్ణాలు	3.1	

భృగ

భృగ

కనకసాంపు 4	33	బంగారుతీగలు 2	37	నల్ల ఆరెలు	42
పునానఅక్కపళ్ల 5	33	రత్న సుడి 14	37	మొవ్వకో	42
కనకరత్నాలు	33	లోధాగిరి	38	రసంగి 29	42
హరిగి	34	బొబ్బిలిగంటి	38	పువ్వు యా	42
కృష్ణకాటుకలు 3	34	రత్న సుడి 7	38	పునానఅక్కపళ్ల 23	42
బలరామభోగాలు	34	బొట్టమొత్తడి 1	39	బయ్యపూరం	42
కొణామణి 16	34	కొనమెన్సా	39	కొయ్యసాంపు	42
కొండవరంగి	35	కొన్నా	39	కొన్నిసాంపు	42
బసంగి 75	35	కొణామణి 14	39	రసంగి	43
గరికపన్నవరి 1	35	పెద్దఅక్కపళ్ల	39	గుమ్మరి	43
చెవిటిసాంపు	35	సన్నవరి	39	పొలగుమ్మరి 4	44
రాధాప్రయాగ	35	అరలోడ్లు	40	పొలబలుగుత్తులు	45
తెల్ల రాధాప్రయాగ	35	లోడ్లు	40	చారబడమ	45
కొన్నాకట్టిలు	35	బసంగి 55	40		
వంకెలు	35	బొట్టమొత్తడి 2	40		
సన్న అక్కపళ్ల	35	బసంగి 90	40		
కో 1		వావిలపాడుసన్నాలు	40		
నగుతిసన్నాలు	35	బరా 3 II	40		
కనకసాంపు 9	35	ప్రభురబయ్యపూరం	40		
		కొణామణి 15	40		

౪-వ పట్టిక

వరుస సంఖ్య	రకము	అవకాశము (మొదటి పంట)	చామర్ల కోట (మొదటి పంట)		చామర్ల కోట యిలక పంట			మ.రా	
		ఒక జొన్న గింజల సంఖ్య	ఒక జొన్న గింజల సంఖ్య	గింజ పొడవు మి. మి.	గింజ వెడల్పు మి. మి.	ఒక జొన్న గింజల సంఖ్య	గింజ పొడవు మి. మి.		గింజ వెడల్పు మి. మి.
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1	జి.యి.బి.24(కిచ్చిడి [సంబా])	1868	1609	7.5	2.4	2006	7.0	2.3	
2	నవకోటిసన్నాలు	1698	1478	8.3	2.6	1718	7.4	2.6	
3	కనకసాంపు	1557	1295	8.5	2.7	1809	7.8	2.3	
4	రత్నసుడి	1559	1324	8.5	2.6	1849	7.3	2.3	

లను ఉన్నతముగ నుండును. కాని సామాన్యముగ లోపలి తుపములందు పెద్దది యొక్కను ఉన్నతముగ నుండును. కొన్ని రకములలో నీయన్నలేము స్వల్పముగ మాత్రమే యుండును. కొన్నిటిలో తుపములవన్నలు (ముఖ్యముగ చిన్నతుపముయొక్కవన్న) తిన్నగనుండును. కొన్నిటిలో నిందుక నిమ్మతగూడ కలిగియుండును. కొన్నిరకములలో గింజ ఒకవిధమయిన ముక్కుగలిగియుండును. కొన్నిటిలో గింజ పైనవెడల్పుగను, క్రింద సన్నముగను ఉండును. మూడవపంటమునందు ఈభేదములు చూడవచ్చును.

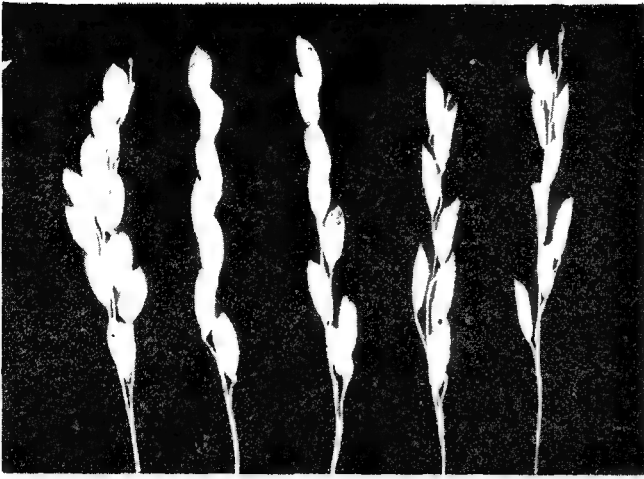
గింజల ముదుగు సన్నములు చాలవరకు వాని వెడల్పునుబట్టియే నిర్ణయింపబడును. ముదుగు సన్నములను బట్టియే రకములకు గణిత యేర్పడుచున్నది. వరియన్నమును తినువారు బియ్యపు ముదుగుసన్నముల నెంచుకొనగలంత సామర్థ్యమున్నచో ముదుగురకములనువదిలి సన్నరకములనే యెంచుకొనును. సన్న బియ్యము సామాన్యముగ తెలుపుగగూడ నుండుటచే చూచుటకింపుగగూడ నుండును. మిక్కిలి సన్న బియ్యపుఅన్నము కొంచెము బిరుసుగ నుండుటచేతను, మెతుకు నూకలనూడు నందువలె

మిక్కిలి చిన్నదిగనుండుటచేతను తినుటకు మధ్యరకపుటన్న మంత యనుకూలముగ నుండును.

పొడవుగనుండు గింజలు దంపుటలో విరిగి నూకలెక్కువయ్యగును. పొడవునకు తగినంత లావులేనిగింజలు మరింత విరుగును. మరియు నట్టిగింజలు తడిసినగాని, మిగుల నెండినగాని, మిగులపండినగాని మరింత నూకవాటగును. సామాన్యముగ దంపుటకుగాని ధాన్యపు మనలలో పోయుటకుగాని వెడల్పునకు 2 $\frac{1}{2}$ —2 $\frac{3}{4}$ రెట్లకంటె హెచ్చు పొడవుగల రకము లనుకూలముగావు.

గింజలపరిమాణమును, బరువును సామాన్యముగ నిలుకడయైన రకపు

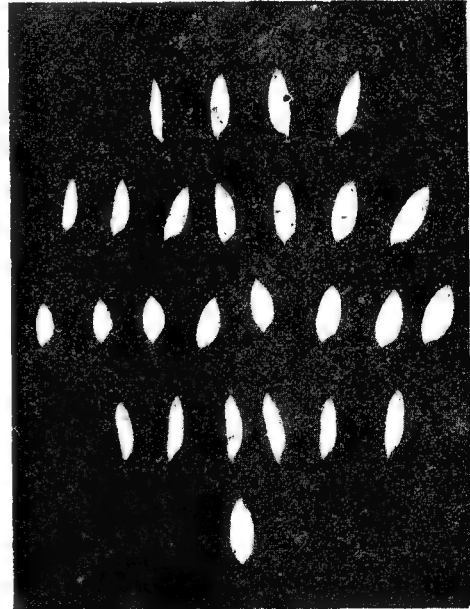
చిత్రము ౨

లక్షణములుగ నెంచదగియున్నను, ఈ లక్షణములు సీతగతులనుబట్టి కొంతవరకు మార్పునొందుట గలదు. గంజాం విశాఖపట్టణపు జిల్లాలలోని తేలికనేలలనుండి గోదావరి డెల్టాకువచ్చి సాగుచేయబడిన రకములు కొన్ని అవటకంటె మదు గయ్యెనని చాలగుండి యభిప్రాయము. ఇట్టిమార్పు ఎంతవరకుజరుగనో, అంగుల కొంతకాలము పట్టునో మొదలగువిషయములు తెలిసికొన నలసియున్నవి. నాల్గవపట్టికలోని ౩, 4 కలములలోని యంకెలు పైనిచెప్పినట్లు విశాఖ పట్టణము జిల్లానుండి గోదావరిజిల్లాకు విత్తనములు మార్పుటవలన గలిగిన భేదమును తెలుపుచున్నవి. అనకాపల్లి వ్యవసాయ సానమునందు పండినగింజలకంటె చామర్ల

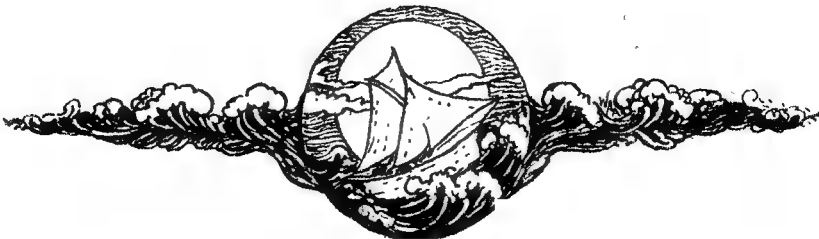
కోట వ్యవసాయసానమున పండినవి బరువుగ నుండెను.

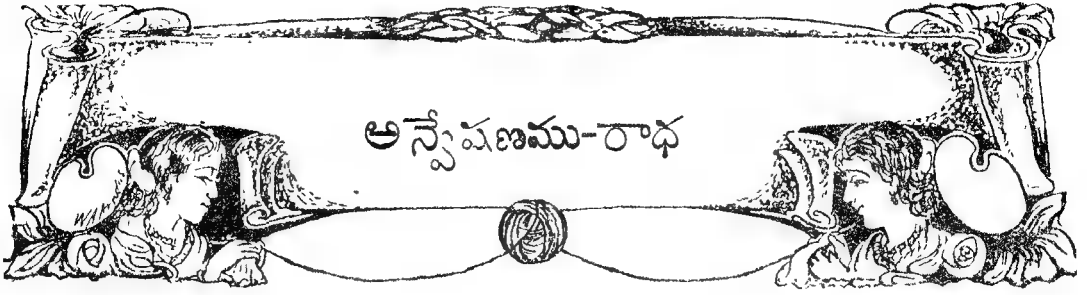
4-9 కలములలోని యంకెలు యిలకపంట గింజలను, సామాన్యపు పంటగింజలకును గల తారతమ్యమును జూపును.

నేలయందలి సత్తువలోను, నాటుకాలములోను, దూరమునను విశేష వ్యత్యాసము లున్నయెడల నందువలన గూడ గింజలపరిమాణమునందును, తూనికయందును కిందిచ్చేదములు కలుగవచ్చునని తోచును. ఈవిషయమునుగూడ పరీక్షింప వలసియేయున్నది.

చిత్రము 3

శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు

విశ్వమోహనమైన వే సుగానంబు
మఱుల విన్వింపుమోమాధవా, మాకు
నిండారి చంద్రికల్ నెఱయఁగా సాఁగె
మందమారుతములు మలయుచునుండ
నిశ్శబ్దముగ నుండె నిఖిలజగంబు
పున్నమచంద్రుండు పోవకమున్ను
పండువెన్నెలచెన్ను బడలకమున్ను
ఇవముచే రోదసి యెనయక మున్ను
రావయ్య, యొకమారు రతనాంకృష్ట,

పలుకరా యొకమారు బంగారు కృష్ణ,
నవ్వరా యొకమారు నాచిన్నికృష్ణ,
మురళి వాయించరా మోహన కృష్ణ,
దయచేయవేమిరా తాండవ కృష్ణ,
యమునాతరంగిణియందు డాగితివో
కానుగు పొదలలోఁ గలసిపోయితివో
పొదరిండ్లలోఁపల బొంచియున్నావో
పాడరా యొకమారు ప్రణయగీతంబు
వినిసిగరా నాకు వేణుగానంబు.

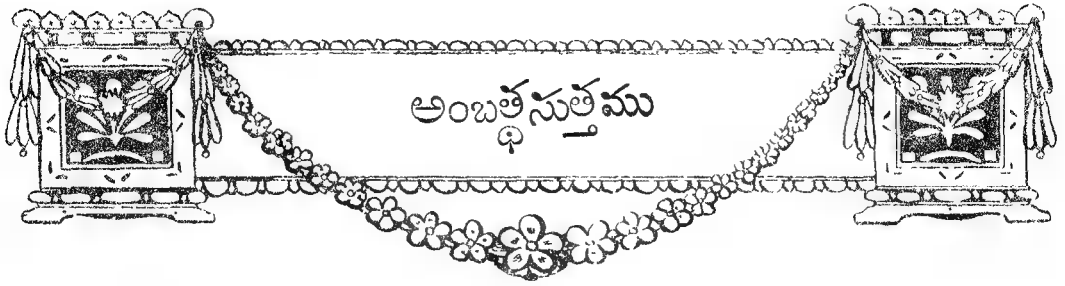

కోమటుల యింటఁ దలఁదాఁచుకొంటి నమ్మ!

పండిత పురాణం సూర్యనారాయణశీర్షలు

మర్యాదకు లోగి మనలునాతండ్రిజీవన మగత నొకఁడు లోబ్రాలుచుకొనియి
భద్రమ్ముగా నింట నిద్రించుచున్న నామగని నొక్కఁడు గుండె పగులఁ దన్నె
చచ్చినండాఁక నానవతిపాదములనే కొలుచుచున్నా రింకఁ గొంతమంది
మఱికొంతమంది త్రిమ్మరు లెదో మిష పెట్టి కొల్లగా నాయిల్లు గూల్చుచుండు
రన్నివిధముల నాకు మహాపకారు - లైన బాపలవలని భయమ్మువలన
శిష్టులనుచును నన్ను రక్షింతు రనుచు - గోమటులయింటఁ దలదాఁచుకొంటినమ్మ!

[అంబత్త సూత్రము]

కె. రంగారావులు గారు, యమ్. ఏ., బి.యల్.

“కొండలు మనులును, బ్రాహ్మణులును, భక్త ప్రదర్శితభక్తులుంబులఁ దినుచు, ననన్యార్థంబుల నవలంబించుచు, నింద్యవిద్యల ననుసరింతురు. అట్టి జెవ్వియనః:-

ఈదిగువ నుపహరింపఁబడిన వస్తువుల సదనచ్చి హ్నుములను, లక్షణములను బరీక్షించి, యట్టి వస్తువులు గల నగుల దేహస్థితులను గాని, యదృష్టంబులఁ గాని నిర్దేశించుటః—మణులు, దండములు, వస్త్రములు, ఖడ్గములు, నారాచములు, విల్లులు, తదితరాయుధములు, యువతులు, నదులు, బాలురు, బాలికలు, దాసులు, దాసీజనము, గజములు, నశ్వములు, మహిషంబులు, వృషభములు, అజములు, షేషములు, కుక్కరములు, లావనములు, గొధారములు, కర్ణావతంసంబులు, మార్కటంబులు మున్నగుజంతువులు.—గోతమముని యట్టి నింద్య విద్యల నవలంబింపఁడు.

కొండలు మనులును, బ్రాహ్మణులును భస్మ ల్లిచే దత్తంబగు భోజనముం దినుచు, ప్రాసక్తికొది నింద్య విద్యల నవలంబించుచు నసజ్జనమార్గంబు నవలంబింతురు. అవి యెవ్వియనః:-

1. రాజులు సోత్సవులై ధాడివెడలుదురు.

2. రాజులు రాష్ట్రములకుం దిరిగివత్తురు.

3. స్వదేశరాజు లెదుర్కొన శత్రువులు వెనుకకుఁ గారిపోవుదురు.

4. శత్రురాజు లెదుర్కొన స్వస్థానులు వెనుకకుఁ దిరుగుదురు.

5. స్వదేశరాజులు జయమును బొందుదురు, పరరాజు లోడిపోవుదురు.

6. పరరాజులు జయముం గాంతురు, స్వదేశ రాజులు పరాజయముం బొందుదురు.

ఈ గీతిగ జయ విశ్వామున నుండును; అపజయ మాపశ్వామునకుఁ గలుగును.

గోతమముని యిట్టి నింద్యవిద్యల ననుసరింపఁడు. కొండలు మనులును, బ్రాహ్మణులును భక్తప్రభోజనముం దినుచు, రాజభోవుహనిం జెప్పును, నట్టి నింద్య విద్యల నభ్యసించుచు, నసజ్జనన మార్గముల నవలంబింతురు. అట్టి జెవ్వియనః:-

1. చంద్రగ్రహణము కలుగు నని చెప్పుట.

2. సూర్యగ్రహణము కలుగునని చెప్పుట.

3. నక్షత్రగ్రహణము కలుగునని చెప్పుట.

4. చంద్రునియొక్క గాని, సూర్యునియొక్క గాని యుత్పదగమనమును జెప్పుట.

5. చంద్రునియొక్క గాని, సూర్యునియొక్క గాని పగగమనముం జెప్పుట.

6. నక్షత్రోత్పదంబులు కలుగు నని చెప్పుట.

7. నక్షత్రముల పదగమనముం జెప్పుట.

8. ఉల్కాపాతము కలుగు నని చెప్పుట.

9. దిగ్దాహ మగునని చెప్పుట.

10. భూకంపము కలుగునని చెప్పుట.

11. దేవుఁడు మేఘగర్జనము కాటించు నని చెప్పుట.

12-15. సూర్యచంద్ర నక్షత్రోదగూఢమయంబులును, నవ్యాని యస్పష్టతను గాని, వాని వైఖల్య

మును గాని, యీపంచదశ స్థితులను గాని చెప్పదు, నయ్యవి యట్టియట్టి ఫలములఁ గలుగఁజేయు నని చెప్పట.

కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును భక్త ప్రదత్తంబగు భక్త్యంబులఁ దినుచు నింద్యవ్యాపారము లచే ధన మార్జిండునున్నార.

1. పక్షాధిక్యము కలుగు నని చెప్పట (పూర్వ కథనము).

2. అల్పపక్షంబులు కురియు నని చెప్పట.

3. పంటలు సమృద్ధిగఁ బండునని చెప్పట.

4. దుర్భిక్షము కలుగు నని చెప్పట.

5. దేశక్షోభము లేవ్వయు నుండ వని చెప్పట.

6. దేశక్షోభము కలుగు నని చెప్పట.

7. మారీజాద్యములు కలుగు నని చెప్పట.

8. వ్యాధిరహితమై దేశ ముండు నని చెప్పట.

9. వ్రేళ్లపై లెక్కపెట్టట.

10. వ్రేళ్ల నుపయోగించకుండ లెక్కపెట్టట.

11. పృథ్వీసంఖ్యా సంకలనము.

12. కావ్యరచన.

13. లోకాయతము.

గోతమముని యిట్టి నింగ్రవిద్యలకు దూరుండై యుండు.

కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును భక్త ప్రదత్త భక్త్యంబుల మెసపుచు, నసన్యాసావలంబనచే జీవనోపాధిని సంపాదించుచు, నీనింద్యవిద్యల నభ్యసించురు:-

1. పెండ్లికొడుకును గాని పెండ్లిహఁతును గాని గృహమునకుఁ దీసికొనివచ్చుటకు శుభదినమును నిర్ణయించుట.

2. పెండ్లికొడుకునుగాని, పెండ్లిహఁతును గాని, వివాహోద్యమ తీసికొని వెళ్లుటకై శుభదినమును నిశ్చయించుట.

3. సంధి చేసికొనుటకు శుభకాలమును నిశ్చయించుట.

4. యుద్ధము చేయుటకు శుభకాలమును నిశ్చయించుట.

5. అప్పులు రాఁబట్టుకొనుటకు శుభకాలమును నిశ్చయించుట.

6. ధన వ్యయమునకు శుభదినమును నిశ్చయించుట.

7. శుభగ కరణము (ప్రజలకు శుభముకలుగుటకై ప్రయోగించు మంత్రములు.)

8. ప్రజల కెగు కలుగునట్లు ప్రయోగించు మంత్రములు.

9. గర్భప్రావ హగుటకై ప్రయోగించు మంత్రములు.

10. మాకత్వముఁ గలుగఁజేయు మంత్రప్రయోగము.

11. అనుగ్రహమునకై మంత్రప్రయోగము.

12. ఔర్ధ్వభాహుండై యుండుటకు మంత్రప్రయోగము.

13. బధిరత్వము కలుగఁజేయుటకై మంత్రప్రయోగము.

14. ఆదర్య ప్రశ్నము—అభిచారికాదర్యంబుల గోప్యములగు సంభవములఁ గూర్చి ప్రశ్నలడుగ జేవఁడు కనుపించి యాప్రశ్నల కుత్తరము లిచ్చు నని యర్థము; అట్టిపనులు చేయుట.

15. కుమారీ ప్రశ్న—దేవతపట్టిన సుజాతయగు కన్యను గోప్యములుసంభవములం గూర్చి ప్రశ్నలడిగి యుత్తరములం బొందుట.

16. దేవ ప్రశ్నలు—ఈకన్యకు బదులుగా దేవదానియగు నొక్కతె నిట్టి ప్రశ్నలడిగి యుత్తరములం బొందుట.

17. ఆదిత్యార్చన.

18. మహాబ్రహ్మపూజ.

19. నోటినుండి జ్వాలలం బుట్టించుట.

20. లక్ష్మీదేవి నర్చించి ప్రార్థించుట.

కొందఱు మనులను, బ్రాహ్మణులను భక్త నత్తాహారంబుల భుజించుచు, నసజ్జీవనమార్గంబుల నవలంబించుచు నిట్టి నింద్యవిద్యల నభ్యసించుచు:—

1. ఏదియో యొకలాభము కల్గిన నొకదేవున కుపహారముల మ్రొక్కుకొనుట.

2. అట్టి మ్రొక్కులను దీర్చుకొనుట.

3. భూగృహమున నున్న పుడు మంత్రములఁ బఠించుట.

4. పుంస్తవ్యమును గలుగఁజేయుట.

5. క్షీబునిగ నొనర్చుట (అనఁగవృషాఁజేదన మువలనఁ గాక మంత్రప్రయోగముచేత).

6. వంగళవస్తు నిర్ణయము (గృహాదినిర్మాణము నక్షత్ర మంగళప్రదాయకంబులగు ఫలములఁ బరీక్షించి కనుగొనుట. ఇయ్యది వాస్తువిద్యలో నొక ముఖ్య భాగము).

7. వాస్తుకర్మ—(అట్టి ఫలముల కర్మణదేవపూజ బలిదానాదులచేఁ బవిత్రముగ నొనర్చుట).

8. ఆగమనములు.

9. సైమిక స్నానంబులు చేయించుట.

10. యజ్ఞములు చేయుట.

11-14. విరేచనములకును, వమనములకును మందుల నిచ్చుట.

15. పనుజులు తుమ్ముటకై మందుల నిచ్చుట.

16. చెవులలో నూనె పోయుట.

17. కన్నులలో నొషధములఁ బోసి శమనము కలుగఁజేయుట.

18. నాసికగుండ మందుల నిచ్చుట.

19. కన్నులకుఁ గాలుక మందుట.

20. దౌష్ఠ్యగూంజనము గన్నులయందుంచుట.

21. నేత్రవైద్యము చేయుట.

22. శస్త్రవైద్యము చేయుట.

23. శిశుచికిత్స చేయుట.

24. మూలములను, నొషధములను బ్రయోగించుట.

25. ఒకదాని నెనుక నింకొక యోషధమును బ్రయోగించుట.

గోతమముని యిట్టి నింద్యవిద్యల ననుసరింపఁడు.”

మఱియు భిక్షుకుం డీగణంబులగు నయవిధుల ననుసరించిన నట్టివాని కేవల పునుండియు హానికలుగదు; అనఁగా నాచరణలో నాతని నిగ్రహమున కేయపా యము నుండదు. అభిషిక్తుండైన నృపాలుఁడు జయము పొందినపిదప నేదిక్కునుండియు శత్రువులవలనఁ దన కపాయము కలుగ దను నిబ్బరముతో నెట్లుండునో యట్లే భిక్షుకుండు ధైర్యముతో నుండును.

మఱియు భిక్షుకుం డెట్టిండ్రియద్వారముల సంగత్యించుకొనును? తా నేవస్తువునైనఁ జూచినపు డట్టి వస్తువుయొక్క నిమిత్తగ్రాహి గాని, యనువ్యంజన గ్రాహి గాని కాకయుండును. నిమిత్తగ్రాహి యన వస్తుస్వరూపమును, నాకారమును సంపూర్ణఃపథలోఁ గనుగొనుట. అనువ్యంజనగ్రాహి యన వస్తువిభిన్నభాగ ముల నూకారమును బరిశీలించుట. నిమిత్తగ్రాహి యన రూపమును గనుగొని యాజ్ఞానముచే వస్తువును దెలిసి కొనుట.

ఆకారమును జూచికొని, కంఠస్థునిని విని కొని యట్టిది స్త్రీయో పురుషుడో తెలిసికొనుట. ఇది నిమిత్తగ్రహణము. అనువ్యంజనగ్రహణ మన నట్టిస్త్రీ గాని, పురుషుడుకాని నవ్యుపన్నాడో, మాటలాడుచున్నాడో తెలిసికొనుట. (బుద్ధుఁగోషుఁడు) నతఁడు రిండియనిగ్రహము లేనియెడల నున్నంతవరకు లోభత్వ విషాదములును, నాపథ్యములు నెట్లాతనికి సంభవించి వానిని లోఁబఱచుకొనునో, యట్టి దురవస్థఁ జెందకుండునట్లుండుటకై చతురిండియమును నిగ్రహించును. భిక్షుకుఁడు చతురిండియమును జాగరూకతతో నిగ్రహించుచు నాయిండియమును జయించును. ఈరితిగనే కర్మముతో ధ్వని విన్నప్పుడుకాని, నాసికతో వాసన మాచినప్పుడు కాని, జిహ్వతో గుచిమాచినప్పుడు కాని, కాయముతో స్పర్శచేసినప్పుడు కాని, మనస్సుతో నొకదాని నెద్దానినైన గ్రహించినపుడు కాని యిట్టివాఁడు తత్త్వవిషయములో నిమిత్తగ్రాహి కాని, యనువ్యంజనగ్రాహి కాని కాఁడు. మనోబుద్ధిగములు

లేనంతవఱకు నట్టిలోభత్వవిషాదములును, బాపంతులు నెట్లాతనికి సంభవించి తాతని భిక్షుకుడు మనమును నిగ్రహించును. మఱియు నాతఁడు మనమును నిగ్రహించుచు మనమును జయించును. అట్టి శ్లాఘనీయంబగు నింద్రియనిగ్రహంబు గలిగి మనమున నట్టివాఁడు పాప సితి చూరరాని శ్రాఖ్యావస్థను బొందును.

“భిక్షుకుఁడు స్వస్థచిత్తుండై, జాగరూకుండై యుండునా? ఈవిషయములలోఁ గూడ భిక్షుకుఁడు ముందఱకుఁ జనుటలోను, వెనుకకు వెళ్లుటలోను మనమునఁ దత్కర్మహేతువు నిడికొనును. (అనఁగా నట్టిభిక్షువు కర్మోద్దేశమున నాకర్మ నూచించు ధర్మార్థమును, నట్టి కర్మ తన యుత్కృష్టస్థావరములకు దోడుపడును మఱియు బ్రాహ్మ్యకర్మలను బ్రేరేపించి చేయించు యథార్థాంతస్థకారణములను దలిసికొనును.) ఈరీతిగనే ముందునకుఁ గాని, సమంతమునఁ గాని యాలోకించుటయందును, జేతులఁ జూపి ముడుచుటయందును, ద్రాగుటయందును, నమలుటయందును, మ్రుించుటయందును, మూత్రపురీషోత్సర్జనమందును, నడుచుటయందును, నిలువఁబడి యుండుటయందును, గూరుచుండి యుండుటయందును, నిదురించుటయందును, జాగ్రదవస్థయందును మాటలాడుటయందును, భాషింపక యూరక యుండుటయందును;— ఈవివిధావస్థల గుర్తెరింగి యుండును.

“ఏరీతిగ భిక్షువు సంతుష్టుండై యుండును?”

“భిక్షువు దేవామును రక్షించుటకుఁ దగినవస్త్రములతోడను, ప్లాదరమునకుఁ దగినభోజనములతోడను, సంతుష్టుండై యుండును. పక్షి యెగురునపు డెట్లు తన కెక్కులను వనతోఁ గొంపోవునో యట్లే భిక్షువు తాను బోధప్రదేశములకు వీనిం గొంపోవును ! ఈరీతిగ భిక్షువు సంతుష్టుండై యుండును.”

“ఇట్టి కర్మోపదేశమున దత్తుండై, ఘనంబగు నిట్టి మింద్రియనిగ్రహము కలనాఁడై, యిట్లు స్వస్థచిత్తుండును, జాగరూకుండునునై, ఇట్లు సంప్రతివనస్కుండై, యాతఁడు తనమార్గమున విశ్రమించుట కడవులయందుఁ గాని, తరుమాలంబునఁ గాని, పర్వత నితంబప్రదేశమునఁ గాని, పర్వతకందరంబునఁ గాని,

శిలాశయంబగు గుహయందుఁ గాని, శృశానవాటికయందుఁ గాని, బయలున గడ్డికుప్పవైఁ గాని నిర్మానుషంబగు స్థలమును జూచుకొనును. భిక్షాపర్యటనానంతర మాతఁ డచ్చటకుం జని, యన్నముం దిని, వ్యత్యస్తపాదుండై, యనతశరీరుండై, యవపీతచిత్తుండై, యనన్యమానసుండై యుండును.”

“సంసారానురక్తిని కామరహితమనస్కుండై కామరాగముల మనమునుండి పారఁద్రోలును. జీవహింసేచ్ఛా (శిలభి)ంశనంబును) దూషణంబును మనమున జొరనీయక, దుష్కలరహితంబగు మనముతో నుండి, మనమును ద్రోహరహితముగ నొనర్చును. హృదయమున నుండు మనమునందు మాంద్యము లేకుండఁ జేసి, యాశయములఁ బ్రభావయుక్తంబులుగ నుంచి, స్వస్థచిత్తుండై, జాగరూకుండై యుండి, మనమును దౌర్బల్యజాడ్యహీనముగ నొనర్చును. సంక్షోభక్షేత్రంబులఁ బోషిడిచి, సంక్షోభరాహిత్యమున జీవించుచు, సంతృప్తాంతియుక్తుండై, సంక్షోభక్షేత్రములు లేకుండ జీవించును.”

“ఋణమును జేసి పురుషుం డొక్కరుఁ డాధనముతో వాణిజ్యమును జేసి, యట్టిన్యాయారము లాభకరమైనదియై యూనరునకుఁ బూర్వము ఋణము దీర్చుకొనుటకే కాక భార్యను బోషించుటకుఁ దగినధనము మిగులునంత లాభమును గలుగఁజేసిన నాతఁ డిట్లు చింతించును! ‘అప్పుచేసి వ్యాపారమును జేసినతిని. ఆన్యాయారము లాభకరమైనదియై, చేసినయప్పు తీర్చుకొనఁగ భార్యను బోషించుకొనుటకు మిగులునంత లాభము వచ్చినది’ అని. అంగుచే నాతఁడు సంతుష్టుండై యెట్లా నందమూరితవనస్కుండై యుండునో; “ఎట్లు నరఁ డొకఁడు రోగపూరితుండై బాధపడుచుండి, యన్నమును తీర్చించుకొన లేక దుఃఖిలుండై యుండి, కొలదికాలమైనపిదప ననామయుండై, యాహారమును జీర్ణము చేసికొనఁగలిగి, యప్పటివలె బలము శలవాఁడై యుండి యపుడు, పూర్వము రోగియై యున్నస్థితికిని, యిప్పటి నిరామయస్థితికిని గల తారతమ్యమును బరికించి మానిన సంప్రతుండై యానందమూరితమనస్కుండైయుండునో;”

“ఎట్లు కారాగారమున బంధితుం డైననరుండు కొలదికాలమైనపిదప రికము రాజపహృతము కాక,

చూడడు తేనుముగఁ గాంగ్యమునుండి విడిచిపెట్టఁ బడి, యట్టివాఁడు భూతవర్తమానస్థితులను లేస్వగఁ బరికించి చూచిన సంప్రీతుండై, యానందపూరితమనస్కుండై యుండునో;” “ఎట్లు దాసుండై యధీచ్చగఁ జనశేరక పరాధీనుండై యుండి కొంతకాల మైనపిదప యధీచ్చగఁ జనుటకు వీలు కలిగి, దాస్యవిముక్తుండై, యనన్యాధీనుండై యుండి, భూతవర్తమానస్థితులను బరికించి చూచిన సంప్రీతుండై, యానందపూరితమనస్కుండై యుండునో;”

“ఎట్లు ధనికుండై, సంపన్నుడైన నరుఁ డాహారము దోరకని యపాయభూయిష్టమైన యెఱారిలో దీర్ఘమార్గము ననుసరించుచు, దుద కట్టియెఱారిని దాటి సురక్షితముగ తేనుముతోఁ దనగ్రామప్రాంతమును జేరి భూతవర్తమానస్థితులను బరికించిచూచిన నట్టివాఁడు సంప్రీతుండై యానందపూరితమనస్కుండై యుండునో;” “అట్లే భిక్షువీపంచనిరోధముల నధిగమించువఱకును, ఋగ్రస్తునివలె, బందీకృతునివలె, బానిసవలె, వాలుకాబహుళమార్గమునఁ జిక్కుకొన్నవాని వలెఁ దన్నుఁ దాను బరిగణించుకొనును. కాని యీ పంచనిరోధములను నధిగమించిన పిదపఁ దన్నుఁ దాను నీఋణునివలెను, బంధవిముక్తునివలెను, దాస్యవిముక్తునివలెను, తేనుముతో నున్నవానివలెను బరికించుకొనును.”

“మఱియు నప్పుఁ డాతఁడు ప్రేతుండై యానందపూరితమనస్కుండగును. అందుచే నాతనికి స్వస్థత కలుగును. అట్టి స్వస్థతచే నాతనిమనము శాంతి పూరితమై యట్టి శాంతముతో నెల్లప్పుడు నుండును.” “రాగకామాదులనుండి యట్టివాని మనము దూరం దప్రాధమికధ్యానావస్థ విచేతజనితంబైన యానందమయంబగు ననన-నట్టివాఁడు చెందును;—మఱియు నీయవస్థ యంద ట్టివాఁ డనవరతము విచారణలండై చూలోచన పరుడై యుండును. విచేతజనితంబగు నానందముతో నాతని దేహము పూరితంబై, యట్టి యానందములో నిమగ్నమై యుండుటచే నందత్యల్పభాగంబైన నానందరహితంబై యుండును.”

“ఎట్లు భిక్షుసామము చేయుచువాఁడు కాని, యట్టివాని యంతేవాసికాని, సుగంధితారిష్టచార్ణం

లును లోహపాత్రమందు నిక్షేపించి, యందు బిందువులు బిందువులుగ నీటినివల్లి, యాచార్ణమును ముద్దగఁజేయుటచే నయ్యది తేనుమగ్రహించి, దానితో నంతటను వ్యాప్తంబై తేనుపొవుటకు వీలులేనట్లుగును. పరివ్రాజకుఁ డగువాని జీవనముయొక్కఫల మియ్యది, యీలోకమున దృష్టంబై, పూర్వపుదానికంటె నుత్తమంబును నై యుండు.”

“అటుపిమ్మట విచారమును నాలోచనను (నిపర్తించి) నిగ్రహించి భిక్షువు ద్వితీయధ్యానావస్థంబొందును. అట్టి యవస్థ సమాధివలన జనించి, యందునందు విచారమునకును, నాలోచనమునకును బ్రసక్తియుండదు. ఏకాధిభావమును, మనశ్శాంతియు నందుఁగలుగును. అథోభాగంబున (ప్రప్రవాంబు) వారి ప్రవాహములో నుండి గభీరపల్లవములోనికి నీరెల్లప్పుడును వచ్చుచుండినఁ, బూర్వాపరదక్షిణోత్తర దిక్కులయందు జలమార్గములు లేకయున్నఁ, బర్జన్యం డేకాలమునను వర్షింపకపోయిన, నాజలశయంబు స్రోతస్సుగండు లోనుండివచ్చు శీతలోదకములతో నిండి సంపూరితంబై, యాపల్వలంబున శేభాగము నుపకములేక యుండును. పరివ్రాజకుఁడును వానిజీవనము యొక్క ఫలమియ్యది యీలోకమున దృష్టంబై పూర్వపుదానికంటె నుత్తమంబును నైయుండు.”

“మఱియు నటుపిమ్మట నానందమును దూరముగ నుంచి యుపేక్షుచుండగును. అపహితచిత్తుండైన యట్టి నరుండు అర్హతుఁడు.”

‘స్వస్థచిత్తుండై యపహితచిత్తుండై యుండు నరుండు సుసాఖ్యముననుండు’ అనునపు డెట్టిసాఖ్యమును గూర్చి చెప్పుదురో యట్టి సాఖ్యముం బొందు. అపుడట్టివాఁడు తృతీయధ్యానావస్థను జేంది యందు సుస్థిరుడైయుండు. అట్టివాఁడు తన దేహమును నానందరహితముగ నున్న నట్టి సాఖ్యముతో నింపి సంపూర్ణముగ నోనర్చుటచే నాతనిదేహమునందేభాగమును, నట్టి సాఖ్యపూరితము కాకుండ నుండును.”

“ఎట్లు పద్మయుక్తంబగు సరోవరంబున ననేకములగునీలధవళి పద్మంబు లుదకంబునంబుట్టి యుదకమున, బెరిగి నీటిపైనుండక, యుదకగర్భముననుండి

యాహారమును గ్రహించును. చివరనుండి వ్రేళ్లకు నా తే మచే నిట్లు వ్యాపింపఁబడియుండి, యాపద్మంబు ధవళం బైనను, రక్తంబైనను, నీలంబైనను దేమలేక యే భాగ మైననుండదు.”

“మఱియు భిక్షువు పూర్వావస్థలోఁ బొందుచుం డిన సుఖదుఃఖములను, సంతోషవిషాదములను బోవిడిచి వత్సరధ్యానావస్థంబొందును. సుఖదుఃఖరాహిత్యంబైన యవస్థయందు స్వస్థచిత్తుండును, సమభావయుక్తుండునై యుండు. అతఁడు మఱియుఁ బవిత్రతత్వోను, హృదయ నైర్మల్యముతోను దేహమును నింపుటచే నందు స్వల్ప భాగంబైన నసంపూరితంబై యుండదు.”

“పురుషుం డొక్కఁడు శుద్ధమైన ధవళిచ్ఛాదన ముతో దేహమున సేభాగమైన దాకకుండునట్లు సం పూర్ణముగఁ గప్పకొనియుండునట్లే భిక్షువు పవిత్రత త్వోను, హృదయనైర్మల్యముతోను, దేహమును వ్యాప్త ముగ నొనర్చుటచే నం దేభాగమైనను, సద్గుణములచే నవ్యాప్తముగ నుండదు.”

“మనమును నట్లు శాంతముగను, బవిత్రముగను, నిర్మలముగను, శీలవంతముగను, బాపరహితముగను, గోమలంబుగను, దృఢముగను, నిర్వికారంబుగను, గర్మకై సిద్ధముగను నొనర్చి యాతఁ డద్వానిజ్ఞానమువలనఁ గలుగు నిరీక్షణమున కై మనమును శిక్షించివంచును. అతఁ డీ విషయమును గ్రహించును: ‘ఈ నాదేహము రూపము గల్గి, చతుర్భుజనితంబై, సతతమును బక్వాన్నిము చేతను, రసవంతములైన ద్రవములచేతను, బోషింపఁబడు చున్నదై, యనిత్యస్వభావము గలిగి నాశమునకును, నుచ్ఛాదనంబునకును, బరివర్దనంబునకును. వియోగమున కును లోనైన యున్నది. నావిజ్ఞానమును నందు సంబద్ధమై దానియం దాధారపడుచున్నది. ‘ఎట్లతిశ్రేష్ఠంబగు పై దూర్యమణి యష్టసుఖములుగలిగి, నిర్మలంబై, దూహారహితంబై సమస్తవిగముల నుత్తములైయుండి, వేధిం పఁబడి, నీలకాసుంధరక్రృపవశీతవర్ణములలో నెద్దియో యొక వర్ణముగల సూత్ర మారంభములో దూర్చఁబడి, మనుజుఁ డెవ్వఁడైన హస్తమున నట్టిసూత్రయుక్తంబగు మణినిబట్టిచూచిన నాతఁడు నొకదానితోనొకటి కలిసి

భేదము లేని ఁడనుండినట్లు కనఁగొనును. ఇయ్యదియే యుత్తమంబగు వృత్తి.”

“మనమును నట్లు శాంతమయముగను, బవిత్రము గను, నిర్మలముగను, శీలవంతముగను, బాపరహితముగను, నిర్వికారంబుగను, గోమలంబుగను, దృఢముగను, గర్మకై సంసిద్ధముగను నొనర్చిన యట్టివాఁ డొక మానసిక రూపము ను మనమున దాల్చుటకుఁ జిత్తమునుపయోగిం చును. లెనదేహరూపము ననుసరించియుండి, యింకొక రూపము ను (దన) యఁగములం బోలీలియుండు నంగము లతో నంగములలో నొక్కదానినైన విడువక మనమున నూహించును.”

“మనజుఁడు నఱుము నావేష్టనమునుండి తీసిన నిట్లు చింతించును: ఇయ్యది నడము ఇయ్యది యా వేష్టనము. నడమొకవస్తువు, ఆవేష్టన మింకొకభిన్నమైన వస్తువు. ఆవేష్టనమునుండియే నడము తీయఁబడినది. ఈ రీతిగ నే యాతఁడు భుజంగమును దత్త్వక్కునంశియా, కరవాలమును గోశమునుండియు వేలుచేసిన నియ్యదియే యుత్తమంబగు వృత్తి.”

“అట్లు మనము శాంతమయముగను, బవిత్రము గను, నిర్మలముగను, శీలవంతముగను, బాపరహితముగను, నిర్వికారముగను, గోమలంబుగను, దృఢముగను, కర్మకై సంసిద్ధముగను నొనర్చిన యాతఁడు మనమును బుద్ధి మార్గములనుండి నిగుడించును. అతఁడు వివిధరీతులగు బుద్ధిని బొందును. అవి యెవ్వయిన:—దృగ్గోచరంబు గును; అదృశ్యంబుగను; తానొక్కఁడై యుండియు నానాత్వమును జేంది, తిరిగి యేకత్వమును బొందును. ఆకాశమున నై నట్లు గోడలోనుండికాని, ప్రాకారముల లోనుండికాని, పర్వతములోనుండికాని యొకప్రక్క నుండి యింకొకప్రక్కకుఁ జనుచు; భూమిలో నీటియం దువలఁ గ్రిందికిని, మీఁదికిని జనుచు; భూమిపై నడచు నట్లు నీటిపై మనుగకనడచును; పక్షి తొక్కులపైవలె నాతఁ డాకాశములో వ్యస్తపాదుఁడై చనును; చంద్రుఁ డును, సూర్యుఁడును బ్రభవిష్టులై, లేజోమయులై, లేజన్ములై యుండినను వారలను స్వహస్తములతోఁ దానుట బ్రహ్మలోకమునకు దేహముతోఁ జనుట సం టిది.”

“కుశలండును కులాలండుకాని, యట్టి వాని శిష్యుండుకాని, యుక్తమైనమంటితో నేవినమైన పాత్రను గోరిన నావిధమైన పాత్రను జేయసమర్థుండనో; గజదంతముతోఁ బనిచేయువాఁడు దంతముతోడను, బంగారుపనివాఁడు బంగారముతోడను, గోరిన వస్తువులను జేయ సమర్థులగుదురు, ఇయ్యదియే యుత్తమంబగువృత్తి.”

“అట్లు మనమును శాంతమాయముగను, బనిత్రముగను, నిర్మలముగను, శీలవంతముగను, బాపరహితముగను, నిర్వికారంబుగను, గోమలంబుగను, దృఢముగను, గర్మచేయుటకు సంసిద్ధముగను నొనర్చిన యట్టివాఁడు తనవశమును దివ్యశ్రోత్రముపై నిగుడించును. అట్టిమానుషకర్మము నుపగమించు దివ్యశ్రవణముతో దూరపువైనను, దగ్గరజైనను, మానుషములైనను, దైవసంబంధములైనను వినును”.

“రాజపథముననున్న వనుజుఁడు భేరిరీనాదమును, వృదంగస్వనిని, నల్పడిలడిమధ్వనులను, శంఖుస్వనులనువినిన నియ్యది భేరీవ్వని, యియ్యది వృదంగస్వని యియ్యదియల్పడిండిమధ్వని. యియ్యది శంఖుస్వని యని గుర్తెఱుంగు.”

“అట్లు మనమును శాంతమాయముగను, బనిత్రముగను, నిర్మలముగను, శీలవంతముగను, బాపరహితముగను, నిర్వికారంబుగను, గోమలంబుగను, దృఢముగను, గర్మచేయుటకు సంసిద్ధముగను నొనర్చిన యట్టివాఁడు తనవశమును హృదయమును వ్యాపించు జ్ఞానముపై నిగు

డించును. తన హృదయములో నితిరులయొక్క హృదయములను దదితరశీవజంతపుల యొక్క హృదయములను జూసికొని—

1. చండశీలంబు హృదయము నుత్తాపశీలము కలదానిగను, బ్రసన్నంబు హృదయమును బ్రసన్నమైన దానిగను;

2. కుపితంబు హృదయమును గుపితముగను, శాంతియుక్తంబు మనమును శాంతియుక్తమైనదానిగను;

3. మూఢమైన మనమును మూఢమైనదానిగను, జాకరూఢితోఁ గూడిన మనమును జాగరూకత కలదానిగను;

4. అప్రమత్తమైన మనము నప్రమత్తమైనదానిగను. (స్వస్థతలేని మనమును) స్వస్థతలేని దానిగను;

5. విశాలమైన హృదయమును విశాలమైనదానిగను, తీవ్రద్రవ్యమైన మనమును తీవ్రద్రవ్యమైనదానిగను;

6. నీచమైనమనమును నీచమైనదానిగను, నున్నతమైన మనము నున్నతమైన దానిగను;

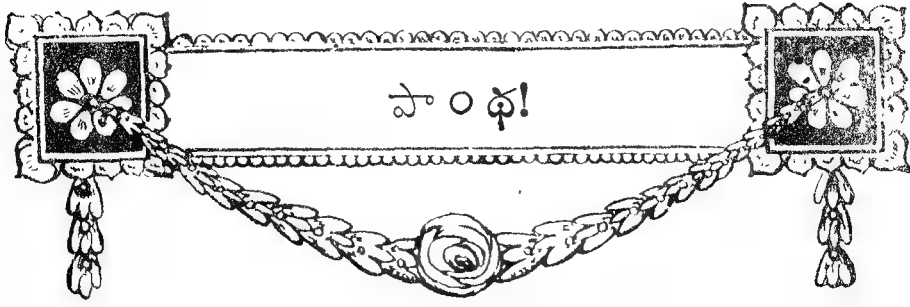
7. దృఢమైనమనమును దృఢమైనదానిగను, ననన్యతమైనమనము ననన్యతమైన దానిగను;

8. అనధీనమైన మనము ననధీనమైనదానిగను, బరాధీనమైన మనమును బరాధీనమైనదానిగను;

అట్టివాఁడు గుర్తెఱుంగును.”

[సకేహము]

జెలువోలు సీతారామయ్య చోదరి గారు

నిశ్చలంబు నిర్మలమయి నెగడునట్టి (గూర్చు
మృదుల నవనీతహృదయంబు ముదము
నరుగుచున్నాడ వెచ్చటికయ్య; పాంథ!
ఆగు మాగుము, నాడలు కాలకింపు.
నీనహచరులు సంచరించు సరణిగని
కంటకావృతమైన మార్గంబులంచు
శిష్యవాత్సల్యమున నీకు జెప్పినట్టి
గురుని హితవాక్యముల నెద మరువజోకు.
మంచిమార్గంబె నీవు గ్రహించినావు
కావధంబులు కొన్ని నిన్ గలయుచుండు

మందభాగ్యుండ నగుచుఁ బ్రమత్తుడవయు
యాసరణు లనలంబింప నానడకు.
పాంథ! నీవేగుచున్న దే పరమసౌఖ్య
జాలము; కాలవాల్మీ శ్రవ్యమైన
శారిత్రాకీర వికకేశి సారన ప్ర
సూతనిస్వనములతోడ సొంపొసంగు
వన్యరమణీయ మార్గంబు, వనకుమారి
భోగ భాగ్యంబులను, కవిపుష్పంబు
పరగుచో స్వీయగీతముల్ పాడుకొనుచు
నందుకొనుమయ్య, గమ్యస్థంబు పాంథ!

ప్రణతి

కొమరవోలు నాగభూషణరావుగారు

తాలిండాజెడు మలయానిలంబు లందు
విమలతోయననీతరంగములయందు
వికచపుష్పఫల వనవాటికల యందు
లనని నస్పృహ సూక్ష్మరేణువులయందు.
శ్రీహిమాలయపర్వత శ్రేణుందు
బాలభానుమయూఖ సంస్పర్శయందు
కమలకాంత వినూత్న హాసముల యందు
శారద శశాంకజ్యోత్స్నాప్రసారమందు

వలపులం జిల్కు చెంగల్వకొలనులందు
గుమిగఁగూడిన నీలమేఘములయందు
పచ్చగఁగ బండిపోలుపాలు పంటలందు
కవికుమారులమంజులకవితలందు

నిరుపమానంద తాత్పర్యగరిమ నిచ్చు
ప్రకృతియే ప్రేమ ప్రేమయే ప్రకృతిసుమ్ము
ప్రణయమాధుర్యమూర్తియా ప్రకృతి కిది
కరము ననురక్తి నానమస్కారశతము.[గో.

ప్రాచీన భారతీయాభరణములు

దేవతావిగ్రహములకు జెందినవి

చిత్రము ౧

693. స్త్రీ విగ్రహముయొక్క చిన్న కిరీటము. ఇది 'హ్యూక్' అను పాత్యాత్యశత్రుప్రభువు ధరించుకిరీటము వలె నున్నది. 694. దేవతాకిరీటము; గొప్పది. 695. వెండ్రుకలను, ముకుటమును సరిదిద్దియుంచుట కుపయోగించునది. పైన గి తురాయిలు గలవు. 696. దేవతాకర్ణాభరణము. ఒరిస్సాలో నిప్పటికిని ఈ గూఢరణమును ధరించుచున్నారు. 697. దేవతాకర్ణాభరణము. దీనికి పూవు, గబ్బు కలవు. మత్స్యపుజారుడు గలను. 698. కర్ణపుష్పము. ఒరిస్సాలో భువనేశ్వరాలయము చేరువనున్న యొక చిన్న ఆలయమునందలి వంశావతారవిగ్రహమున చెక్కబడియున్నది. 699. మత్స్యపునకులను హరించు బంగారు శేకుతో చేసిన కర్ణాభరణము. 700. పైచెవిని ధరించెడు ఒక అందమైననగ. దీనికి తొలపత్రమని పేరుగలను. 701. 699-వ సంఖ్యగల కర్ణాభరణమునంటిది. 702. కార్తికేయ విగ్రహము. 703. భగవతీవిగ్రహము. ఈరెండువిగ్రహముల మేఘలలను ఒకేమాదిరిగనున్నవి. కాని 702 విగ్రహపు మేఘయొక్క మోపు ఎక్కువశిల్పసౌందర్యముగలిగి చూడ సొంపుగనున్నది. రెండువిగ్రహములయందునున్న కంఠములు, దండకడియములు సుందరముగ నున్నవి. భగవతీ విగ్రహమునకు మధ్యకాలపు ఫక్కిని చెక్కిన సుందరహారమున్నది. ఇదిగాక ఇతరహారములును రెండువిగ్రహములపై చెక్కబడియున్నవి. అవి చాల అందముగనున్నవి. కార్తికేయవిగ్రహమునకున్న ఇతరహారములో శిష్టదానిమోపు పులిగోళ్లతో బంగారమున కట్టబడినదానివలె చెక్కబడినది. భగవతీవిగ్రహము భువనేశ్వరాలయగోపురమున నొక గూటియందున్నది. దానిపొడవు 7 అడుగులు. అనిక్టా డైట్ అను ఒక ఖనిజపదార్థముతో చేయబడినది. కార్తికేయ విగ్రహమును ఆగోపురముననే యున్నది. ఈగోపురము ఏడవతాబ్ది మధ్యకాలమున నిర్మింపబడినది. ఈ విగ్రహములయందలి ఆభరణ శిల్పవైఖరి ఆకాలమునకే బం

గారపు నగలను చేయుటయందుగల అధికమును సామర్థ్యమును వెల్లడిచేయుచున్నది.

చిత్రము ౨ (ఏ, బి)

౧౨౦౦ ఏండ్లకు పూర్వము ఒరిస్సాలో నీయూ భగవంతులను ధరించుచుండిరి.

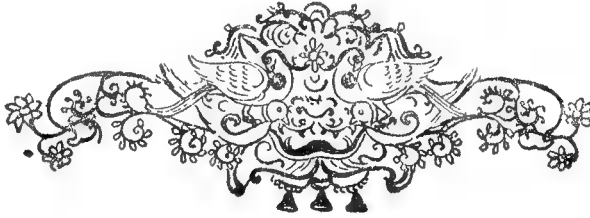
704. తలముడి (కొప్పు). బుజుము నానునట్లు వేయబడినది. పూవులు చిత్రించిన నాడాతో కట్టబడినది. ఆ నాడాపైన రెండునైపుల నక్షత్రములవంటి పూవులు చెక్కబడినవి. ముందలపై ముంగురులు బాలరువలె దిద్దబడియున్నవి. పైన ముక్కుగొంతులుగల యొక భూమి గాము చెక్కబడియున్నది. చెన్నపురమును నిప్పుడును కొందరు ఆయాలు ఇట్టిముడిగలవిగ్రహము వేసికొనుచున్నారు. 805. తలవెండ్రుకలుగాని, మట్టుననిగల నాడాలుగాని కట్టిపేసి కిరీటమువలె కట్టబడిన ముడి. 706. సరిగబుటాలు తీగలువేసిన నాడాతో చేర్చి తలసాగావలె మట్టినముడి. 707. తలముడి. ఇట్టిముడిగలవిగ్రహము భువనేశ్వరాలయగోపురముపై నున్నది. ఒరిస్సాలోను, రాజధానిపక్షిభాగమునను స్త్రీలు ఇట్టిముడిని ఇప్పటికిని వేసికొనుచున్నారు. దానిపై రుచివంటి బంగారు నగను తాల్చెదరు. మత్స్యములతోగాని, బంగారుతోగాని చేసిన గొలుసులజరలు మూడు ముడిపై నొకచైపున ధరింతురు.

ఆహస్తాభరణములలో ప్రధానమయినది 'బాలా' అనునది. ఒరిస్సాలో దానినే 'ఖార' అందురు. 'బాలా' అనునది గండ్లనికడ్డితో చేయబడినది. రెండువది: చదునైన నకడ్డితో చేయబడినది. సాధారణముగ శిల్పములయందలి పూసలతో కట్టబడినట్లే చెక్కబడును. కొన్నిటి యందుమాత్రమే పువ్వులు, రెక్కలును చెక్కబడి యుండును (చూ. 710 ఎ). ఒకొకప్పుడు పైన పూవు లేకుండు రెండువరుసలుగ నుండును (చూ. 715 ఎ). లేక

రెండువలయములనుభ్య కొంతఅవకాశము వదిలిగాని, విలు నంపులుగనం దిగాని, ఇతరవిభిన్నమయిన సగిషీపనిగలిగిగాని యుండును. (మా. 709 ఎ, 713, 714, 708ఎ). కట్ట కడపటిమాదిరి వానిని సామాన్యముగా కలకత్తాలో 'పాటూరి' అను పేరే ధరియింతురు. అవి అయిగోపియుల కడియములకు స్రుతిరూపములుగా నుండునవి.

నండను బాని, టంబి, డాడ్ అను పేరులుగల కడియములును మొన మొన్నటివనకు ధరించుచుండిరి. (మా. 716 బి, 712, 708 బి). 709 బి, 715 బి సంఖ్యగల రెండును 'టంబి' అను దండకడియముమాదిరివి. ఇప్పుడు పయోగమున నుండునవి యిట్టివికావు. 709 బి సంఖ్యగలదానికంటె 710 బి సంఖ్యగలదానికి చిరుగం

టలు కలవు. కొలుసుప టైడను చిరుగంటలుకాని, చిరు గజ్జెలుగాని, కట్టినమాదిరిగాని అందీమ్ముమైనది. దానిని కింకిణిఅందురు. స్త్రీపురుషు లుభయులు ధరింతురు. 718 లో మాదిరిగా గజ్జెలుగాని గంటలుగాని లేక బోలుకడి యమున గుండ్లు వేసియుంచుటయుగలదు. దీనికే సంస్కృతమున నూపురమును పేరు. 718 లో పైననున్న అందె మాత్రమే యిప్పుడు పాడుకయం దుండునది. దానిని గుజ్జిఅందురు. అది బోలుగాగాని, గజ్జెలుకట్టబడిగాని ఉండును. 719 లో పైది, 717 లో పైది ఒరిస్సాలోను తెలింగనలోను బట్టలు ఎగునవుకట్టుకొనువాడుక వారు ఉపయోగింతురు. దీనిని స్త్రీలు పురుషులుహాడ ధరించెదరు. ['ఇండియన్ జ్యూయలరీ' లను పత్రికనుండి.]

వయఃపానము (భావగుచ్ఛము)

ఆవంత్స వెంకటరంగారావు గారు, పి. ఏ., సీనియర్

చదలఁ దీన్ర సంచారము నలుపుకతన
జలదబాలునిదేహమ్ము ఛాయదోఁఁగి
అసితమై ఘర్మబిందు ముత్యములరాల్చి
క్షుత్తిపాసార్తు రూపమ్ముఁ జూపుచుండఁ
గరుణ భూదేవి నిజధరా ధరపయోధ

రముల దుగ్ధమ్ములాని విశ్రాంతి నొందఁ
బిలువఁగావాఁడు ప్రీతితో నిలకు దిగుడు
వారెను ప్రసన్న సితపయోధార లపుడు
వరహయఃపానమునఁ దెల్లఁబడియె నతఁడు.

భారతీయుల ప్రాణముల విలువ

తెలిగొక్కికుపత్రిక విలాసము

మానవుల ప్రాణములు, వానివిలువ: కడచిన మత కలహముల సమయమున కలకత్తానగరమున దుండగీఁడ్రు చేజిక్కి షేకుమహామారు అను తంత్రిజవాను తన ప్రాణములను గోలుపోయెను. తత్పరిహారముగ ఉదారశీల మగు ప్రభుత్వ మాతని కుటుంబమునకు నలువదిరూపాయలు ధర్మభిక్ష మొసంగెను. ఇందువలన కొంతకాలమునకు పూర్వము ౧౫౦ రూపాయల పరిహారము తనయజమానునకు ప్రభుత్వమువలన లభించునట్లుచేసిన యొక పేటకుక్క ప్రాణముల విలువకన్న తంతి తపాలుశాఖల యందలి యుద్యోగలప్రాణములవిలువ చాల నల్పముగ నుదింపబడుట స్పష్టము గుచున్నది. ఆధర్మభిక్ష తపాలుఉద్యోగలవరకు మాడ వ్యాపించినట్లు తెలియ యనచ్చుచున్నది. ఆసాములో నొకగ్రామమునందలి కార్యాలయమున పనిచేయుచున్న సబ్ పోస్టుమేస్టరు తీవ్ర జ్వరపీడితుడయి సాధ్యమయినంతత్వరలో విరామమును దయచేయింపగోరెను. కాని యాతడు తనయుద్యోగపు విస్మృతధర్మములను సెరవేర్చుటకయి తన ప్రాణములను ధారపోయువరకు విరామము లభించుతరూము సంప్రాప్తింపదయ్యెను. పాప మాతని కుటుంబమునకు ౧౫౦ రూపాయలు ధర్మభిక్ష మొసంగబడెనట! తంతి తపాలు శాఖలయందు మనప్రాణములవిలువ యిట్టిది. ఆర్జుకుడగు నానిమరణమువలన వాని కుటుంబమునకు సంభవించెడు నష్టకష్టములను, నిస్సహాయస్థితిగూర్చి చక్కగా పరిశీలించు వింతలలో వింత!!

భారతదేశ సంస్థానములు-వాని

సంవత్సరాదాయము

‘హిందూస్థాన్ రివ్యూ’ అనుపత్రికలో శ్రీ. సి. విజయరాఘవాచార్యులు గారు ‘భారతదేశ సంస్థానముల భావినమస్య’ అను వ్యాసమున నీక్రిందివిషమున వ్రాయుచున్నారు. దీనినిబట్టి అల్పాదాయముగల సంస్థానము లూహింప శక్యముగాని స్థితియందున్నవనుట స్పష్టమగును.

భారతదేశమున ౫౬౨ సంస్థానములు గలవు. వానిలో ౧౦ మొత్తమున కోటికి తక్కువగాని సంవత్సరాదాయము గలవి. వీనియందు హైదరాబాదు ఒక్కటియే ఆఱుకోట్లు ఆదాయముగలది. ౫౩ సంస్థానములు ౧౦ మొదలు ౧౦౦ లక్షలవఱకు ఆదాయము గలవి. ౧౨౩ సంస్థానములు లక్ష మొదలు ౧౦ లక్షలవఱకు నాదాయము గలవి. తక్కిన ౩౩౨ సంస్థానములు లక్షకంటె తక్కువ ఆదాయము గలవి. వీనిలో రమారమి ౧౩౩ సంస్థానములు ౧౦ వేలకన్న తక్కువ ఆదాయము కలవి; ౪౦ సంస్థానములు వేయికన్న తక్కువ ఆదాయముకలవి. వానిలో రెండుసంస్థానముల విషయ మిటుప్రత్యేకప్రస్తావనార్హము. ౧. రాజానాయక్ గంగారామ్ అంకుష్ అను నభ్యుదయవాక్ నాయకునకు ౧౬౦ రూపాయలు ఆదాయము ఆతని పోష్యులు ఏ బది నలుగురు, సంస్థానవిస్తీర్ణము ౫ చదరపుమైళ్లు. ౨. బిల్హారిరాజగు రాజా బావ్ ది గారికి ౯౦ రూపాయలు ఆదాయము. ఆతనిపోష్యులు ముప్పదియిద్దఱు. సంస్థానవిస్తీర్ణము ౧౫ చదరపుమైలు.

ఇట్టి సంస్థానములను నిర్మించుటకుగల కారణములు మిగుల నాశ్చర్యకరముగ నుండును. ఇట్టిపరిస్థితులలో నిట్టి యనేకసంస్థానముల—వేయిరూపాయలకంటె తక్కువ ఆదాయము గలవాని—అధీశులను సజీవములగు పిల్లల ఆట బొమ్మలయందలి రాజా రాణులతో పరిపోల్చుట సాహసము గాబులు.

భారత దేశము—శిశుమరణములు

౧౯౨౭ సం. ఏప్రిల్ నెల మాడరన్ రివ్యూలో శ్రీ రాజానికాంతదాసుగారు వ్రాసిన “భారత దేశమున మనుష్యబలనష్టము” అను వ్యాసమునుండి.

౧౯౨౧ వ సం. జనసంఖ్యప్రకారము భారత దేశమునందలి శిశువులసంఖ్య.

వయోపరిమాణము	సంఖ్యలక్షలు	మొత్తము జనసంఖ్యలో నూరుగురిలో వంతు
౧-౫	౪౦౦	౧౨.౬
౫-౧౦	౪౭౧	౧౪.౮
౧౦-౧౫	౩౭౧	౧౧.౬
మొత్తము	౧౨౪౦	౩౮

భారత దేశమున చాలవరకు ఎక్కువమంది బిడ్డలను అందును చిటిబిడ్డలను—శరీరపుష్టి, వికాసము లేదనియే చెప్పుట యుక్తము. ఆహారము, శుభావగావిధానము పిల్లలయొద్ద నన్నిటి కావశ్యకములైనవి. వ్యవసాయమునకు బేరగన్న భారతదేశమున పరిశ్రమలకు బేరగన్న ఇంగ్లాండు జ్యువీలలోకన్న (పిల్లలకు ప్రధానాహారము) పాలు చాలతక్కువగా లభించుచుండుట కుప్రసిద్ధమగు విషయము. ఇంతేకాక భారతదేశమునందలి ప్రజలు ౩ వంతులవరకు దుర్భరదారిద్ర్యసేషితులై తినుటకు తిండి లేక మలమలమాడుచున్నారు. కావున పిల్లలపోషణమునకు నలసిన ఆహారములు దుర్లభము లగుచున్నవి. ఆరోగ్యనూ త్రప్రతిష్ఠానాభావమును దీనికి తోడుగచున్నది. ఇట్టిస్థితిగతులలో క్రిందిపట్టికయందగపడుకొనిన శిశుమరణముల తేలికముగ నుండుట వింతకాదు. ఇంగ్లాండులో ౧౯౦౬ కి ౭.౫ ను, జపానులో ౧౯౦౬ కి ౧౬.౬ ను, కాగా భారత

దేశమున ౧౦౦ కి ౧౯.౪ శిశుమరణములు సంభవించుచుండుట పరికింపదగినది.

భిన్నభిన్న దేశములయందలి శిశుమరణముల

పట్టిక

దేశము	సంవత్సరము	జీవములతో పుట్టిన ప్రతినూరుగురు బిడ్డలలో చనిపోయినవారు
ఇంగ్లాండు-వేల్స్	౧౯౨౪	౭.౫
ఫ్రాన్సు	౧౯౨౪	౮.౫
జర్మనీ	౧౯౨౨	౧౦.౭
జర్మనీ	౧౯౨౪	౧౦.౦
స్వీడను	౧౯౨౩	౧౪.౫
ఇటలీ	౧౯౧౪	౧౬.౧
జపాను	౧౯౨౨	౧౬.౬
ఇండియా	౧౯౨౧	౧౯.౪

గర్భమున మృతులై జనియించిన శిశువులుగాక భారత దేశమున ప్రతిసంవత్సరమును ౨౦ లక్షలు చిటిపిల్లలు మృతులగుచున్నారని అంచనావేయబడినది. బాల్యముననే మృతినొందువా రత్యధికసంఖ్యాకులు. ౧౦-౧౫ ఏండ్లబాలురు ౧౦౦ లక్షలు మృతులగుచున్నారు. గుప్తము లగుఆహారములచేతను, ఆరోగ్యరూరములగు పరిస్థితులచేతను బాధపడుబాలురు మృతులగువారికన్న నెక్కువమంది గలరు. వా రచిరకాలమున మృత్యుదేవతకుగాని, చిరకాలము ననారోగ్యదేవతకుగాని బలియై, దేశాభివృద్ధికిని, దేశక్షేమమునకును నిరుపయోగలగుచున్నారు.

భారతజాతీయనాయకుల కొకసందేశము

శ్రీయుత తారకనాథదాసు (Ph. D.) గారు ౧౯౨౭ ఏప్రిలునెల మాడరన్ రివ్యూ పత్రికయందు ప్రకటించిన ‘చైనాతో ఇంగ్లాండు యుద్ధము — భారతజాతీయనాయకుల కొకసందేశము’ అను వ్యాసమున ప్రకృతము ఇంగ్లాండు చైనాయెడ పన్నుచున్న తంత్రములను, ఇండియాపారతంత్ర్యస్థితిని, ఇండియాపై

ఇంగ్లాండు చూపుచున్న నిరంకుశచర్యలను, నిరసనభావమును, రషియా టర్కీల విషయమున పెనుక ఇంగ్లాండు కావించిన తంత్రములను వివరించుచు తుదకిట్లు నుడివిరి:

ప్రపంచయుద్ధమున బ్రిటిషురాజ్యము సురక్షితముగ నుండుటకొరకు బర్మినులతోడను, తురుష్కుల

చియాంగుకాయ పేకు సేనాని

ఈతడు కాయనుప్రభుత్వ సేనానాయకుగ నుండెను, హాంకో, నాంకింగునగరములను ఆక్రమించుకొనెను. మతియూ దక్షిణభాగపు జాతీయపక్ష నాయకుడు. కాని యాపత్తుయు నందు అతివాదులు రషియా సోవియట్లపక్షమువారి ప్రేరేపణలకు పోవుచున్నారను తెలింపుటతో అందుకు ప్రతిపూలముగ నాంకింగునందు పోరా ప్రభుత్వమును ఏర్పరచిరి. [గ్రా. ౨౭, ఏప్రిల్ నెల ౨వ తేదీ స్థియరసపత్రిక.]

తోడను, భారతీయులపోరాడి తను జీవితములను ధారపోసియుండటము, తత్ ఫలితముగ అమృతసరహత్యలు, తాత్కాలికము, బ్రిటిషువారి కొరకు భారతీయులు సంరక్షించిన దక్షిణాఫ్రికాయందు భారతీయుల యెడ బ్రిటిషువారుచూపిన విభేదభావము, ఇన్నిటికి సైగా ప్రపంచసామ్రాజ్య మహాసభయందు భారతదేశ మితర రాజ్యములతో సమానముగ గౌరవమును బొందనవచ్చును తీర్మానము, మొదలగునవి బ్రిటిషువారు ప్రసాదించిన వరములనుటను భారతీయుల కెన్నిటికిని మరురరాని ఎవయములు ఇట్టివిష్మనలను బడసిన భారతదేశము బ్రిటిషుసేనల కొరకును, బ్రిటిషురాజ్యము కొరకును, ఆసియాకు విరుద్ధముగను సేల పోట్లాడునె? ప్రపంచమహాయుద్ధము యందు గాంధీమహాత్ముడును సైన్యమును సమకూర్చెనుగాని శేషట్టి సైనిక లేడు మహాత్ముడును ఇది నాయకులును సైన్యము భారతదేశముయొక్కయు, ఆసియాకుండునుయొక్కయు స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యములను, జాతీయైకమత్యమునకును విద్రోహమును గావించ సమకట్టిన వారు తప్ప నిరరభారతీయులెవ్వరైనను, బ్రిటిషులభము కొరకు చినాతోగాని ఏయిరు దేశములతోగాని కత్తిగట్టి పోరాడుటనుచితమని ప్రబోధింపవలసిన సమయము లెట్టిసించినది

స్త్రీలయం దుర్మతవిద్యావశ్యకత

‘సోషల్ నర్విస్’ అను త్రైమాసికపత్రిక ఇట్లు వాకొనుచున్నది.

జాతియొక్క వాగంకతాభివృద్ధిని విద్యాభివృద్ధిపట్ల నాజాతికావించిన పరిశ్రమనుబట్టి నిశ్చయింప నగను. ప్రభుత్వము తనప్రదాయమున నెక్కువభాగమును విద్యాభివృద్ధికి వ్యయించునని, విద్యావంతులగు మెజిక్ల వంటియువకు లనేకులు బద్ధకంబులై తమదేశమునందలి బాలబాలికలకు లెస్సగా విద్యనునేర్చి వారిని పాఠశాల మణులంగ చేయుటప్రతిద్వేషముతో తమజీవితముల నర్పించుచు, గొప్పనర్తక ప్రాసములయందలి నర్తక చక్రవర్తులువారులై యుండోరులనుమించి తమదేశమునందలి విద్యా

సంస్థలయభివృద్ధికై యపారమగ సేవము నొసంగుదురేని, దినదినాభివృద్ధిగాంచుచున్న తమపిల్లలభావిముఖబీభత్సము నకై శుష్కదరిద్రులునైతము తమసౌఖ్యముల నించుక యేని సవకుగొనకుండురేని, యెన్నియిక్కట్టల పాలైయు న్నను, ఎన్నిలోపములు గలిగియున్నను బాతి అత్యున్నతాభ్యుదయమును, ప్రఖ్యాతిని గాంచగలరని నొక్కి వక్కాణింపదగును. భారతదేశమునందలి ప్రస్తుతిపరిస్థితులను గూర్చి యిటు విమర్శించుటవసవరము. కాని విద్యా విధానమునందలి యవస్థావిశేషమును మాత్ర మిటు పేర్కొనదగును. అది స్త్రీలయందున్నతవిద్యావ్యాప్తసావత్సర్యకరత, విద్యనేర్చుటకును, వైద్యముచేయుటకును, సంఘాభివృద్ధికరములగు కార్యములను నిర్వర్తించుటకును, కేవలము స్త్రీలే షక్తుగా నిర్వహింపగల ఇతరకార్యములను నెరవేర్చుటకును స్త్రీలు వలసినంతమంది లేకపోవుటయే భారతదేశస్త్రీల కున్నతవిద్య యంతయుపరమా తెలంపగలదు పాశ్చాత్యదేశములయందు బాలబాలికల ప్రాథమిక మాధ్యమికపాఠశాలలోని యుపాధ్యాయులలో స్త్రీలే యెక్కువమంది యున్నారు వారు పట్టుదలతోను, ఆసక్తితోను తాము నిర్వర్తించవలసినవిధులను గుర్రెఱిగి పెంపొందియున్నారు. వారు పొందిన సక్రమశిక్షావిధానమే వారి కట్టియభ్యున్నతిని సహకూర్చినది. అందు సాంఘికాభివృద్ధికరములగు విషయములయందు పాల్గొని సామర్థ్యముతో నిర్వహింపగల స్త్రీలు భారతదేశమున చాల తక్కువగ నున్నారు. జేయలోక్లిప్తములైన ప్రస్తుతపు సాంఘికపరిస్థితులను సరిచేయుటకు సమర్థులగువారు కావలయునన్న కో విద్యావిధానమును ప్రస్తుతపు స్థితిగతులకు దగినట్లు సవరించుకొనుటత్యంతావశ్యకము.

‘మారెజో’ద్వీపపరిశోధనము - ఇండియనులు
(‘అమేజాక్’ నదీముఖమున గల యొక ద్వీపమున ఈనడుమ నలిపిన పరిశోధన ఫలితములు).

[అమెరికాఖండపు గొప్ప పురాతనవస్తు శాస్త్రజ్ఞుడుగు ఫిమర్ నొరగారు ‘మారెజో’ ద్వీపమునందలి తన పరిశోధన ఫలితములను

గూర్చి ౧౯౨౭ ఏప్రిల్ ౨వ తేదీ ‘స్పియర్’ పత్రికయందు వ్రాసిన వ్యాసము నుండి]

‘మారెజో’ అనుస్థలమునకు సమీపమున నున్న గోరీదిబ్బకై బయలుదేరితిమి దీని కడయే నేను మా దేండ్లక్రింగట వినియుంటిని. బరగప్రదేశములను, నిండు కాల్యలను దాటుచు రెండుదినములు కఠిన ప్రయాణము సాగింపగా, తుదకు ‘లారెంజీరో’ అను గోరీదిబ్బ చేరుకొంటిమి ఈలము శేర్ల కును, గచ్చిలములకును, దో

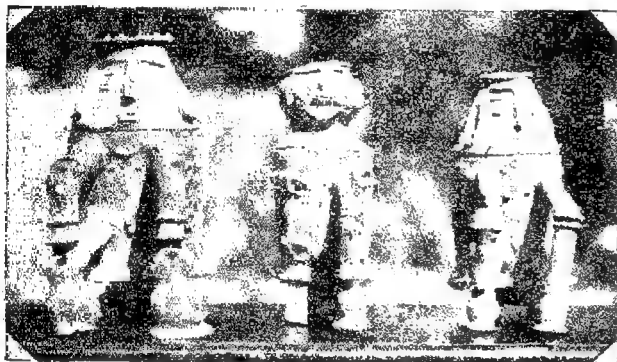
1. మారెజో ద్వీపమున కొరికిన (ఇండియనుల పనితనము నిదర్శించు) కుండలు మున్నగునవి ఫిమర్ నొరగారు పరిశీలించుచున్నారు.

మలకును అటువచ్చేయినను, బుచ్చేయుటకు మాత్రము కా తుకావహముగ నేయుండెను. ఇచ్చట కుండలు మొదలుగు మట్టితో చేసిన వస్తువులు దొరికెడి నూనెనలు కన్పడెను, విలువగల అట్టి కుండపెంకులు మాత్రమే అనేకములు నాకుదొరికినవి, కాని పూర్తిప్రాత్రములేవియులభింప లేదు.

‘మారెజో’ ఇక్కడికి మూడు మైళ్లుండెను. రెండుదినములకు మఠల ఎడ్లపై బయలుదేరితిమి. దోమల దండలు మున్నగువాని బాధలపాలకులను ఇంచుమించు

నాలుగుగంటలు పయనము చేయునదికి “మాకాకెన్”కు సంబంధించిన చక్కని పచ్చికబయలు మాకన్నులబడిను. మేముచటికి చేరుకొనునదికి దరిదాపు రెండుగంటలయినది ప్రయాణముచే మిక్కిలి బడలియున్నను వెంటనే నా పనిచూచికొనక నాకు తోచినది కాదు.

నేను చానును భూమిలో నొక్కసారి నాటటు తోడనే కరిసపదార్థముకట్టి తగిలినది. ఉత్పాకరితో

2. ‘మారెన్’ ద్వీపమునందలి ఇండియనుల అసిపాత్రములు

మెల్లగా చుట్టునున్న మట్టిని త్రవ్వివై చితిని. అంతకంతకు గొయ్యి లోతయి కొంచెమునేపటికొక పెద్దపాత్ర బయల్పడినది దానిగొంతుకపై పళ్ళులయొక్కయుఁపాములయొక్కయు చిన్నచిన్న బొమ్మలు కన్పడినవి. మంఠు టెండలో ఘమాతొక గంటవేపు పనిసేయునదికి సముద్రమైన మట్టిమండయొకటి, 2½ అ. యెత్తును, 18 అం. పొట్టవెడల్పును గలది కనపడినది. వందలకొలది సం॥ముల నుండి దాని కంటియండిన మట్టిని కొంచెము కొంచెమే కడిగివై చితిని. నూర్కాస్తమయము కాకయునుపే యొ చక్కనిపాత్ర రంగులతోను, చెక్కిన పగిలీలతోను, సుమారు వేయేండ్లక్రిందట తాను మొదట తయారైన సర్వాంగసౌందర్యముతో వెలుగ సాగెను. బాగరూక తతో నాకుండలోనిమట్టిని త్రవ్వితిసి అందుండి ముక్కలు ముక్కలుగ నొక యువకశీబరపుటవశ్యముల చేరు పరిచితిని.

మరియు నాప్రదేశమున అమాల్మ వస్తువులు వెలువడినవి. ఆ అవశేషములన్నియు కడిగిన మీదట సెక్కిడను రంగులుగానినగిలీలుగాని చెడకుండ

నఖండసౌందర్యముతో నొప్పినవి. బ్రద్దలయి పోయినవి కొన్ని శకలములు మ్యూజియములో తరువాత బాగుపరుప బడినవి.

భారతదేశమున ప్రారంభవిద్య,
కడచినశతాబ్దియందలి వెనుబాటు
[ఆస్ట్రేలియా ఇండియాలోగ్ బుల్లెటిన్ వత్రిక
నుండి]

కొంచెమిందు మిందుగ హిందూదేశములోని ప్రతిగ్రామములో బుక్కిబుక్కి పాఠశాల యుండెనని ౧౮౧౩ లో కానున్న సభాపతికి నివేదింపబడినట్లు తెలియ ఎప్పుడున్నది. అప్పటి పాఠశాల సంఖ్య యేమి? ఇప్పటి పాఠశాల సంఖ్య యేమి? అప్పటినుండి వంద సంవత్సరములకుపైగా బ్రిటిషువారి దేశమును పాలించుచున్నను అప్పటికి ఇప్పటికి ఎంతటి విచారకరమైన వ్యత్యాసము! బ్రిటిషువారితోడి సంబంధముచలన విస్సంజేహముగ చాల మేలు

కలిగినది కాని విద్యావిషయమున జూచినచో వారి నలంబించినపద్ధతి నిర్ధకమై నిష్ప్రయోజనమైనది. ఇది కడుగోననీయము ప్రభుత్వమువారు మూలుగు కొనుచు గనబుచ్చి సాగించుచున్న ఈ విదేశీయవిద్యా పద్ధతి హిందూదేశమునకు సరిపడలేదు. పాశ్చాత్యపద్ధతితో సరిపోల్చి చూచినయెడల హిందూదేశమునకు ప్రాచీనవిద్యాపద్ధతియే మిక్కిలి అనుకూలముగనుండ గలదు. బ్రిటిషువారికి పూర్వము ప్రతిగ్రామమున నొక పాఠశాలను నెలకొల్పుటకు వీలిచ్చిన ప్రాచీనపద్ధతిని యథాస్థానమునకు గొనివచ్చుటకై ప్రాంతపదేశాలి మానుల ప్రయత్నములు సలుపుచున్నారు. విదేశీయుడు ప్రజలకొరకు ఎంత ఎక్కువగ పాటుపడినప్పటికి అతడు వారితో గలవి పనిచేయునికారణమున జెడిపోయిన విద్య స్వపరిపాలనమున తిరిగి సుస్థితికి రాగలదని యాశంప వచ్చును.

బుద్ధుని సందేశము

‘బ్రీటీషు బుద్ధిస్టు’ పత్రికలో ‘బుద్ధుని సందేశము’ను గురించి ‘ఎనటోలి ఫ్రాన్సు’ వ్రాసిన వ్యాసములో నీదిగువ విషయములు కలవు :

నిర్వాణసిద్ధాంతమును నమ్మి అయిగోపాఖండము జౌద్ధమతము నవలంబించుటకు సిద్ధముగా నున్నదని యన లేము కాని గానిని గురించి ఖండఖండాంతరముల బాగుగ ఇప్పుడు తెలియవచ్చుచేత ఆయతము విశ్వంశుల హృదయాలను ప్రశ్నేకము చిత్రముగ నాకర్షింపగలిగిన దనియు, శాక్యమునికి ఆతనిని గురించి విరుద్ధాభిప్రాయ మేర్పడని యట్టి హృదయమును మార్చివేయ శక్తిగల దనియు మాత్రము అంగీకరింపవలెను. బాగుగ నాలోచించినయెడల పాశ్చాత్యప్రతిభ వికసింపక పూర్వమే సిమవత్పర్వతపాదమునుండి ప్రవహించిన యీ నీతి నిర్దురిణి ఫలప్రదమైన తన పవిత్రతను, రుద్యమైన తన నవ్యతను ఇప్పటివఱకు గాపాడుకొనుచు నచ్చుటయు, దుఃఖిశీడితమైన మానవప్రపంచమున కిప్పటికిని కపిలంస్తు నుహర్నియే ఉపదేశకులలో నుత్తముడుగను, దుఃఖోప శమనకులలో కడుమధురవ్రోవిభవుడుగను ఉండుట యు విచిత్రముగ నుండకపోదు.

జౌద్ధము నిజముగా ఒక మతముకాదు. అది ప్రపంచోత్పత్తిని గురించి కాని, దేవతలను గురించి కాని, సరిగా చెప్పవలసిన యెడల శుద్ధమైన పూజను గురించి కాని చెప్పదు. అది యొక నీతివిధానము : అన్ని విధానములలో మిక్కిలి సుందరమైనది. అది యొక తత్త్వము. అత్యంతస్వేచ్ఛాప్రవృత్తిగల ఆధునిక వేదాంతము చేయు మిక్కిలి సాహసపు ఆలోచనలకు మాడ సరివచ్చునట్టి తత్త్వము. అదియొక్క రక్తబిందువైనచెందకుండ తిలెత్తు, బర్మా, నేపాలము, కాంబోడియా, ఆనాం, చీనా, జపానుదేశములను జయించెను. ఇట్టిది సింహళమున దక్క (తూర్పు) ఇండియాదీవులలో నిలబడుట దుర్బలముగ నున్నది. ఆయతముమీద గల విశ్వాసగౌరవముల చేత ఆసియాఖండమునం దిప్పటికిని దాని నవలంబించిన

వారు ౪౦ కోట్లజనము గలరు. బాగుగ నాలోచించిన యెడల అయిగోపాఖండములో దాని యద్భుతము చాల విపరీతముగ నున్నది. అత్యంతము బుద్ధి సూక్ష్మతకలనా రని నిర్వివాదముగ నంగీకరింపబడు ఆధునికతత్త్వశాస్త్రజ్ఞులలో మిక్కిలి శ్రేష్ఠులైన వారి కీమరములైన క్రొత్త సిద్ధాంతములు తోచునాటికి అయిగోపాఖండమున దీనిని గురించి యెవ్వరు నెఱుగరు. లోకము దుఃఖిమయమున వాదమును ప్రతిపాదించిన ‘స్కాప్టెహోర్’ అను శాస్త్రజ్ఞు (జర్మను) తత్త్వశాస్త్రజ్ఞుడు జౌద్ధతత్త్వము నాధారపఱుచుకొనియే లెనయిచ్చాశక్తి సిద్ధాంతమును నిర్మించెననువిషయము లోకవిదితమే. తన శయనగృహమున గూడ సువర్ణబుద్ధప్రతిమ నుంచుకొనిన యాసుప్రసిద్ధ తత్త్వశాస్త్రజ్ఞుడే యీవిషయమును ‘కా’వనలేదు.

పాతశాలలయం దాగోగ్యపరీక్ష

[‘వెల్ అండ్ వెల్ఫేర్’ పత్రిక
(౨౧-౨-౨౨) నుండి.]

హిందూదేశమున పాతశాలలం దాగోగ్యపరీక్షయింకను వెనుకబడియున్నది. ఈపద్ధతి హిందూదేశమున వ్యాపించుటకు చాలకాలము పట్టును. మొదట పెద్దపెద్ద పురసాలకసంఘములు దీనిని విద్యాలయ పరిశీలనములందు ప్రవేశపెట్టవలెను. చాలమంది వైద్యశాస్త్రపట్టభద్రులు ఇట్టి పని మాడవలసి యుందురు గాన నిందుకు సమత్యావశ్యకము. పట్టణములం దిదిప్రవేశపెట్టినచో పల్లెటూళ్లయందు కాలక్రమమున వ్యాపించి తీరును.

విద్యార్థులకు ఆహారలోపములు కండ్లజబ్బులు మొదలగునంశములు ముఖ్యముగ గమనింపవలసిన విషయములు. ప్రజాశిక్షప్రసిద్ధిచెందుచు మెప్పుండయదన్నది.

కీ. శే. నాటకశిరోమణి

శ్రీమాన్ పి. వి. వరదాచార్యులు గారు

కర్ణాటక రంగభూమి (సంపు ౧, సం॥ క ౯) యం దాచార్యులవారినిగూర్చి వ్రాసిన వ్యాసపరంపర నుండి:—

శ్రీ ఆచార్యులుగారు ఆంధ్రము మాతృభాషగా గల శ్రీవైష్ణవమటుంబమున గూడ వ సంవత్సరము ఫిబ్రవరి నెల ౨ వ తేది జనన మొందిరి బాల్యమున

పేరు చిత్రదుర్గమనమంది విద్యాభ్యాసమును గావించి ప్రవేశపరీక్షయందు తీర్థలయారి. పదసది ఉన్నదివిద్యా ర్జనమునకై బెంగళూరు కళాశాలయందు ప్రవేశించిరి కాని కొలదిదివములకే మాతృవిద్యాగమఃఖకారముగ విద్యార్జనమును విడనాడి ౧౮౮౯ వ సంవత్సరమున మైసూరుననే ఆరోగ్యశాఖయందు దోకగమాస్తా ఉద్యోగ మున చేరిరి.

నాటకకళాభిమానము వీరి కున్నతో లోననది. ఏ దుద్యోగమున జేరుటకు బూర్యము కొన్ని నాటకముల యందు జేరి తమ యద్యుతాభినయకాశలమును ప్రార్థించుచుండిరి. వీరికి ౧౯౦౦ ప్రాంతముల నుద్యోగహాని, దారాపు త్రోవయోగము సంభవించి వీరిని దుఃఖిసముద్ర మున ముంచివైచినది. మైసూరునందు చప్పుడున్న సరస్వతీ విలాససభవారు ౧౯౦౨ వ సంవత్సరము వీరిని ప్రాత్య హించి దుఃఖిప్రపంచమునుండి నాట్యకళాప్రపంచము లోని కడుగువెట్టించి తమ సభకు 'వత్సాసభి నాటక సభ'యనుపేరిడి దానికి వీరినే యధిపతిని జేరిరి. అది మొదలు ఆచార్యులుగారు నాట్యకళాభివృద్ధికి సర్గ

విధముల పాటుపడుచుండిరి. తమకుగల సామర్థ్యముచే నాసభయందలి నటులనందఱిని దిద్ది తీర్చిరి అప్పటినుండి యీసభవారు మైసూరుపండువుననే కాక చెన్నరావు మున నెల్లకడలను సంచరించి నాటకములను ప్రదర్శించి యపారమును కీర్తిని గడించిరి ౧౯౦౩ వ సంవత్సర మున మైసూరుప్రజలు శ్రీ. శ్రీకాంఠరాజ అరసుగారి యాధిపత్యమున గొప్పసభను జరిపి ఆచార్యులుగారి నాట్యకాశల్యమును బ్రశంసించి యొక మణినిచిత్తస్వర్కం కాము (తోడా)ను వారి కొనగిరి. ౧౯౧౩-౧౯౧౪ వ సంవత్సరమున నీసభ దక్షిణదేశసంచారము గావించు చుండ నేపటి మహాజనులు తిరుచినాపల్లియందు శ్రీ బెజంటుగారి యాజమాన్యమున సభగూడి వీరికి 'నాటక శోమణి' విరుదమును, మువ్వకంకామును బిసగి సన్మా నించిరి ౧౯౨౪ వ సంవత్సరమున బెంగళూరుప్రజ లొక మహాసభగూడి రత్న హారము నొకదానిని వీరికి బహుమానముగ వొసగిరి

పేరు పురుషపాత్రములను ధరించెడివారు. దువ్యంక, హిరిణ్యకశిపు, సంతాపక, రామవర్మ, వత్సరాజాదిపాత్ర ములకు వీరు పెట్టినది పేరు. ఏపాత్రమున కాపాత్రము

వీరి సర్వాంగములయందును కరగిపోసిన ట్లిముడుకొని యుండును. చతుర్విధములగు నభినయములు వీరి నాశ్రయించి యొకదానిని మించి యొకటి వెలయుచుండెడివి. ఏరసమున కారస మీనటశిరోమణి కనుసన్నల మెలగుచుండెడిది. అభినయకాశలమునకు దోడు వీరికి శరీరసౌందర్యము, అవయవవిన్యాసవికాసములు నిందార నమరియుండెడివి. వీరే మ హా పురుషుని సాగ్రమును గరించిన నా మహాపురుషుడుగనే ప్రేక్షకులు తలతుడు కాని ఆచార్యులనుబుద్ధి పొడమడు. వీరి దుష్కృత మహారాజుపాత్రమున కేమహారాజుసాటి? భిన్నభిన్న భావ పరంపర వీరి ముఖమున బరుగుచుచు దేనికది యాక్షణమున సుస్వక్రమగుచుండును. ఏబదియేడేండ్ల ప్రాయమున నైతము వత్సరాజుది యుపపాత్రములను గరించు నాచార్యులు యుపవత్సరాజుదులుగ నుండిరేకాని వృద్ధాచార్యులుకారు. గరించినపాత్రమున దా మైక్యమై పోవుదురు.

సంగీతసాహిత్యములయందు వీరు నిరుపమానులు. వీరికంతము సుశ్రావ్యము. రంగమున వీరి సంగీతము సాహిత్యసంగతిని విలసిల్లుచు శ్రోతలను స్పృంగజేసెడిది.

ఈ పురుషుడు కేవలము నటమగాను, నాటక కర్తయు గూడ. పెక్కు నాటకములను స్వయముగ రచియించి, రంగానుహలముగ మఱి పెక్కిటిని పండితులచే రచియింపించెను.

ఈ మహనీయుడు కడునుదారీలుడు. తొలుత వీరిది పేదకాపురమయినను నాటకప్రపంచమున దామాజ్జించిన ధనమును దాచుకొనక, నాటకకళాభివృద్ధికిని, దారిద్ర్యపీడితులగు విద్యార్థుల విద్యాభివృద్ధికిని వినియోగించి శాస్తవ్రమగు కీర్తి నార్జించిరి.

ఇట్టి ఆచార్యులవారు ౩౦-౩౫ ఏండ్లు కర్ణాటక నాటకరంగమున జయభేరి మ్రోగించి ౧౯౨౬ వ సంవత్సరము ఏప్రిల్ నెల ౪ వ తేదీనాడు నాటకరంగము తోపాటు జీవితరంగమును వీడి కీర్తి శేషులైరి. వీరి మృతిచే నాట్యకళాప్రపంచమునకు నష్టమపారముగ వాటిల్లినది.

శివాజీ స్మరణచిహ్నము
[టైప్స్ ఆఫ్ ఇండియా మార్చి ౨౨-వ తేదీ సంచికనుండి.]

‘భారతదేశమున శివాజీస్మరణచిహ్నము’నకు ౧౯౨౭ సం.న పూనాలో వేల్పుయురరాజుగారు పునాదివేసిరి. మహావీరుడగు శివాజీ జీవితచరిత్రమును ద్రువుభాగ్యము లగింపనివారు ఆతినివిగ్రహముపై న జూచుచుండుటకుగా నొకబహిగంగఫలమున నామహాస్మృతివిగ్రహమునొకదానిని సంస్థాపించుటకు, శివాజీసంఘములగు శ్రీ శ్రీ కొల్హాపూరు మహారాజానారును, తదతరులును సమకట్టిరి. డి. కె. మెహతరుగారు ఎనిమిదిమాసములు ఎడతెగక కష్టించి విగ్రహమును నిర్మించిరి. వి. పి. కార్కార్కరుగారు అడుగుపీతమునను మాడులోహఫలకములను, ఒక చిలువతాతిఫలకను చెక్కబూనిరి. వీటి నన్నిటియొక్క మట్టినమానాల జూమ్మలిందు పొందుపరుపబడినవి.

గుఱ్ఱముపై ఎక్కియున్న శివాజీ పెద్దవిగ్రహమే ముఖ్యమయినది. ఇది మెహతరుగారి శిల్పము. ఈవిగ్రహము ఆధునిక పాశ్చాత్యశిల్పపద్ధతి ననుసరించియున్నది. పీతముపై చెక్కబడిన తక్కినశిల్పములు పురాతనప్రాచ్య కళాపద్ధతి నున్నవి. ఈస్మరణ చిహ్నస్థాపనము ప్రాచ్య పాశ్చాత్య శిల్పకళావిధానములకు సంఘర్షణంగభూమి యనుటకు మెహతర్ కార్కార్కర్ మహాశయు లిరువురును చెక్కెడు భిన్న శిల్పములే నిదర్శనములు.

ఈ విగ్రహస్థాపనకు శ్రీ శ్రీ కొల్హాపూరు మహారాజుగారు ముఖ్యకారకులు. మహారాజుగారు పూజ్యుడును, తమపురస్కరుషుడును నగు శివాజీవిగ్రహమును తమ యుద్ధానవనమున ప్రతిష్ఠించుకొనక, ఆమహాత్ముడు హిందుదేశమున కంతకునుగూడ పూజ్యపురుషుడే యను నుదారజాతీయభావమును దమకార్యములన బ్రకటించుచున్నారు.

ఈవిగ్రహము ప్రపంచమందలి మిక్కిలి గొప్ప విగ్రహములలోనొకటి. మాడు విగ్రహము లీసంచికయందు గలవు. వాని వివరము—

౧. శివాజీ మహారాజు

మెహతరుగారి శిల్పము. వారి బొంబాయి కళా భవనమున నివుడిట్లున్నది. త్వరలో నొక గచ్చునమానా

తీసి 'విల్లిపార్ల' అనుపలమున లోహమున పోత పోయు గురు.

౨. శివాజీమహారాజు భవానీపూజ

ఈ చలువరాతిపలక స్మరణచిహ్నపు పీఠమున ముందుభాగమున నమర్చుటకై కల్పింపబడినది.

౩. శివాజీమహారాజు అర్ధచిత్రము

మెహతరుగారు రచించినది. విగ్రహము పురుష. ప్రమాణమున కొకటిన్నర చెట్టున్నది. సూక్ష్మలక్షణములు లోహవిగ్రహమున నింకనుజక్కగ ప్రకటితము లగును.

చెరుకు తోటలకు ఎరువు

౧౯౨౭-వ సం. ఏప్రిల్ ౧౬-న తేది

కృష్ణాపత్రికలో శ్రీ మామేటి రంగారావుగారు ఇట్లు వ్రాయుచున్నారు.

మన దేశములో చెరుకు పంటలవలన విశేష లాభములు ఉండుటచేత రయితులు ఎక్కువగా చెరుకు వ్యవసాయము చేయుచున్నారు. ఎక్కువమంది వ్యవసాయకులు ఇప్పుడు అనులులో ఉండు ఎక్కువ లాభము కలుగజేయు క్రొత్త పద్ధతులు తెలియక పోవుటచే నవలంబించక పురస్కృతవసాయ పద్ధతులనే అవలంబించుచు అంత విశేష లాభము పొందుటలేదు. భూములు ఎంత సారవంతముగా నున్నప్పటికి ప్రతి సంవత్సరము పంటకు తగ్గినెరువు వేయని యెడల తగిన ఆదాయము నివ్వవు. మనము ఒకభూమినుండి విశేషము పంటలు తీయుచున్న సంగతి అందరికి విశదమే. సవరుభూమికి తిరిగి ముందు వేరుబోవు పంటకు తగిన ఆహారము నిచ్చి బలముచేయు నెరువులు ఉపయోగించి వలసి ఉన్నవి. సవరు ఎరువుల వలన ఖర్చు తక్కువగా నుండవలెను.

ఇట్లు ఒక్కపశువుల ఎరువు ఉపయోగించుటకన్న ఈదిగువ నుదాహరించిన ఎరువులుమాడ ఉపయోగించిన, ఎక్కువ మంది గూఢములు గల్గిన చెరుకురసము-చెల్లము నభివృద్ధి చేయును. మామూలు పశువులపెంట్ల వేసినప్పుడు కల్పితమైన ఎరువులు తగ్గించవచ్చును. తరుచు చెరుకు సేద్యముయొక్క సీతులు వేరగును. కనుక సమీపరముగా సిఫార్సు చేయుటకు అంత బలంబడదు. తరుచు నైట్రజము

ఉపయోగము నీరు పాతించు ప్రదేశములలో 70 పౌనులు మొదలు 150 పౌనుల వరకు భిన్నముగా నుండును. కొన్ని సమయములందు ఇంకను ఎక్కువగా నుండును. నూచించు ఎరువు మిశ్రమము: ఆయదపుసిండి 500 పౌనులు; సామాన్యపు సూపర్ ఫాస్ఫేటు 500 పౌనులు సల్ఫేటు ఆఫ్ పొటాష్ లేక సాల్ట్రీటరు 100 పౌనులు. మొత్తము 800 పౌనులు మొదలు 1000 పౌనులు ఒక ఎకరమునకు ఉపయోగించవచ్చును.

చెరుకు పాతుటకు ముందు పై నుదాహరించిన ఎరువులు భూమిమీద వేదచల్లి దున్నవలయును. ఏప్రిల్ నెలాధిరన 200 మొదలు 300 పౌనుల వరకు నైట్రేటు ఆఫ్ సోడా రెండు మోతాదులలో చెరుకు వరుసలలో వేయవలెను. ఇంకా వివరములు కావలసిన యెడల గంటూరు చిలియన్ నైట్రేటు కమిటీవారికి వ్రాయవచ్చును.

తిక్కనకాలనిర్ణయము

విజయనగరం మహారాజాకాలేజి మేగజిను (సంపు. ౬-సం. 3) త్రైమాసికపత్రికలో శ్రీ. జి. నరసింగరావుగారు (బి. ఏ., యల్. టి.) 'తిక్కనకాలనిర్ణయ' మనువ్యాసమున తిక్కన మంత్రిపదము నధిష్ఠించుటకు బూర్వమే యజ్ఞములు చేసియుండుననియు, భారతమును రచించియుండుననియు, మంత్రియైన తరువాత నిర్వచనోత్తరరామాయణ రచనమును ప్రారంభించి పూర్తికాక మునుపే యాతడు మరణించియుండుననియు సూచించి యాతనికాలనిర్ణయమును గుఱించి యీక్రింది విధమున వ్రాసిరి:—

తిక్కన రచించిన నిర్వచనోత్తరరామాయణమున, నెల్లూరు రాజధానిగ రాజ్యమేటుమండిన మనుమసిద్ధి రాజాసభ తానలకరించినట్లు చెప్పియున్నాడు. అందుచే నాదికవియని పేర్కొనబడిన నన్నయకాలము నిర్ణయించుట కెట్టియాధారముకలదో, అట్టి యాధారమే తిక్కనకాలమును నిర్ణయించుటకుగూడగలదని తోచుచున్నది. కాని యెవ్వనికంటెముగ భారతము నన్నయ రచించెనో యట్టి రాజరాజనరేంద్రునికాలము నిశ్చయ

ముగఁ జెలిసినట్లు మనుమసిద్ధికాలము మనకుఁ జెలియదు. అయినను దొరకిన శిలాశాసనములంబట్టి మనుమసిద్ధియను నొకరాజు శా. శ. 1179-1182 వరకు, అనగా క్రీ. శ. 1257-1260 వరకుగల కాలమున నుండెనని కనబడుచున్నది. కాని యిది నిర్ణయమునకు చాలదు. ఈ శాసనముల మనుమసిద్ధియు, తిక్కనమనుమసిద్ధియు నొకఁడే యని చెప్పట కాధారము లేవియును లేవు. తిక్కనమనుమసిద్ధి తాలశేరును మనుమసిద్ధియే యైనట్లు నిర్వచనోత్తర రామాయణముననే చెప్పబడియున్నది. అందుచే మనుమసిద్ధియను పే రీవంశమువారికి మరొకొందరి కుండియుండవచ్చును. కావున నీశాసనముల మనుమసిద్ధి యెవని వివాదము సాడముచున్నది. ఇది నిర్ణయించుటకు నిర్వచనోత్తర రామాయణమున నేమున్నదో చూడము. తిక్కనకాశ్రయుడగు మనుమసిద్ధితొండ్రయగు తిక్కనృపాలునిని గూర్చి యిట్లు చెప్పబడియున్నది :

“కేశవస్మి భండు పరిగీతయశోనిధిశోత తిక్కనా
త్రీకుడుకేవలంఁడె నృపు లెవ్వరి కాచరికంబుగల్గునే

కేశవలీల నాడుపటముకొర్యధుంధర బాహుఁడైన పృథ్వీశనరేంద్రుడు సకము నేడైన గండుకేశవిపల్వఁడే.” ఈ పృథ్వీశనరేంద్రుడు క్రీ. శ. 1163-1180 వరకు రాజ్యముచేసినని యున్నది. కావున నితనిని జయించిన తిక్కనృపాలుని కొడుకుగు మనుమసిద్ధి క్రీ. శ. 1257-1260 నడుమ నుండెనన్నచో, తిక్కనృపాలుని రాజ్య పరిపాలనకాలము 80 సంవత్సరము లగుచున్నది. కాని యిది విశ్వాసపాత్రము కాదని కాటమరాజుకథను పరిశీలించినచో తేటపడగలదు. కాటమరాజు న్నూ, పల్నాటి పద్మనాయకుడున్నూ పశువుల మేకబీళ్లను గరించి మనుమసిద్ధితో చేసిన యుద్ధమున తిక్కనసోమయాజి యన్నమామరెడ్డుగు ఘట్టతిక్కన రణనిహతుడయ్యెను. ఈ పద్మనాయకుఁ ఁడెవరో విచారించవలసి యున్నది. పల్నాటివీరులలోఁ బ్రఖ్యాతిగన్న బ్రహ్మనాయనికి జ్యేష్ఠ సోమరెడ్డుగు పద్మనాయకుఁ ఁడైనాడని చరిత్రవలన తెలియవచ్చుచున్నది. ఈపద్మనాయకుడున్నూ, కాటమరాజుగలసి ఘట్టతిక్కనతో యుద్ధముచేసిన పల్నాటి పద్మనాయకుడున్నూ ఒకరే అయ్యుండవచ్చును. ఈ పద్మన్నతండ్రి పల్నాటిప్రభువైన జేటరాజునకు మంత్రిగనుండెను. ఆ జేటరాజు పశ్చిమచాళుక్యరాజుగ

భూలోక మట్లనకు, అనగా మూడవసోమేశ్వరునకు సామంతుఁడైయుండెను. ఈపద్మన్నతమ్మడగు బ్రహ్మనాయకుడు రాజుగాకపోయినను రాజ్యభారమునంతను వహించినట్లు తెలియుచున్నది. ఇదియునుగాక నాల్గవ సోమేశ్వరుఁడు తనరాజ్యమును తిరిగి సంపాదించుటలో నరని వంశమునం దభిమానముగల బ్రహ్మన్న మిక్కిలి సహాయముచేసి శా. శ. 1104 లేక క్రీ. శ. 1182 కు పూర్వ మనేకయుద్ధములుచేసి సోమేశ్వరుని పట్టాభిషిక్తునిఁజేసినట్లు శాసనమొకటి యున్నది. క్రీ. శ. 1184 సం.యన నొక శాసనమునఁ గూడ బ్రహ్మన్న యున్నట్లున్నది. ఈ బ్రహ్మన్నయు, పశ్చిమచాళుక్యుల సామంత రాజుల మంత్రియగు బ్రహ్మన్నయు నొకఁడే యైయుండవచ్చును. అందుచే నీ బ్రహ్మన్నకు జ్యేష్ఠసోమరెడ్డైన పద్మన్నగూడ నాకాలమునందే యనగా క్రీ. శ. 1182 కు పూర్వమున నున్నవాడు. కాబట్టి ఘట్టతిక్కనను రణనిహతునిఁగావించిన పద్మన్ననబట్టి కవితిక్కనకాశ్రయుఁడైన మనుమసిద్ధియు, నాకాలమువాడు కావలయునని యొక యూహ సాహకట్టుచున్నది. అందుచే పృథ్వీశరాజును జయించిన తిక్కనృపాలుడు క్రీ. శ. 1182 కు పూర్వమే రాజ్యమందుండవలయుననియు, నళిడు క్రీ. శ. 1257 వరకు రాజ్యమును పాలించుచుండ నేగడనియును తోచుచున్నది.

నిర్వచనోత్తర రామాయణమున నింకొక యంశమున్నది. తిక్కనసోమయాజి కాశ్రయుఁడైన మనుమసిద్ధితొండ్రయగు తిక్కనృపాలుఁడు కర్ణాటసోమేశ్వరుని జయించిన ట్టిక్రిందిపద్యమున నున్నది :

“కమలాప్తప్రతిమానమూర్తియగు నాకర్ణాటసోమేశుడు ద్వమదోర్ధ్వము రూపుమాపి నిజవర్పింబుంబ్రతిష్ఠించి నీలమెయింజోళునిభూమిపైనిలిపి చోళసామనాచార్య నామముదక్రంగొనితిక్కభూవిభుఁడు నామధ్యంబుచెల్లింపఁడే.” ఇచ్చటనిర్ణయించవలసినయంశములు రెండుగలవు. చోళరాజునామము లేకపోయినను చోళరాజ్యమున కిట్టియవస యెన్నడు తటస్థించినదో తెలిసిన నది కొంత సహాయము చేయును. చరిత్రను చూచినచో రెండవ పులోత్తుంగునికాలమున ననగా క్రీ. శ. 1185-1146 మొదలు చోళరాజ్యము బలహీనమైనది. చోళులను, చాళుక్యులను మైరము సహజముగ నున్నదిగాని చాళుక్యరాజ్యము క్రీ. శ. 1189 చెడిపోయినది. 1162 కు

లూర్వియు బలహీనమై పునరుద్ధారణ గాంచినది. ఈ యంశములంబట్టి చూచినచో 1146 మొదలు 1189 వరకు నున్న కాలములో పరిపాలించిన చోళరాజులైన గావచ్చును. కర్ణాటసోమేశ్వరు డెవరని తెలియవలసి యున్నది. క్రీ. శ. 1163-1180 వరకు రాజ్యముచేసిన పృథ్వీశనకేంద్రుని జయించిన తిక్కనాని 1234-1253 వరకు రాజ్యముచేయుచున్న వీరసోమేశ్వరుని జయించ

నని చెప్పుచు నీకర్ణాటసోమేశ్వరుడు వీరసోమేశ్వరుడే యని చెప్పిన సందర్భంహితముగ నుండును. ఇంక మరెవ్వరు! నిర్వచనోద్ధరరామాయమునఁ జెప్పబడిన మనుమసిద్ధివంశావళియును హిందూదేశశాసనసంగ్రహము (Epigraphia Indica) న నేడవ సంపుటమందున్న శాసనములవలనను తేలిన వంశావళియును, ఈ క్రిందివిధ మున నున్నవి :

(1) ఉత్తరగమాయము	(2) ల	(3) ఆ
బ్రాహ్మ	కరికాల	కరికాలనోళ
రఘు	మధురాంతక సోత్తాపి నోళ	సోత్తాపి నోళ
...
౦ ముందు	...బట్టి...	బిజ్జన
...	తెలుంగుబిజ్జ	మనుమసిద్ధి-న్లుసిద్ధి
కరికాల నోళుడు	సద్ది	తిక్కన
...	బట్టి	తిక్కన
...	రఘుభీమ	నల్లసిద్ధి
బిజ్జన	అరియసిద్ధి	మనుమసిద్ధి
.....	మనుమసిద్ధి	రఘుసిద్ధి
.....	నల్ల	1207 సం.
మనుమసిద్ధి		
తిక్కన		
...		
మనుమసిద్ధి		

నిర్వహనోద్ధరరామాయముందు చెప్పబడియున్న బిజ్జనయు, శాసనములందు చెప్పబడియున్న తెలుంగు బిజ్జనయు ఒక్కఁడే. ఈబిజ్జనను తెలుంగు బిజ్జనడని చెప్పుటవలన నీతియును, గూర్చి వనంశంబగు బిజ్జనయును, హైమయవంశంబగు బిజ్జనయును సమ కాలికులని తోచుచున్నది. తిక్కనసోమయాజి చెప్పిన వంశావళియందు కరికాల నోళునివంశమున బిజ్జన జనించె నని చెప్పి రెవ్వంశంబున మనుమసిద్ధి జనించెనని చెప్పెను. అందుచే బిజ్జనకును, మనుమసిద్ధికిని నడుమ విశేషకాల ముండెనని యభిప్రాయపడుచున్నారు గాని శాసనము లందలిను 2, 3-వ వంశావళిలలోఁగూడ బిజ్జన చెప్పబడి యుండెను. ఇందొకటి బిజ్జనసంతతివారును, మరి యొకటి బిజ్జనదాయాదుల సంతతివారును నైయున్నారు.

3-వ వంశావళియందు మనుమసిద్ధి, యతనికొడుకు తిక్కన, నతని కొడుకు మనుమసిద్ధియు గనుపించుచున్నారు. రెండవదానియందీవరులగ నీ పేరులు లేవు. తిక్కన క్రాశ్రయుడగు మనుమసిద్ధి యీ 3-వ వంశావళికి జేరి యుండనోవును. అందుచేతనే కాబోలు తద్వంశంబున అని సోమయాజిగారు చెప్పియుండురు.

ప్రాచీనకాలపు మహారాణులు

[స్థియరు ౧౯౭౭ మార్చి ౧౯ వ తేది]

చిత్రకారుడు:—యస్. మేనేనియా అనునాతి డు. ఈజిప్టులో పరిశోధకకాఖా సంఘమువారి స్వాధీన ముననున్న పత్రములు మొదలయిన లేఖనముల నాధార ముగా గొని యాత డీచిత్రములను వర్ణములతో చిత్రించు

చున్నాడు. వానినుండి తీసిన ఏకవర్ణ చిత్ర మిది. ఇట్టి చిత్రములు రెండు ఈసంచికయందు గలవు.

చిత్రము ౧

‘సెఫర్ టిటి’ రాణి

ఈచిత్రమున ‘సెఫర్ టిటి’ అను నొకరాణి తన సొంతదేవాలయమున పూజారితనమును నెరవేరుచున్నట్లు చిత్రపటమిది. యువతీయు, సుందరియు నగు నీమె ‘అఖ్నాటను’ చక్రవర్తిభార్య. చక్రవర్తి పూజా పీఠమున కెదుట నింహాసనముపై శిరస్త్రాణమును ధరించి కూర్చుని యున్నాడు. ఆతనిపిల్లలు ప్రక్కన నిలుచుకొనియున్నారు. రాణి పూజాపీఠముచేత నిలువబడి ప్రార్థన చేయుచున్నది.

[స్థియరపటక-౧౯౨౨ మార్చి ౫ న తీసి]

చిత్రము ౨

సెమిరామిను రాణి

ఈమె అస్సీరియాదండలి ‘నినెవే’ పట్టణమున క్రీ. పూ. ౨౧౮౨ సం. ప్రాంతముల నిర్మించి పరిపాలించిన యోధురాలు. పరాక్రమమున పురుషులు నైతమీమె కెంతయునాటిరారు. ఈమెభర్త ‘నెనసు’ మహారాజు సైన్యములో నొక గొప్పయోధుడుగ నుండెను. అస్సీరియా సేనల నెదిర్చి యొకప్పుడు బాక్త్రానేనల పోరాడుచుండెను. ఈమె స్వయముగా అస్సీరియా సేనలను ధైర్యచాతుర్యములతో నడపుచుండెను. అట్టిసమయమున భర్త యీమెను తన శిబిరమునకురమ్మనికొరెను. ఆమెభర్తమాటలను లక్ష్యపెట్టక యుద్ధమును సాగించి బాక్త్రాను స్వాధీనపరచుకొనెను. చిత్రమున నీమె యాపట్టణమును రాజునకు కైవసము చేయుచున్నట్లున్నది. ఈమె సాహససౌందర్యములను ముగ్ధుడై రాజీమెను భార్యగా గోరెను. అస్సీరియడగు నామె భర్త ఆత్మహత్య కావించుకొనుటచే రాజుకోరిక నులభముగ నీడేరునట్లుండెను. అంతనామె యైదుదినములు రాజ్యపరిపాలనము గావించి రాజు ననుమతి వేడెను. అందులకాత డంగీకరించెను. ఆమె తన పరిపాలనకాలమున నారాజును చెఱయించుచి తుదకు తునముట్టించెను. ఆమె యద్భుతనిర్యాకాశల్యమునకు, పరాక్రమమునకు నామె సావించిన సుందరగరములే నిదర్శనములు.

మొట్టమొదటి సత్యాగ్రహ కైది

[‘కరెంట్ థాట్’ పత్రిక ఏప్రిల్ సంచికలో ‘దక్షిణాఫ్రికాలోని సత్యాగ్రహము’ అను వ్యాసమునుండి.]

ట్రాన్స్వాలులో ఏషియాటిక్ శాఖవారు తమ క్రింద పనిచేయుట కైదువందల మందికంటె భారతీయులంగీకరింపకుండుటచే ఇంకను కైదుచేయవలెనని సంకల్పించిరి. జర్మిస్టనులో చాలమంది భారతీయులుండిరి. వారిలో పండిత రామసుందరు డనునాత డొకడుండెను. ఆతడు గుండె నిబ్బరము గలవాడు; వదరుబోతు. సంస్కృతశ్లోకములు గొన్ని వల్లించినాడు. ఉత్తరహిందూస్థానము వాడగుటచే సత్యం తులసీరామాయణమందలి కొన్ని వోహాలును, చాపాయాలును అప్పచెప్పగలడు. పండిత నామముచేత నాతడచ్చట గొంత కేరుగాంచెను. పలుతావులనాతడెన్నియో గంభీరోపన్యాసము లొసగెను. రామసుందరుని కైదుచేసిన చాలమంది లొంగిపోవువరని యచ్చటి దుష్టులగు భారతీయులు కొందరు ఏషియాటిక్ శాఖవారికి సలహా ఇచ్చిరి. ఆశపడి వారతనిని కైదుచేసిరి. అట్టి చర్యకదియే మొదటిసారి యగుటచే ప్రభుత్వమందను, భారతీయులయందును గూడ కలవరము కేగెను. ఆ తొలిసారివరకు జెర్మిస్టనులో కొందరు మాత్రమే యెరిగియుండిన రామసుందరు డుత్తరక్షణమున దక్షిణాఫ్రికాయందంతటను బ్రఖ్యాతుడయ్యెను. అందరు నతని నొక మహాపురుషునిగ పరిగణింపసాగిరి. అవసరము లేకుండినను శాంతిరక్షణమునకై ప్రభుత్వమేర్పాటులు గావించెను. న్యాయస్థానమున నైతము రామసుందరుడు తన సంఘమునకంతకును ప్రతినిధిగా గౌరవింపబడెను. ఆత్రమతో చూడవచ్చిన భారతీయులు న్యాయస్థానమును నింపివేసిరి. రామసుందరు డొకమాసము సాధారణశిక్షకు పాల్పడి, జోహాన్స్ బర్గ జైలులో ఐరోపీయుల వాడ (వార్డు)లో ప్రత్యేక మొకగదియందుంచబడెను. జనులారతని గలిసికొనుటకు నిషేధములేకుండెను; అతనికి భోజనము బయటనుండి వచ్చుట కాటంకము లేకుండెను. అనుదిన మతని కతనిసంఘమువారు పిండివంటలతో భోజనము పెట్టుచుండిరి. అతని కేమి కావలసినను కొరతలేకుం

దేను. అతనికి శిశువిధించిన దినమున పరితాపమునూట
రేలే లేక ఎక్కడచూచిన నుత్సాహము చెలరేగెను
వందలకొలది భారతీయులు జైలునకుబోవి కుతూ
హాలపడిరి ఏషియాటిక్ కాళాధికారుల మొగములు
వెలవెలబోయెను జెర్మిన్ మనుండియైన నొక్కడును తమ
నేవకు (రిజిస్టరు చేయుచుకొనుటకు) రాడయ్యెను తమ

చర్యవలన భారతీయులకే మేలుకలిగెను. 'తానొకటి
తలప దైవమొకటి తలచెను' శిక్షాకాలము గడచిపోయె
ను రానుచుండగ మూరేగించి సభచేసిరి బల్లగ్రుద్ది యుప
న్యాసము లిచ్చిరి అతనిపై పూలనండలవర్షము గురిపిం
చిరి విచ్చికభటులకి విందుచేసిరి ఆహార్యము గూ యగు
కబ్బనండలప ఎందరో భారతీయులు వగలిసి.

౧. బర్మానావికుడు

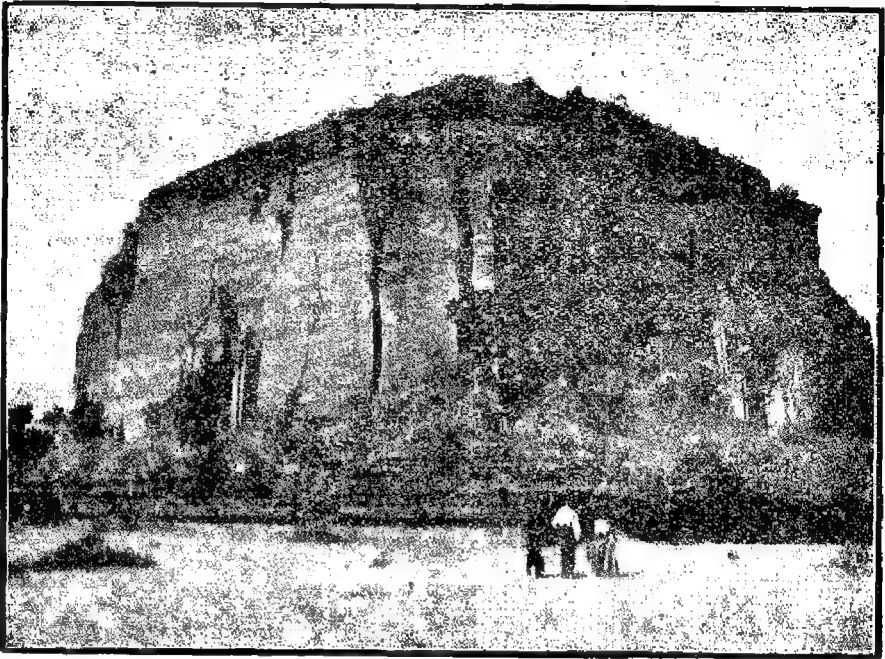

భారతీయ నావికులలో నవర్థు డగు నొక
బర్మానావికుడు సంపూర్ణ శిల్ప పౌండర్యముతో నొప్పి
యున్న పురోభాగముగల నావను మాండలేపురిమునకు
సదువుచున్నాడు అతడు నదియందు నావనునిఆచి తీవ్ర
ప్రవాహమున కెదురుగ తనబుద్ధికుశలతచేతను, బలముచేతను
సదుపగలిడు గాలియు, ప్రవాహమును అనుకూలముగ
ఉన్నయెడల నాతడు నిర్వాణముద్రాముద్రితునివలె దిన
మంతయు (మంచుటెండలో సైతము)గడపును. అతడట్లు
డెడలు సోమరితనమున గాడనియు, కపాకుళుడు, అధ్యా

త్మచేతయు నగుటచేననియు నొక ముద్రసిద్ధ గ్రంథకర్త
మడుపుచున్నాడు వివీలాకాశము, వివిధకాంతుల నీను
నదీజలము నాతడు రొక్కమునకన్న మిక్కిలిగ నెంచును.
ప్రకృతిసౌందర్యము, ఆత్మవందము ననునవియే కాశ్వత
ములని యాతని విశ్వాసము ఆర్థికలాభము స్వప్నప్రాయ
ముగ భౌతికజీవితమునకు జెందినదనియు, అతనికి సేపి
బడిన తౌకికవిషయము లన్నియు ఆత్మవికాసవిహిత
కరములనియు నాతడు భావించును.

౧. శిథిల
మను
స్తూతము

రంగూను
సమీపమున గౌ
తమబుద్ధుని అని
శకలములను ని
శ్చేపించుట కై
మధ్య యుగము
న నిర్మింపబడిన
ఆలయము. తరు
వాతి భారతీయ
యంత్రముల కిది
యొకతాళి
మయినది

బ్రహ్మనూత్రములు - తదాధార గ్రంథములు

‘జయకర్ణాటక’ ప్రభవ, చైత్రసంచిక
యందు ‘శ్రీమడివాళప్ప సాసనూరు’ అను
వారు ప్రకటించిన “బ్రహ్మ నూత్రములు”
అను వ్యాసమునుండి :

వ్యాసమహర్షి బ్రహ్మనూత్రములను రచించుట
కాధారములగు గ్రంథములు

౧. ఈశావాస్య, కేన, కఠ, ప్రశ్నీ, ముండక, మాండూ
క్య, ఐతరేయ, తైత్తిరీయ, శాంషోగ్య, బృహదా
రణ్యక, శ్వేతాశ్వతర, కాశీరక, బ్రాహ్మణ, కైవల్య,
జాబాలము లను నుపనిషత్తులు,

౨. కార్యకాఖి, అగ్నిరహస్య, తాండికాఖి, కాట్యాయనీకాఖి,
పైంగీరిహస్యము అను బ్రాహ్మణములు;

౩. మనుసంహిత, మహాభారతము, తదంతర్గత భగవద్గీత
అను స్మృతిగ్రంథములు,

౪. పాంచరాత్రము లేక భాగవతము అను ఆగమ గ్రంథ
ము,

౫. కపిల, పతంజలి, కణాది, గౌతమ, జైమినిలు రచి
యించిన దర్శనములు,

౬. చార్వాక, జాడ్య, జైన, మాఘేశ్వరాది మతవాద
ములు

శ్రీశంకరాచార్యులవాడు తమ (యద్వైత) మత
ప్రతిష్ఠాపనకొరకు పైగ్రంథములనేకాక యీక్రిందిగ్రంథ
ములను పైతము వాధారముగా గైకొనిరి

వికరేయారణ్యక, వికరేయ బ్రాహ్మణ, ఆపస్తంబ
సర్వనూత్ర, ఆర్షేయ బ్రాహ్మణ, గౌడిపాదకారిక
(వ్యాసకృతము), మైత్రేయణీయ సంహిత, నిరుక్త
(వ్యాసకృతము), పాణిని (వ్యాసకృతము), ఋగ్వేద
సంహిత, షడ్వింశ బ్రాహ్మణ, శతపథ బ్రాహ్మణ,
తైత్తిరీయారణ్యక, తైత్తిరీయబ్రాహ్మణ, తైత్తిరీయ
సంహిత, విష్ణుపురాణ (వ్యాసకృతము), వాజసనేయ
సంహిత, విష్ణుభర్గోత్తరపురాణ, శివపురాణ, శివ
భర్గోత్తర, ఉపవర్ణివృత్తులు, మన్మథునివి

శ్రీరామానుజాచార్యులు స్వీయ(విశిష్టాద్వైత)మత
ప్రతిష్ఠాపనకొరకు పైగ్రంథముల నన్నిటినికాక యీ
క్రింది గ్రంథములను పైతము గైకొనిరి:

దత్తుగృహస్థి, గణోపనిషత్తు, గౌతమధర్మసూత్రములు, మాళికోపనిషత్తు, మహానారాయణోపనిషత్తు, మహాపనిషత్తు, మైత్రేయోపనిషత్తు, సనత్కుమారతీయము, సుబాలోపనిషత్తు, యాజ్ఞపల్క్యగృహ్య, యానున శ్రవకోసాచార్యశిక్షామర్తగ్రంథములు.

బ్రహ్మసూత్ర వ్యాఖ్యానరచయితలు: భారతీయ విజయ, సంవిదానంప, బ్రహ్మసూత్ర, శతానంప, గౌఢాయన, ఉద్ధతి, విజయ, గుర్రభట్ట, వామన, యాగనప్రకాశ, శంకరాచార్య, భర్తృప్రసంప, శ్రవకోప, రామానుజ, బ్రహ్మరత్నభాస్కర, సిహిది, విజయభట్ట, విష్ణుకాంత, వాసీంద్ర, మాధవదాస, బుద్ధప్రజ్ఞ, రాఘవేంద్రస్వామి, వల్లభాచార్య, విష్ణుశిఖరి, శంకరానంద, శ్రీకంఠశివ.

చార్య, శ్రీశంకరభగవత్పాద శిష్యు, ధర్మభట్ట, వజ్రవాగ్దేవ, భైరవ, అప్పయ్యదీక్షిత, వాచస్పతిమిత్ర, సురేశ్వరచింద్రి, సరాశివేంద్రనరస్వతి, మొదలయిన వారు.

ఈనాటివరకు ఉపలబ్ధములగు వ్యాఖ్యానాదులు శ్రీశంకర, రామానుజ, బుద్ధప్రజ్ఞ, వల్లభ, భాస్కర, విష్ణుశిఖరి, శ్రీకంఠశివార్యులగుచిత్రభాష్యములు.

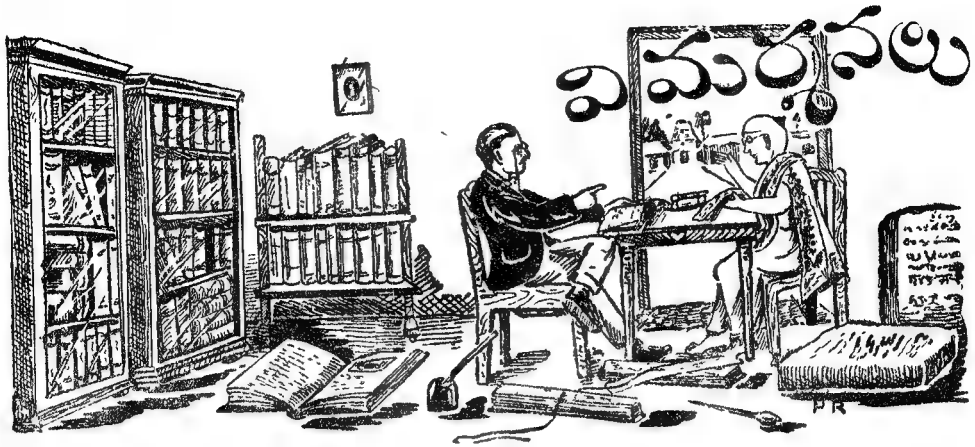
శంకరానంద (శంకరభగవత్పాద శిష్యుడు) నృత్తి, ధర్మభట్ట కృత అద్వైతామృత సర్వణి, రామానుజకృత వేదాంతదీపము, వజ్రవాగ్దేవకృత మణిచక్ర, రాఘవేంద్రకృతదీపిక, భైరవపండితవిరచిత బ్రహ్మసూత్రనృత్తి, సదాశివేంద్రనరస్వతికృత తత్త్వప్రకాశికానృత్తి, వైయాసికనామకాల అనునవి.

చీనాలోని కల్లోలము

ఇంగ్లీషు రషియా కిగులు:— “నూ ఛీనాలోని ఆయెగురులు (నైగిరులు) ప్రక్కలగువరుల భిక్షే కొట్టు కొనుచుండును.”

(నూలు- బెల్లెను)

శివాజీవిజయము

కృతికర్త: మొసలకంటి హనుమంత రావుగారు

క్రానుమై 100 పుటలు. వల 12 అణాలు

ఇదియొక చరిత్రాత్మకమగునాటకము : స్వతంత్ర రచన. శివాజీ ఔరింగజేబును దర్శించుటకై ఆగ్రాపురమునకువచ్చును. దర్బారున నాంగజే బత్తని నగౌరవించి, అతఁడు విడిసినయింటనే యరనికిఁ జెఱవిధించును. రామసింగసేడు సరదారునకు దేశభక్తినిగర్తవ్యము నుపదేశించి, అతని సాయమున శివాజీ మాయోపాయమునఁ జేఱఁ దప్పించుకొనిపోవును. దారిలోఁ గొన్నియడ్డంకులదాటి తనరాజధాని సమీపించుచుండఁ దన్నెదిరింపవచ్చిన ముగలులను దవతల్లిపంపిననేనల సాయమున జయించును. ఇది యిందలియితివృత్తము. ఇది నీరరసప్రధానమగు నాటకము. దేశభక్తి చాలగ వర్ణింపఁబడినది.

‘శివాజీవిజయము’ అనుపేరున కనుకూలించు చరిత్రభాగములింకనున్నను, రచయిత యీస్వల్పభాగమును ప్రదర్శించుటతోడనే సంతృప్తినిొందుటకు గ్రంథ రచనాకాలము బాధ్యముగాకపోదు. ఇది ౧౮౨౧ సం. న వెలువడినది. స్వాభావికముగ, నిందు దేశభక్తివృత్తవ్యాసములు ప్రధానముగ నున్నవి.

ఇందు శివాజీరామసింగలపాత్రలే ముఖ్యములు. తక్కినవి స్వతంత్రచరిత్రల వ్యక్తీకరింపక, నిమిత్తపాత్రములుగ నున్నవి. స్త్రీపాత్రలు రెండున్నను లేవనియే చెప్పవచ్చును. ఔచిత్యము భంగపడలేదు.

నాయకుని చరిత్ర సిద్ధములగు గొప్పలక్షణములుగాక యదనముగ నాయకునికి మెఱుంగులువెట్టుట నాటకకారుని

కర్త వ్యమెయుంప, గురిత్రసిద్ధములగు మహాలక్షణముల నైన రచయిత సువికసితములుగఁ బ్రదర్శింప యత్నింప కుండుట యిందొకలోపము.

నాటకము మొదలునే రక్తికట్టును. రామసింగుని యుపన్యాసము తగియున్నది. ఔరింగజేబు పంపిన లేఖవలన శివాజీ తనచెఱిక్ష నెఱింగినరంగమున నతనిమనమున నొదవు సంకులభావములను, దేశభక్తిని బ్రదర్శించుటకు నేర్పఱియుగు కుశీలపుఁ డుండవలెను. రామసింగు దేశభక్తుఁ డగుట కాతని మానసము పొందిన మార్పులు స్వాభావికములు, శివాజీయుపదేశములును సమర్థములు. శివాజీ యుక్తివలనఁ జేఱదప్పించుకొను భాగము చతురతతో నిర్వహింపఁబడినది. తుదిభాగమునఁ గొన్ని దృశ్యము లాకర్షకములుగ లేవు. మొత్తముమీఁదఁ గా ర్యప్రచర్యనముకన్న వాప్యవర్యన మెక్కువగనున్నది.

తైలి గంభీరమై, సరస్వమై, భావోచిత పాత్రోచిత గతుల వెలయుచున్నది. దేశభక్తిపూరితములగు పద్యములు భావోద్రేకము గల్గించును. మచ్చనకుఁ గొన్ని పద్యము లిటుఁ జూడుఁడు:—

సీ. వస్త్రురత్నాన్నార్థ మదానములే జ
గజ్జనులను బ్రోచు కల్పశాఖి
రఘుపూరు వంశాది రాణ్యజీతతటల న
పారంబుగాఁగన్న వీరమాత
విజ్ఞానశూన్యతా వివ్వాలపాశ్చాత్యు
లకువిద్యనేర్ప కలాకలాప
శంకరరామానుజాతాది మతఘర్క
పోషకులనుగాంచు పుణ్యురాలు

అక్కటా! నేడు డిక్టేటర్ యొక్కనింట్లో
గడుపునాటికి దాసియై పడుచున్న
కష్టములబాప మగటిమిగిలినట్టి
పుత్తుండొకడైనలేడయ్యే మిత్రులార!

శా. మొల్లంబై చనువాహి నీధవగుణ

ప్రోద్భూత సంరంభమల్

పొల్లెపోవంగలేదు, నీరుడలవం

బుంబ్రేమ పోలేదు, మా

వల్లత్వంబును, మాతృభక్తియు జరయో

న్యాయంబుగా జూపనో

తల్లీ! భారతరాజ్యలక్ష్మీ! తగు స

త్కాలంబు రాదయ్యెడిన్.

స్వగతిములందేకాని సంభాషణములం దంతగా
బర్హములు లేకుండుట యందు మెచ్చబడియున్నది. ముఖ్య
ముగ శివాజీయపదేతములు గంభీరముగ గద్యభారత
నున్నవి.

పద్యములు మితముగానున్నవి. నాటకములయు
వేగగమనము గలదిగనున్నది. స్వభావవైరుధ్యము లేక్క
డను గానరావు.

పుస్తకములయువారు గ్రంథకర్తగారి పేర 'మ
హారాజావారి కళాశాల, విజయనగరము' అని వ్రాసిన
బహుయగలరు.

* * * *

రాజా ప్రతాప

రచయిత: గుండిమోడ వేంకటసుబ్బారావుగారు
రాయల్ సైబరి, ౧౨౭ పుటలు, వెలరు. ౧౪౦

ఇది 'రాజా ప్రతాపనియా' అను హిందీ నాటక
మునకు కొన్ని మార్పులతో జేసిన యనువాదము. సుప్ర
సిద్ధ నాటక కారుడగు శ్రీ ద్వితీయ ప్రభాకరరావుల వంగ
మాతృక హిందీలో ననువదింపబడినది. ఇందలి యితి
వృత్తియు ప్రసిద్ధము. కాళికాలయమునందలి ప్రతిజ్ఞతో
బ్రారంభమయి, ప్రతాపుని మరణముతో ముగిసినది.
విషాదాంతము. అంకదృశ్యనిర్మాణము, పాత్రపోషణము,
దౌచిత్యము చాలబాగున్నవి. భావములు గంభీరములు.
చారిత్రిక పాత్రలును, కల్పిత పాత్రలునుగూడ మిక్కిలి నిపు

ణాతతో సజీవముగఁ జిత్రింపఁబడినవి. శ్రీ ద్వితీయ ప్రభాక
రరావులు స్వయముగఁ దల్పిన భావయుగమును నుత్త
మాశయ మీ నాటకమున బాగుగఁ జూపఁబడినది. ఇట్టి
యంత్రావృత్తి నాటకమున తెలుగుభాషకు సమర్పించినం
దులకు శ్రీ సుబ్బారావుగారి రాంధ్రజనుల కృతజ్ఞతకుఁ
బాతులు.

వీరు భాషాంతరీకరించిన భాగములు పెడపండు
నొప్పిందిరి. ఒక్కొక్కచో హిందీనుండి తర్జుమా యిది
యని నూచించు పద్ధతయొగపములున్నను తర్జుమా బా
గున్నదనియే చెప్పవలెను.

ఇందు వీరు కొన్ని వృత్త్యములు మార్చిరి, కొన్ని
తీసివేసిరి; కొన్ని భాగములు రచించి చేర్చిరి.

ముఖ్యముగ నాల్గవయంకము నాల్గవృత్త్యమున
వీరు పెద్దస్వాతంత్ర్యము గైకొని, యితివృత్తమునకే
మార్పుఁదెచ్చిరి. ఇతిహాసము ననుసరించియు, మాతృక
ననుసరించియు ప్రతాపుఁడు కోమలమోహదుర్గము కో
లోయినరెరువారఁ దానులోఁబడినట్లు అక్కరసను బాగు
వ్రాసెను. కాని, ఆబాబు రాజనీతివతురుడగు అక్కరు
కల్పించినవని వీరు చూపెనారు. దీనివలన వీరు ప్రతాపుని
కార్యదీక్షయు, అత్యురంజనీతిని పుతయుఁ బోషింప
సెంచినట్లు తోచును. కాని ఇది చాలమందికిరుచింపదు.

మాతృక యందు - అక్కరునోట ప్రతాపుఁడు తన
గులాంగిపోయెననువార్త వినుటతోడనే పృథ్వీరాజునకు
ఎలెసే మనకుఁగూడ విస్మయములు జనింపును,
కాని పరిపరంగతిములగు పరిజయములచేతను, గుర్కూ
మున దారిద్ర్యపీడితము, తరువరి స్వానయదాంకముగ
పుత్రికామరణముచేసెను విశిష్టపృథ్వీరాజుగ ప్రతాపునినర
ణ్యమున దర్శించి, అతనినోటనే అక్కరునయవ్రాసినలేని
మాట విన్నపుడప్రయత్నముగ బొమ్మములు రాలునంతటి
సానుభూతియే ప్రతాపునియొడ జనించునుగాని, కార్య
దీక్షాశాస్త్రుడగుననవజ్ఞ సుంతయుఁ గలుగదు. ఆసాను
భూతి సుబ్బారావుగారి ప్రతాపునియొడ జనింపదు. ఎన
కుపరకుప్రీతిపాత్రుఁడగు గోవిందసింహునకును, దనస
హోదరుడగు శక్తసింహునకునుగూడ సక్కరుమతత్రము
ను మొదట చెప్పక తుదివఱకు దాచి పెట్టుట ప్రతాపుని

యంటిని గొరిననును పంటువలెను. శక్తసంహుడు “మొగలాయాలతోడి యుద్ధమునందు మీకుదోడ్పడుట కైవచ్చుతి” నని చెప్పినపుడు “ఇప్పుడు సాహాయ్యమున కవసరములే” దనియు, పిదప నతడు “మీగకబ్బరునకధీ నులైతిరా” యని యడుగ “ఔ” ననియుఁ బ్రతాపుడ సత్యమేలవలెను? పరిహాసమునకా? ఇది చాలదులైన గనున్నది. పృథ్వీరాజు భామాషాలు పచ్చినతరువాత, సైన్యధనముల యాశచిక్కినవెనుకఁ దిరియఁజేయవచ్చు నని ముందిట్లుచెప్పెనా? దైన్యమున నెల్లర నాకర్షింప నెంచెనా? అసత్యమే చెప్పుటకేమి కారణమండెను? నాయకునిపాత్ర చెడిపోయినది. నాటకమంతటనున్న ప్రతాపుడువేలు, ఈ దృశ్యమందలి ప్రతాపుడువేలు. ఆద్వితీంద్రుని ప్రతాపునికిని ఈసుబ్బాపుగారి ప్రతాపునికిని బోలికలేదు.

అదిగాకి, జూబ్రావ్రాసను నతఁ డిక్కరుసమత్తు మనకుఁ బోయి తలవంచి యతని యధికారము స్వీకరింప లేదు. అనతికాలముననే మఱియొక దసరబాధేరిమ్రొంగించెను. సైన్యధనములయాశ చిక్కుటతోడనే తిరిగివిజృంభించిన ప్రతాపుఁ డట్టియాశలేనపుడు దుర్భరబంధులకుఁ దాళఁజాలక యొక్కపరి మానసార్థ్యల్యమునను లోబడుట యతని కార్యదీక్షయందలి పెద్దలోపముగాదు. ప్రళయ మార్తండునిభంగి విజృంభించి జయపరంపరలఁ గొల్లగా ననున్న వీరుఁడు ముందొకసారి నిరాపాద్యుడైనంతటి పతిసముగాంచుట స్వాభావికమేకాక, కళాలోకము నఁగూడ ననుసరింపఁబడు సరియే. ప్రకృతినిసమగు నాయురరత్నమిదట కళంకితమైనది.

అక్కరుపాత్రయు నిందుచెడిపోయినది. (పంప మాంకమున) తనపుత్రికద్వారా ప్రతాపుని యుదారగు ణమూచకమగు జాబు నాకర్షించినపుడు, “ప్రతాప్, ప్రతాప్! నేటినునుకను నీసలము నాఁడక్షిప్తార్వసం దని యూహించియుంటినేకాని, నీయాసనము నామా ర్గోపరి భాగమునందుని తలంప నైతిని! నేను జగజ్జీతన గ్ధినియు, నీవొకసామాన్యుడే వనియు భావించి గర్వింప చుంటినిగాని, నీవేజగజ్జీతననియు, నేనేసామాన్యుడన నియు నిప్పుడు తెలిసికొంటిని!... నేటినుండియుఁ ప్రతాపసింహుఁడు... నాకుఁ బ్రాణాబాంధ

వుడు!” అని ముక్తకంఠమున, నొడలెఱుంగక, భక్తుని వలెబ్రవేశించిన అక్కరుపాయమనాత్రిము మాఁ డేండ్లపూర్వము నిప్పచ్చరమైయుండెనా? ప్రతాపుని యందలి భక్తిగౌరవములచేతనే అక్కరు చిత్తూరుదుర్గము నుపవలినై చెనుగాని రెనసాఁతును ప్రతాపసింహుడు తన కడకుఁబంపివేసి నాఁడనికాదు; ఏలయన నతడు చిత్తూ రుదుర్గమును గోరకయే యామెను బంపివేసెను. కేవల ము క్కరు పుంగ్రహాశీలమగు హృదయమే యందులకుఁగారణము. అంతటి గొప్పహృదయముగల అక్కరు మాఁడేండ్ల పూర్వము సహూర్త్యపుటంతులైనలేక, యంతటినికృష్టతంత్రము పన్నెనా? ఇరుచదిరెండేండ్లు దుస్సహాబాధ లచే నొగులుదుండెయు, స్వదేశస్వస్థత్వమునక్త తాత్పర్యమున బోరుచుండిన ప్రతాపునిచరిత్ర సార్వభౌముఁ డగు అక్కరునుదారహృదయమున నికృష్టతఁ బెంపుచు యగు. ఇచ్చటి రాజనీతియుఁ గడుపేలవము. ప్రతాపరు ద్రీయమున యుగంధరుని రాజనీతిసరియగురాజనీతి! నిజ ము లేలినవెనుక “ఆహా! యుగంధరునిరాజనీతి!” అని లోకమందయు నేకగ్రీవముగ శ్లాఘించును. కాని యీఅక్కరు రాజనీతి రాజనీతి యనఁదగిన గొనిజము లేలినవెనుక లోకమందయు గర్వింపఁదగియున్నది. అక్కరు రాజనీతికిఁ జెరుపజినవాఁడు. అతనిపాత్ర కీకల్పనమేమియు యోగ్య ముగలేదు. ప్రతాపుఁ డెదుర్కొనుటకుఁ దగనినిస్సహాయ సీతినున్నను, ఆమిథ్యాపవాదమువిని వాస్తవసీతి ప్రకటిం చిన జాలు నక్కరుకీర్తికి భంగము వాటిల్లును. కావున నీరాజనీతికి సాగింక గన్నట్టగు, మఱియొద్వితీంద్రుని అప్పు రు వేలు, వీరిఅక్కరు వేలు. ఆహృదయమును, మేధయుఁ గూడ నిందుఁ గానంపు.

నాయకునికిఁ బెద్ద గీటుండు యగు అక్కరు పాత్రయుఁ జెడిపోయినది, నాయకుని పాత్రయుఁ జెడిపోయినది.

ఇంకను గొన్ని చిన్నచిన్నమార్పులున్నవి; మాతృ కకు మెఱుఁగుఁబెట్టినవి యటుదు. వీరు చాలవృత్తములు తీసవేసిరి. అంగు లొన్ని యుండఁదగినవియుఁ గలవు. జోషీబాయి తుదిరింగములు రెండు నుంచియుండిన నొకగొప్పపరిపాత్రము నాటకమునను లోటుగాఁ యుండెడిది.

శైలి బాగున్నది. సీసపద్యమున నాల్గుపాదములును సమగతితోడను, దుర్లభావములతోడను తూర్గుగలిగియున్నవి.

‘ఒకానొక విషయమునుపట్టించుచున్నప్పుడు తనస్మాదయమున నేభావ మెంతబలముతోను ద్రేకించునో, ఆభావగుంతబలముతో పాతకునిహృదయమున నుద్రేకించునట్లు చేయుట కీకవి ప్రయత్నించుచుండును’ అని శ్రీ. మండపాకపాఠ్యతీర్థరత్నాస్త్రిగారు సీతికయందు నుడివినది తెలియున్నది. భావభావోచితముగనున్నది. మామడు:—

సీ. సంశయింపడు శత్రుపైన్యాంబునిధిమందు

తనసేనబిందు మాత్రకమటంచు!

తూ.పడు ప్లేచ్చశతఘ్నికాశితమును

లనసాధనములు న్యర్థము లటంచు!

వసుదీయఁ డీనాటిం భూమి లనకు నా

ధీలయ్యుండుగుహంతరాళ మనుచు!

చలనమొందడు పరాజయమన్నరసపుర్రే

డీవంబునకు గుడ్డిర్తియనుచు!

పారుమంది కూదర్శ్యవంబు గాఁగ

సమరధూమియె మృగుపుష్పశయ్యగాఁగ

ప్రాం. ముచేరఁ బట్టి పోరాడుచుండె

అలాహ! అది యెట్టి మొంఁడిసాహసముకాని!

౧౯౧౮ పుటలుగలిగిన హిందీనాటకమునుకొనించి, పుక్కినిశైలిలో స్వతంత్ర భావములతోఁ బద్యముల రచించి చేర్చి, ప్రస్తుతాంధ్రరంగమున కనువుగ నీనాటకర్మము నాయుర్తపఱచిన శ్రీ. సుబ్బారావుగారు ప్రశంసార్హులు.

ఈ నాటకము ప్రతులు చలయువారు

మేనేజరు, రామానుజకుమారము, బలింపురం (గంబాం) అనికాని,

ప్రశ్నరంజన శంకరనారాయణమూర్తి, సత్రపురం (గంబాం) అనికాని వ్రాసినఁ బద్యయంగలరు.

గ్రంథ పరిచయము

పునహావ్యవసాయప్రదర్శనము

(తెలుగునచనము-శచిత్రము)

ప్రకాశకులు: గోలకొండ ముద్రాలయమువారు, తురుపు బజారు, దక్షిణ హైదరాబాదు, దక్కను. పూర్వ నే.పు. ౧౬ పేజీలపైజాన ౬౦ పేజీలుగలపుస్తకము వెల. రు. ౦-౮-౦

ఇందు ప్రదర్శనముననుసరించి వ్యవసాయవిధులను, అందురువలసిన పరికరములనుగూర్చి వివరింపబడియున్నది.

* * * *

లోకనాయకశతకము

(భా. ౧) గ్రంథకర్త: శ్రీమహావపెద్ది శేషగిరింపుగారు. బ్రాహ్మణ కోడూరు, బాపట్లతాలూకా, గంటూరు.

* * * *

ఇకొకంటాక్సుగడ్డ (తెలుగు)

గ్రంథకర్త: యక. సూర్యనారాయణగారు (డిప్లొమాహోల్డరు) అక్కంటంటు అండ్ ఆడిటర్ బీజవాడ. క్రానుపైట ౨౦౦ పేజీలు. వెల రు. 2-8-0

ఈగ్రంథమాండ్రమున క్రొత్తగఁపలసినది. దీని ప్రయోజనమునుగూర్చి సీతికలో శ్రీ కొట కామరాజుగారు (బి. ఏ., బి. యల్.) ఇట్లువ్రాసినారు: “వర్తకులకు సదుపాయముకొరకు తెలుగులో వ్రాసిన పుస్తకమును ఇంతవరకు నేను చూచియుండలేదు. 1922 సం. ఇకొకంటాక్సు చట్టమున్నూ, అందులో ముఖ్యమైన సెక్షనులకు ఉదాహరణములతోనున్నూ, అప్పీళ్లు చేయువిధమున్నూ, యిన్కంటాక్సుకు సంబంధించిన అంశములన్నియు వ్రాసినారు. ఇదియుగాక వీరుప్యాకు అయినపరిశీలనలు, వీరు గవర్నమెంటు డిపార్టుమెంటులో పనిచేయుటవల్లను, యిప్పుడు ఆడిటరుగా పనిచేయుచుండుటవల్లను వర్తకులయొక్క కష్టసుఖములు గ్రహించి యీ పుస్తకమును తెలుగులో ప్రచురించడమయినది. ఈ పుస్తకమునందు వర్తకులెక్కలు వ్రాయుపద్ధతులను, వర్తకులు మా

మూలుగాచేయు సారపాటను, యిక్కడఁజూపు చుట్టముల
లోవర్తనలకొరకు ఉన్న సదుపాయములను, అఘోరువారు
జేయు ప్రశ్నలను, ఒరుపువర్తనలను యేలాసహించుకొనవల
యునో ఆపదతులన్నియు విశదముగా ప్రతివారికి అర్థమ
వునట్లు వ్రాసిరి."

* * * *

ఏకాదశీమహిమాసర్వస్వము

(పద్యకావ్యము-రెండవశాస్త్రములు)

గ్రంథకర్త: కేసరీరాజు వేంకటసుబ్బారాయకవి.

క్రొనుసైజు. పే. ౧౦౦ నెల రు. 0-5-0. మచ్చునకొక

పద్యము: ఉ. రిజ్జలు ప్రేలనేటికి రు

రంబొనరింతువుగాక నేడ డనికొ

బొజ్జ గరంగజేసి యకు

పుల్ దలకొ గుదిగెల్పు వేలుపుం

బజ్జు బంపువాడనిదె

పాటకనిల్వు దుంట్ల నేటితో

ముజ్జగముతో జేలంగచున

ప్రార్థమనః స్రవమంబు నొంపగకొ.

* * * *

చోరచరిత్రము (ఏకాశాస్త్రపద్యకావ్యము)

గ్రంథకర్త: కేసరీరాజు వేంకటసుబ్బారాయకవి.

ఇందు తిరుమంగయాశ్వాసుగరిత్రము విల్లింపబడినది.

క్రొనుసైజు ౧౭ పేజీలు. నెల రు. 0-2-0

మచ్చునకు:

"ఉ. కంటకయుక్త మైనను ను

గంధసంతతి జేసి యెందుని

మగ్గంటకవృత్తి జంధనము

గ్రాలువిధంబున వీడు దుర్గయుం

హంజీరు యేని వైష్ణవ న

సాంఘిపయోరూప తీర్థనేప ని

మగ్గంటకవృత్తిజెన్నలరు

గావునక బ్రోవగకబాడి యీతినిన్."

* * * *

వేంకటేశ్వరతారావళి

గ్రంథకర్త: కేసరీరాజు వేంకటసుబ్బారాయకవి.

ఇందు రెండుతారావళులున్నవి. ఒకటి సీసతారావళి,

ఇంకొకటి వృత్తతారావళి: క్రొనుసైజు ౨౦ పేజీలు

నెల రు. 0-2-0

* * * *

శ్రీభద్రాద్రిరామాయణము

గ్రంథకర్త: కేసరీరాజు వేంకటసుబ్బారాయకవి.

ఇందు శ్రీరామహాదేశోపచారస్తవము, దశావతారస్త

వము, శ్రీభద్రాద్రిరామాయణము, అనుచూడుగ్రంథము

లుగేయ, పద్యాశ్రికములుగనున్నవి. డిమ్మిసైజు పే. 3౪

నెల రు. 0-3-0

* * * *

రామదాసనాటకము-యక్షగానము

గ్రంథకర్త: కేసరీరాజు వేంకటసుబ్బారాయకవి.

ఇందు ఇప్పటి నాటకములవలె వచనరూపమున పాత్ర

ముల సంభాషణ మచ్చటచ్చటగలదు. డిమ్మిసైజు. పే.

౧౭౦

నెల రు. 0-8-0

పై యిదుగ్రంథములను ప్రకాశకులు: శ్రీతిమిరి
శేనంటింజాంపుగారు, రావూరుపాడు, తాళ్లలూరి
పోట్లు, పశ్చిమగోదావరి.

* * * *

సాంఘికవర్ణము (వచనము)

గ్రంథకర్త: మల్లాది నాగభూషణముగారు, కొన్ని

సాంఘికవర్ణము శీగ్రంథము వివరించుచున్నది. క్రొను

సైజు. పే. ౧౦౦

నెల రు. 0-8-0

* * * *

ప్రహేదినారాయణయ్యుద్ధము

(రెండవశాస్త్రములు-పద్యములు)

గ్రంథకర్త: సంపన్నమంబసింగ రాచార్యులుగారు,

బాలకవి. ఈ ప్రహేదినారాయణుల యుద్ధగాథను మూల

ము వామనపురాణమునగలదు. క్రొనుసైజు. ౭౦ పేజీలు.

నెల రు.

ఈ రెండుగ్రంథములును విజ్ఞానప్రచారిణీగ్రంథమాలలోని ౧౧, ౧౨ గ్రంథములు. విలాసము: నెమలికొండ, జగ్గూరు.

* * * * *

భోగేశ్వరయాత్ర (వచనము)

గ్రంథకర్త: గుడిపాటి వేంకటేశ్వరశర్మ, బాలకవి. ఇందు కైకలూగుతాలూకాలోని కోట, కొల్లేరులచరిత్రలు వివరింపబడినవి. క్రానుపైజు. పే. ౨౮ వెల రు. 0-4-0. ప్రకాశకులు: వ్యవస్థాపకులు, ఆంగ్లకవితాప్రచారిణీగ్రంథనిలయము, ప్రొద్దుటూరు, కోరుకొల్లు పోస్టు, కృష్ణాజిల్లా.

* * * * *

ఆచారకాండ (వచనము)

గ్రంథకర్త ఎనకో. ఇందుకొన్ని ఆచారాంశములు వివరింపబడినవి. ఇది పంచాంగపుస్తకాలయమున ప్రకటింపబడినది. సోంపేట, గంజాము. క్రానుపైజు, రు. ౧౮ పేజీలు. వెల రు. 0-౪-0

* * * * *

కుమారస్వామి (వచనము)

ప్రకాశకులు: సి. కుమారస్వామినాయుడు అండు సన్ననూరు, చెన్నపురి. ఇందు కుమారస్వామిచరిత్రము పురాణములనుండిగైకొని సులభశైలిని రచియింపబడినది. ఇది చిన్నవిద్యార్థులకు చాలనుపయోగకరము. క్రానుపైజు. రు. ౧౮ పేజీలు. వెల రు. 0-3-0

* * * * *

గోత్రప్రవరనాగ్రహము

శ్రీమాన్ విక్రాల రామచంద్రాచార్యులు గారు సమపూర్ణిచది. ఈ క్రిందనుద్ధరించినపీఠికయందలి వాక్యములవలన నీగ్రంథవిషయము తెలియగలదు: డివ్విపైజు. ౬౨ పేజీలు వెల రు. 0-౫-0

■ ఈగ్రంథమునందు ఆపస్తంబబోధాయన, హిరణ్యకేయ, వైఖానస, కాత్యాయన, తౌగాఢీ, ఆశ్వలాయన, కల్పసూత్రములను, మత్స్యపురాణమును అనుసరించి ఆచూగోత్రగ్రామములకు గల ప్రవరలను, వికల్పప్ర

వరలను, ఏయేసూత్రకర్తలు ఏయే ప్రవరలను తెలిపినదియు వివరముగ వ్రాయబడినది.

■ గ్రంథాంతమునందు ఏయే గోత్రగ్రామమునందు ఎందలు గోత్రకర్తలు ఆచూసూత్రకర్తలచేత పఠింపబడియున్నారో, ఆచూగోత్రకర్తలనామములు అకారాదిగ ఇందు ప్రకటింప బడియున్నవి."

ప్రకాశకులు: శ్రీ కనుపర్తి మార్కండేయశర్మ గారు, బృందావనము, కీల్వాడు, చెన్నపురి.

* * * * *

శివయాగసారము

ఉత్తరభాగము (ప్రథమసంపుటము)

గ్రంథకర్త: కొలనియాదిగణపతిచేవుడు. శివపారమ్యప్రతిపాదకమగు నీ ప్రాచీనగ్రంథమునందలి ప్రథమాశ్వాసముమాత్ర మిందుగలదు. శ్రీవిద్వాన్ ముదిగొండ పీఠేశలింగశాస్త్రిగారు ప్రతిపద్యమునకు తాత్పర్యము వ్రాసియున్నారు. ఇది శైవప్రచారిణీకార్యాలయమున ౧౪వ కుసుము. వరంగల్. డివ్విపైజు. పే. ౧౨౫. వెల చందాదారులకు రు. 1-0-0

,, ఇతరులకు రు. 1-4-0

పత్రికాపరిచయము

పుష్పమాల-సంపుటము ౧, సంచిక 3.

ఇందలి ముఖ్యవ్యాసములు

చక్కపిల్ల:—వేటూరి శివరామశాస్త్రిగారు. కరుణాసభాయిష్య మగు రసవత్తుండకావ్యము.

పాండురంగమాహాత్మ్యము:—అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు. తెనాలి రామకృష్ణకవి-పాండురంగమాహాత్మ్యమున ఉత్పేక్షలను, ఉపయోగము ఉపయోగించిన స్వానుభవమునందలి విషయముల నిం దుద్ధరించి సోదాహరణముగ వివరించినారు.

‘భవభూతి-మూలీమాధవము’ విమర్శన:—విద్వన్మణి శిష్ట నరసింహశాస్త్రిగారు. ఇవి మొదలగునవి.

* * * * *

అంధ భారతి-సంపుటము ౨, సంచిక ౧.

విజయనగరం మహారాజాగారి కాలేజి

ఈసంచిక స్వరూపమున నభివృద్ధి గాంచినది. ఇందలి 'చానమ్మ' చాలాపత్రికలలో ప్రకటితమైనది.

మేగజిను (త్రైమాసికపత్రిక) సంపుటము ౬, సంచిక ౩. ఇంగ్లీషు, తెలుగు.

సుజాత-సంపుటము ౧, సంచిక ౩.

చారిత్రక సారస్వత విషయములను గూర్చిన

ఇందలి ముఖ్యవ్యాసములు

వ్యాసములు పెక్కులుగలవు. తెలుగువ్యాసములలో

“నాగులపాడు:— ఆంధ్ర పరిశోధకసంఘము.”

ముఖ్యములైనవి:

నాగులపాటిశాసనములగు మూలమిందు ప్రకటితమైనది.

‘తిక్కన కాలనిర్ణయము’:— బి. నరసింగరావు

“ఇనుగుర్తి”:— ఓ. సీతారామనంద్రరావుగారు

గారు (బి. ఏ., యల్. టి.) వ్రాసినది.

వ్రాసినది.

‘శ్రీనాథయుగము’:—కోరాడ రామకృష్ణయ్య

* * * * *

గారు (యమ్. ఏ.) వ్రాసినది.

శ్రీవేంకటేశ్వరస్తవము

మండలేముల వెంకటేశాస్త్రిగారు, బి. ఏ. యల్. టి.

క్రమ నామరూపములయం దభిమానముఁ బూనుచున్గి సం

సారము గల్గు దేహికి; విచారమునన్ సుఖసచ్చిదాత్మకం

బై రహియించు లోక మని యాత్మ నెఱుంగుట మోక్షమంగు

రీతిఁ నెఱుంగుపండితు లతి స్థిరబుద్ధులు వేంకటేశ్వరా!

ఉ. ఆన యనంగ నొప్పను మహత్తరపాశము; తన్ని బద్ధమై

గాసిలు నెల్లలోకములు కర్మములఁ బహుచింతలఁ వృథా

యాసము నొంది; క్షీణమగు నాయువు భంగి నెఱుంగ దింతయుఁ

ధీ సముదగ్గుఁ డేమరఁడు దీనివశమ్మున వేంకటేశ్వరా!

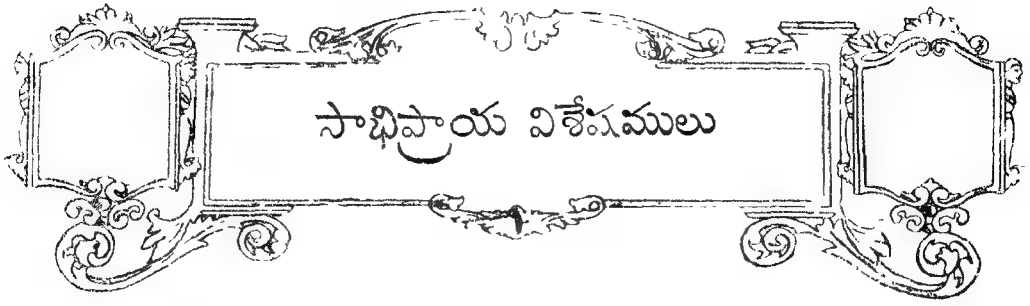
చ. ఎది త్రిగుణాత్మకంబనుచు నేర్పడఁ దోచుఁ బ్రపంచమెల్ల నె

య్యది తగు నీశ్వరుండనఁగ నంచితసత్త్వగుణప్రధానమై

ఎది వెలయుఁ రజస్తమము లేర్పడ జీవుడనంగ నిర్గుణం

బదియె యెఱుంగుబ్రహ్మ మని యార్యులు వల్కిరి వేంకటేశ్వరా!

ప్రమానయుగము మహాసంరంభయుగము. బల సంరంభము, ధన సంరంభము, వ్యాపారసంరంభము, సాంఘికసంరంభము, ధర్మ సంరంభము లోకమునంతను నావరించి బీభత్సమును గలుగజేయుచున్నవి. పాశ్చాత్య సంస్కారము తృప్తిప్రవాహమును వృద్ధిజేయుచు మహాసంరంభమునకు సాధనంబుగ నున్నది. రాజ్యకాంక్ష వ్యాపారతృప్తి ధనాభిమానము జాతి కులసంఘాభిమానము సంరంభమును గలుగజేయుచున్నవి. మతధర్మాభిమాన మాచరణమునందు నిరర్థకముగ నున్నను సంరంభమునం దావేశమునకు సాధనంబుగ నున్నది. ఈమహాసంరంభము ప్రజాస్వామ్యత్వమునకు సహజఫలమైనను భయభ్రాంతులను గలుగజేయుచున్నది. లోకమంతయును నితవతికును స్వప్రయోజనారాధనముమీదనాధారపడియున్నది. జాతులకును, వ్యక్తులకును సంస్కృత స్వప్రయోజనపరాయణత్వము (enlightened self-interest) ధర్మమార్గానుష్ఠానమునకు పరమప్రమాణముగ పరిణమించినది. తనకుమాలినధర్మము లేదను సిద్ధాంతము పాతుకొనినది. విపరీత జాతీయత రాజ్యమునుచేయుచు మానవత్వమును లుప్తముచేసినది. స్వధర్మపరధర్మములకు విపరీతార్థములు కల్పింపబడినవి. స్వధర్మపరధర్మారా

ధనసిద్ధాంతము లాత్మార్థమునకు గాక దేహార్థము వినియోగపడుచున్నవి. క్రీస్తు బుద్ధుడు శంకరాదులుబోధించిన త్యాగధర్మములు ప్రతిభోగధర్మము ప్రబలినది. శ్రీకృష్ణభగవానులు గీతాశాస్త్రమునందు దైవాసుర సంపద్విభాగయోగమునందు ప్రతిపాదించిన త్యాగధర్మము పోయి సకలవ్యవస్థలయందును భోగధర్మము సుస్థాపితమైనది.

క్లో. అసా మయా హృత్పూర్వనిష్ఠే చాపరానపి,
ఈశ్వరోఽసా మహంభోగీ నిష్ఠోఽసాం బలనాకసుఖీ.
క్లో. ఆహంకారం బలందర్పంకామం క్రోధించ సంశ్రితాః,
మామాత్మపరదేహే షుప్రద్యవంతోఽభ్యసూయకాః.

శ్రీమంతులు విద్యావంతులు చేయుచున్న ఆసురసంపదారాధనము ప్రపంచమునకు ప్రమాణమై మహాసంరంభమును దాల్చుచున్నది. స్వత్వసంరక్షణమునకు ప్రాచీనసిద్ధాంతములకును నవీనసిద్ధాంతములకును నేర్పడుచున్న సంరంభము భయంకరాకారమును దాల్చుచున్నది. రుష్యాయందలి బాల్లి విజము, ఇటలియందలి ఫాసిటు ఉద్యమము, చీనాయందలి సంగ్రామము, భరతవర్షమునందలి రాజకీయ సాంఘిక సంరంభములు, బ్రిటీషు పార్లమెంటు నిర్మింపనున్న వర్తకసంఘశాసనము ప్రపంచవ్యాప్తమైన మహాసంరంభమునకు ప్రమాణములుగ నున్నవి. ప్రపంచవికాస

మునకు సృష్టిలయము లయోన్మాదశ్రయమును గలిగి యున్నవి. సృష్టి యానందమునకును లయము శోకమోహములకును గారణంబైనను సృష్టికిలయ మాధారభూతముగనున్నది. లోకమంతయును పునర్నిర్మాణము నపేక్షించుచున్నను, పునర్నిర్మాణమునకు అమృత బీజమైన త్యాగమును నిరసించు చున్నది. త్యాగాభావమైన ప్రజాస్వామ్యత్వము విప్లవమునకు సాధనం బగునటులు త్యాగవిరహితమైన రాజ్యధనాధికారములును విప్లవమునకు మూలము లగుచున్నవి.

శ్లో. సహాయజ్ఞః ప్రజాస్మృప్త్యై పునోపాచప్రజాపతిః,
అనేన ప్రసవివ్యధ్య మేషవోఽస్త్విష్టకామధుక్.

మానవులు తరించుటకు త్యాగరూపమైన యజ్ఞము పరమసాధనముగ నున్నది. త్యాగములేని యజ్ఞములు దుర్నయములకు సాధనంబు లగుచున్న విధమును ప్రపంచేతిహాసములు విశదము చేయుచున్నవి. వర్తమాన ప్రపంచస్థితి దుర్భరమై సంరంభమునకు సాధనంబుగనున్నది. పునర్నిర్మాణమవసరమైనను భయభ్రాంతులను గలుగ జేయుచున్నది. పూర్వ ప్రతిష్ఠాపకులకునునవయుగ ప్రతిష్ఠాపకులకును భయంకరసంరంభము సంప్రాప్తమగుచు ప్రపంచశాంతి స్వప్న తుల్యముగనున్నది. బర్కెను హెడు ప్రభువు భారతరాజ్యాంగ వ్యవహారసందర్భమునను, వర్తకసంఘశాసనసందర్భమునను తెలిపినభావములు తీవ్రమైనదురభిమానమును విశదముచేయుచున్నవి. బర్కెను హెడు ప్రభువు మాటకుమాట, సభకు ప్రతిసభ, దెబ్బకుదెబ్బ, ప్రకటనమునకు ప్రకటనము సాగించి కార్మిక

బలముతో శక్తిరహితము చేయుటకు ప్రతిజ్ఞను జేయుచున్నాడు. బర్కెను హెడు ప్రభువు నధికారోన్మాదము పీడించుచు యుక్తాయుక్తవివేకమును పోగొట్టినది. బర్కెను హెడు ప్రభువర్మని ప్రగల్భములు సుమతిశతకములోని నీతివాక్యములను సంస్మరింపజేయుచున్నవి!

క. బలచంఘుడ నా కేమని

పలువులతో నిగ్రహించి పలుకుట మేల

బలచంఘమైన కర్మము

నలిచీమలచేతఁ జిక్కి చావడె సుమతీ.

గ్రేటుబ్రిటనునందు 21 ఏండ్లకు మించిన స్త్రీలును, పురుషులును వోటులను గలిగిన పుడు ప్రజాబలము హెచ్చునుగాని ప్రభువుల బలము హెచ్చదు. దూరదృష్టిలేని బర్కెను హెడు ప్రభువు తాత్కాలికబలమును జూచి గంతులు వేయుట ప్రయోజనకరము గాదు. వర్తకసంఘశాసనము కార్మికపక్షబలమును తాత్కాలికముగ తగ్గించినను కాలాంతరమున కార్మికపక్షబలము హెచ్చుటయును శాసనము రూపాంతరమును దాల్చుటయును సహజము. బర్కెను హెడు ప్రభువు వర్తకసంఘశాసనముపట్లను భారతరాజ్యాంగముల పట్లను బూనుచున్న నిరసనభావము బ్రిటీషు సామ్రాజ్యమునకును ప్రపంచమునకును సంప్రాప్తము గానున్న దుఃఖానుభవమునకు నిదర్శనముగ నున్నది.

* * * *

వర్తకసంఘశాసనము

బ్రిటీషుద్వీపములందును నితరదేశములందును నిటీవల కార్మికసంఘములబలము క్రమ

వికాసమును బొందినది. బ్రిటీషుదీర్ఘములం దిపుడు కార్మికసంఘము(Trade Unions)లందు 43,65,414 సభ్యులు గలరు. గతసంవత్సరము నందు బొగ్గుగనులపనివాండ్లను కార్మికులును సమ్మెకట్టుటకు చేసిన ప్రయత్నములు ధనస్వాములకును ఘోర్వాచారప్రియులకును భయభ్రాంతులను గలుగజేసినవి. ప్రభుత్వాదరణము. గల ధనస్వాములపక్షము గెలిచినను కన్సర్వేటివు పక్షము తమకు గలబలమును కార్మికపక్ష బలమును నిర్మూలముచేయుటకు వినియోగించుట యనుచితముగ నున్నది. కార్మికసంఘముల పలుకుబడిని సమ్మెకట్టులను నిర్మూలముచేయుటకు కన్సర్వేటివు ప్రభుత్వము నూతన శాసననిగ్మాణమునకు బూనుకొనుచున్నది. ధనాధికారబలము లేని పనివాండ్లకు కష్టనివారణమునకు ప్రత్యక్షాచరణము మాత్రము శరణ్యముగ నున్నది. ప్రత్యక్షాచరణమును శాసనము ప్రతిపేధించునపుడు కార్మికసంఘముల బలమును, నుపయోగమును సంతరించుట సహజము. కన్సర్వేటివు పక్ష మనలంబించుచున్న దుర్లభము ప్రస్తుతము సంతృప్తికరముగ నున్న ను కాలాంతరమునను పరమవిషాదము గలుగజేయుట సహజము. సామ్రాజ్యదురభిమానుల దుర్లభముల నాపుటకు పరమేశ్వరునికటాక్షముమాత్రమే శరణ్యముగ నున్నది. పరాధీనరాజ్యముల నావరించిన దుర్గతి భారత రాజ్యాంగములను నావరించినది.

* * * *

భారత రాజ్యాంగములు

శాసనసభాసమావేశములు ప్రస్తుతమును సంతము నొందినవి. సభావ్యవహారములు సభ్యులకును, ప్రజలకును నసహ్యముగ నున్నవి. సామ్రాజ్యశాసనసభయందు, నాయకులయందు పెరిగిన యంతఃకలహములు భేదాభిప్రాయములు నే శా వృ త మై న దుర్దిశను నిశ్చయము చేయుచున్నవి. నాయకులయందు సంయోగ సాహచర్యము లపురూపములైనవి. నాయకులందరును స్వీయాభిప్రాయములు నెగ్గించుకొనుటకు పట్టుపట్టిరి. శ్రీనివాసయ్యంగారి యోచనలు నెహ్రూగారికిని, నెహ్రూగారియోచనలు ప్రకాశముగారికిని, ప్రకాశముగారి చర్యలు రంగయ్యరుగారికిని సరిపడకుండెను. జిన్నామాలవ్య లాలా జిగారల విషయమును భిన్నపక్షమునకు జేందినవారలగుటచే విమర్శింప నవసరములేదు. హిందూ మహమ్మదీయవిభేదముల కాద్యంతములు లేవు. సభ్యులెవరికి దోచినటులు వారు ప్రవర్తించునపుడు సంయోగబలముశూన్యమై ప్రభుత్వబలము, ప్రతిఘటనము బలములేక యథాప్రకారము సాగిపోవుచున్నది. నాయకులకు వ్యాఖ్యానములకును, వారిప్రవర్తనమునకును సంబంధము గోచరము గాకున్నది.

సామ్రాజ్యశాసన సభయందు జరిగిన వ్యవహారమే రాష్ట్రసభలయందును జరిగినది. మంత్రివర్గము నాపుటకు వివిధరాష్ట్రములందును కాంగ్రెసుపక్ష సభ్యులకు బలము లేకున్నది. చెన్నరాష్ట్ర సభయందు బలమున్నను నిరర్థకముగ నున్నది. కాంగ్రెసుపక్షమునకు

మంత్రివర్గమును జప్తిసుపక్షవర్గముతో గలిసి పడద్రోయుట కవకాశమున్నను మంత్రివర్గ నిర్మాణము నాపుటకు శక్తి లేకున్నది. శక్తియున్నను జప్తిసుపక్షభయము బాధించుచున్నది. మంత్రివర్గ పోషణమును జేయుటవిషయమై కాంగ్రెసుపక్షమునందు భేదాభిప్రాయములు ప్రబలింపవి. మంత్రివర్గపోషణము నామోదించెడివారును నిరసించెడివారును తటస్థులును గలరు. శాసనసభయందు ప్రజాపయోగమగు పనులను జేయుట కవకాశములు గలవని విశ్వసింపచెడి సభ్యులు గలరు. నియోజకవర్గమున కీ సహాయము సంతృప్తికరముగ నుండగలదను వారును గలరు. మంత్రివర్గపతనమును గోరెడి సభ్యులు గలరు. సహాయ నిరాకరణవాదులకును, జప్తిసు వర్గమునకును నిది సంతృప్తికరముగ నుండగలదా. ఇట్టి సందిగ్ధస్థితియందు కాంగ్రెసుసభ్యులకును నాయకులకును ప్రజలకును కర్తవ్యము దుర్గాహ్యముగ నున్నది. శాసనసభాప్రవేశమే సహాయనిరాకరణధర్మమున కభ్యంతరమును గలుగ జేసిరది. ప్రవేశానంతరము సహాయ నిరాకరణ ధర్మాచరణమొంతసాధ్యమై నిర్ణయించుట దుస్సరముగ నున్నది. శాసనసభ్యులను గౌహతితీర్మాన మొకవంకను, పక్షనిర్ణయ మొకవంకను బాధించుచున్నవి. ఈసందిగ్ధస్థితియందెవరికి తోచినటులు వారు ప్రవర్తించుట కవకాశములు గలుగుచున్నవి. అట్టి భారతసభాస్థాయిసంఘము వెంటనే కాంగ్రెసు పక్షము శాసనసభలయందు నిర్వహింపవలసిన కార్యవిధానమును నిర్ణయించి భిన్నపక్షము

లేకమార్గమునను ప్రవర్తించుట కేర్పాటు చేయుట యవసరముగ నున్నది.

— * * *

ఆంధ్రరాష్ట్ర జాతీయోపసంఘము

ఆంధ్రరాష్ట్ర జాతీయోపసంఘమునందు ప్రబలింపవాదప్రతివాదములు దేశావృతమైన విషాదావస్థను విశదము చేయుచున్నవి. రాష్ట్రసభ్యులందు సహాయనిరాకరణోద్యమారాధకులు గలరు. వారి లక్ష్యమునకును, శాసనసభాసభ్యుల లక్ష్యమునకును సాదృశ్యము గలుగుట యసంభవము. గోవిందాచార్యులుగారు దేశభక్త వేంకటప్పయ్యపంతులుగారు, బ్రహ్మజోస్యుల సుబ్రహ్మణ్యముగారు శాసనసభాప్రవేశమును నిరసించెడి అసహాయవాదులు; నిర్మాణకార్యమునందు విశ్వాసము గల కాంగ్రెసుపక్షావలంబకులు. వీరికిని శాసనసభ్యులకును శాసనసభావ్యవహారములందు సాదృశ్యము గలుగుట దుర్లభము. శాసనసభ్యుల చర్యలను ఖండించుచు నిర్మాణకార్యవిధానము నవలంబింపవలయు నని తీర్మానము లామోదింపబడినవి. ప్రముఖులకాలము శాసనసభలయందు గడచిపోవునపుడు నిర్మాణకార్యమును నిర్వహించెడి వారెవరో తోచకున్నది. ప్రకాశముపంతులుగారు నిర్మాణవిధానమును, సభావ్యవహారములను, నితర కార్యములను నిర్వహించుటకు సంకల్పించినను ఆచరణమునందు సాధ్యముగాకున్నది. శాసనసభాప్రవేశమునకును, నిర్మాణకార్య విధానమునకును వైరుధ్యము లేకపోయినను సాహచర్యముసాధ్యముగాదు. రెండుమార్గములకును

సంకల్పము, భావములు, సాధనలు వేర్వేరుగ నున్నవి. త్యాగమునకును, లాభమునకును సామ్యము దుర్లభము. సభ్యులకు వాగ్వివాదములందు గల పట్టుదల కార్యాచరణమునందు లేదని న్యవహారములు విశేషము చేయుచున్నవి. విజయవాడసభతో పాటునిర్మాణవిధానమును ముగియుచున్నది. ప్రకాశము పంతులుగారు నిరాశాప్రేరితులై యధోచిత సహకారమునకు సంబంధించిన తీర్మానమును ప్రతిపాదించుటయును, చక్కానంతర ముపసంహరించుకొనుటయును దేశావృతమైన నిస్సహాయస్థితిని విశేషముచేయుచున్నవి. సహాయ నిరాకరణసాధనము లుష్టమైనను ఆదర్శము ప్రజానాయకులను బాధించుచున్నది.

శాసనసభాబహిష్కారమును దేశబంధుదాసు తొలగించి ప్రతిష్ఠంభనవిధానమును నెలకొలిపిరి. గౌహతి కాంగ్రెసు ప్రతిష్ఠంభన స్థానమున ప్రతిఘటనమును నెలకొలిపినది. ప్రతిఘటనమునందును నియమములను నిర్ణయించినది. గౌహతికాంగ్రెసు శాసనసభలయందు సభ్యులు చేయవలసిన కార్యవిధానమును నిర్ణయించినది. ఆంధ్ర రాష్ట్రీయసంఘసభ్యులు వారిస్థలములను ఖాళీగనుంచవలయునని చేసినతీర్మానము సహాయనిరాకరణసూత్రమునకు సన్నిహితముగ నున్నను గౌహతితీర్మానమునకు దూరస్థముగ నున్నది. గౌహతితీర్మానమునకును ఆంధ్ర రాష్ట్ర సంఘముచేసినతీర్మానమునకును వైరుధ్యము లేదని సభాధ్యక్షులు నిర్ణయించుట విచిత్రముగనున్నది. గయాకాంగ్రెసునందు దేశబం

ధుదాసుగా రీప్రతిపాదనమును నిరాకరించిరి. శ్రీనివాసయ్యంగారు గయాకాంగ్రెసునందు ప్రతిపాదించిన తీర్మానమును ఆరేండ్ల శాసనసభల యనుభవముతరువాత తిరిగి ప్రతిపాదించుట వ్యవహారనిర్ణయమునకు ప్రయోజనకరము గాజాలదు. వారముదినములకు పొంబయియందు గూడనున్న కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘము శాసనసభల విషయమై సుస్థిరాభిప్రాయమును వ్యక్తముచేసి దేశావృతమైన సంరంభము నాపుట శ్రేయస్కరము.

* * * *

అఖిలభారత చరఖా సంఘము

అఖిలభారత చరఖా సంఘముయొక్క ఆంధ్రశాఖయును, ఖాదిప్రచారకులును సమావేశమై చేసిన నిర్ణయములు ఖద్దరు వ్యాపనమునకువలయు సాధనములను వ్యక్తముచేయుచున్నవి. ఆంధ్రదేశమునందు ఖద్దరునిర్మాణమునకు గల సాధనసంపత్తి పుష్కలముగనున్నను ఖద్దరు నిర్మాణము మందగమనమును జేయుచున్నది. కైలాసపట్నము, తుని, పల్నాడు, ఒంగోలుప్రాంతములందు ఖద్దరునిర్మాణము నెమ్మదిగనుసాగుచున్నది. దూదిరాటములు మగ్గములు దేశమునం దంతటనుగలవు. ఉత్సాహపరాయణులైన ఖద్దరు ప్రచారకులుగలరు. వైపుణ్యముగలనేతగాంధ్రుగలరు. ఆంధ్ర ఖద్దరు దేశమునం దంతటను నాలుగేండ్లు రాజ్యము చేసినది. ఇపు డాంధ్ర ఖద్దరు పేరుప్రతిష్ఠలు లేకను వెనుకబడుచున్నది. ధనములేక ఖద్దరు నిర్మాణము విరివిగ జరుగకున్నది. ఖద్దరు నిర్మాణప్రచారములకుతమిళనాడునకు

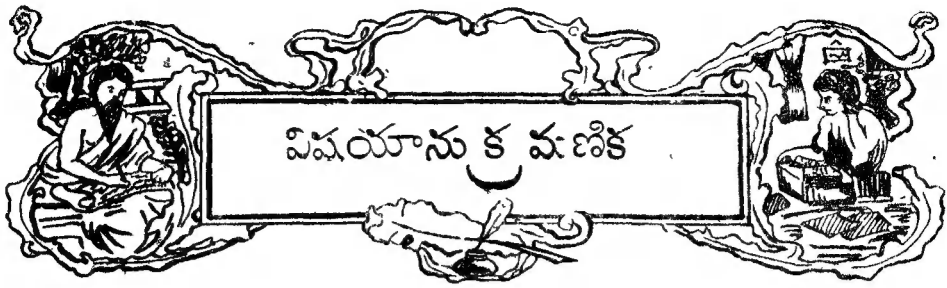
గల ప్రతిపత్తి ఆంధ్రదేశమునకు లేకుండుట సంతోషకరముగ నున్నది. నిర్మాణవిధానము విషయమై తీర్మానములను జేసినంత మాత్రమునను కార్యసిద్ధి గలుగజాలదు. ఖద్దరు వ్యాపనమునకు తంతు కారసంఘమొ సం గి న ద్ర వ్య ము నం దు విశేష భాగము రొక్కరూపమున గాక అష్టలరూపమునను నిలిచియున్నది. ఉత్సాహపరాయణులైన యువకులు నిర్మాణకార్యవిధానము నవలంబించుటకు సంసిద్ధులై యున్నను సాధనసామగ్రి లేకను కార్యాచరణము జేనుకబడుచున్నది. స్వరాజ్యమునకు రాటము, మగ్గము సాధనము లని గాంధీమహాత్ముడు చేయుచున్న బోధ సార్థకము గాకున్నది. అంతఃకలహములు, సాంఘికభేదములు, నిగ్గీపత్వము, స్వాభిమానస్వప్రయోజనములు శాసనసభలయందును, నిర్మాణకార్యవిధానమునందును సంయోగ కార్యాచరణమును

దుర్లభము చేయుచున్నవి. సత్కార్యములు, సద్భావములు విపరీతవ్యాఖ్యానములకు పాలై పరిహాసపాత్రము లగుచున్నవి. సకలమును శాపగ్రస్తమై న్యాయాన్యాయములు, ధర్మాధర్మములు సమాచ్ఛాదితములై భయంకరాకారమును దాల్చుచున్నవి. ఈవిషాదావస్థయందు భారతహృదయావృతమైన సమ్మోహమును బాపి భారతీయులను ధర్మయోగులను జేయుటకు భగవదనుగ్రహము శరణ్యముగ నున్నది. కురుక్షేత్రమునందు విషాదావస్థయందు శ్రీకృష్ణపరమాత్ముడు భారత యోధాగ్రేసరునకు జీసినధర్మోపదేశమొ వర్తిమాన విషమావస్థయందు భారతీయులకును శరణ్యముగ నున్నది.

శ్లో. బృం మాన్మృగః పార్థ, ప్రత్యక్షః స్యుః పపద్యతే,
తస్మై యదౌర్బల్యం త్వక్తోష్టిష్ఠి పరంతప!

భారతీయులు ధర్మనిరతులై భగవదనుగ్రహమునకు పాత్రు లగుదురుగాత!

పోలి—పెమ్మరాజు లక్ష్మీపతిగారు	౧-౯
నన్నయయతులు—చిలుకూరి నారాయణరావుగారు	౧౦-౧౯
నహుషభ్రష్టత—దొంతరాజు వేంకట్రామయ్యగారు	౧౯-౨౦
పున్నమవెన్నెల—వెదురుమూడి వేంకటకృష్ణారావుగారు	౨౦
క్రీడాభిరామకర్తృత్వవిమర్శనము—కే. రాఘవాచార్యులుగారు	౨౧-౨౯
తీవ—పువ్వాడ శేషగిరిరావు, చోడవరపు జానకిరామయ్యగార్లు	౨౯
శ్రీనాథునియింటిపేరు పాకనాటివారా?—కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు	౩౦-౩౧
అనుతాపము—అనంతపంతుల రామలింగస్వామిగారు	౩౨
శ్రీనాథకవిరాజీయము—కవిరాజు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు	౩౩-౪౮
వేడుకోలు—శంకరనారాయణకవులు	౪౮
మావి—మిన్నికంటి గురునాథకవిగారు	౪౯
ఆనందకందము—కొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు	౫౦-౫౪
కుబ్జ-ఉత్కంఠ—బల్లారి కృష్ణప్పగారు	౫౫-౫౬
చంద్రోదయము—జి. జాషువకవిగారు	౫౬
పద్మాక్షి—శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు	౫౭-౬౪
జాగ్రత—వెలువోలు సీతారామయ్య చౌదరిగారు (సారస్వతసమితి)	౬౪
మాబౌవమరదిపెల్లి—మొక్కపాటి నరసింహశాస్త్రిగారు (సాహితీసమితి)	౬౫-౭౩
భ్రమరకాంత—వేంపాటి సీతారామయ్యగారు	౭౩
అంబత్తసుత్తము—కే. రంగాచార్యులుగారు	౭౪-౮౦
శ్రీవేంకటేశ్వరస్తవము—మండలేముల వేంకటశాస్త్రిగారు	౮౦
దండనముల ప్రయోజనము—పారసంది జగన్నాథస్వామిగారు	౮౧-౮౮
విద్యార్థి—పూడిపెద్ది వేంకటరమణయ్యగారు	౮౮
మహాబలిపురము—జి. తిమ్మారెడ్డిగారు	౮౯-౯౪
తారకసంబోధనము—బులుసు పాపయ్యశాస్త్రిగారు	౯౫-౯౮
తరంగగానము—పాతూరి అంజయ్యగారు	౯౯

అంధ్రమహాసామ్రాజ్యము—మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ	౯౯-౧౧౫
గ్రీష్మర్తువు—నాశం కృష్ణారావుగారు	౧౧౫-౧౧౬
జాతివిభాగము—హిందూవిశ్వవిద్యాలయాంధ్రవిద్యార్థి	౧౧౭-౧౨౦
ప్రకృతిలాస్యము—కొంపెల్ల జనార్దనరావుగారు	౧౨౦
బాలికలు-లోకనేవ—శ్రీమతి రొట్టెకల్ సుబ్బమ్మగారు	౧౨౧-౧౨౨
కీ. శే. ఆచార్యుఃసప్త పాఠ్యతీర్థంగాడు—ముసుంబ నరసింహాచార్యులుగారు	౧౨౩-౧౨౪
యశోద-విశ్వప్రదర్శనము—భమిడి ఉమామహేశ్వరావధానిగారు	౧౨౪
చీనాయందలి కల్లోలము—జయంతి వెంకట కిరీటిరావుగారు	౧౨౫-౧౩౧
భారతీయమహిళామండలి	౧౩౧
ప్రాచీనభారతీయాధరణములు	౧౩౨-౧౩౩
వందనము—కోపల్లి వేంకటరమణరావుగారు	౧౩౪
అభిసారిక—పండిత శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు	౧౩౪
కలకూరగంప:—శ్రీ శివాజీమహారాజు; తామ్రలి ప్రి; ప్రాచీనమహారాణులచిత్రములు— మాడవచిత్రము; అజంతాచిత్రములు; భారతమృకాకావ్యము; ఉద్యోగలలిందులు; శ్రీ సుబాషచంద్రబోసు; హిందూస్త్రీ; తథాస్తు, టైపురైటింగు యంత్రముతో చిత్రించిన చిత్రములు; హృదయస్పందము, గ్రామములు - విశ్వవిద్యాలయములు; పాఠాంగుస్త్రీలు—బర్మాదేశము; భారతీయచిత్రకళలో నూతనశక్తి; పాడవైన యాదుడి; నూతన ఢిల్లీనగరము, ప్రభుత్వోద్యోగల ప్రజాహితకార్యములు, చైనా కత్తికట్టవలెను.	౧౩౫-౧౪౨
విమర్శనలు	౧౪౩-౧౪౫
సాభిప్రాయవిశేషములు	౧౪౬-౧౪౭

చిత్రములు

శ్రీవర్ణచిత్రములు:—రాధాస్వప్నము; మిన్నగ్రమ్మిన పున్నమతేయి.

సాధారణచిత్రములు:—ప్రాచీనభారతీయాధరణములు, ఇతరచిత్రములును.

